

Hikmet – Akademik Edebiyat Dergisi
Yıl 2, Sayı 3, 2016, Özel Sayı

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU
ÖZEL SAYISI

— հյճճճճ - Hikmet - حکمت —

JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE
ISSN: 2458-8636

HIKMET

AKADEMIK EDEBIYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 2, SAYI 3, ÖZEL SAYI

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU ÖZEL SAYISI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK (İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ (Dicle Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK (Adıyaman Üniversitesi)
Dr. Abdülkadir DAĞLAR (Erciyes Üniversitesi)

EDİTÖR YARDIMCILARI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Uğurlu ARSLAN (Dicle Üniversitesi)
Arş. Gör. Özkan CİĞA (Dicle Üniversitesi)
Arş. Gör. Abdulhakim TUĞLUK (Dicle Üniversitesi)

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ

Arş. Gör. Feyza İSLAMOĞLU (Dicle Üniversitesi)
Arş. Gör. Ulaş BİNGÖL (Dicle Üniversitesi)

İletişim

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/hikmet/index>
hikmetdergisi@yandex.com.tr
ISSN: 2458-8636

ﷲ - ﺣﯩﻜﻤﻪﺕ - ﻛﯩﺘ

HIKMET

AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 2, SAYI 3, ÖZEL SAYI

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU ÖZEL SAYISI

YAYIN KURULU

- Prof. Dr. Şahmurat ARIK (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Bahir SELÇUK (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TİMUR (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Resul ÖZAVŞAR (Yarmouk University, Jordan)
Yrd. Doç. Dr. Selim SOMUNCU (Adıyaman Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ŞAHİN (Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Abdulsamet ÖZMEN (Dicle Üniversitesi)
Dr. Mohsin ALI (Jamia Millia İslamia, India)
Dr. Abdülkadir DAĞLAR (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Hülya CANPOLAT TAŞÇI (Universität Basel, Switzerland)
Dr. Hafez Muhammed QASIM (Shaheed Benazir Bhutto University Sheringal, Pakistan)

HİKMET - Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature] TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark Sistemi bünyesinde faaliyet gösteren uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

HIKMET - АКАДЕМИК ЕДЕБИЯТ ДЕРГИСИ - حڪمت

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU ÖZEL SAYISI

EDİTÖR NOTU

Kıymetli Dil ve Edebiyat Araştırmacıları,

Hususi olarak Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki ilmî çalışmalara yer vermeyi gaye edinen HİKMET - Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature), klâsik Türk edebiyatı sahasının önemli isimlerinden merhum Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu adına hazırlanan Özel Sayı'yla karşınızda...

Merhum hocamızın hatırasına 4-5 Mayıs 2009 tarihlerinde Kayseri'de tertip edilen *IV. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu* bildirilerinden bir kısmı bu özel sayıda yer almaktadır. Münhasıran merhum Abdulkadiroğlu'nun çalışma sahasına temas eden konulardaki makalelere yer vermeye çalıştığımız bu sayının ilim âlemine ve saha araştırmalarına hayırlar getirmesini temenni ediyoruz.

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı'nın yayımlanmasında emeği geçen ve bu sayıda editörlük yükünü paylaşan kıymetli bilim insanları Prof. Dr. Atabey KILIÇ ve Dr. Abdülkadir DAĞLAR'a müteşekkir olduğumuzu ifade ediyoruz.

Saygılarımızla.

Editörler

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU
ÖZEL SAYISI

İÇİNDEKİLER

Dergi Künyesi..... I

Editör Notu III

MAKALE

Ahmet KILIÇ

Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun Hayatı ve Eserleri

Hakkında Bibliyografya denemesi..... 1-36

Bekir OĞUZBAŞARAN

"Van Kütüğü" Nasıl Meydana Geldi? 37-40

Mehmet SARI

Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun Aydın Kişiliği

ve "Gece Yarısı Yazıları" 40-50

Atabey KILIÇ

Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür? 51-79

Abdülkerim GÜLHAN

Edincikli Ravzî Divanında On Altıncı Yüzyıl

Edincik Şehir Hayatının Yansımaları 80-100

Turgut KOÇOĞLU

18. Asırda Yazılmış Münşiyâne/Üslûb-ı Âlî Nesir

ve Mensur Muammâ Örneği Bir Eser: Şefik-nâme 101-112

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU
ÖZEL SAYISI

İbrahim Halil TUĞLUK Vaz'-ı Etıbbâ: Ümmîd-i Âfiyet.....	113-128
Gülgün YAZICI Ahmed Câhidî'nin Mensur Eserlerinde Dil ve Üslûp Özellikleri	129-138
Ahmet TANYILDIZ Fuzûlî'nin Hadîkatu's-Su'adâ'sı Üzerine Notlar	139-155
Furkan ÖZTÜRK Osmanlı Biyografya Geleneğinde Kâtib Çelebi'nin <i>Fezleke</i> 'si.....	156-162
Abdülkadir DAĞLAR Mehâbîb-i Tezâkir: 18. Asır Şuarâ Tezkirelerindeki Erkek Sevgililer	163-182
Bilge KAYA YİĞİT Münşeat Mecmuaları ve XV. Yüzyıldan Bir Münşeat Örneği.....	183-196
Kezban PAKSOY Türk Edebiyatında Sefâretnâmeler ve Ahmed Resmî'nin Nemçe Sefâretnâmesi.....	197-204
Özlem ŞAHİN Latîfî Tezkiresi'nde Esere İlişkin Değerlendirme Ölçütleri.....	205-222
İsmail Hakkı AKSOYAK Fâik'in 'Elâ Yâ Eyyühe's-Sâkî Edir Ke'sen ve Nâvilhâ' Mısraına Yazdığı Tasavvufî Şerh: Lübb-i Sühan.....	223-251

Mustafa ASLAN (CEMÂLÎ)*

02 Şubat 2006 Perşembe Günü Aramızdan Ayrılan

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU'NUN VEFÂTINA TARİH

I	
Gelmişiz dünyâya bizler ülfete Akl erişmez fikr yetmez hikmete	Yazdı çizdi gayret etti durmadan Girdi her bir ilm için çok zahmete
Kim gelir kimler gider hep anbean Bir düşün mutlak düşersin hayrete	Nâmı Abdulkâdir olmuş bak ne hoş Hak karîn etsin onu hep izzete
Böyledir dünyâ gelenler hep gider Şükredip hor bakma aslâ ni'mete	Duyduğumda ben Cemâlî âh edip Târih için geldi gönlüm gayrete
Çünkü ikbâlin sonu idbârdır Bağlıdır encâmımız bir rihlete	<i>Çıktı dâniş ben de yazdım târihin: Gitti Abdulkâdiroğlu cennete</i>
İlm ile irfân ile kıl iştigâl Âmil ol ilminle düşme zillete	2361 گیتدی عبد القادر اوغلی جنته -355 دانش 2006
	<i>Tokat, 06 Şubat 2006 Pazartesi, 14.00</i>

II	
Diğer Bir Târîh	
Fânidir âlem muhakkak göçmemek mümkün değil Ağlayıp dünyâya geldik ağlarınız bizler hemen <i>Çık mahâret lafzını olsun mücevher tarihi: Uçmağa azmetti Abdulkâdiroğlu âniden</i>	
2652 اوچماغه عزم ایتدی عبدالقادر اوغلی آنیدن -646 مهارت 2006	
	<i>Tokat, 07 Şubat 2006 Salı, 07.00</i>

* Yrd. Doç. Dr.; mustafaaslan1951@gmail.com

III

Diğer Bir Tarih

Azîz ecdâdının bir mâhir oğlu
Hakîm ecdâdının hep şâkir oğlu
Keremden farkı yok derler kerîmin
Cihandan gitti Abdülkâdiroğlu

2016 .
- 10 (260) كرم/kerem – (270) كرم/kerîm
2006

Talas, 01 Ocak 2016 Cuma, 08.40

IV

Diğer Bir Tarih

Hayat bir armağandır her kula dünyâda Mevlâ'dan
Dolar vade haber gelmiş ise elbette ukbâdan
Çıkardım "kâm"ı yazdım târihin dostlar da şâhittir:
İlâhî rahmet et Abdülkerim Bey gitti dünyâdan

2067 الهي رحمت ايت عبدالكريم بگ گيتدى دنيادن
- 61 كام
2006

Talas, 01 Ocak 2016 Cuma, 08.55

V

Diğer Bir Tarih

Girip dünyâda pek çok imtihâna
Enîs olmuştu çok pîre civâna
Ferâset geldi târihi yazıldı:
Cihânı terk edip gitti cinâna

1265 جهانى ترك ايدوپ گيتدى جنانه
+741 فراست
2006

Talas, 01 Ocak 2016 Cuma, 09.20

VI

Diğer Bir Tarih

Bulunmaz misli Hak öğmüş ve halk etmiş sehâvette
İlimde, marifette, dinde, san'atta, metânette
Yazılmaz hükm-i şâhî gelmeden târihin ihsâ et:
Bir âlim gitti âlemden bugün mahzûnuz elbette

1622 بر عالم گیتدی عالمدن بو گون محزونز البته
+384 حکم شاهي
2006

Talas, 01 Ocak 2016 Cuma, 09.35

VII

Diğer Bir Tarih

Bizi halk eylemiş yoktan şükürler Hak Teâla'ya
Bakan herkes görür bu gerçeği ibretle eşyâya
Dem-i şefkat getirdim târihin yazdım bihamdillah:
Bu yıl Abdulkerim Bey elvedâ etti bu dünyâya

1082 بو بیل عبدالکریم بگ الوداع ایتدی بو دنیایه
+924 دم شفقت
2006

Talas, 01 Ocak 2016 Cuma, 09.50

Ahmet KILIÇ*

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ HAKKINDA BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

Özet: Bu çalışma Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun hayatını ve eserlerinin bibliyografik dökümünü konu edinmiştir. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, 23 Haziran 1943'te Kastamonu Merkez ilçesinde doğmuş ve 2 Şubat 2006'da Ankara'da vefat etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı (1966-1980) ve Millî Kütüphane (1980-1982) bünyesinde çeşitli kademelerde verdiği hizmetlerin ardından Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim dalı Eski Türk Edebiyatı bilim dalında (1982-2006) öğretim üyesi olarak çalışmış, burada yüzlerce öğrenci yetiştirmiş, birçok doktora ve yüksek lisans tezine danışmanlık yapmış, onlarca kitaba, yüzlerce makaleye imza atmış bir sosyal bilimcidir. Çalışmaları sadece Klâsik Türk edebiyatı konulu bilimsel yazılardan ibaret değildir, Türk kültürüne ait birçok konuda yazılar kaleme almış bunlara ilaveten birçoğu güncel konulu gazete yazıları yazmış çok yönlü bir bilim adamı, tam bir sosyal bilimcidir.

Çocukluk yıllarından itibaren iyi bir eğitim almış daha ilkokula başlamadan hâfız olmuş, çocuk yaşlarda Farsça öğrenmeye başlamış, daha sonra buna Arapça ve İngilizceyi de ilave etmiştir. Yetiştigi çevre hasebiyle Doğu kültürünü, bir süre İngiltere'de kalması hasebiyle de Batı kültürünü yakından tanımıştır. Bu çalışmada ilk olarak ailesi, yetiştigi çevre, eğitimi, eğitim aldığı hocaları, çalışma hayatı hakkında bilgiler verilmiş sonra da imza attığı çalışmaların dökümü verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Biyografisi, Eserleri.

A BIBLIOGRAPHIC ESSAY ABOUT PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU'S LIFE AND HIS WORKS

Abstract: This work has taken the issue Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu's life and bibliographic cast of his works. Abdülkerim Abdulkadiroğlu was born Jun 23, 1943 in Kastamonu's center district and died February 2, 2006 in Ankara. Besides his services in several positions at Presidency of Religious Affairs (1966-1980) and The National Library (1980-1982), he worked as faculty member at Gazi University, Faculty of Education, department of Turkish Language and Literature Education, Classical Turkish Language; he has trained hundreds of students here, he has made consultancy to many PhD and master thesis and he has signed dozens of books and hundreds of articles. His works are not only scientific articles on Classical Turkish Language but also he penned a lot of articles contains several different topics about Turkish culture. He was a very hardworking social scientist and has written many newspaper's article about current events.

From his childhood years, he took a good education, before primary school he became hafız and also he started to learning Persian, and then Arabic and English at young ages. Cause of his social environment he was familiar with east culture and cause of stayed in England for a while he was familiar with west culture. In this work we tried to give information about his life, family, social environment, education, teachers and then bibliographic cast about his works.

Keywords: Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, His Life, His works.

* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora öğrencisi, ahmetkilig9@gmail.com

Abdulkerim Abdulkadiroğlu 23 Haziran 1943'te Kastamonu Merkez ilçesine bağlı Kırıkçeşme Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.¹

Hem annesinin hem de babasının aileleri Kastamonu'da tanınan, sevilen, nüfuzlu ailelerdendir.² Anne tarafından dedesi Bayram Pürçek, Muhallebici Bayram Usta (ö. 1933 veya 1934) olarak şöhret bulmuş güvenilir bir kişidir. Eşi Hatice Pürçek (ö. 1968) çok dindar ve misafirperver bir hanımefendidir.³ Baba tarafından dedesi Hasan Abdulkadiroğlu ise heybetli, herkesin çekindiği, duası makbûl, itibarlı, şöhretli bir âlimdir. Kastamonu merkeze çok yakın olan Kaşçılar/Mescid köyündendir. Dedesi Hasan Bey,

¹ Nüfus cüzdanında doğum tarihi 12.06.1944 olarak kayıtlıdır. Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun biyografisi ve eserlerinin bibliyografyası hazırlanırken faydalandığımız kaynakların en başında kendi eserleri gelmektedir. Neredeyse her eserinin başında gerek eserlerin hazırlanması gerek yayınlanması sürecinde yaşanan hadiseleri detaylıca anlattığı takdim yazıları bize hayatı ve eserleri hakkında fikir sahibi olmamız açısından güvenilir bir rehber olmuştur. Bu açıdan onun hayatı hakkındaki temel kaynakların başında yine kendi eserleri gelmektedir. Bu eserler arasında özellikle **Güncel Yazılar** (1997); **Kültürümüzden Esintiler**, (1997); **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, (1997); **Güncel Yazılar 2** (1998); **Güncel Yazılar 3** (2002), hocanın hayatıyla ilgili birçok detayı, hatırayı, barındırmaktadır ve bu yazının ana hatları zikredilen bu eserlerden faydalanılarak oluşturulmuştur. Hocanın hayatı hakkında yazılmış, derli toplu, en detaylı bilgiyi haiz çalışma ise Cüneyt Akkuş tarafından hazırlanan **Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri** (yayımlanmamış lisans tezi), Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon-2000, künyeli tezdır. Bu tez, Abdulkerim Abdulkadiroğlu ile röportaj yapılmak suretiyle hazırlanması sebebiyle güvenilir bir çalışmadır. Tezini istifademize sunan Sayın Cüneyt Akkuş'a hassaten teşekkür ederim. Bu yazının hazırlanması esnasında kullanılan bir diğer kaynak ise 2004 yılında Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun bizzat kendisinin hazırlayıp Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dekanlığına gönderdiği, öz geçmiş ve yayın listesinden faydalanılarak hazırlanmış ve **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi - Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı (2007)**, s. 1-26, isimli eserde yer alan Abdulkerim Abdulkadiroğlu biyografisidir. Bu çalışmalara erişmem esnasında yardımları dokunan Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı başkanı Sayın Prof. Dr. İsmet Çetin'e teşekkürü bir borç bilirim. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun hayatı hakkında yazılmış diğer çalışmalar için bakınız: **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. 1, Ankara, 2001, s.79-80; **Who is Who in Turkey / Türkiye'de Kim Kimdir**, 1985-86, 1990-92 ve 2002 baskıları; İhsan Işık, **Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi**, C 1, Ankara 2004, s. 19-20; Ahmet Karataş, **Türk-İslâm Edebiyatı Sahasının İlahiyat Fakültesi Çıkışlı İlk Akademisyeni Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu (1944-2006)**, **MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 27** (2004/2), s. 189-196; Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan, "Bir Devr-i Kadîm Efendisinin Ardından", **Zaman**, 13 Şubat 2016 tarihli gazete; Mehmet Sarı, "Hocam Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu"; Mehmet Turan Yazar, "Arı Soylu Bir Hoca, Melek Haslet Bir İnsan: Abdulkerim Abdulkadiroğlu" **a.g.t.**, s.108.; Avni Erdemir, zikrolunan tez vesilesi ile yazdığı mektubu, s. 108.; Ömer Demirbağ, "Abdulkerim Abdulkadiroğlu", **a.g.t.**, s. 110; Abdulkerim Gülhan, "Hocam Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu", **a.g.t.**, s. 112; Yaşar Aydemir, "Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu", **a.g.t.**, s. 113; Feridun Güven, "Hocam Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu", **a.g.t.**, s. 115; Asiye Duman'ın zikredilen tezde yer alan mektubu, s. 116; S. Metin Boyacıoğlu, "Abdulkerim Abdulkadiroğlu", **a.g.t.**, s. 117; Nilgün Açıık'ın zikredilen tezde yer alan mektubu, bkz.: s. 118; İbrahim Akyol, "Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Hoca", http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=883, erişim tarihi: 10.02.2016; Hakkı Duran, "Abdulkerim Abdulkadiroğlu", http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=883, erişim tarihi: 10.02.2016.

² Ailesi ve yetiştiği çevrenin etkileri Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun hayatındaki belki de en önemli yeri teşkil etmektedir kanaatindeyiz. Bu sebeple bu çevreden bahsedilmeden yazılan bir Abdulkerim Abdulkadiroğlu biyografisi bir yönüyle eksik kalacağı için bu yazı çalışması çerçevesinde bu konuya en azından fikir verecek kadar değinilmiştir.

³ **a.g.t.**, s. 3.

babası Abdullah Bey'i çok küçük yaşlardan itibaren disiplinli bir eğitimden geçirir ve henüz dokuz yaşındayken onu hâfız eder.⁴ Abdullah Bey'in annesinin erken yaşta vefat etmesi üzerine babası Hasan Bey yeniden evlenmiş ve bu süreçte ailesi yanında rahat edemeyen Abdullah Bey, gelip Kastamonu Merkez ilçesine yerleşmiştir.⁵ Geçimini temin için bir süre ticaretle uğraşmış olsa da imamlık vazifesine tayin edilen ve her zaman camii çevresinde bir hayat süren Abdullah Bey'in ilk eşi veremden vefat etmiş, hemen ardından kayınpederi Bayram Usta da irtihal ettiğinden evin küçük kızını da kendisine vermişler ve bu hanenin tarumar olmasına mani olmasını kendisinden istemişlerdir.⁶ Bu sebeple Kastamonu'da kayınpederinin adıyla anılır olmuş, kendisine Bayram Hoca veya Bayram'ın Abdullah denilmiştir.⁷ Takvası ve namazları huşu içinde, bazen gayet hislenerek kıldırması; aile ve sosyal hayatındaki örnek davranışları onu bulunduğu çevrede tanınır kılmış, şehrinde ve hatta Türkiye'de tanınan kıymetli bir âlim, muteber ahababı bulunan etkili bir insan hâline getirmiştir. O kadar ki aralarında husumet olan Kastamonu'da vazifeli hâkim ve başkomiserin tayinini çıkarttırabilecek kadar nüfuz elde etmiştir.⁸ Abdulkadiroğlu, babasını tarif ederken onun gayet kararlı, fikrinde sâbit, son derece inançlı, disiplinli, görevine çok düşkün ve sevilen bir kişi olduğunu söylemektedir.⁹

Abdullah Hoca, ciddi olan görev adamlığı ve hocalık mizacının yanında gayet esprili, şaka yapmayı seven, gül yetiştirmeye özel merakı olan ve evi her türlü misafire daima açık biridir. Evin etrafında her statüden insan görmek mümkündür. Evleri valiliğe yüz metre mesafede işlek bir yerdedir. Eşi Hikmet (Pürçek) Hanım (D. 1917 - Ö. 13 Ağustos 1992)¹⁰, Abdullah Bey'e gayet bağlı, evi ve sofrası misafire her daim hazır, maharetli bir ev hanımıdır.¹¹ Evlerinde ağırlanan onca misafire tüm hazırlıkları bizzat kendisi yapar, kendilerine misafir olan birinin iyi ağırılanmamasından gayet çekinir.¹² Çok genç yaşta evlenmiş, (13-14'lü yaşlarda) ve çok genç yaşta kocasını kaybetmiştir (40'lı yaşlarda).

⁴ a.g.t., s. 4.

⁵ Abdulkerim Abdulkadiroğlu öyle beyan etmektedir ki bu sebeple babasının kendi ailesi ile olan bağları kısmen kopmuştur. a.g.t., s. 5.

⁶ a.g.t., s. 3.

⁷ Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun bazı yazılarında müstear isim kullandığına şahit oluruz. Müstear olarak seçtiği isim, Hasan Bayramoğlu'dur. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Hasan babası tarafından, Bayram ise annesi tarafından dedelerinin adıdır. Bu isimle yazdığı yazılar şunlardır bkz.: **Güncel Yazılar**, "Devlet-Sanatçı Çatışması", s. 428-433; **Güncel Yazılar 2**, "PTT Genel Müdürlüğüne Teklifler, s. 166-167; a.g.e. "Tekliflerimizin Geçerliliği Devam Ediyor", s. 170.

⁸ a.g.t., s. 6.

⁹ a.g.t., s. 6.

¹⁰ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 1997s. 286; Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 151.

¹¹ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 2002, s. 218.

¹² a.g.t., s. 6.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nu en çok etkileyen kişi hiç şüphesiz ki babası ve ilk hocası olan Abdullah Bey'dir. O, Kur'an-ı Kerîm ile iştigal edilen âdetâ bir kültür yuvası addedilebilecek, şehirlerinde tebârüz etmiş birçok kimsenin uğrak noktası bir evde, hâfız bir baba tarafından dindar bir birey olarak yetiştirilmiştir. Babasının dostlukları sayesinde şehrin önde gelen insanlarını tanıma fırsatı yakalamış, bu zevâttan dersler almış, şehrin yakın tarihine şahitlik edebilmiştir.¹³ Yine bu canlı ortam hâsebiyle şehrin âlimini, valisini, kaymakamını, âmirini, memurunu, hekimini, hâkimini, velisini, delisini, davulcusunu, çöpçüsünü vs. tanıyabilmiş, bunların hatıratını bizzat kendilerinden işiterek büyümüş ve yazmaya erken yaşlarda başlamıştır.¹⁴

Abdulkadiroğlu, âdet-i kadîme üzere dört yaş dört aylıkken hâfızlık eğitimine başladığını ve tıpkı babası gibi dokuz yaşında hâfız olduğunu belirtmiş, hâfızlık merasimini Cüneyt Akkuş'a verdiği röportajda tasvir etmiştir.¹⁵ İlk olarak hâfızlık eğitimi aldığı için ilkokula gecikmeli olarak Kastamonu Cumhuriyet İlkokulunda başlamış; fakat hâfızlık sürecinde Latin harflerini de öğrenip bu harflerle de okuyup yazmayı okul öncesinde söktüğü için yapılan bir sınav neticesinde sınıf atlamaya hak kazanmış ve akranlarıyla aynı dönemde 1956'da ilkokulu bitirmiştir.¹⁶ İlkokul eğitimi sürecinde geleneksel eğitimden de uzak kalmaz ve Hattat Emrullah Efendi'den hat, tezhip ve temel Osmanlıca dersleri;¹⁷ Semerci Hoca Ahmet Efendi'den Farsça dersleri alır.¹⁸ Babasının dostu bulunan Hâfız ve kârî Zekâî Sarsılmaz Hoca Efendi onu etkileyen ve yetiştiren kişiler arasındadır.¹⁹ Daha sonra devam ettiği Abdurrahman Paşa Orta Okulu ve Lisesi'nden 1961/1962 eğitim yılında mezun olur.

Babası Abdullah Hoca 5 Ağustos 1960'ta ağzına hiç içki sürmemesine rağmen siroz hastalığından vefat etmiş ve ölmeden önce oğlu Abdulkerim'e İlahiyat Fakültesi'ne gitmesini aksi hâlde ona hakkını helâl etmeyeceğini söylemiştir. Kendisinde hem babalık hem de hocalık emeği bulunan babasının sözünü dinleyen Abdulkadiroğlu, 1962'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kayıt olur. Yüksek öğrenimi esnasında alanında şöhret sahibi Hilmi Ziya Ülken, Suut Kemal Yetkin, Necati Lügal²⁰, Muhammed Tayyip Okıç,

¹³ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, "Kendimi Sizlerde Görüyorum", Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 588.

¹⁴ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, "Kendimi Sizlerde Görüyorum", s. 588. Bu kimselerle ilgili yazıları için ayrıca bkz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar/ Güncel Yazılar 2** ve **Güncel Yazılar 3** isimli eserler.

¹⁵ bkz.: **a.g.t.**, s. 8-9.

¹⁶ **a.g.t.**, s. 9.

¹⁷ bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, "Hattat Emrullah Efendi'nin Hâtırasına", s. 497-503;

¹⁸ **a.g.t.**, s. 9-10.

¹⁹ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "Zekâî Sarsılmaz Hocaefendi'nin Hâtırasına I-II", s. 246-263.

²⁰ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, "Hocam Necati Lügal'ın Hâtırasına", s. 479-486.

Bedi Ziya Egemen, Kamuran Birand, Mehmet Toplamacıoğlu, Cavit Sunar, Hızırrahman Raşit Öymen, H. A. Koçer²¹ gibi hocalardan ders alma fırsatı bulur. Özellikle Klâsik Dînî Türkçe Metinler-İslâmî Türk Edebiyatı dersi hocası Necati Lûgal'den çok etkilenmiş, onu kendisine her zaman örnek almıştır.²² Necati Lûgal Hoca Abdülkerim Hoca'nın derslerine iki yıl kadar gelmiş, daha sonra vefat etmiştir ve vazifesini o dönemde asistanı bulunan Mahmud Es'ad Coşan Hoca devralmıştır. Yıllar sonra Abdulkadiroğlu, doktora tahsilini kendisinden tamamlayacaktır.

1966 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olan Abdulkerim Abdulkadiroğlu, daha sonra üniversitede kalmak için imtihana girdiyse de çeşitli sebeplerden dolayı başarılı olamamış ve bu sebepler kendisinde akademiye karşı bir gönül kırgınlığı oluşturmuştur.²³ Çalışma hayatına Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde başlayan Abdulkerim Abdulkadiroğlu, üniversitenden mezun olduğu sene Kastamonu müftü yardımcılığı görevine tayin edilir ve masasını kendi satın alarak görevine başlar.²⁴ Bir yıl kadar bu görevi yerine getirdikten sonra askerlik görevini ifâ etmek üzere Ağrı'da bir sınır karakolunda asteğmen olarak gönderilir. Bu süreçte yaşadıklarını bir hatıra yazısında paylaşan Abdulkerim Abdulkadiroğlu, gayet disiplinli bir komutan olduğunu, aldığı emirleri başarıyla uyguladığını, emirleri dışına çıkan askerlere müsamahasının olmadığını, bu durumun herkes tarafından bilindiğini ve kabul gördüğünü kaydetmektedir. Askerlik anılarından bahsederken disiplini bozan, ahlaksızlık eden, emre itaatsiz olan erleri bazen dövdüğünü, öyle ki dövdüklerinin çoğunun revirlik olduğunu kaydetmiştir.²⁵ Elinin gayet ağır olduğunu bu yazısında kendisi kaydetmektedir. Hayatı hakkında yaptığımız çalışmalar neticesinde söylemeliyiz ki bu "eli ağır" olmak meselesi hocanın sonraki dönem hayatında da usûl değiştirse de devam etmiştir. Zira öyle eleştiri yazıları kaleme almış, bazen öyle cümleler kurmuştur ki onun bu türden yazılarının muhatapları sanıyorum bunların etkisinden uzun süre kurtulamamışlardır.²⁶

Askerlik görevi dönüşünde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde sırasıyla müfettiş yardımcılığı, 1. sınıf müfettişlik, 2. sınıf müfettişlik ve başmüfettişlik görevlerinde bulunmuştur. Bu görevler esnasında Türkiye'nin

²¹ Zikredilen isimlere ithaf ettiği yazısı için bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Kültürümüzden Esintiler**, s. 634.

²² Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, "Kendimi Sizlerde Görüyorum", s.479-486.

²³ Detaylı bilgi için bkz.: **a.g.t.**, s.13.

²⁴ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "Profesörlüğümüzden Utandırmayın", s. 225.

²⁵ Bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 2**, "Unutulmayan Ramazanlardan", s. 122-127.

²⁶ Bu türden yazılar için bkz.: **Güncel Yazılar**, s.61-71; s. 428-433; 612-613; 614-615; **Güncel Yazılar 2**, s. 1-31, s. 69-72, s. 78-81, s. 82-86, s. 96-101, s. 109-113, s. 118-121, s. 122-126. **Güncel Yazılar 3**, s. 11-15; **a.g.e.**, "İzzet Baysal'ın Vefatı Münasebetiyle", s. 95.

neredeyse tamamını gezmiş, gittiği yerlerde görevini tam manasıyla yerine getirmenin yanı sıra kültürel tetkiklerde bulunmuş, gittiği yerlerin tanınmış insanlarını, mekânlarını ziyaret etmeyi hiç ihmal etmemiştir. Türkiye'nin tüm illerine ve dahi ilçelerine tek tek gitmiş, Türkiye'yi çok iyi tanımıştır.²⁷ Müfettişlik görevleri esnasında da görevinde hiç müsamaha göstermez, bütün vazifelerini tüm ciddiyetiyle yerine getirir, vazifesinin sorumluluğunu daima omuzlarında taşımış. Görevini kötüye kullanan veya görevini yerine getirmeyen birisi hakkında olumsuz rapor yazmaktan çekinmez ve hakkında olumsuz rapor yazdığı kişi hangi yollardan hak arayışına giderse gitsin durumu değiştirmeye bir çare bulamazmış. Öyle ki bir süre sonra avukatlar arasında da tanınır olmuş ve avukatların kendisi hakkında şu cümleleri söylediklerini serdetmiştir: "Sizin raporunuzu Abdulkerim Abdulkadiroğlu yazmışsa boşuna uğraşıp aleyhinde dava açmayın; zira dosyasında kesinlikle bir eksiklik veya hata bulamazsınız, avukat masrafınız da boşa gider."²⁸

1974'te M. Es'ad Coşan hocanın yönlendirmesi, istemesi ve hatta başvuru sürecindeki özel yardımı ile hocanın danışmanlığında doktora programına başlar. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun doktora başlamasında M. Es'ad Coşan hocanın emeği ve etkisi büyüktür zira daha önce de zikredildiği üzere akademiye karşı bir gönül kırıklığı içindedir. M. Es'ad Coşan hoca doktora müracaatlarının son günü makamında kendisini ziyarete gelmiş, "Bu işler öyle darılmakla, gücenmekle olmaz." diyerek önce moral vermiş; Abdulkadiroğlu, vaktim yok; başvuru için dahi gidemem dediyse de "Sen dilekçeni yaz ben götürüp veririm." diyerek göstermiş olduğu büyük bir tevazu örneği ile onun hayatında yepyeni bir sürecin başlamasına vesile olmuştur.²⁹ Şüphesiz Abdulkerim Abdulkadiroğlu hocanın hayatındaki en mühim isimlerden birisi 10 Nisan 1979'da Bursalı İsmail Beliş (Hayatı ve Eserleri) teziyle doktora eğitimini danışmanlığında tamamladığı M. Es'ad Coşandır.³⁰ Bu durum M. Es'ad Coşan hocanın aynı zamanda Nakşibendî şeyhi olması hasebiyle aralarında mürid-mürid yönüyle de bir bağ olması ihtimalini akla getirirse de Abdulkadiroğlu, duruma açıklık getirmiş, kendisinin M. Es'ad Coşan'a tarikat cihetinden bir intisabının olmadığını belirtmiştir.³¹

Doktora eğitimi sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki görevine devam eden Abdulkerim Abdulkadiroğlu, ayrıca 1977 yılında Devlet Lisan Okulu'nu bitirmiş ve 1978 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bursu ile İngiltere'ye gitmiştir. Burada kaldığı iki yıl zarfında Batı kültürünü ve hassaten

²⁷ bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, s. 176.

²⁸ bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, s. 113.

²⁹ bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "M. Es'ad Coşan Hocam'ın Hatırasına", s. 263-271 ayrıca bkz: **a.g.t.**, s. 263.

³⁰ Bu süreçteki hatıraları için bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "M. Es'ad Coşan Hocam'ın Hatırasına", s. 263-271

³¹ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "M. Es'ad Coşan Hocam'ın Hatırasına", s. 263-271 ayrıca bkz: **a.g.t.**, s. 263.

İngiltere'yi yakînen tanıma fırsatı bulmuştur.³² Bu dönemde edindiği tecrübeler neticesinde milletimizin ilerlemesi, devletimizin daha sosyal bir devlet olması konusunda oluşan fikirlerini yazılarında her zaman dile getirmektedir.

İngiltere'den döndüğü 1980 yılından itibaren doktor unvanıyla Ankara Millî Kütüphanesi El Yazmaları-Nadir Eserler ve Mikrofilm Şubeleri Müdürü olarak görev yapar ve aynı süreçte Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünde dersler verir. Nihayet 25 Aralık 1982'de Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Eski Türk Edebiyatı bilim dalına yardımcı doçent olarak tayin edilir ve kesin bir şekilde üniversite bünyesinde yer edinmiş olur. Aynı bölüm ve bilim dalında Kasım 1988 yılında doçent, Ocak 1995'te profesör payesi alır. Aynı bölümde 1983-1984 yılları arasında bölüm başkanı yardımcısı, 1984-1985 ve 1994-1996 yılları arasında iki defa bölüm başkanı, 1987-1988 yılları arasında Arap Dili Eğitimi anabilim dalı başkanı olarak da yöneticilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Ayrıca ihtiyaç hâsıl olduğunda vazife almaktan kaçmayan Abdulkadiroğlu, 1989-1990 ders yılında misafir olarak Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde lisans ve yüksek lisans dersleri vermiştir. Van Kütüğü isimli proje bu görevin semeresidir. 1993-1994 yıllarında ise yine bir ihtiyacı karşılamak üzere misafir olarak Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde bulunmuş burada dersler vermiştir.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu üç evlilik yapmıştır. Bunlardan ilki edebiyat öğretmeni Nuran Alişoğlu (D. 1948) ile dir. Nuran Hanım ile birlikte çeşitli eserlere de imza atmıştır.³³ Yirmi yıl süren bu evlilikten Abdullah (D. 1972) ve Hatice (D. 1973) adında iki evlâdı olmuştur. Daha sonra Zehra Akpınar hanımefendi ile evlenen Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun son evliliği Fatma Gülnur hanımefendi ile dir.³⁴

Hocanın hayatı, fikriyatı, hayata bakış açısı ile ilgili detayları merak edenler veya 1990-2000 yılları arasında kamuoyunu meşgul eden hadiseleri öğrenmek veya hatırlamak isteyenler onun, birçoğu çeşitli gazetelerde veya dergilerde yayımlanmış yazılarının bir araya getirilmesinden oluşan **Güncel Yazılar 1-2-3** serisini okurlarsa tatmin edici bilgiye erişeceklerdir. Güncel Yazılar serisinin ilk kitabını takdim ederken: "Hayatımız üzerinde rol oynamış ve kişiliğimizi etkilemiş bazı şahıslar olmuştur. Kendi hatıralarımız içinde saklı tutulmayarak tiplerle bunların gün yüzüne çıkartılması da bir görevdir. Hiç şüphe yok ki bu kabil çalışmalar, iyilerin adlarının daimi surette

³² Örnek teşkil etmesi için bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, s. 462.

³³ Bkz.: **Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri**, (Nuran Abdulkadiroğlu ile ortak) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1987; **Mehmed Âkif Ersoy Hakkında Yazılanlar**, (Nuran Abdulkadiroğlu ile ortak). Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları: 2, İstanbul, 1991; **Mehmed Âkif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri, Mev'ıza ve Hutbeleri**, (Nuran Abdulkadiroğlu ile ortak), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 1991.

³⁴ Karataş, *a.g.m.*, s. 190

anılmasına vesile olur. Bunlara ilaveten ben bir cemiyet içinde yaşıyorum. Siyasi görüşüm var. Kendime göre değerlerim var. Maaşım karşılığı olan görevlerimi yaptığım takdirde günlük hayatıma karışmaya kimsenin hakkı yoktur. Fakat aydın kimseler listesinde adımızın yazılı olmasından dolayı bir sorumluluğumuzun daha bulunduğuna inanıyorum. Bu da cemiyetten kopuk değil, halkın ıztıraplarını duyarak yaşayıp, siyasilere ve idarecilere fikir bazında ışık tutmaktır. Bu kitapta bulacağınız ve gece yarısı yazılarım diye nitelendirdiğim yazılarımın amacı, bu hedefe yöneliktir."³⁵ şeklinde kaydettiği bu cümleler, özelde bu eserin, genelde hocanın hayata bakışının bir özeti mahiyetinde olması açısından çok önemlidir.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun kendine şiar edindiği bir unsur da partiler üstü olmak konusudur. Bilim adamına yakışan tavrın bu olduğunu vurgulamaktadır.³⁶ Bu sebeple hayatı boyunca alenî bir şekilde siyaset davası içinde olmadığını görürüz. Aynı şekilde herhangi bir tarikat veya cemaat ile müntesip olmak bağlamında bir ilişki içinde olmadığını da şahit oluruz.³⁷ Güncel Yazılar'da yer alan bir yazısında: "Ben hür düşünceli, insanlara insan oldukları için ve eşit mesafeden bakan, bütün cemaatlere eşit mesafede bulunan biriyim." demektedir.³⁸ Bu sebeple yeri geldiğinde her kurumu veya grubu bir aydın hassasiyeti ile eleştirebilmiştir, hepsine eşit mesafeden bir bilim adamı nazarıyla bakabilmeyi başarmıştır.³⁹

Abdulkerim Abdulkadiroğlu, ömrü boyunca yılmadan usanmadan, büyük bir titizlikle çalışmış, ömrünü sosyal bilim çalışmalarına vakfetmiş bir akademisyendir. Listesini vereceğimiz eserleri incelendiğinde ne kadar çalışkan, üretken ve hassas bir birey olduğu kendisini hayatı zarfında hiç tanımamış kişiler tarafından bile kolayca görülecektir. Bu yazılı eserlerin yanında onun en büyük mirası kendisinin de ifade ettiği üzere, öğrencileridir.⁴⁰ Gerek ihtisas öğrencilerine gerekse bölüm öğrencilerine her zaman sevgiyle, ilgiyle yaklaşmış her birini her şeyden önce dosdoğru bir birey olmaya yönlendirmiştir.⁴¹ Bölüm başkanı bulunduğu dönemde, öğrencilerinin boş zamanlarını iyi değerlendirebilmesi için ney, ebru, hat,

³⁵ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, s. II.

³⁶ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, s. 16

³⁷ Bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "Profesörlüğümüzden Utandırmayın", s. 267.

³⁸ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "Profesörlüğümüzden Utandırmayın", s. 267.

³⁹ Zaman gazetesi ile ilgili eleştirilere örnek olması için bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 2**, s. 69; 78; 82; 96; Diyanet İşleri Başkanlığına yönelik eleştirilerine örnek olması için bkz.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 2**, "İnsanlık, Demokrasi, İnsan Hakları, İnanç ve İbadet Hürriyeti Nerede İmiş Görüle", s. 1; Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar 3**, "Dolar Hutbesi", s. 109-111.

⁴⁰ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, s.119.

⁴¹ Öğrencilerinin, dostlarının, sevenlerinin kendisi hakkında yazdığı yazılar için 1. Dipnota bakılabilir.

tezhip, cilt kursları başlattığını onları çağımızın tehlikelerinden bu gibi uğraşlarla korumaya çalıştığını hatıralarında belirtmiştir.⁴²

Abdulkerim Abdulkadiroğlu çok yönlü ve her yönüyle örnek bir akademisyendir. O yaşadığı topluma, doğduğu şehre, büyüdüğü mahalleye, çalıştığı kurumlara, karşılaştığı aksaklıklara, toplumun sorunlarına bigâne kalmamış; aldırmandan geçmemiştir. Değerli bulduğu şeyleri gücü nispetinde yılmadan kaydetmiş, öğrencilerini bu tür çalışmalara teşvik etmiştir. Karşılaştığı düzensizliklerle, cehaletle daima mücadele etmiştir. Nerede bir müşkül görse bunlara çözüm aramış, kimi zaman bulmuş, kimi zaman bulamamış, bu durumda kahretmiş; ama hiçbir zaman yılmamış, aldırmandan geçmemiştir. Akademik yazılar kaleme almasının yanında popüler konulara da değinmiş, icap ettiğinde hemen her konuda fikrini hür bir şekilde ve eğip bükmeden söylemeyi bilmiştir. Akademik çalışmaları incelendiğinde birçok akademisyenin çalışmayı göze alamayacağı konulara yöneldiği ve kendi alanına ne kadar vâkıf olduğu seçtiği çalışma konularından hemen görülecektir. Zira zikrettiğimiz üzere küçük yaşlardan itibaren klâsik eğitimle yetiştirilmiş, dokuz yaşında hâfiz olmuş, daha çocukken en iyi hocalardan Farsça, Arapça dersleri almış, daha sonra da bunlara İngilizceyi ilave etmiştir. Bu vechile alanına vukufu çok derindir. Kendi alanında olan bu derin vukûfun yanında diğer bilim dallarında da eserler kaleme alacak kadar bilgi sahibi olduğu da hemen dikkatleri çekecektir. Bu yönüyle o, tam bir sosyal bilimci profili çizmektedir ve gerek yazdığı kitaplarıyla gerekse yetiştirdiği talebeleriyle devletine hakkıyla hizmet etmiştir.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu, tıpkı doktora danışman hocası ve İslâm peygamberi gibi 63 yaşındayken geride yüzlerce talebe, makale; onlarca kitap bırakarak 2 Şubat 2006'da vefat etmiştir.

*

Yazının bu kısmında Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun eserleri hakkında bibliyografik bilgi verilmiştir. Burada takip edilen yöntem Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun otobiyografisini yazarken kendi oluşturduğu tasnif yöntemidir. Buna göre ilk olarak danışmanlığında tamamlanmış doktora ve yüksek lisans tezlerinin listesi verilmiştir. Gerek tezlerde gerek diğer çalışmalarda eserlerin kaç sayfa olduğu belirtilmiştir. Danışmanlığında hazırlanan tezlerden sonra sırasıyla, yayımlanmış kitapları, baskıya hazır olan kitapları, makaleler ve güncel konulu yazılarının dökümü verilmiştir. Makaleler ve güncel konulu yazılar kısmı kendi içinde Türk edebiyatı tarihi ve klâsik Türk edebiyatı konulu yazıları, Türk halk edebiyatı ve folklor yazıları, kongrelerde sunduğu bildirileri, tanıtma yazıları, kütüphanecilik ve arşiv

⁴² Abdulkerim Abdulkadiroğlu, **Güncel Yazılar**, s. 379

yazıları, hâtıra yazıları, güncel konulu yazıları olmak üzere yedi alt başlığa ayrılmıştır. Bu bibliyografik dökümden sonra Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun hâtırası için yapılanlar başlıklı bölüme yer verilmiş

Yazının Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun eserleri hakkında bibliyografik döküm kısmı hazırlanırken faydalandığımız kaynaklar bu çalışmanın 1. dipnotunda gösterilmiştir. Bu kaynaklar tarafından görülmemiş yayımlar bu çalışmaya eklenmiş ve daha önceki çalışmalardaki varsa yanlışlar düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu liste de şüphesiz ki hatadan ârî ve mükemmel değildir; fakat daha günceldir.

Buna göre Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun:

• **Danışmanlığında Tamamlanmış Doktora Tezleri:**

1. SARI, Mehmet; **Sabûhî Şeyh Ahmed Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı'nın Tenkitli Metni**, GÜ SBE, Ankara 1992, 370 s.
2. GÜLHAN, Abdülkerim; **Hakanî Mehmed Bey, Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, GÜ SBE, Ankara 1996, 744 s.
3. GÜVEN, Hikmet Feridun; **Klâsik Türk Şiirinde Hiciv**, GÜ SBE, Ankara 1997, 510 s.
4. DUMAN, Asiye; **Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri Dışındaki Bölümlerinde Türkçe'nin Eğitimi ve Öğretimi**, GÜ SBE, Ankara 1997, 279 s.
5. ERDEMİR, Avni; **Şeyh Vefâ, Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Kültürümüzdeki Yeri**, GÜ SBE, Ankara 1999, 374 s.
6. KAYA, Bilge; **Hisâlî, Hayatı - Eserleri ve Metâliü'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi: (İnceleme - Metin)**, GÜ SBE, Ankara 2003, 1140 s.
7. KAZAN, Şevkiye; **Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı (Tenkitli Metin - İnceleme) ve Şerhu Medhi'n-Nebî**, GÜ SBE, Ankara 2003, 486 s.

• **Danışmanlığında Tamamlanmış Yüksek Lisans Tezleri**

1. AKARSU, Kâmil; **Celvetiyye Tekkelerinde Bulunan Mezar Taşları ve Kitâbeler**, GÜ SBE, Ankara 1985, 260 s.
2. ARSLAN, Abdülbaki; **Osmanlı İctimâî Hayatını Aksettiren Mektup Örnekleri (Tanzimata Kadar)**, GÜ SBE, Ankara 1985, 103 s.
3. ÇIPAN, Mustafa; **Muğlalı İbrahim Şâhidî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri, Divan ve Gülşen-i Vahdet (Tenkitli Metin)**, GÜ SBE, Ankara 1985, 166 s.
4. COŞKUN, Ali Osman; **Seyrekzâde Mehmet Âsım / Hayatı, Zeylû Zübdeti'l-Eş'âr Adlı Eseri**, GÜ. SBE, Ankara 1985, 185 s.

5. YAZAR, L.Nihal; **Halvetîlik'in Şa'bâniyye Kolu ve Şeyh Şa'bân-ı Velî (İnceleme)** GÜ SBE, Ankara 1985, 109 s.
6. ÖNEMLİ, Tahsin; **El-Muhkem fî Şerhi'l-Hikem Kitabında Geçen Dinî, Tasavvufî, Harsî İstilah ve Tabirler Konusunda Bir Lügat Denemesi**, GÜ SBE, Ankara 1989, 308 s.
7. BAYSAR, Hilal; **Ömerü'l-Fuâdî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri**, GÜ SBE, Ankara 1991, 264 s.
8. DEMİRBAĞ, Ömer; **Divan Şiirinde Hz.Muhammed**, YYÜ SBE, Van 1992, 280 s.
9. OĞUZBAŞARAN, Bekir; **Türk Şiirinde Hz.Muhammed**, YYÜ SBE, Van 1992, 150 s.
10. ERDAL, Nâzik Leyla; **Genel Liselerin İkinci Sınıflarında Okutulan 1957 Müfredat Programına Göre Yazılmış Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**, GÜ SBE, Ankara 1994, 179 s.
11. ERDEMİR, Avni; **Anadolu Sahası Mûsikîşinâs Divan Şâirleri**, GÜ SBE, Ankara 1995, 751 s.
12. EROL, Cihat; **Antepli Muhammed Şakir Efendi'nin Enîsü'l-Uşşâk Adlı Divanı**, GÜ SBE, Ankara 1996, 295 s.
13. AKIDİL, Mehmet Ali; **İsmail hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri ve Tuhfe-i Ömeriyyesi**, GÜ SBE, Ankara 1996, 105 s.
14. ÖZKAN, Ömer; **Hüseyin Vassaf, Hayatı, Eserleri ve Kemalnâme-i Hakkı Adlı Eseri (Metin)**, GÜ SBE, Ankara 1999, II+160 s.
15. ABDÜLHALİGOVA, Pevane; **Anadolu Sahası Eski Türk Edebiyatında Müfredler**, GÜ SBE, Ankara 2000, 228 s.
16. TANKUŞ, Mustafa; **Arif Süleyman'ın Hayatı, Eserleri ve Divanı (Tenkidli Metin)**, GÜ SBE, Ankara 2001, 436 s.
17. UZUN, Savaş; **Ünsî Hasan Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Dönemi ve Dîvânının Tenkidli Metni**, NÜ SBE, Niğde 2003, 344 s.
18. TATLI, Taylan; **Kültürümüzde ve Divan Şiirinde Para Değerleri ve Ölçü Birimleri**, GÜ SBE, 2004, 179 s.

• **Yayımlanmış Kitapları:**

1. **Dinimi Öğreniyorum - I am Learning my Religion**, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1984, 64 s.
2. **Bursalı İsmail Belîğ**, GÜ Yayını, Ankara 1985, 202 s.
3. **İsmail Belîğ/ Nuhbetü'l Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr**, I. Baskı, GÜ Yayını, Ankara 1985, LXIII+718+CXXIII s. ; 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1999, XXXVII+554+9 s.
4. **Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri**, (Nuran Abdulkadiroğlu ile birlikte) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1987, XI+292 s; 2.Baskı,aynı yayım evi, 1990, XI+292 s.
5. **Belîğ**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Türk Büyükleri Dizisi 103, Ankara 1988, X+120s.
6. **Türk Kültürü Bibliyografyası**, (Cemal Kurnaz ile birlikte) Yıl I-XXVI, S. 1-300, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 1989, XIII+414 s.

27. **Safranbolu Meşhurları**, (Ülkü Ayan Özsoy ile birlikte), Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2000, 188 s.
28. **Güncel Yazılar (3)**, Makaleler Dizisi: 5, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, XI+291 s.
29. **Gaziantep Meşhurları**, (Ayla Güçlü ile birlikte), Ankara, 2004, VIII+204 s.
30. **Kastamonu'da Bayrâmîlik ve Şemsizâde Âilesi**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2005, 420 s.
31. **Kastamonulu Sanatçılar Albümü**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2005, 228 s.
32. **Taşköprü Vakfiyyeleri**. (Ülkü Ayan Özsoy ile birlikte), Taşköprü Belediyesi Yayınları, Kastamonu, 2005, 312 s.

- **Baskıya Hazır Olan Kitapları:**

1. Ballıklızâde Ahmed Mahir Efendi Hâtıratı
2. Lütfi Efendi (Zâkirbaşı – Kastamonulu) / Bütün Şiirleri , (Yeliz Topal ile birlikte)
3. İbrahim Şevki Efendi Dîvânı (Şeyh-Bolulu)

- **Makaleler Ve Güncel Konulu Yazıları:**

Türk Edebiyatı Tarihi ve Klâsik Türk Edebiyatı Konulu Yazıları

1. "Türkçe Hikmetli Cümleler", **Diyanet Gazetesi**, S. 119, 1975, s. 8-9; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 100-106.
2. "Hikmetli Cümleler", **Diyanet Gazetesi**, S. 134, 1976, s. 9; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 107-110.
3. "Seçme Sözler (Arapçadan Tercüme)", **Diyanet Gazetesi**, S. 183, 1978
4. "Sâkînâme-i Belîğ", **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. I, S. 1, Ankara 1985, s. 263-275.
5. "Fuzulî'nin Su Kasidesi'nden Bir Beytin Şerhi" **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. I, S. I, Ankara 1985, s. 309-314. aynı yazı **Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 137, 1985, s. 21-22. daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 26-33.
6. "Sergüzeşt-nâme-i Fakîr Be-Azîmet-i Tokat", **Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan Sayısı)**, Ankara 1985, s. 75-91; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 200-227.
7. "Şeriat Uleması İle Tarikat Meşâyih İhtilafı ve Tekke ve Zâviyelere Tayinler Hakkında İki Vesika" **Ankara Ü İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXVIII, Ankara 1986, s. 335-353; aynı yazı daha sonra,

- Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 285-308.
8. "Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nadir Eserler Üzerine Notlar I" **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 1, Ankara 1988, s. 1-48; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 527-556.
  9. "Bulgaristan ve Yunanistan ile İlgili Birer Belge" **Türk Kültürü Aylık Dergisi**, S. 304, Ağustos 1988, s. 476-479; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi Ankara 1997, s. 314-318.
  10. "Şehrengizler Üzerine Düşünceler ve Belig'in Bursa Şehrengizi", **Türk Kültürü Araştırmaları / Prof. Dr. Şerif Baştav'a Armağan**, Ankara 1988, s. 129-167; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 228-284
  11. "İzler İçinde Mahir İz" **Türk Kültürü Araştırmaları / Prof. Dr. İbrahim Yarkın'a Armağan**, Ankara 1988, s. 31-49; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi Ankara 1997, s.587-603.
  12. "Mehmed Âkif'in Nesirleri ve Tercümelere" **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. I, Ankara 1989, s. 205-225.
  13. "Arapça Eğitimi-Öğretimi Konusuna Genel Bir Bakış ve Türkiye'de Arapça Eğitimi-Öğretimi Meselesi", **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 3, S. I, Ankara 1989, s. 139-145; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s.579-586.
  14. "Ahmet Mâhir Efendi -Ballıklızâde" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 98; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 512-514.
  15. "Ömer Fâzıl Aköz" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 284-285; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 509-511.
  16. "Mehmet Âkif Ersoy'un Bilinmeyen Bir Mektubu", **Türk Kültürü Aylık Dergisi**, Yıl: XXIX, S. 334 Şubat 1991, s. 88-91 (24-27); aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi Ankara 1997, s. 323-327.
  17. "İlk Hilye Hattatı Ahmet Karahisârî mi?", **Milli Kültür**, S. 82, Mart 1991, s. 48-52; aynı yazı, Beldemiz (Afyonkarahisar), S. 29, Ekim-Kasım-Aralık 1992, s. 23-27; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Ankara 1997, s. 663-679.
  18. "Ermeni Katliâmını Sergileyen Bir Belge Daha...", **Türk Kültürü Aylık Dergisi**, Yıl XXIX, S. 339, Temmuz 1991, s. 430-435; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 328-335.
  19. "Mahallî Değerler - Kastamonulu Üç Zatın Biyografisi, I- Akkaftan, II- Andelîbî, III- Ârif Mehmed Efendi", **İslâmî Edebiyat**, S. 14, Ekim - Kasım - Aralık 1991, s. 31-33; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 491-500.

20. "Baldırzâde Mehmet Efendi" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Fasikül 36, Ekim 1991, s. 8-9; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 515-518.
21. "Divan Şiirinde Aktüalite / Memuriyet-Ticaret" **Sosyal Bilimlerde Araştırma**, S. 4, Şubat 1992, s. 6-7; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 55-61.
22. "Divan Şiirinde Aktüalite / Sofuzâde Mehmet Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen Beş Ramazaniyyesi" **Elif**, S. 2, Şubat 1992, s. 32-33; Devamı, S. 3, Mart 1992, s. 26-27; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s.398-404.
23. "Mensur Şiir ve Sofuzâde'den Bir Örnek" **İslâmî Edebiyat**, S. 16, Nisan-Mayıs-Haziran 1992, s. 11-12; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 106-108.
24. "Divan Şiirinde Aktüalite / Sofuzâde'nin Bilinmeyen Sel ve Zelzele Manzumeleri", **Sosyal Bilimlerde Araştırma**, S. 6, Nisan 1992, s. 15-17; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 70-80.
25. "Divan Şiirinde Aktüalite / Sofuzâde'nin İstanbul İçin Bir Müsebba'ı", **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 172, Yıl 15, Nisan 1992, s. 13-14; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 62-69.
26. "Sofuzâde'nin Biri Münâcât Diğeri Medhiye Hz. Ali ve Hz. Hüseyin İçin Yazdığı Bilinmeyen İki Manzumesi" **Kızılırmak Aylık Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S. 6, Yıl: 1, Haziran 1992, s. 8-9; Aynı yazı, **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 200, Ağustos 1994, s. 78-79; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 79-84.
27. "Sofuzâde'nin Bilinmeyen Üç İyd-ı Adhâ Manzumesi", **İslâmî Edebiyat**, S. 17, Temmuz-Ağustos-Eylül 1992, s. 27-31; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 85-95.
28. "Reis-i Cumhur'a Suikast Konusunda Bilinmeyen Bir Manzume", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 67, Temmuz 1992, s. 54-56; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 319-322.
29. "Sofuzâde Mehmet Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen Sekiz Şarkısı", **İslâmî Edebiyat**, S. 18, Ekim - Kasım - Aralık 1992, s. 18-21; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 410-415.
30. "Divan Şiirinde Aktüalite/Milli Konular ve Sofuzâde'nin Bilinmeyen İki Manzumesi", **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 180, Yıl: 15, Aralık 1992, s. 4-5; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 96-105.
31. "Sofuzâde Mehmet Tevfik Efendi'nin Biri Farsça Bilinmeyen On Altı Kıt'ası ve Nazmı", **İslâmî Edebiyat**, S. 19, Ocak-Şubat-Mart 1993, s. 41-

- 43; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 405-409.
32. “Divan Şiirinde Aktüalite/ Zâti'nin Kadir Gecesi Gazeli” **İslâmî Edebiyat**, S. 20, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s. 29-31; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 34-41.
33. “Sofuzâde Mehmet Tevfik Efendi ve On Üç Nazîresi - Yirmi İki Na'tı”, **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi**, S. 7, Ankara 1993, s. 53-90; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 354-379.
34. “Midhat Paşa Hakkında Hatıraya Dayalı İki Belge”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 80, Ağustos 1993, s. 31-33; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 309-313.
35. “IV. Bölüm: Van Meşhurları / 1900 Doğumlulara Kadar”, **Van Kütüğü**, Ankara 1993, s. 171-233.
36. “Sofuzâde Mehmet Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen On Muhammesi ve Altı Tahmisi”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 11, Erzurum 1993, s. 243-267; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 380-388.
37. “Beliğ'in Gül-i Sadberg'i (Manzum Yüz Hadis Tercümesi)”, **İslâmî Edebiyat**, S. 22, Ekim-Kasım-Aralık 1993, s. 121-151; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 151-199.
38. “Sofuzâde Mehmed Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen Dokuz Müseddesi ve Bir Tesdîsi”, **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD) Yeni Dönem**, S. 2, Bahar 94, s. 154-171; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 389-397.
39. “Misyonerliğin Başka Bir Görüntüsü mü?”, **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 195, Mart 1994, s. 14-16; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 257-265.
40. “Neden Yekpâre Acem Mülkü?”, **Türk Kültürü Aylık Dergisi**, S. 378, Ekim 1994, s. 593-596; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 19-25.
41. “Safranbolu Meşhurları / Tahir Akın Oğuz” **Gündem Gazetesi** (Safranbolu), 29.11.1996 günlü nüshası.
42. “Safranbolu Meşhurları / Turşucuzâde Hacı Ahmed Muhtar Efendi”, **Gündem Gazetesi** (Safranbolu), 10.12.1996 günlü nüshası.
43. “Güldeste-i Riyâz-ı İrfân” maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1996, C. 14, s. 237-238.
44. “Mahalli Değerler /Safranbolu Meşhurları”, **Gündem Gazetesi** (Safranbolu), 22.11.1996 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 584-585.
45. “Halîmî Çelebi” maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 15, 1997, s. 343-344; aynı yazı daha sonra,

- Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi Ankara 1997, s. 524-526.
46. “Mustafa Sadık Vicedânî'nin Bayram Namazları” Risâlesi”, **Yeni Şafak**, 6-7-8 Şubat 1997 günlü nüshaları, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Ankara 1997, s. 208-221
47. “Mustafa Sadık Vicedânî'nin Cum'a Namazı Risâlesi”, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s.222-241.
48. “ Edebiyat Tarihimizin Bazı Meseleleri ve Latîfî'ye Yapılan İthamlar Konusunda Düşünceler”, **Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları / Hasibe Mazioğlu Armağanı II**, Harvard, 1998, s. 1-8; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 1-18.
49. “Divan Şiirinde Aktüalite/ Sofuzâde'nin On İki Manzumesi” **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 169, Yıl: 15, s. 14-17; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 42-54.
50. “Hulviyyât-ı Sultânî veya Şâhî”, **Türk Kültürü Araştırmaları / Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan**; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 434-447.
51. “Ziya Paşa'nın Külliyyâtı'nda Sofuzâde'nin Der-Kenar Notları”, **Türk Kültürü**, S. 412, Ağustos 1997, s. 487-498; aynı yazı, **İlmî Araştırmalar**, İstanbul S. 4, s. 193-204; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 336-353.
52. “Vakıflarla Bağlantılı Divan Şairleri I.”, **Vakıf ve Kültür**, C. 2, S. 5, Yıl: 2, Ağustos 1999, s. 21-27. (Nilgün Açık ile birlikte).
53. “Vakıflarla Bağlantılı Divan Şairleri II.”, **Vakıf ve Kültür**, C. 2, S. 6, Yıl: 2, Aralık 1999, s. 25-31. (Nilgün Açık ile birlikte).
54. “Âkif Mevlidi yahut Kadınlar Mevlidi”, **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi / Dr. Himmet Biray Özel Sayısı**, 1999, s. 404-437.
55. “Osmanlı Dönemi Yozgatlı Âlimler, Şeyhler ve Şairler”, **Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı**, Ankara, 2000, 23-78. (F. Hakan Özkan ile birlikte)
56. “Bir Mensûbunun İfadesiyle İstanbul'da Tadrîs-i Ulûm”, **Altınoluk**, Aralık 2001, S. 190, s. 37-39.
57. “Tapu İşleriyle Uğraşan Divan Şairleri 1”, **Tapu ve Kadastro Dergisi**, 2001, Yıl 13, Sayı 25, s. 35-41. (Şevkiye Kazan ile birlikte)
58. “Nedim'in Bir Beyiti Üzerine Düşünceler”, **Türk Kültürü Aylık Dergi**, Haziran 2001, S. 458, s. 360-363.
59. “ Ahmed Remzi Akyürek'in Ramazan Konulu Bilinmeyen İki Şiiri”, **Altınoluk**, Kasım 2003, S. 213, s. 18-19.
60. “Dualı Uykular”, **Altınoluk**, Ekim 2004, Sayı 224, s. 50-51 ; “Yiğit'in Yatak Duası” başlığı ile, **Ahilik Yolu**, Yıl 2004, Sayı 183, s. 10-11.
61. “Bir Güzel İnsanı Daha Uğurladık”, **Hakses**, Aralık 2004, S. 480, s. 6.
62. “Ahmed Dâî'nin Zekât Gazeli”, **Türk Kültürü**, Sayı 499-500 (Kasım-Aralık 2004), s. 798-804.

63. "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin Hasbihal Şiirleri", **Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'e Armağan, Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı**, Ankara, 2004, s. 81-93.
64. "Nimetin Yokluğu ve Çaresizliği", **Ahilik Yolu**, Eylül-Ekim 2003, S. 177, s. 25.
65. "Küreselleşme ve İslâm", **Ahilik Yolu**, Aralık 2003, Sayı 178, s. 7-11.
66. "Cumhuriyetin İlk Kadın Öğretmenlerinden Saime Karayel", **Gurur Kaynağımız Kastamonulular II**, Ankara 2004, s. 80-81.
67. "Ömer Fazıl Aköz ve Ailesi", **Gurur Kaynağımız Kastamonulular II**, Ankara 2004, s. 147-149.
68. "Dil ve Edebiyat Üzerine Çeşitleme yahut Kültür Köprüsü Divan Şiiri", **Türk Kültürü**, Ocak - Şubat 2005, Sayı 501-502, s. 41-44.
69. "Millet Olma Şuûru Yolunda Mehmed Âkif'in ve Tarihin Yeri", **Ahilik Yolu**, Yıl 2005, Sayı 184, s. 6-8.

Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları

70. "Kastamonu'da Bir Evliya" (Hepkepirler Hakkında)", **Sur Dergisi**, S. 10, 15.12.1976, s. 33-34.
71. "Kastamonu'da Medfûn Evliyadan Bazısı Hakkında Tarihî Bir Vesika II", **Sur Dergisi**, S. 11, 15.3.1977, s. 15-26; devamı, III, S. 12, 15.2.1977, s. 19-20; devamı, IV, S. 13, Nisan 1977, s. 30.
72. "Atasözleri", **Diyanet Gazetesi**, S. 183, 15.9.1977, s. 13
73. "Atasözleri", **Diyanet Gazetesi**, S. 175, 15.10.1977, s. 13
74. "Sıranâme", **Halk Kültürü Derleme-Araştırma Dergisi**, S. 4, İstanbul 1984, s. 5-12. ; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 31-45.
75. "Ata Sözlerimizle İlgili Bir Yazı Üzerine Düşünceler", **MİFAD/Türk Folklor Araştırmaları**, Ankara 1984, s. 1-15; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 94-113.
76. "Dinî Folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançlarıyla İlgili Bir Sınıflandırma Denemesi I" **MİFAD / Türk Folkloru Araştırmaları**, 1986/I, s. 1-23; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 132-157.
77. "Abdulahad Nuri'nin Yunan Harbi Destanı" **Türk Kültürü Aylık Dergisi**, S. 281, Eylül, 1986, s. 565-579; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Ankara 1997, s. 64-93.
78. "Bartın ve Çevresinde Dinî-Manevî Halk İnançları", **MİFAD / Türk Folklorundan Derlemeler**, 1987, s. 1-21; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 189-217.
79. "Kastamonu'da Medfûn Evliyâdan Bazısı Hakkında Yeni Bir Vesika" **Türk Yurdu** 8/1, Şubat 1987, s. 38-42; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 331-348.
80. "Kara Haber", **Kültürü Derleme-Araştırma Dergisi**, S. 3-4, 1985, s. 5-7; daha sonra, **Milli Kültür**, S. 59, Aralık 1987, s. 54-55; aynı yazı, **Türk**

- Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 300-303.
81. "Yunus'un Deryası'nda", **Milli Kültür**, S. 80, Ocak 1991, s. 39-45; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 1-25.
82. "Türk Folkloru Bir Uzman Hocasını Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nu Kaybetti" **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Ankara 1992, s. 141-145; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 356-363.
83. "Meslek Pîrleri ve Testerecilerin Pîri" **Milli Folklor**, Bahar 13, 1992, s. 4-6, aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 349-355.
84. "Kemâlî Baba ve Sofuzâde'nin Onun Bir Mısra'ını Terbî'i", **Milli Folklor**, Yaz 14, 1992, s. 14-15; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 26-30.
85. "Sofuzâde Mehmet Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen On Beş Koşması" **Türk Kültürü Araştırmaları / Prof. Dr. Şükrü Elçin'e Armağan**, Yıl: XXIX/ 1-2, Ankara 1993, s. 1-13; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 46-63.
86. "Kastamonu Cide İlçesi Mutfağından Örnekler", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Ankara 1996, s. 1-8; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 288-299.
87. "Kırşehirli Şair Ramazan Türk ve Şiirleri", **Türk Kültürü**, S. 441, Ocak 2000, s. 56-61. (Ömer Özkan ile birlikte).
88. " Gözgöz", **Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar**, Ankara 2002, C. 9, s. 47-50.
89. "Batı Karadeniz Mutfak Kültürü", **Yemek Kitabı**, İstanbul, 2002, s. 477-536.
90. " Sakızlı Çörek", **Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar**, Ankara, 2003, C. 10, s. 123-125.
91. "Simit Tiridi", **Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar**, 2004, C. 11, Ankara, 2004, s. 255-264.
92. "Mehmed Kâmil Efendi" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 28, s. 494, İstanbul, 2003

Kongrelerde Sunduğu Bildirileri

93. "Folklorun Bilinmeyen Bir Kaynağı Vefeyat-nâmeler ve Bursa Vefeyât-nâmelerindeki Folklorla İlgili Unsurlar". **26-28 Ekim 1984/ Uluslararası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi**, Konya; "Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler I.", 1985, Ankara, s. 125-137; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 114-131.
94. "Kastamonu'da Dinî folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançları", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 1987, Ankara, s. 1-

- 18; daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 158-188.
95. "Bursalı Belîğ'in Sergüzeşt-nâmesi'nde Tokat ve Nuhbetü'l-Âsâr'daki Tokatlı Şâirler", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu**, Bildiriler, 1987, Ankara, s. 535-547; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 119-135.
96. "Cevâhirü'l-Esdâf'ın Müellifi veya Mütercimi Meselesi", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu Bildiriler**, 1989, Ankara, s. 35-42; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 459-470.
97. "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât-ı Sultânî Adlı Eseri Üzerine Notlar", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu**, Bildiriler, 1989, Ankara, s. 35-42; daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 416-433.
98. "Bursalı Belîğ'in Eserlerinde Kastamonu ve Kastamonulu Zevât", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu Bildiriler**, 1989, Ankara, s. 65-70; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 109-118.
99. "Ahmet Mâhir Efendi'nin İstanbul Hayatı, Verdiği İcâzetler ve Üç Eseri ile El Yazısı Hatıratı Üzerine Notlar", **"Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu, Bildiriler**, 1989, Ankara, s. 71-82; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 471-490.
100. "Edebiyat Tarihi ve Araştırma Teknikleri açısından Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemlerine Bir Bakış", **Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu Bildiriler**, 1989, Samsun, s. 429-436. aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 557-569.
101. "Kastamonu Mutfağı (Dünü-Bugünü)", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 1992, Ankara, C. 5, (Maddî Kültür, s. 1-21). aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 248-287.
102. "Edebiyat Tarihi Açısından Meşhurların Önemi ve Afyonkarahisar Meşhurları", **3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 22-24 Ekim 1993**, Afyon, 1994, s. 59-61; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s.647-652.
103. "Türk Kültürü Açısından Biyografik Çalışmaların Önemi ve Gaziantep Meşhurları", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Antep Sempozyumu**, Mayıs, 1996, Gaziantep / Şehitkâmil İlçesi (Baskısı henüz tamamlanmadı.); daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 653-662.
104. "Mahallî Bir Şâir-Muhammed Şâkir Efendi", (Cihat Erol ile birlikte) **Türk Tarihinde ve Kültüründe Antep Sempozyumu**, Mayıs, 1996, Gaziantep / Şehitkâmil İlçesi (Baskısı henüz tamamlanmadı.); daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s.501-508.

105. “Kastamonulu Üç Sanatkârimız Hattat, Nakkaş/Nahhât, Taş Ustası”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyonu Bildirileri**, Ankara 1997, s. 19-35; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 304-330.
106. “Vakfiyelerde Balıkesir”, **I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu**, 1-2 Haziran 1998, Balıkesir.
107. “Osmanlı Döneminde Geredeli Âlimler, Mutasavvıflar, Şâirler ve Diğerleri”, **Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu**, 20-21 Kasım 1999, Geçmişten Günümüze Gerede, Gerede 2000, s. 67-74.
108. “Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin Ankara'da Yazdığı Şiirleri ile Bayramîlik'in Kastamonu Uzantısı ve Bilinmeyen Bazı Belgeler”, **Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara Sempozyumu**, (18-19 Aralık 2003), Ankara 2004, 83-106.
109. “Son Devir Burdurlu Âlimleri - Arşiv Kayıtlarına Göre Burdurlular”, **I. Burdur Sempozyumu**, 16-19 Kasım 2005.

Tanıtmaya Yazıları

110. “Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü”, **Bilge**, Yaz I, Temmuz 94, s. 68; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 615-616.
111. “Şiir ve Musikinin İzdivacı Yahut “Doruktan Doruğa Güfte Şâirleri”, **Bilge**, Kış / 3, Ocak 1995, s. 59-60; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 617-621.
112. Bibliyografya “Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi” **Bilge**, Yaz/5, 1995, s. 80-81; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 622-626.
113. “Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün Yayınları Üzerine”, **Bilge**, Yenigün / 4, 1995, s. 54-56; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 627-633.
114. “Müjgân Üçer'in iki Yeni Kitabı”, **Bilge**, Kış/7, 1995, s. 15-17; aynı yazı daha sonra, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 364-371.
115. “Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin Kültür Yayınları Hakkında”, **Erciyes**, S. 234, Haziran 1997, s. 9; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 642-646.
116. “Divançe-i Seferî”, **Türk Kültürü**, S. 415, Kasım 1997, s. 690-691; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Ankara: 1998, s. 156-159.
117. “Daracık Düşlerden Geniş Ufuklara”, **Türk Kültürü Aylık Dergi**, Aralık 2000, Sayı 452, s. 743-748.

118. “Kültür Bakanlığı'nın İki Âbidevî Yayını”, **Bilge**, 30 (Güz 2001), s. 50-52.
119. “Yüzyılları Kucaklayan Bir İzdivaç”, **Bilge**, 34, (Güz / 2002), s. 40-45.
120. “ Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı'nın İki Mühim Yayını”, **Bilge**, 35 (Kış 2002), s. 63-65.
121. “Âşık Paşa / Garîb-nâme”, **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 2002, S. 13, s. 223-225.

Kütüphanecilik ve Arşiv Yazıları

122. “Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünde Tamamlanmış Olan Lisans ve Yüksek Lisans Tezleri 1”, **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. I, S. I, Ankara 1985, s. 315-320.
123. “Arşiv Meselemiz ve Bazı Teklifler” **Türk Yurdu**, S. 16, Mayıs 1988, s. 29-30; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 570-575.
124. “GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü ile GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Tamamlanmış Olan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri”, **Türk Kültürü Araştırmaları / Prof. Dr. İbrahim Yarkın'a Armağan**, Ankara 1988, s. 167-176.
125. “Kastamonu Üzerine Çalışmalar”, **Kastamonu Gazetesi**, 20.6.1988, 21.6.1988, 22.6.1988, 23.6.1988 günlük nüshaları; aynı yazı daha sonra, **Nasrullah Gazetesi (Kastamonu)**, 18.5.1990 günlük nüshası.
126. “Kitap Okuma Alışkanlığı ve Kütüphanelerimiz”, **Araştırma (İlim ve Teknoloji) Dergisi**, S. 2, Şubat 1989, s. 11-12; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 321-326.
127. “Vâhid Paşa mı Yoksa Vahîd Paşa mı?”, **Kütahya Ekspres**, 24.7.1992 günlük nüshası; aynı yazı daha sonra, Kütahya Vahîd Paşa'nın Sesi, **Türk Kütüphaneciler Derneği Kütahya Şubesi Bülteni**, S. 18, Yıl: 18, s. 6; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 306-308.
128. “TBMM'de Mühim Bir-İki Eksiklik”, **Zaman**, 23.8.1992 günlük nüshası, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 309-311.
129. “Değerlerini Bilmediğimiz Elyazmaları ve Nâdir Eserler”, **Zaman**, 23.8.1992 günlük nüshası, s. 9; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 312-320.
130. “Niçin Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi?”, **Türkeli Gazetesi** (Afyon), Misafir Kalemler, 7-10 Ekim 1992 günlük nüshaları; aynı yazı daha sonra, **Beldemiz Dergisi**, S. 32, Yıl: 9, s. 10-11; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 345-350.
131. “Kitâbiyat / Konusu Kıbrıs Olan Faydalı Bir Tez”, **Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi** (Lefkoşe-Kıbrıs), S. 12, Mayıs 1993, s. 18-19; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 638-641.

132. “Kitap Okuma Alışkanlığı ve Kütüphanelerimiz”, Vahîd Paşa'nın Sesi/ Kütahya, 1995, S. 20, s. 14-15; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 321-326.
133. “Buruk Bir Kütüphanecilik Haftası”, **Zaman**, 29.3.1996 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 338-344.
134. “Yüksek Öğretimde Kitabın ve Kütüphanenin Rolü”, **Zaman**, 1.9.1996 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 182-186.
135. “Kitaplar ve Hayatımız”, **Zaman**, 7.11.1996 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 327-330.
136. “Arşivlerimize Dokunmayınız”, **Zaman**, 4.10.1997 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 87-89.
137. “Milli Servetimiz ve Gururumuz Arşivler”, **Zaman** 26.2.1998 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 90-95.
138. “Arşivlerin Hali İçler Acısı”, **Yeni Şafak**, 17.5.1999 günlü nüshası.
139. “Kütüphane Haftası ve Göreve Davet”, **Zaman**, 24.3.1999 günlü nüshası.
140. “Kurum Arşivleri”, **Yeni Şafak**, 2.6.1999 günlü nüshası.
141. “ Kütüphaneci – Arşivist ve Rehber Öğretmen İhtiyacı”, **Türk Kültürü Aylık Dergi**, Şubat 2001, S. 454, s. 65-68.
142. “TBMM'den Kültür Atağı ve Bazı Teklifler”, **Yeni Şafak Gazetesi**; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 155-157.

Hâtıra Yazıları

143. “Hatıralarla İbrahim Hakkı Konyalı”, **Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 132, Ekim 1984, s. 59-60; aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 604-607.
144. “Hocam Necati Lügal'in Hatırasına”, **Milli Eğitim**, S. 85, Mayıs 1989, s. 68-72; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 479-486.
145. “Osman Keskiöğlü Hocamızın Hatırasına”, **Diyanet Gazetesi**, S. 368, Ekim 1989, s. 11, aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 487-491.
146. “Milli Kültür Bir Hayranını Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nu Kaybetti”, **Milli Kültür**, S. 76, Eylül 1990, s. 99-105; devamı S. 77 Ekim 1990, s. 69.
147. “Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun Hatırasına”, **Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 203, Eylül 1990, s. 18-19. aynı yazı daha sonra, **Kültürümüzden Esintiler**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 608-614.

148. “Hattat Emrullah Efendi'nin Hatırasına”, **Zaman**, 26.10.1992 günlü nüshası, s. 2-10; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 497-503.
149. “Ölümünün Kırkıncı Yılında Ömer Fazıl Aköz Hoca Efendi”, **Zaman**, 15.7.1992 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 492-496.
150. “Hatıralar İçinde Davulcunun Edebi”, **Merhaba** (Konya, 9.5.1995), s. 2; aynı yazı daha sonra **Erciyes**, S. 218, Şubat 1996, s. 4-5; **Zaman**, 9.2.1996 günlü nüsha, s. 2; **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 555-560.
151. “Mahir İz (1895-1974)”, **Eğitim-Bilim ve Kültür Dergisi**, Temmuz-Ağustos-Eylül 1995, s. 4-12.
152. “Örnek Bir İnsan Mahir İz”, **Yeni Şafak**, 13.7.1995; devamı “Yılların İzi Mahir İz”, **Yeni Şafak**, 15.7.1995 günlü nüshaları; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 504-520.
153. “Nuran Şahinbaşı da Kaybettik”, **Cemre**, yıl: 1, S. 2, Nisan 1996, s. 5.
154. “Dostlar da Ayrılıyor Bir Bir...”, **Hacı Bektaş Velî Dergisi**, S. 4, Ağustos 1997, s. 9-11; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 364-371.
155. “Âlimin Ölümü Âlemin Ölümü Gibidir”, **Altınoluk**, S. 165, Kasım 1999, s. 44-45; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 229-232.
156. “Düşümdeki Mehmet Âkif İnan”, **Yeni Şafak**, 21.1.2000 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 277-278.
157. “Hâfız Zekâî Sarsılmaz Hocaefendi'nin Hatırasına” **Altınoluk**, S. 167, Ocak 2000, s. 55-56; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 246-252.
158. “Hâtıralarımdaki Hocaefendiler” , **Altınoluk Aylık Mecmua**, Eylül 2000, S. 175, s. 233-245.
159. “ Bir Gönül Sultanı'nın Hâtırasına”, **Yozgat Dîvânı / Özel Sayı**, Yıl 1, S. 4, 2002, s. 36-38.
160. “Hüseyin Hilmi Işık Efendi'nin Hâtırasına”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 274-276.
161. “İ. Zekâî Sarsılmaz Hocaefendi'nin Hâtırasına (2) ”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 253-262.
162. “M.Es'ad Coşan Hocam'ın Hâtırasına”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 263-271.
163. “Ziya Taşkent'in Hâtırasına”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 272-273.
164. “Singer Müfettişi Mehmed Necati Gönül Efendi”, **Singer 150 Yılı Anıları**, İstanbul, Şubat 2003, s. 68-69.

Güncel Konulu Yazıları

165. "Topçuoğlu Şadırvanı", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 08.07.1962 günlü nüsha."
166. "Kuyudibi Camii", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 18.07.1963 günlü nüsha.
167. "Ramazan Köşesi: Her Gün Yeni Bir Konu", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 14.01.1964- 14.02.1964, toplam 26 yazı.
168. "Komünizm", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 07.02.1964 ve 14.02.1964 günlü nüshalar
169. "Batı Dili İle İslâmiyet", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 12.02.1964 ve 13.02.1964 günlü nüshalar.
170. "Hz.Muhammed'in Doğumu-Mevlid Kandili", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 21.07.1964 günlü nüsha.
171. "Hepkepirler", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 03.08.1964 ve 04.08.1964 günlü nüshalar.
172. "Hayırlı Bir Teşebbüs", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 28.09.1964 günlü nüsha.
173. "İslâm'da Ticaret ve Ticaret Adamı", Ankara Ticaret Postası", 13.01.1965 günlü nüsha.
174. "Yeşilay Haftası Münasebeti İle" Doğrusöz Gazetesi / Kastamonu, 01.03.1965, 02.03.1965 ve 03.03.1965 günlü nüshalar.
175. "Yeşilay Ne Yapıyor?", Yeni Kastamonu Gazetesi, 04.11. 1965 günlü nüsha.
176. "Şeker Fabrikasında Niçin Mescit Yok?", **Yenises Gazetesi** / Kastamonu, 11.11.1965 günlü nüsha.
177. "Mescit Köyü Biçki Dikiş Kursu Sergisi Münasebeti İle", **Hür Anadolu Gazetesi** / Kastamonu, 30.05.1966 günlü nüsha.
178. "Hizmet Yarışı", **Yeni Asya Gazetesi** (Fikir Bahçesi), 13.01.1973, 14.01.1973 ve 15.01.1973 günlü nüshaları.
179. "Mahalle (Sibyan) Mektepleri", **Diyanet Gazetesi**, S. 144, 01.07.1976, s. 9-14.
180. Tebliğ Sorumluluğumuz", **Vesika Dergisi**, 01.10.1976, s. 26-27.
181. "Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan İsteklerimiz", **Vesika Dergisi**, 15.11.1976, s. 25-26.
182. "Hizmette Metod", **Vesika Dergisi**, S. 25, 01.12.1976, s. 26.
183. "Ticarî Ahlâk", **Vesika Dergisi**, S. 28, 15.01.1977, s. 11.
184. "Ordu Evlerine Sakallılar Giremez mi?" **Yeni Asya Gazetesi**, Millet Kürsüsü, 06.02.1977 günlü nüshası.
185. "Taşların Dili-Keşkek Taşı", **Diyanet Gazetesi**, S. 167, 15.6.1977, s. 8-9; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 412-414.
186. "Yaygın Yaz Kur'an Kursları", **Diyanet Gazetesi**, S. 192, 1.7.1978, s. 11.
187. "Taşların Dili-Kuş Evleri", **Diyanet Gazetesi**, S. 168, 1.7.1977, s. 6-7; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 415-420.
188. "Taşların Dili-Sadaka Taşı", **Diyanet Gazetesi**, S. 169, 15.7.1977, s. 8-9; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 421-427.

189. "Avrupalı Vaftizciler Kongresi", Diyanet Gazetesi, S. 219, 15.8.1979, s. 4; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 251-256.
190. "Din Medeniyet İlişkisi", Diyanet Gazetesi, S. 229, 15.1.1980, s. 6. aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 434-438.
191. "Güzel Bir Tesadüf" **TÜRKİYAR** (Türk Talebeleri Yardımlaşma Derneği Haber Bülteni), Londra, C. I, S. I, Yıl: I, 1980, s. 11-12.
192. "Cemiyetin Sıkıntısı", **Haksess Mecmuası**, Eylül 1982, s. 14-15.
193. "Cuma Namazı Meselesi", **Haksess Mecmuası**, S. 215, Kasım 1982, s. 8.
194. "Çocuklarımızı Tehlikelerden Koruyalım", **Tercüman Gazetesi**, 07.11.1981 günlük nüsha; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 455-459.
195. "Çocuklarımız ve Sorumluluklarımız", **Tercüman Gazetesi**, 19.11.1981 (Fikirler, Görüşler, Düşünceler); aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 460-465.
196. "Doktorlar ve Sağlığımız", **Tercüman Gazetesi**, 5.12.1981 günlük nüsha; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 466-471.
197. "Mehmet Âkif'i Anarken", **Hamle Dergisi**, S. 11 (21.03.1983), s. 29.
198. "Yunus Emre Haftası", **Hamle Dergisi**, S. 18, (9.5.1983), s. 27-28.
199. "Yunus Emre Haftası'nın Ardından", **Hamle Dergisi**, S. 19, (16.5.1983), s. 28-29.
200. "Ankete Cevap" (Türk Dil ve Tarih Kurumları ile İlgili), **Töre Dergisi**, S. 148 (Eylül 1983). S. 26.
201. "Ankete Cevap (Dil konusunda)", **Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı**, 1984, s. 126-128.
202. "Tarihî ve Kültürel Değerlerimiz" **Tercüman Gazetesi**, (Görüşler ve Düşünceler), 14.2.1984 günlük nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 389-397.
203. "Kütüphane Haftası", **Töre Dergisi**, S. 154, (Mart 1984), s. 71-72.
204. "Gelişen ve Değişen Kastamonu", **Kastamonu Gazetesi**, 18.08.1984 günlük nüsha.
205. "I. Milli Eğitim Sempozyumu'nun Düşündürdükleri", **Karınca Kooperatif Postası**, S. 600, Aralık 1986, s. 112-114.
206. "Öğretmen ve Yavrularımız", **Türkiye Gazetesi**, 28.11.1986 günlük nüsha.
207. "Gençlik ve İnanç Üzerine Düşünceler", **Karınca Kooperatif Postası**, S. 601, Ocak 1987, s. 38-39; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 133-140.
208. "Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu", **Kastamonu Gazetesi**, 22.03.1987, 23.03.1987, 24.03.1987, 25.03.1987 ve 26.03.1987 günlük nüshaları.
209. "Van-Vatan İçinde Ayrı Bir Vatan", **İki Nisan Gazetesi** / Van, (Arasıra I), 02.01.1990 günlük nüshası.
210. "Van'da Üniversite Gerçeği", **İki Nisan Gazetesi** / Van, (Arasıra II), 05.01.1990 günlük nüshası.

211. “İletişim Aracı Olarak Gazeteler”, **İki Nisan Gazetesi**/ Van. (Arasıra III), 11.01.1990 günlü nüshası.
212. “Bir Tohum Bir Bağ-Bir Fide Bir Orman”, **İki Nisan Gazetesi**/ Van, (Arasıra IV), 27.02.1990 günlü nüshası.
213. “Kastamonu’da Bir Üniversite Kurulması Kaçınılmaz Olmaktadır”, **Nasrullah Gazetesi**/ Kastamonu, 03.04.1990 günlü nüshası
214. “Candaroğlu Üniversitesi”, **Nasrullah Gazetesi** /Kastamonu, 08.05.1990 günlü nüshası; aynı yazı **Kastamonu Dergisi**, Nisan-Mayıs 1990, Yıl 3, S. 18-19, s. 9-10.
215. “Van Kütüğü” **İki Nisan Gazetesi** / Van, (Arasıra V), 30.05.1990 günlü nüshası.
216. “Bilgi Yılı-Kütüphaneler Haftası”, **İki Nisan Gazetesi** / Van, (Arasıra VI), 06.06.1990 günlü nüshası.
217. “Kırk Penslik Erik ve Türk’ün Azizliği”, **Türk Edebiyatı**, S. 219, Ocak 1992, s. 44-46; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 72-80.
218. “Kurban Derileri ve Sadaka-i Fıtır”, **Zaman**, 10.06.1992 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 191-195.
219. “Yunus Emre Sevgi Yılı’nın Ardından”, **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 176, Yıl: 15, Ağustos 1992, s. 1-4; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 280-293.
220. “Çöpçü Ömer Ağa ve Düşündürdükleri”, **Zaman**, 11.08.1992 günlü nüshası; aynı yazı, **Türk Edebiyatı**, S. 229, Kasım 1992, s. 37; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 545-549.
221. “Şeyh Hamdullah (1429-1519) Hattı Kur’ân-ı Kerim”, **Zaman**, 11.08.1992 günlü nüshası, s. 8; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 363-370.
222. “Bartın İçin Bir Âbide Yazısı”, **Türk Edebiyatı**, S. 232, Şubat 1993, s. 38; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 574-577.
223. “Mezar Taşlarımızın Perişan Hali”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 77, Mayıs 1993, s. 48-54; aynı yazı daha sonra, “Tarihi Mezar Taşları Korunmalı” başlığı ile **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 386-388.
224. “Türk Kültür Dili”, **Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, S. 237, Temmuz 1993, s. 26-27; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 81-86.
225. “Bektaşilik ve Hacı Bektaş Veli Üzerine Belgeler”, **Birlik Dergisi**, Haziran 1994, s. 40-42; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 248-250.
226. “Yufka Özlemleri Bir Gün”, **Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 607-609.
227. “Seçime Çeyrek Kala”, **Zaman**, 14.02.1995 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 6-12.

244. “Ezân-ı Muhammedî”, **Bilgi Çağında Eğitim (Nisan-Mayıs-Haziran 1996)**, Yıl: 3, S. 7, s. 5; **Kurultay**, 14.03.1997 günlü nüsha, s. 11; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 200-207.
245. “Denetleme Kurulu ve Üniversitelerde Soruşturma”, **Zaman**, 01.07.1996 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 167-170.
246. “İsyansa Buna İsyân Deyin”, **Yeni Şafak**, 09.07.1996 günlü nüsha, s. 10; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 400-405.
247. “Tarihî Eserlerimiz ve Yağma”, **Zaman**, 22.07.1996 günlü nüsha, s. 2.
248. “Safranbolu Festivali'nin Ardından”, **Gündem/Safranbolu**, 08.10.1996 ve 18.10.1996 günleri; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 578-583.
249. “Safranbolu Festivalinin Ardından I ve II”, **Gündem (Safranbolu)**, 08.10.1996 ve 18.10.1996 günlü nüshaları.
250. “Hoş Geldiniz-Safâlar Getirdiniz”, **Cemre**, Yıl: 2, S. 4, Aralık 1996, s. 5.
251. “Fatih Üniversitesi'nde Güçlü Bir Ses”, **Zaman**, 14.11.1996 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 163-166.
252. “Reklamlar”, **Zaman**, 2.12.1996 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 30-40.
253. “Maneviyat Dünyamız Üzerine Düşünceler”, **Erdem (Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı)**, S. 24, s. 7/7-716; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 266-279.
254. “Zarurî Bir Açıklama”, **Türk Edebiyatı**, S. 270, s. 54.
255. “Türk Kültüründe Nasreddin Hoca”, **Zaman**, 06.01.1997 günlü nüsha, s. 14; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 294-298.
256. “Bütün Belediye Başkanlarına”, **Yeni Şafak**, 23.01.1997 günlü nüsha, s. 10; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 565-568.
257. “Camiler ve Cemevleri”, **Yeni Şafak**, 25.01.1997 günlü nüsha, s. 10; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 242-247.
258. “Köpek Saltanatından Köpek Kanununa”, **Yeni Şafak**, 02.02.1997 günlü nüsha, s. 10; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 55-60.
259. “Engin Noyan Gerçeği”, **Zaman**, 07.02.1997 günlü nüsha, s. 2; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 41-44.
260. “ÖSYM'de Aksamalar ve Çözümü”, **Zaman**, 14.04.1997 günlü nüshası, s. 14.
261. “Devlet – Sanatçı Çatışması”, **Kurultay**, 18.04.1997 günlü nüshası, s. 6.
262. “Yunus ve Bir Eğitim Kahramanı”, **Zaman**, 4.5.1997 günlü nüshası, s. 2.
263. “Hat ve Tezyinat Sanatlarının Camilerde Tatbikine Dair”, **Kurultay**, 5 Nisan 1997 günlü nüshası.

264. "Taşların Dili-Namazgâhlar ", Diyanet Gazetesi, S. 165, 15.05.1997, s. 8-9; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1997, s. 406-411.
265. "İnsanlık, Demokrasi, İnsan Hakları, İnanç ve İbadet Hürriyeti Nerde İmiş Görüle", **Türk Kültürü**, S. 410, Haziran 1997, s. 335-353; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 1-31.
266. "Eğitim Meselemiz" , **Zaman**, 12.06.1997 günlü nüshası, s. 2.
267. "Güreş Ahlâkı", **Zaman**, 31.07.1997 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 127-131.
268. "Cemal Kutay'ın Vasiyeti", **Merhaba (Konya)**, 12.02.1998 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 118-121.
269. "Yazışma Dili ile Konuşma Dilindeki Kargaşalıklar Üzerine", **Türk Dili**, S. 558, Haziran 1998, s. 563-569; aynı yazı, **Türk Kültürü**, S. 422, Haziran 1998, s. 336-341; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 32-42.
270. "Ravza-i Mutahhara Yazıları", **Türk Kültürü**, S. 423 Temmuz 1998, s. 393-395; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 69-72.
271. "Kuşlar Susuzluktan Ölmesin", **Zaman**, 06.07.1998 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 172-173.
272. "Tabîî Bir Kuşevi", **Zaman**, 28.07.1998 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (2)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara 1998, s. 174-175.
273. "Dînî Hayat 1", **Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı**, 1998-1999, Türkiye Yazarlar Birliği Yayını, Ankara 1999, s. 542-564; aynı yazı daha sonra **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 5-39.
274. "İki Bin Öncesi Hükûmetinden Beklentiler", **İmaj**, Nisan 1999, S. 12, s. 18-19; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 126-130.
275. "Solo Reklamı Gerçekleri Yansıtmıyor veya Reklam Uğruna Saklanan Gerçek!", **İmaj**, Mart 1999, S. 11, s. 18; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 178-179.
276. "Deprem Düşünceleri ve İki Şiir", **Altınoluk Aylık Mecmua**, Ağustos 2000, S. 174, s. 36-38; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 167-177.
277. "Zulmiyye Camii Olur mu?", **Altınoluk Aylık Mecmua**, Kasım 2000, S. 177, s. 41-42; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 118-124.
278. "Şöyle Demeyiniz, Böyle Deyiniz", aynı yazar, **Güncel Yazılar (2)**, Ankara 1998, s. 65-68; **Türk Yurdu / Türkçeye Saygı Özel Sayısı**, Şubat-Mart 2001, S. 162-163, s. 7-13; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 279-291.
279. "Kadro Tensîkati", **Zaman**, 12.05.2001 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 199-200.

280. “Merkezî Minâreden Ezan Konusu”, **Zaman**, 09.07.2001 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 106.
281. “Bürokrasi Çıkmazı”, **Zaman**, 16.07.2001 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 207.
282. “Dil Kültürümüz Bitiyor mu?”, **Zaman**, 27.07.2001 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 183-184.
283. “Ekmek Kavgasının Altında Yatanlar”, **Zaman**, 10.10.2001 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 133-134.
284. “Akademisyenlerin Yetiştirilmesi”, **Zaman**, 17.10.2001 günlü nüshası; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 212-213.
285. “Âh Şâir Olsaydım!”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 214-220.
286. “Aşk ve Sevgi Üzerine Birkaç Kelâm”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 221-224.
287. “Davul Âdeti mi, Davulcu Zulmü mü?”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 165-166.
288. “Dînî Hayat 2”, **Türkiye Kültür ve Sanat Yılığ 2000**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayını, Ankara, 2002, s. 29-70; aynı yazı daha sonra, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 40-105.
289. “Dinler Arası Diyalog Lafta mı Kaldı?”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 107-108.
290. “Dolar Hutbesi”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 109-111.
291. “Eğitimcinin Kıyafeti”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 188-189.
292. “Fetvâ Müessesesi”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 112-113.
293. “Göçük Altından Çıkartılan Çocukların Âkıbeti”, **Güncel Yazılar (3)**, Ankara, 2002, s. 125.
294. “Gündem / Trafik Sigortası”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 141-143.
295. “Hayvan Hakları Bu mu?”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 149-150.
296. Işimer Hz. Muhammed’e Teşekkür Etmelidir”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 158-164.
297. “İtiraf, İstimdad ve Mîlâd” , **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 151-154.
298. “Kira Sözleşmesi”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 137-140.
299. “Maliye Bakanlığı’na İhbar Ediyorum”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 196.
300. “Olaylardan Ders Almak”, **Güncel Yazılar (3)**, Ankara, 2002, s. 148.
301. “Öğretim Elemanları Unutuldu mu?”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 208-2002

302. “Profesörlüğün Çilesi mi?”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 210-211.
303. “Profesörlüğümüzden Utandırmayın!”, A. Abdülkadiroğlu, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 225-228.
304. “Ramazan Hatıraları”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 114-115.
305. “Ramazana Haram Karıştırılmasın”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 116-117.
306. “Resmî İşlemlerde Haraç mı Alınıyor?”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 192-193.
307. “Saklanamayan Gerçekler”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 131-132.
308. “Trafik Sigortası”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 144-145.
309. “Trafik Sigortasında Değişime Doğru”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 146-147.
310. “Tüketici Hakları”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 135-136.
311. “Türkiye Batıyor, Hâlâ...”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 203-204.
312. “Vakıf Puanı Hesabı Üzerine”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 197-198.
313. “Valilerimiz Kaçınılmaz İdarecilerimizdir”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 201-202.
314. “Vergi Zulmü mü?”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 194-195.
315. “Yabancı Dil Konusu”, **Güncel Yazılar (3)**, Ankara, 2002, s. 185-187.
316. “Yeni Vakıflar”, **Güncel Yazılar (3)**, Ankara, 2002, s. 190-191.
317. “Zorunlu Eğitimde Yeniden Yapılanma Düşünceleri”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 180-182.
318. “Resmî Taşıt Saltanatı”, **Güncel Yazılar (3)**, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2002, s. 205-206.
319. “Lâlelerin Ötesine Geçmek”, **Altınoluk**, Mart 2002, S. 193, s. 22; daha sonra “Bir Değerlendirme / İlim ve İrfana Verilen Değer” başlığı ile, **Güncel Yazılar (3)**, Ankara 2002, s. 1-4.
320. “Vah Dranas Vah!”, **Bizim Karadeniz** (Sinop), Misafir Kalem, 30.7.2002 günlü nüshası.
321. “Küreselleşme ve İslâm”, **Ahilik Yolu**, Kasım-Aralık 2003, S. 178, s. 16-18
322. “Nimetin Yokluğu ve Çaresizliği” **Ahilik Yolu**, Eylül-Ekim 2003, S. 177, s. 25.

Abdülkerim Abdülkadiroğlu'nun Hâtırası İçin Yapılanlar:

Abdülkerim Abdülkadiroğlu'nun vefatının ardından 2007'de Sayın Prof Dr. İsmet Çetin editörlüğünde Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Abdülkerim Abdülkadiroğlu Özel Sayısı yayımlamıştır.⁴³

Abdülkadiroğlu'nun hizmetlerine yaraşır bir hâtıra programı ise 4-5 Mayıs 2009'da, Sayın Prof. Dr. Atabey Kılıç danışmanlığında faaliyetler gösteren Erciyes Üniversitesi Klâsik Türk Edebiyatı Topluluğu tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴⁴ Sempozyumun programını burada paylaşıyoruz.

Erciyes Üniversitesi Klâsik Türk Edebiyatı
Topluluğu tarafından
4-5 Mayıs 2009 tarihlerinde
Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu
Hatırasına düzenlenen
IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nu
onurlandırmanızı dileriz.

Prof. Dr. Fahrettin KELEŞTEMUR
Erciyes Üniversitesi Rektörü

4 Mayıs 2009 Pazartesi
Sabancı Kültür Sitesi

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mine MENGİ
Prof. Dr. F. Tulga OCAK
Prof. Dr. Semih TEZCAN
Prof. Dr. Kemal YAVUZ
Prof. Dr. Ahmet MERMER
Prof. Dr. Mahmut KAPLAN
Prof. Dr. Ümit TOKATLI
Prof. Dr. İlhan GENÇ
Prof. Dr. Ali Fuat BİLKAN
Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK
Doç. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ
Doç. Dr. Ziya AVŞAR
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN
Yrd. Doç. Dr. Bekir ÇINAR
Dr. Bayram DURBİLMEZ

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Başkan)
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK
Öğr. Gör. Abdülkadir DAĞLAR
Arş. Gör. Turgut KOÇOĞLU
Arş. Gör. Kezban PAKSOY
Okt. Zehra GÜMÜŞ
Okt. Özlem ŞAHİN
Okt. Ahmet TANYILDIZ

e-posta:
abdulkadiroglusempozyumu@gmail.com

⁴³ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi - Abdülkerim Abdülkadiroğlu Özel Sayısı, Ankara 2007.

⁴⁴ IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu, (Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu Hatırasına), Erciyes Üniversitesi Klâsik Türk Edebiyatı Topluluğu, 4-5 Mayıs 2009 Kayseri.

Program

10.00-11.00 Açılış ve Açılış Konuşmaları
I. Oturum 11.00-11.45
Sabancı Kültür Sitesi

Başkan: Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK
Prof. Dr. Mine MENÇİ

"Klasik Türk Edebiyatında Mensur Türlerin Seyri, Tasnifi ve Tasnif Sorunları"

Prof. Dr. Adem CEYHAN

"Klasik Türk Edebiyatı Manzum Metinlerini Nesre Çeviri Meselesi: Belig'in

Gül-i Sad-berg'i Örneği"

Yrd. Doç. Dr. Mehmet SARI

"Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun Aydın Kişiliği ve

Geceyanı Yazıları"

11.45-12.00 Tartışma-Ara

II. Oturum 12.00-12.45
Sabancı Kültür Sitesi

Başkan: Prof. Dr. Nuran TEZCAN

Prof. Dr. Ahmet MERMER

"Mensur Metinler Neşri Üzerine Görüşler"

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

"Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bir Hikâye Mecmûası: Yüz Hikâyet"

Feridun Hakan ÖZKAN

"Şabanzâde Mehmed Muhtesem'in Hayatı ve Eserleri"

13.00-14.00 Öğle Yemeği

III. Oturum 14.00-15.15
Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

Başkan: Prof. Dr. Adem CEYHAN

Doç. Dr. Ziya AVŞAR

"Latîfî Tezkiresi'nde Şiire İlişkin Kavramların Söz İpne Diziliş Yöntemi"

Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN

"Tezkire Geleneğinde Söz Arasında Rivâyet: Latîfî Tezkiresi Örneği"

Öğr. Gör. Dr. Mustafa DÜRÜMÜŞ

"Tezkirelerin Dil Üzerine Bazı Düşünceler"

Öğr. Gör. Abdülkadir DAĞLAR

"Mehâbib-i Tezkir: 18. Asır Tezkirelerindeki Güzeller"

Okt. Özlem ŞAHİN

"Latîfî Tezkiresinde Eserlere İlişkin Değerlendirme Ölçütleri"

15.15-15.30 Tartışma-Ara

IV. Oturum 15.30-16.45
Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Mümtaz SARICİÇEK

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

"Fâik'in, 'Elâ Yâ Eyyühe's-Sâki Edir Ke'sen Ve Nâvilihâ"

Misraına Tasavvufî Bir Serhi: Lübb-i Sühan"

Yrd. Doç. Dr. Bilal ÇAKICI

"Mehmed Bahâeddin'in Münâzarâ-i Seyf ü Kalem'i"

Yrd. Doç. Dr. Ebubekir Sıddık ŞAHİN

"Türk Edebiyatında Anonim Mikdâd u Mi'yâse Hikâyeleri"

Arş. Gör. Yücel ÜNLÜ

"Sinan Paşa Nesrinin Teşekkülüne Yardımcı Bir Unsur Olarak

Tazarrü'nâme'deki Manzumeler"

Okt. Ahmet TANYILDIZ

"Hadikatü's-Su'adâ'nın Üslûp Özellikleri"

16.45-17.00 Tartışma-Ara

V. Oturum 17.00-18.15
Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

Başkan: Prof. Dr. Ahmet MERMER

Prof. Dr. Ümit TOKATLI

"Arap Harfli Türk Yazısında Bazı Harflerin Fonetik Özellikleri"

Yrd. Doç. Dr. Mehmet HAZAR

"Osmanlı Nesrinde Arap Harfli Metinler ile Grek Harfli

Metinlerde Ünlülerin Mukayesesi"

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Halli TUĞLUK

"Abbas Vesim'in Düsturu'l-Vesim fi Tibb'i'l-Cedid ve'l-Kadim' Adlı

Eserinin El-Hâtmetü'l-Vesâyâ ilâ-Etibâ Bölümünün

Dil ve Üslûp Açısından İncelenmesi"

Yrd. Doç. Dr. Bahir SELÇUK

"Nihâlîstân'daki İki Oda Arkadaş Hikâyesi Çerçevesinde Nergis'in Nesri"

Arş. Gör. Kezban PAKSOY

"Türk Edebiyatında Sefâret-nâmeler ve Ahmed Resmî'nin

Nemçe Sefâret-nâmesi"

18.15-18.45 Tartışma-Ara

19.30 Akşam Yemeği

5 Mayıs 2009 Salı

Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

VI. Oturum 09.00-10.15
Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

Başkan: Prof. Dr. Mine MENÇİ

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

"Bir İnşâ-i Meğûb Örneğinden Hareketle Yazışma Usulleri"

Yrd. Doç. Dr. Bilge KAYA YİĞİT

"Münşeat Mecmuaları ve XV. Yüzyıldan Bir Münşeat Örneği"

Yrd. Doç. Dr. Halli İbrahim HAKSEVER

"Münşeatlardaki Edebi Mehtaplarda Görülen Bazı Üslûp Özellikleri"

Yrd. Doç. Dr. Nuran TEZCAN

"Siyer-i Veysî'nin Bulundurduğu Türler ve Üslûp Özelliği Açısından

Değerlendirilmesi"

Oğuzhan ŞAHİN

"Kâtiplerin Kılavuz Kitabı Olarak Münşeatlar"

10.15-10.30 Tartışma-Ara

VII. Oturum 10.30-11.45
Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

Başkan: Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Prof. Dr. Nuran TEZCAN

"17. Yüzyıl Edebiyatında Şairle Yazarı Kesniği Kavşak:

Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi"

Program

Yrd. Doç. Dr. Ömer Bayram
"Mirza Feteli Ahundov'un Aldanmış Kevâkib Adlı Hikâyesinin Dil ve

Üslûp Özellikleri"

Yrd. Doç. Dr. Fatih USLUER

"Câvidân-nâme'nin Türkçe Tercümesi: Dürr-i Yetim"

Dr. Furkan ÖZTÜRK

"Osmanlı Biyografî Nesri Geleneğinde Katip Çelebi'nin Türkçe Fezleke'si"

Arş. Gör. Sibel ÜST

"Hamza-nâmeler Üzerine"

11.45-12.00 Tartışma-Ara

VIII. Oturum 12.00-13.15
Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

Başkan: Prof. Dr. Semih TEZCAN

Prof. Dr. Atabey KILIC

"Klasik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç mûdürü?"

Yrd. Doç. Dr. Gülgün YAZICI

"Ahmed Cahidi'nin Mensur Eserlerinde Dil ve Üslûp Özellikleri"

Yrd. Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY

"Vâhidî'nin Cenânü'l-Cinân Adlı Eserinde İmlâ ve Dil Özellikleri"

Dr. Bayram DÜRBLMEZ

"Türk Halk Nesrinin Üslûp Özellikleri Üzerine Bazı Tespitler"

Arş. Gör. Bülent ŞİVA

"Biyografî Yazma Açısından Latîfî ve İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal

Üzerine Bir Mukayese"

13.15-14.30 Öğle Yemeği

IX. Oturum 14.30-15.45
Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

"Azîz Mahmud Hudâyî'nin Tarikat-nâme'sinde Dil ve Üslûp"

Yrd. Doç. Dr. Galip GÜNER

"The King's Dictionary: The Rasûlid Hexaglot Üzerine Düşünceler"

Dr. Pervane Bayram

"19. Asır Azerbaycan Nesrinde Abbasgulu Ağa Bakhanov'un Yeri"

Arş. Gör. Turgut KOÇOĞLU

"18. Asırda Yazılmış Süslü Nesir ve Mensur Muammâ

Örneği Bir Eser: Selik-nâme"

Okt. Zehra GÜMÜŞ

"Secî" Bağlamında Klasik Türk Nesrinde Ritim"

15.45-16.00 Tartışma-Ara

X. Oturum 16.00-16.45
Karar ve Değerlendirme

Başkan: Prof. Dr. Nuran TEZCAN

Prof. Dr. Ahmet MERMER

Prof. Dr. Adem CEYHAN

Prof. Dr. Atabey KILIC

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

Katılımcı Listesi

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK
(Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Adem CEYHAN
(Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Atabey KILIC
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Mine MENÇİ
(Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Ahmet MERMER
(Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Nuran TEZCAN
(Bilkent Üniversitesi İnsanî Bilimler ve Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Semih TEZCAN
(Bilkent Üniversitesi İnsanî Bilimler ve Edebiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Ümit TOKATLI
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Doç. Dr. Ziya AVŞAR
(Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM
(Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Dr. Avni ERDEMİR
(TBMM Amasya Milletvekili)
Yrd. Doç. Dr. Ömer BAYRAM
(Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Bilal ÇAKICI
(Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY
(Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN
(Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Galip GÜNER
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Halli İbrahim HAKSEVER
(Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet HAZAR
(Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN
(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SARI
(Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Mümtaz SARICİÇEK
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Bahir SELÇUK
(Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Ebubekir Sıddık ŞAHİN
(Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Halli TUĞLUK
(Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

ﻫﯩﻜﻤﻪﺕ - ﺋﯩﻜﻤﻪﺕ - ﻫﯩﻜﻤﺔ

HIKMET - AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU ÖZEL SAYISI - YIL 2, SAYI 3, 2016

ISSN: 2458 - 8636

Katılımcı Listesi

Yrd. Doç. Dr. Fatih USLUER
(TOBB Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Gülüğün YAZICI
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Nuran YILMAZ
(Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Bilge KAYA YİĞİT
(Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Öğr. Gör. Dr. Mustafa DURMUŞ
(TOBB Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Dr. Pervane BAYRAM
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Dr. Bayram DİRİLİMEZ
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Dr. Furkan ÖZTÜRK
(Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Öğr. Gör. Abdülkadir DAGLAR
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Öğr. Gör. Bekir OKUZBAŞARAN
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Arş. Gör. Turgut KOCOĞLU
(Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Arş. Gör. Kezban PAKSOY
(Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Arş. Gör. Bülent ŞİĞVA
(Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Arş. Gör. Yücel ÜNLÜ
(Rize Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Arş. Gör. Sibel ÜST
(Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi)

Okt. Zehra GÜMÜŞ
(Erciyes Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü)

Okt. Özlem ŞAHİN
(Bozok Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü)

Okt. Ahmet TANYILDIZ
(Erciyes Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü)

Feridun Hakan ÖZKAN
(Çözüm Yayınları)

Oğuzhan ŞAHİN
(Millî Eğitim Bakanlığı)

Haberleşme Adresi:
Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
38039-KAYSERİ
e-posta: abdulcadiroglusempozumu@gmail.com
Faks: 03524374933
Telefon: 05325489454 - 05057896266
03524374937 / 33261- 33265 - 33270

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
Klâsik Türk Edebiyatı Topluluğu

IV. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI
SEMPOZYUMU
(Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu Hatrasına)

4-5 Mayıs 2009
KAYSERİ

Acılış
4 Mayıs 2009, Pazartesi
Sabancı Kültür Sitesi
Saat: 10.00

Oturumlar
Fen - Edebiyat Fakültesi
Konferans Salonu

Grafik Tasarım: Müge Yeğin

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
Klâsik Türk Edebiyatı Topluluğu

IV. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI
SEMPOZYUMU
(Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Hatırasına)

4-5 Mayıs 2009
KAYSERİ

Açılış
4 Mayıs 2009, Pazartesi
Sabancı Kültür Sitesi
Saat: 10.00

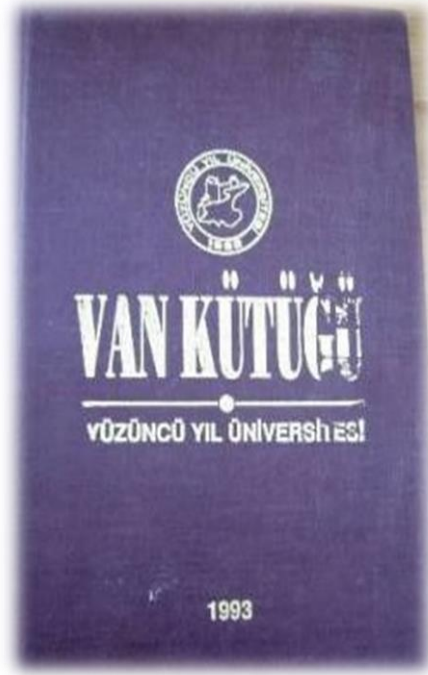
Oturumlar
Fen - Edebiyat Fakültesi
Konferans Salonu

Alış Tasarımı: Müge Yeğen

۱۶۸۸۶۶ - ۱۶۸۸۶۶ - ۱۶۸۸۶۶

"VAN KÜTÜĞÜ" NASIL MEYDANA GELDİ?

Uzun yıllar önceydi... Ankara Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü öğretim üyesi olan Doç. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, 1989-1990 öğretim yılı için Yüzüncü Yıl Üniversitesine bir yıllığına geçici görevlendirmeyle gelmişti. Abdulkadiroğlu esas itibarıyla Eski Türk Edebiyatı hocasıydı. Böyle olmakla birlikte, İlahiyat kökenli ve doktorasını Eski Türk Edebiyatından yapan hocanın ilgi ve bilgi alanı oldukça genişti. Yeni Türk Edebiyatı ve Türk Halk Edebiyatı ile de ilgilenirdi. Özellikle dinî folklor alanında iyi bir uzmandı. Geleneksel sanatlarımızla, daha doğrusu, bütün kültürümüzle sürekli haşırneşirdi. Merhum Prof. Dr. Abdulkadiroğlu Van'da bulunduğu süre içinde oldukça yüksek bir aktivite göstermiştir. Hem bölümümüzdeki Eski Türk Edebiyatı derslerine girmiş, hem yüksek lisans dersleri vermiş, hem de çeşitli kültürel kursların açılmasını sağlamış, mahallî "İkinisan" gazetesinde çeşitli yazılar yazmış, lisans ve yüksek lisans tezleri yönetmiştir. Hocamızın birinci vasfı çalışkanlığı ve dürüstlüğü idi. O, 24 saate 48 saat sığdırmaya çalışan bir gayûr insandır. Boş durmayı ve ataleti katiyen sevmezdi. Hep bir şeyler üretmek, bir şeyler yapmak peşindeydi. Tembellik gibi, çalışkanlık da sâridir. Yakınındakileri

* Öğr. Gör.; Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi (Emekli).

mutlaka etkiler. Abdulkerim Bey'in Van'a gelmesi, bana göre, bölümümüzde, fakültemizde, üniversitemizde nisbî bir hareketlilik meydana getirmişti.

Abdulkerim Bey, Van'a münferit olarak gelmiş, yanında sâdece kitaplarını getirmişti. Üniversitemizin misafirhanesinde kalıyordu. Gündüzleri genellikle rutin işlerimizi görüyorduk. Dersler, koşturmalar vs. Edebiyat ve kültür sohbetleri ise, daha çok akşamlara kalıyordu. 1990 yılının Ocak ayı içinde bir akşam, bizi mesaiden sonra şehre göndermeyip kampüste alıyordu. Mükrim bir insan olan, yedirmeyi, içirmeyi seven hocamız, o akşam bize Misafirhane lokantasında ikramlarda bulundu. Hoca, Ömer Demirbağ, Hidâyet Özcan ve ben, dördümüz saatler süren sohbetler yaptık. Abdulkerim Bey hissediyorduk, yalnız kalmaktan rahatsızlık duyuyordu. Özellikle Van'da, kendini tamamıyla işe-güce-çalışmaya vuruyor, bunu böyle sürdürmek istiyordu. O akşam da daldan dala atlanarak çeşitli konular konuşuldu. Benim öteden beri zihnimde kurduğum, fakat uygun zaman ve zemini bulamadığım için kimseye açamadığım bir tasarım vardı. Abdulkerim Bey gibi, hem unvanı olan hem de çalışkan bir ilim adamını işte şimdi bulmuştum.

Van'a gittiğim 1988 başından beri, üniversitede mark, dolar, altın ve araba dışında pek bir şey konuşulmamasının verdiği rahatsızlık içindeydim. Kayseri'den Van'a vardığım ilk günlerde, 1989'un Tanzimat'ın 150. yılına rastlaması dolayısıyla "150. Yılında Tanzimat" konulu bir proje düşünmüş, sosyal bilimci arkadaşlara hazırladığım çeşitli konu başlıklarını dağıtmış, bu konularda birer makale hazırlamalarını rica etmişim. Ancak Ali İpek dışında hiç kimse resmî olmayan bu konuya iltifat ve itibar etmemişti. Görünen o idi ki, böyle bir işte verim alabilmek için, üniversitede, teklifin unvanlı veya makam sahibi kimselerden gelmesi ve mutlaka resmî olması gerekiyordu.

Allah'a şükür, devletin verdiği maaşla iyi-kötü karnımız doyuyor, geçinip gidiyorduk. Ama şahsen ben bir manevi tatminsizlik içindeydim. Van'da sanata, edebiyata, kültüre hizmet etmek istiyor fakat buna uygun vasat bulamıyordum. Bahsettiğim o akşam, tasarımı Abdulkerim Bey'e açtım: Van'ı her yönüyle inceleyen kolektif bir eser hazırlamak; Van'a, Vanlılara, sonra da kültürümüze bir hizmet olmaz mıydı? Böylelikle bu genç üniversitede münferit bazı çalışmalar

bulunsa bile ortaklaşa, bin sayfalık, bir ilmî eser meydana getirilemez miydi? Sosyal Bilimler alanında yapılacak araştırma ve incelemelerle, çevre ile üniversitenin daha sıcak ve sağlıklı ilişkiler kurması sağlanamaz mıydı? Üniversitelerin eğitim-öğretim faaliyetlerinin dışında, bilgi üretmek ve çevrenin her yönden kalkınmasına katkıda bulunmak gibi görevleri de yok muydu?

Teklifim, bu gayretli hocanın aklına yattı. Biz geç saatte kendisinden ayrıldıktan sonra, gece Van Kütüğü'nü bir proje hâline getiren Abdulkerim Bey, ertesi gün bana hazırladığı projeyi gösterdikten sonra, konuyu zamanın rektörü Prof. Dr. Nihat Bayşu'ya, rektör yardımcılara ve Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanına açtı. Teklif, yöneticilerce hüsnü kabul gördü; Araştırma Fonu'nca da benimsenerek resmîleşti. Hocamızın talimatı üzerine, ben öncelikle konuları tespit ettim. Bunlar resmî yazı ile 20 kadar araştırmacıya dağıtıldı. Projenin isim babası olan Abdulkerim Bey, projenin fikir babası olan bendeniz ile bölüm başkanımız Yrd. Doç.Dr. Mehmet Yiğit'i proje başkan yardımcıları ve yayın kurulu üyeleri olarak belirledi. Bu her şeyden önce, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne ait bir proje idi ve başlangıçta sosyal bilimler ağırlıklıydı. Ama böyle güzel ve kapsamlı bir araştırma ve yayın projesinde bulunmak isteyenlerin de katılımıyla 60 araştırmacının ortaklaşa eseri oldu. Bazı makalelerde iki, hatta üç araştırmacının imzası bulunmaktaydı. Proje süresi de bundan dolayı, bir yıldan iki, hatta dizgi baskı ve ciltlenmesi ile üç yıla çıktı. Ama ortaya da, üniversitemizin yüzakı bir eser çıkmış oldu.

Abdulkerim Bey süresi dolunca Ankara'daki görevine döndü. Ancak projeye irtibatını kesmedi. O gidince işleri Mehmet Yiğit'le birlikte yürüttük. Tabii az meşakkatli bir çalışma olmadı. Bu bir yüz metre koşusu değil bir maratondur. Bu zorlu işin organizesi, takibi, yazdırılması, redaksiyonu, dizgisi, tashihi, son şeklinin verilmesi, maddelerin düzenlenmesi, araştırmacılara doküman temini, yazışmalar, görev kabul etmemeler, kabul edenlerin zamanında vermemeleri, eksik kalan işlerin tamamlanması, indeks, son tashihler, baskı... Bütün bunların hiç de kolay olmadığını, bu işlerin içinde olanlar bilirler.

Fakat bu yoğun gayretlerin sonunda ortaya yaklaşık bin sayfalık büyük boy, birinci hamur, renkli, resimli, bez ciltli, dikişli, mükemmel bir eser çıkmış oldu; ortak çalışmanın ne kadar faydalı olduğuna da bir misal teşkil etti. Eserin hazırlanmasının her safhasında, eski ve yeni bütün yöneticilerimizin, özellikle değerli rektörümüz Prof. Dr. Seyit Mehmet Şen'in büyük destek verdiklerini belirtmek bir kadirbilirlik olur. "İlim acıdır fakat meyvesi tatlıdır" diye, çok sevdiğim bir söz vardır. Ama bu eserin hiç mi eksikliği, kusuru yoktu? Tabii ki olabilir. Ama ilimde usul şudur: Bir eser önce yapılır, yayınlanır; daha sonra eleştirilir, düzeltilir, geliştirilir, değiştirilir. Bu sürekli bir güzel gayrettir.

Dizgi ve baskı kusurlarını saymazsak, bin sayfalık bu eserde önemli bir hata, kusur bulunmadığı söylenebilir. Yeni baskılarında daha da iyi bir hâle getirilebileceği şüphesizdir. Kanaatimce bu eser, alanında hazırlanmış ilk eserdir.

Benim ve arkadaşım Ömer Demirbağ'ın yüksek lisans tezlerine de merhum hocamız danışmanlık yapmıştır.

Rahmetli Ankara'daki görevine döndükten sonra profesör olmuş, birçok bilimsel kitap, makale, bildiri ve ansiklopedi maddesine imza atmıştır. Gazete ve dergilerde yayınladığı muhtelif yazılarını birkaç ciltte toplamıştır.

Yıllardan beri Erciyes Üniversitesinde gerçekleştirdiği Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumları ile temayüz eden Prof. Dr. Atabey Kılıç ve ekibine, bu bilgi şölenlerinden birini de hocamız Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun hatırasına adanmalarından dolayı teşekkürlerimi sunmayı bir görev bilmekteyim.

Hocamızı rahmet ve şükranla anıyor, hepinize saygılar sunuyorum.

Mehmet SARI*

PROF. DR. ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU'NUN AYDIN KİŞİLİĞİ VE "GECE YARISI YAZILARI"

Özet: İlk Doktora öğrencisi olduğum, ilim ahlâkını ve bilimsel çalışma metodunu kendilerinden öğrendiğim merhum hocam Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, ilmi makaleleri yanı sıra dini, fikri, kültürel ve sosyal makaleler de yazmış; aydın bir şahsiyet olarak memleket meseleleri karşısında duyarsız kalınmayacağını göstermiştir.

Kafasına takılan bir mesele üzerine düşünmekten uykuları kaçan, bunun üzerine yazmadan uyuyamayan ve bazen yatağından kalkıp yazan hocamız bu yazılarına "Gece Yarısı Yazılarım" adını vermiştir. Bu yazılar, bir bilim adamı ve aydın kişi olmanın sorumluluğu neticesi yazılmış yazılardır. Merhum hocam, bu yazılarla hem o meseleyi gündeme getirmiş hem de yetkililere çözüm yolları göstermiştir.

"Gece Yarısı Yazıları'nı kaleme alırken düşlediğim husus, öğrencilerime bu cihette peşinde sürükleyebileceğim pencereler açmak ve okuyacakları yazılarım etrafında, onları düşünceye sevk ederek, içinde yaşadıkları topluma ve cereyan eden olaylara bakış açıları zenginleştirmek idi" diyen hocamın bu yazıları diyebiliriz ki, güncel meseleler üzerine yazılmış hikmetli yazılardır.

Anahtar kelimeler: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, aydın insan, "Gece Yarısı Yazıları"

Abstract: I was the first Phd student, science ethics and scientific method that I learned them from his late teacher Professor Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu of scientific articles, as well as religious, intellectual, cultural and social articles he wrote; intellectuals across the country have shown it is impossible to remain indifferent matter as a personality.

Head mounted on an issue that fleeing to sleep thinking, unable to sleep without writing on it, and sometimes by our teacher got up from the bed to the article, "I typed Midnight" was the name. These articles, written articles which are the responsibility of a scientist and as a result of being enlightened person. My late teacher, both in this article and it has raised the issue showed for solutions to the authorities.

"Midnight Writings, the point that I dreamed while writing, my students open window can drag pursuing this aspect and around my texts they read, by them shipped to thinking, in which they live was to enrich their perspectives on society and the events that took place" that she could say in this post are my teacher, current issues on These are articles written wisdom.

Keywords: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, of intellectuals, "Midnight Writings"

---

* Yrd. Doç. Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

Merhum hocam Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu anısına düzenlenen bir faaliyete hazırlayıp sunabileceğim birçok bilimsel çalışma bulunmakla birlikte, ilk doktora öğrencisi olduğum hocamın çalışma aşkının ve disiplininin gençlerimize emsal teşkil etmesi ümidiyle "Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu'nun Aydın Kişiliği ve "Gece Yarısı Yazıları" başlıklı çalışmamı sunmayı uygun gördüm. Bu vesileyle merhum hocamı hayırla ve rahmetle yâd ediyorum. Kabri nur, mekânı Cennet olsun...

Anlam itibarıyla ince farklılıkları bulunmakla beraber birbiri yerine kullanılan münevver, aydın, entelektüel üzerine yazılanlardan, Mehmet Âkif Ersoy, Cemil Meriç, Prof. Dr. Erol Güngör gibi büyük aydınlarımızın eserlerinden ve merhum hocamdan edindiğim intibâya göre aydın insan ilmiyle âmil, insan-ı kâmil olandır. Bilgisini, ilmmini her geçen gün artıran ve ilmmini yaşayış haline getiren, ilmi arttıkça olgunlaşan ve tevazu ehli olan insandır. Aydın insan, insanlık yararına gerekli bilgilerle donanan ve bu bilgileri başkalarına aktararak onları da donatandır. Bildiği doğruları cesaretle, çıkar beklemeden, başkalarını rencide etmeden her yerde ve her zaman açık ve net olarak söyleyebilir. Olayları tetkik ve tahlil ederek değerlendiren, tespitlerini, vardığı neticeyi ve fikrini açıkça söyleyerek çözüm yolları gösterendir. "Ben" yerine "biz" duygusuyla yaşayan, şahsi menfaatlerini milletinin ve insanlığın menfaati önünde tutmayan, vicdanını cüzdanına mahkûm etmeyendir. Bütün bilgi ve becerilerini insanlık yararına kullanan, ilme, ahlâka, hukuka önem veren, sevgi, muhabbet ve aşk ile yaşayan, değerlendirmelerinde hakkı, hukuku, doğruyu, önde tutan, başkalarının mukaddes değerlerine saygılı olan ve kendi mukaddes değerlerine sahip çıkan, okuyan, araştıran, yorumlayan, fikir üreten, yol gösterendir...

Her konuda gösterdikleri disiplin, hassasiyet ve titizlikten dolayı bölümdeki öğrencilerin ve hocaların kendilerinden çekindikleri hocamı ilk defa Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, Yrd. Doç. Dr. Nejat Sefercioğlu hocamın odasında yüksek lisans tezi çalışmalarım sırasında tanıdım. Bu tanışma, bir hoca-talebe münasebetini aşmadan, bir baba-oğul sıcaklığında çeyrek yüzyıl zamanı dolu dolu geçirmeye vesile olacak bir tanışma idi. İnsan psikolojisini ve eğitim-öğretim metodunu çok iyi bilen hocam, el yazma Osmanlıca bir metnin okunmasına dayalı bir doktora dersi sınavının sonucunu açıklarken söylediği "Mehmet Sarı derslere başlarken sizlerden zayıftı, ama çalışkanlığı ve azmi ile hepinizi geçti" sözleriyle içimde var olan ilim aşkını sevdaya çevirmiş ve beni kendilerine kalbî duygularla bağlamıştı. Bu zamandan Hakk'a yürüdükleri zamana kadarki beraberliğimizde, bilimsel çalışmalarında ve özel hayatında gördüğü hatalarımı; Mevlânâ'nın "Ayıpsız dost arayan, dostsuz kalır" sözlerinde belirttiği gibi bazen görmezlikten gelerek, bazen direkt ve bazen de dolaylı söyleyerek olgunlaşmamda etkili olmuştu. Bu tarz, onun eğitimciliği yanı sıra aydın kişiliğinin bir tezâhürü idi.

Ülkemizin ve insanımızın daha güzel yarınlar çıkması temel gâyesi ile hiçbir maddiyat beklemeden, makam mevki endişesi gütmeden, zülf-i yâre dokunurcasına haksızlıklar karşısında feryat edebilme cesareti göstererek yer ve zaman gözetmeden her konuda yazması ve memleket meselelerini gündemde tutarak çözümlenmesine yardımcı olacak şekilde yazabilmesi onun aydın insan oluşundandı. Aydın insan sorumluluğu ile edebî, siyasî, kültürel, ilmî, dinî ve fikrî pek çok yazılarını geceleri sabahlayarak yazmış, kafasına takılan bir mesele yazıya dökülünceye kadar uykuları kaçmış, beyni yerinden fırlarcasına başı zonklamıştı. Bunun için, aşağıda değineceğim "Güncel Yazılar"ına "Gece Yarısı Yazılarım" adını vermişti.

Son derece mütevazı oluşu, övülmeyi ve övünmeyi sevmeyişi de onun aydın insan kimliğinin işaretlerinden idi. Her birini büyük bir zevk ve açıklıkla okuduğum, bizlere yeni ufuklar açan eserleriyle ilgili tanıtma yazısı yazmak ister ancak, yanlış anlaşılmaktan çekinerek notlarımı yayımlanacak hâle getirip yayımlayamazdım. Bir defasında cesaretlenip "Güldeste-i Riyâz-i İrfân'ın Tıpkıbasımı" ile ilgili Bilge Dergisi'ne bir yazı yazmıştım (Sarı, 1999: 68). Bir ilim adamı ve aydın insan olarak hakkında söylenebilecek binlerce müspet sözden bir ikisini söyleyebilmişim. Bunu bile nâzık bir ifadeyle "Bu iltifatlara gerek yoktu" diye beni te'dip etmişlerdi. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerimden birisine, hocamın hayatı ve eserleri üzerine bir tez çalışması yaptırmayı düşünmüştüm. Müsaadelerini alıncaya kadar hayli uğraşmıştım (Akkuş, 2000). Hocamın bu tavrı onu gözümde bir kat daha devleştirmişti. Hakkında yazılar yazılmasını istemezdi, ama yazıları hakkında başkalarının fikirlerini almayı severdi. Ankara'da bulunduğum yıllarda, yazdıkları pek çok makaleyi yayımlamadan önce okumamı ve fikrimi söylememi isterlerdi. Beni cesaretlendiren ve şevklendiren bu tavır da onun mütevazılığının ve aydın kişiliğinin neticesi idi. Hocamın güvenini kazanmam sonucu, *Recâzâde Ahmed Cevdet-Nevâdiru'l-Âsâr Fî mütâla'ati'l-Eş'âr-Seçme Beyitler-*, (1998); *Recâzâde Ahmed Cevdet Efendi Külliyyatı* (Basılamadı); *Keşanlı Süleyman Zâtî Külliyyatı* (Basılamadı); *Maliyeci Dîvân Şâ'irleri ve Maliye Terimleri* (Basılamadı) adlı eserlere birlikte imza atmak nasip olmuştu.

İlim aşkını ve terbiyesini Prof. Dr. Necati Lugal, Suut Kemal Yetkin, Prof. Esat Coşan gibi büyük hocalardan alan, derslerinde ve bilimsel çalışmalarında prensiplerinden tâviz vermeyen Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, özel sohbetlerinde ve hayatında müşfik, sıcak, samimi ve cana yakın biri idi. Onu yakinen tanıyanlar teyit edeceklerdir ki, kızgın lavlar saçan dağın içinde rengârenk sevgi gülleri vardı. O bir volkandı, içinde ateş saklı idi. O bir ummandı, içinde inci saklı idi. O bir zakkumdu içinde deva gizli idi. O tıpkı divan şiiri gibi idi. Bazıları ona dıştan bakar içine, özüne inmeden veya inmeden hüküm verirdi. Hâlbuki onun özü sevgi doluydu. Divan şiiri gibi bizi anlatır, bizim hayatımızı yansıtır ve içinde bizim değerlerimizi taşırdı. Bir edebiyatçının dört dalda da kalem oynatması gerektiğini onun çalışmalarında

gördüm ve onun yolunu takip etmeye çalıştım. Bütün bunlar da onun aydın kimliğini anlamamıza birer vesika gibidir.

O her zaman inançlı, azimli, kararlı; karamsarlıktan uzak, ümit dolu idi. Zaman zaman feryat edişi karamsarlığından değil haksızlığa tahammül edemeyişinden, zamanın ona dar gelişindendi. Her zaman, hayatın çilelerine sabırla ve tevekkülle yaklaşır gördüğüm hocam, “Çalışmanın, ilim tahsil etmenin, öğrenmenin ve öğretmenin yeri ve zamanı yoktur.” derdi. Gerek tez çalışmalarımız ve gerekse ortak çalışmalarımız sırasında bunu yakinen gördüm ve yaşadım. Lokantada yemeğin, çay bahçesinde içeceğin gelmesini, kütüphane önünde kapıların açılmasını, mescitte namaz vaktini beklerken yanımızda bulunan malzemeleri çıkarıp hemen oracıkta çalıştığımız çok olmuştuk. Onlarcasından birini kısaca özetlemek isterim.

Ankara’da Milli Kütüphane’ye gitmiştik. Kitap sayımı yapıldığı için içeri girememiştik. Hocam, “Çalışmanın yeri ve zamanı yoktur.” dedi ve kütüphanenin karşısındaki camiye geçtik. Öğle ezanı vaktine bir-iki saat var idi. Son cemaat mahallinde notlarımızı çıkarıp çalışmaya başladık. Namaz vakti yaklaşmış, camiye cemaat gelmeye başlamıştı. Şaşkın ifadelerle bize bakıp camiye giriyorlardı. Hocam benim tedirginliğimi anlamış, “Sen işine bak.” demişlerdi. Ezan vakti gelip geçmiş, görevliler gelmemiş ve ezan okunmamıştı. Bana, öğle ezanını okumamı söylediler. Kalktım bir köşede, sesim titreye titreye ezan okudum. Rahmetli Hocam imam ben de müezzin olmuş ve namazı cemaat olarak eda etmiştik. Hocamın o zamanlardaki bu cesareti ve tavrı da Allah’tan başkasından korkmamasından ve aydın insan olmanın gereğindendi.

Hakka, hukuka, başkasına haksızlık yapmamaya azami dikkat gösteren hocam, kendisine yapılan haksızlık karşısında da susmaz; hakkını alıncaya kadar yasal yollardan mücadele ederdi. Yüzde yüz haklı olduğuna inandığı bir meselede, resmi bir kuruluşu mahkemeye vermişti. Kaybederse daha üst mahkemelere ve Avrupa mahkemelerine gideceğini, yine kazanamazsa, maddi ve manevi değeri çok yüksek kütüphanesini ibret-i âlem için basının önünde yakacağını herkese duyurmuştu. Mahkemeyi kazandı da o kıymetli eserler yanmaktan kurtuldu. Yakar mıydı, kesinlikle yakardı. Haklı olduğu bir meselede kimse onu yolundan döndüremezdi ve verdiği bir sözü muhakkak yerine getirirdi. O’nun bu kararlı tutumu da aydın kişi oluşundandı.

İnsanoğlu için en önemli değerlerden birinin zaman olduğunu, elden çıktıktan sonra geri gelmeyeceğini, bunun için insanlığa faydalı işlerle, dolu dolu değerlendirilmesi, bir saniyesinin dahi boşa geçirilmemesi gerektiğine inanırdı ve her saniyesini değerlendirmek isterdi. Altmış üç yıllık ömre yüzlerce bilimsel ve kültürel makale, kırktan fazla kitap sığdırması bu hassasiyetinin ve aydın insan şahsiyetinin sonucuydu. Kızılay’ın sıkışık trafiğinde yolun açılmasını beklerken direksiyonda oturan hocamın daha önce

üzerinde epey uğraştığımız el yazma bir metindeki okuyamadığımız kelimeler için, "Hele şunlara bir daha bakalım, çantayı aç, metni çıkar." dediğini hiç unutmam. El yazmalarda okunamayan kelimeler için "Üzerinde takılıp kalma sonraya bırak, değişik ortamda ve zamanda tekrar bak, okuduğunu göreceksin." derdi. Seyahat için bulduğumuz Kastamonu, Kütahya, Afyonkarahisar gibi şehirlerde hocamla zamanımız ya tarihi yerleri gezip bilgi toplamak ya da kütüphanelerde veya çantamızda hep yanımızda bulunan el yazmalar üzerinde çalışma ile geçmişti. Hiç birisi olmasa edebî, ahlâkî ve kültürel sohbetler olurdu. Bu şehirlerdeki, nice ilim adamının ve aydın sıfatını taşıyan kişilerin yıllarda farkına varmadıkları veya önemsemedikleri birçok yanlışlık onun dikkatinden kaçmamış ve yazılarına konu teşkil etmişti. Meselâ "Niçin Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi" (Abdulkadiroğlu,1997: 345) başlıklı yazılarında Afyonkarahisar'da İmaret Camisi olarak bilinip tanınan caminin bânisi Gedik Ahmed Paşa ile söz konusu kütüphanenin kurucusu Sipahi Ahmed Ağa'nın birbirine karıştırıldığını; "Niçin Alo Paşa Camisi?" (Abdulkadiroğlu,1997: 603) başlıklı yazılarında doğrusunun "Ali Paşa Camisi" olması gerektiğini gündeme getirmiş ve ilgililerin dikkatini çekerek düzelttiydi. Daha birçok misali olan bu tür yazılar da hocamın aydın insan kimliğinin meyvelerinden idi.

"Gece Yarısı Yazıları", merhum hocamın Makaleler Dizisi'nin "Güncel Yazılar" adlı farklı tarihlerde basılan üç eseridir. Birinci cildi 1997, ikinci cildi 1998, üçüncü cildi 2002 tarihlerinde basılan eserin sadece birinci cildinde 105 yazı bulunmaktadır. Bu ciltlerin "Takdim"lerinde söylenenler bile hocamın aydın kişiliğini anlamamıza birer vesika teşkil etmektedir. Birinci cildin Takdim'inin daha ilk cümlesinde, "Bir bilim adamı ve aydın bir kimse olarak sorumluluklarımın idraki içinde olduğuma inanıyorum" (Abdulkadiroğlu, 1997: VII) diyen hocam, devamında da "Aydın kimseler listesinde adımızın yazılı olmasından dolayı, bir sorumluluğumuzun daha bulunduğuna inanıyorum. Bu da, cemiyetten kopuk değil, halkın ıstıraplarını duyarak yaşayıp, siyasîlere ve idarecilere fikir bazında ışık tutmaktır. Bu kitapta bulacağınız ve "Gece Yarısı Yazılarım" diye nitelendirdiğim yazılarımın amacı, bu hedefe yöneliktir" ((Abdulkadiroğlu, 1997: VIII) sözleriyle aydın kişi olarak sorumluluğunu ve bu eseri yazış sebebini açıklar. Özellikle edebiyatçıların ve tarihçilerin bilimsel çalışmaları yanı sıra bu tür konularda, milletin güncel meselelerinde yazılar yazmaları gerektiğini belirten hocamın bu tür yazıları yazarken düşlediği bir husus vardır. "Güncel Yazılar yani Gece Yarısı Yazıları'nı kaleme alırken düşlediğim husus, öğrencilerime bu cihette peşinde sürükleyebileceğim pencereler açmak ve okuyacakları yazılarım etrafında, onları düşünceye sevk ederek, içinde yaşadıkları topluma ve cereyan eden olaylara bakış açılarını zenginleştirmek idi" (Abdulkadiroğlu, 1997: IX) der. Burada hemen şunu belirteyim ki, onun adına düzenlenmiş bilimsel bir toplantıda bilim adamları bir araya gelmiş ise, onun aydın

kişiliğini ve Gece Yarısı Yazıları'nı kendisine rehber edinen bir öğrencisi aynı zamanda bu konuyu bir bildiri ile sunuyor ise merhum hocamın düşü gerçekleşmiştir. Güncel Yazıların ikinci cildinin "Takdim" kısmının ilk cümlesi de "Aydın kişi sorumluluğu içinde, çoğu, gece saatlerinde kaleme alınan ve Gece Yarısı Yazıları olarak da adlandırılan Güncel Yazılar..." (Abdulkadiroğlu, 1998: VII) sözleriyle başlar ki buradan da söz konusu yazıların yazılışındaki temel sebebin "aydın kişi sorumluluğu" olduğu anlaşılır. Yine ikinci cildin takdim cümlelerinden anlıyoruz ki, aydın kişi, "Ben evimin önünü süpürür, kapımı kapatır, gerisine karışmam." (Abdulkadiroğlu, 1998: VII) demeyecek ve "Beni sokmayan yılan bin yıl yaşasın." (Abdulkadiroğlu, 1998: VII) düşüncesinde olmayacak. "Bu ülkenin şartları içinde büyüüp yetişerek belirli yerlere gelen herkesin", "ülke meseleleri etrafında düşünüp fikir üretmesi" (Abdulkadiroğlu, 1998: VII) onun başlıca görevlerindedir. İcraatın başında bulunanlar da üretilen bu fikirler etrafında tatbikat yolları arayacaklardır. Gece Yarısı Yazıları olarak da adlandırılan Güncel Yazılar, işte bu düşüncelerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Aydın bir insan sorumluluğu içinde, uzun yıllardır üzerinde yeterince durulmadığı için her biri çözüm bekleyen onlarca güncel meseleyi dile getirip teşhiste bulunan ve tedavi yolları da gösteren hocamın bu yazılarını tek tek ele alıp incelemek zamanımız açısından mümkün olmadığı için genel bir değerlendirme yapmaya çalışalım. Ağırlıklı olarak üzerinde durulan ve çözüm yolları gösterilen meseleler siyaset, memuriyet, sağlık ve doktorlar, dil ve kültür, aile müessesesi, sosyal ve kültürel meseleler, inanç, Kur'ân ve Câmiler, eğitim, öğretim, kitap ve kütüphane, gençlik, hukuk, ağaç ve orman, mezar taşları ve tarihi eserlerimiz, kuş evleri, sadaka taşı, sanat ve sanatçı, din-medeniyyet, basın, trafik, çocuklarımız, mahalli değerler, hakkın rahmetine kavuşanlar, demokrasi, insanlık ve insan hakları, inanç ve ibadet hürriyeti, yazışma ve konuşma dili, isimlendirme kargaşası, Avrupalılaşıma, anneler, arşivlerimiz...

Görüldüğü gibi bugün de her biri çözüm bekleyen bunca güncel mesele, merhum hocam tarafından-onca bilimsel çalışmaları yanı sıra-aydın insan kimliğinin verdiği duyarlılık, cesaret ve yaklaşımla ele alınmıştır. Birkaçı üzerinde kısaca durmaya çalışayım. Gece Yarısı Yazıları'nın ilk yazısı "Siyaset ve Hükümet Etme Üzerine Çeşitleme" (Abdulkadiroğlu, 1997: 1) adını taşır ki tasarruf üzerinedir. Eli kalem tutan birçok kişinin düşündüğü halde dile getiremediği bir meselenin ele alındığı yazıda milletvekili sayısının çokluğu, harcamaları, emekli paşalar ve eskiden bakanlık yapmış zevata ve eşlerine koruma verilmesi (şoförü, vasıtası, telefonları vs. ile) üzerinde durulur ve bütçemize büyük bir yük oluşturan meseleye çözüm yolları gösterilir. "Seçime Çeyrek Kala" (Abdulkadiroğlu, 1997: 6) başlıklı yazılarında "idâre edenler ve idâre edilenler" üzerinde durularak, "Milletvekilliği, seçenler ve seçilenler açısından önemli bir görevin yerine getirilmesidir." (Abdulkadiroğlu, 1997: 7)

denilerek seçenlerin nelere dikkat etmesi, seçilenlerin de nasıl olması gerektiği anlatılır. Bir misal olarak da 25 yıldır girip çıktığı, çok geniş imkânlarla sahip TBMM Kütüphanesi'nde ülkeyi aydınlatacakların aydınlanmak için pek görülmediği vurgulanır. “Devlet Mesaisinde Ayarlama” (Abdülkadiroğlu, 1997: 13) başlıklı yazılarına “Devlete verilen, devlet işleri için sarf edilen zamanın yuvarlak adı devlet mesaisidir.” (Abdülkadiroğlu, 1997: 13) cümlesiyle başlanan yazıda rızkımızı temin için kazandığımız para karşılığında yaptığımız iş ve mesai üzerinde durulur. “Aldığı maaşı gerçekten büyük bir vicdan huzuru içinde yiyebilen memur sayısı maalesef her gün daha da azalmaktadır.” (Abdülkadiroğlu, 1997: 13) “Mesai saatlerini iş organizesine ayıran, devletin telefonunu ve diğer imkânlarını bu maksatla kullanan, yerli yersiz izinler ve raporlar alan memur sayısı hiç de az olmadığı gibi, hanımlara ait bir iş olan yün ve dantel işleri yapanların sayıları da az değildir.” (Abdülkadiroğlu, 1997: 14) diyen hocam meseleyi geniş boyutla ele alır ve çözüm yolları da gösterir. Hocamın bu titizliğine çok şahit olmuşumdur. Bölüm Başkanı, Profesör olmasına rağmen odasında elinin altında telefon bulunmasına rağmen, evini arayacağı zaman odasından çıkıp koridordaki telefonla jeton kullanarak konuştuğuna çok şahit oldum. Bu ve diğer birçok hususta çevresindekileri de uyarır ve gerektiğinde onlarla tartışır. Onu anlayamayanlar, meseleleri derinlemesine irdeleyemeyenler olurdu tabii.

“Bilim adamlarına yakışan düşünce sistemi, partiler üstü olmaktadır. Fikir üreten kimseler olarak bu temel düşünce sistemi üzerinde görüşlerini açıklamak ise, asla siyaset yapmak olmayıp, belki kendilerine düşen bir görevdir” (Abdülkadiroğlu, 1997: 16) cümlesiyle başlayan “Bürokratların Değiştirilmesi Şart mı?” (Abdülkadiroğlu, 1997: 16) başlıklı yazılarında merhum hocam ülkemizdeki istikrarsızlıktan, sık sık bürokrat değiştirilmesinden ve bunun ülkeye verdiği zarardan bahsederler. “İyi bir idâreci olmak için % 51 doğuştan kabiliyet, % 29 tecrübe ve % 20 bilginin rolü olduğu; bunların da ancak 20 yılda elde edilebileceği” (Abdülkadiroğlu, 1997: 17) ifade edilerek aydın insan hassasiyetiyle bunun ülkemize verdiği zarar dile getirilir.

“Aydın insan kendi dilini en iyi yazan ve konuşan kişidir.” anlayışında olan hocam dil üzerine de yazmış; “Reklamlar I” (Abdülkadiroğlu, 1997: 30), “Reklamlar II” (Abdülkadiroğlu, 1997: 35), “Türk Kültür Dili” (Abdülkadiroğlu, 1997: 81), “İsimlendirme Kargaşası ve Çizmecinin Levhasından Alacağımız Ders” (Abdülkadiroğlu, 1997: 87), “Türkçe Hikmetli Cümleler” (Abdülkadiroğlu, 1997: 100), “Hikmetli Cümleler” (Abdülkadiroğlu, 1997: 107) başlıklı ve benzeri yazılarında, aydın bir insan hassasiyetiyle bir millet için dilin önemi üzerinde durmuş, onu korumak ve yapılan hatalar karşısında duyarlı olmak gerektiğini anlatmıştır.

Aydın insan ülkesinde olup bitenleri gözler ve güncel konulara yabancı değildir. Yeri geldiğinde gelişmeler hakkında görüşlerini de açıkça söyler. Hocam bu konuda da çok hassas idi. Aydın insan hassasiyeti ile görüşlerini açıkça söyler ve meseleye bir de çıkış yolu gösterir. Bir zamanlar Devlet Bakanı Işıl Saygın ile Sanatçı Hülya Avşar arasında bir anlaşmazlık olmuş ve kamuoyunu hayli meşgul etmiştir. Bu konu üzerine Prof. Dr. Hasan Bayramoğlu imzasıyla "Devlet-Sanatçı Çatışması" (Bayramoğlu, 1997: 6) başlıklı bir yazı yazan hocam "Çatışma ne demek? En evvel toplumun huzuru için bu kelimeyi lügatlardan bile çıkartmalıyız ki, kelime bilinmesin, kullanılsın. Branşı ne olursa olsun, san'atçılar toplum için vardır; yaşadıkları toplum için saygınlıklarını her zaman korumalıdır. Devlet de millet için vardır. Esasen millet olmasa devlet de olmaz." (Abdulkadiroğlu, 1997: 428) sözleriyle başladıkları yazılarını niçin yazdıklarını "Bu yazıyı hiçbir taraf tutmaksızın, cemiyetin bir aydın kişisi olarak duyduğum rahatsızlık üzerine kaleme alıyorum" (Abdulkadiroğlu, 1997: 429) sözleriyle özetler. İki tarafla ilgili görüş ve yorumlarını yazan hocam yazılarını yine bir aydın insan hassasiyeti ile bitirir: "Özetlersek, ülkemizin ciddi pek çok meselesi vardır. Kısır çekişmelerin zamanı değildir. Bu yazı vesilesiyle adları geçenlerin, Nisan ayının ilk haftasında kutlanacak olan hoşgörü günlerinde bu meseleyi kapatmalarını tavsiye ediyorum." (Abdulkadiroğlu, 1997: 433)

Büyük önem vererek yazdığı yazılarını, gündeme getirdiği meselelerin ve gösterdiği çözüm yollarının yetkililerce dikkate alınıp alınmadığını da aynı hassasiyetle takip ederdi. Bu da onun mücadelecisi bir aydın kişi olduğundan. Türk Edebiyatı'nda neşrettikleri "Bartın İçin Bir Abide Yazısı" (Abdulkadiroğlu, 1993: 38) başlıklı yazılarının Güncel Yazılar Kitabı'ndaki dipnotunda yazdıkları bunun güzel bir misalidir: "Not: Bartın'ı ziyaretlerimde bu türbelerin başlarında tatminkâr, tanıtıcı bir levhanın bulunmadığını görerek bu yazıyı yazmış; belediye başkanına ve milletvekillerine postalamıştım. Bu metnin aynen yazdırılıp asılmasının uygun olacağını ifade ettim. Son olarak 1996 Ağustos ayında, tekrar ziyaretimde bu samimi arzumun tahakkuk etmediğini gördüm. Kamuoyuna duyurulur." (Abdulkadiroğlu, 1997: 574) Yine bu konuda, merhum hocamın, bana anlattığı zaman inanmadığım ve daha sonra yazıya döktükleri düşündürücü ve gerçek bir mesele ve hocamın hassasiyeti şöyledir: "Şeyh Hamdullah (1429-1519) Hattı Kur'ân-ı Kerim" (Abdulkadiroğlu, 1997: 363) başlıklı yazılarında görüleceği gibi Şeyh Hamdullah hattı bir Kur'ân-ı Kerim, resmi makamların o gün için takdirleri çok aşağı olduğu için sahibince İstanbul Kapalıçarşı'da Suriyeli bir kaçakçıya 350 bin liraya satılır. Suriyeli de yazmayı yurt dışına çıkarır ve satar. Daha sonraki bir zamanda bu yazma Kur'ân-ı Kerim, Kültür Bakanlığı'nca Londra müzayedesinden bir milyar 249 milyon liraya (1990 yılı fiyatı) alınarak Tekrar Türkiye'ye getirilir. Bakanlık, (Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Mushaf İnceleme Kurulu Başkanlığı'nın iznini almadan)

yazmanın tıpkıbasımını yapar. Sonradan anlaşılır ki, yazmada “Diyanet yetkililerince çıkarılan hata-savap cetvelinde, 45 sayfa, toplam 2350 hata vardır” (Abdulkadiroğlu, 1997: 367). Gaflet örneği böylesi bir olayı gazetelerde dile getiren hocam yetkilileri uyarır ve yazısının sonunu da takip eder. Yeterli hassasiyet gösterilmeyişini görünce de yine bir aydın insan hassasiyeti ile (Hatalı Kur’ân-ı Kerimler Baskısına Duyarsız Kalınması Sebebiyle) Diyanet İşleri Diye Bir Kuruluş Gerçekten Var mı? Başlıklı 32 sayfalık yazılarıyla feryat eder.

Sonuç olarak merhum hocam Abdulkerim Abdulkadiroğlu âlim, kâmil, aydın bir insan idi. O, eskilerin ifadesiyle ilmiyle âmil insan-ı kâmil, okuyan, araştıran ve yazan bir ilim adamı; bildiklerini amel eden, başkalarına da anlatan, onların da öğrenmelerini ve yaşamalarını ideal edinen bir şahsiyet idi. İnandığını yaşayan ve yaşatmak isteyen, bu hususta etrafının söylediklerine aldırmandan yoluna devam eden, memleket meselelerini şahsi meselelerinden önde tutan inanmış bir aydın olan merhum Mehmet Âkif gibi...

"Adam aldırma da geç git diyemem aldırırım.

Çiğnerim, çiğnenirim Hakk'ı tutar kaldırım."

***

"Şudur cihânda benim en beğendiğim meslek,

Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek."

diye haykıran Mehmet Âkif'in beyitlerindeki mânâyı dün anlayamayanlar, merhum hocamdaki hassasiyeti de anlayamamışlardır. Bugün milletçe Âkif'i geç de olsa nasıl anladık ise, merhum hocamı da anlayamayanlar, yarınlarda daha iyi anlayacaklardır.

Ülkeyi idâre edenlerin, vekillerin, bürokratların, eğitimcilerin, hukuk adamlarının muhakkak okumaları gerektiğine inandığım Kutadgu Bilig ile Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Devlet Adamlarına Öğütler adlı kitapları var idi. Duygusallığa kapılmadan bütün samimiyetim ve realite ile diyebilirim ki bu kitaplara ilaveten etkili ve yetkili herkesin ve bilhassa geleceğimizin teminatı gençlerimizin muhakkak okuması gereken bir başka eser merhum hocamın "Gece Yarısı Yazıları" adını verdiği "Güncel Yazılar"ıdır.

Ailemden sonra, üzerimde maddi ve manevi hakkı bulunan ilim ve gönül adamı, aydın insan merhum hocamla ilgili bir şeyler söyleyebilmek, onun aydın kişiliğini ve Gece Yarısı Yazıları'nı değerleyip bir bildiri metninde anlatmak pek kolay olmadı. Güzel ruhlarının her çalışmamda yanımda bulunduğu inandığım Cennet- mekân hocamın manevi huzurunda saygıyla eğiliyor ve makalemi, "Gece Yarısı Yazıları" olarak adlandırdığı "Güncel

Yazılar"nın birinci cildindeki Takdimini bitirirken söyledikleri paragrafi çalışmama uyarlayarak noktalamak istiyorum:

“Sözün en hayırlısı kısa olan ve söylenmek istenen hususa delalet edendir demişler. Şu birkaç sözün gönlümden geçen samimi duygularıma tercüman olduğu inancı içinde okuyucuları Gece Yarısı Yazıları ile baş başa bırakıyor, hatm-i kelâm ediyorum”.

KAYNAKÇA

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1998),Güncel Yazılar II, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (2002),Güncel Yazılar III, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1993), “Bartın İçin Bir Abide Yazısı”,Türk Edebiyatı, Şubat, s. 38-40.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Bürokratların Değiştirilmesi Şart Mı?”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 16-19.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Devlet Mesaisinde Ayarlama”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 13-15.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Devlet-Sanatçı Çatışması”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 428-433.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Hikmetli Cümleler”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 107-110.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “İsimlendirme Kargaşası ve Çizmecinin Levhasından Alacağımız Ders”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 87-99.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Niçin Alo Paşa Camii?”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 603-606.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Niçin Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 345-350.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Reklamlar I”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 30-34.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), “Reklamları II”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi. s. 35-40.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. (1997), “Seçime Çeyrek Kala”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 6-12.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. (1997), “Siyaset ve Hükümet Etme Üzerine Çeşitleme”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 1-5.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. (1997), “Şeyh Hamdullah (1429-1519) Hattı Kur’ân-ı Kerim”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara.s. 363-370.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. (1997), “Türkçe Hikmetli Cümleler”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 100-106.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. (1997), “Türk Kültür Dili”, Güncel Yazılar, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara. s. 81-86.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim ve Sarı, Mehmet. (1998), Recâzâde Ahmed Cevdet-Nevâdiru'l-Âsâr Fî Mütâla'ati'l-Eş'âr (Seçme Beyitler), Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara.

Akkuş, Cüneyt. (2000), Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

Bayramoğlu, Hasan (1997), “Devlet-Sanatçı Çatışması”, Kurultay,18 Nisan. s. 6-8.

Sarı, Mehmet. (1999), “Güldeste-İ Riyâz-ı İrfân'ın Tıpkıbasımı”, Bilge Yayın, Tanıtma, Tahlil Eleştiri Dergisi, S1, Kış, s. 68-69.

Sarı, Mehmet. (1992), Sabuhi Şeyh Ahmed Dede-Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA TARZ-I NESİR ÜÇ MÜDÜR?*

Türk Edebiyatının en geniş ve garip bir şekilde en çok göz ardı edilen alanlarından olan nesrin veya düzyazının bizce önemli meselelerinin başında, tasnifi gelmektedir. Bunun için şu tür soruları sormamız gerekir zannındayız: Nesir nasıl tasnif edilmeli, yani, nasıl sınıflandırılmalı, sınıflandırılabilir mi veya sınıflandırılmaz mı? Bilindiği üzere tasnif, bilimsel bir tasarruf olmakla, aynı zamanda ilgili alanda çalışan kişilerin haberdar olmadığı veya olamadığı konu başlıklarını ve hattâ eserleri de bildirmek bakımından ayrıca önem taşır. Bu tür bir tasniften sonra neşirlerin yapılması, yani metinlerin ilmî usûllerle ortaya çıkartılması, muhtemelen daha sağlıklı bir şekilde olacaktır.

Bu meselesi henüz halledilmemiş olan nesir sahasının önemli bir başka müşkili ise genellikle, metinlerde kullanılan dilden veya üslûptan hareketle karşımıza çıkan isimlendirme kargaşasıdır. Hemen hemen elli yıldır çoğu kaynakta veya araştırmacının eserinde ısrarlı bir şekilde bahsi geçtiği için özellikle şu sorular sorulabilir: Acaba nesir veya nesir tarzı, gerçekten bu tür kaynaklarda verildiği gibi 'sâde', 'orta', 'süslü' diye adlandırılabilir mi; şâyet bu sınıflandırma doğruysa bahsi geçen tarzlar nasıl olabilir, nasıldır ya da nasıl belirlenebilir; böyle bir tasnif doğru mudur, yanlış mıdır ve belki de daha değişik sorular bâbından bu konu üzerinde konuşulmalı mı, konuşulmamalı mı?

Son dönemde 'sâde' ve 'süslü' olmak üzere ikili tasnifler de görülmekle beraber, ders kitaplarında, Eski Türk Edebiyatı el kitaplarında genellikle *sâde*, *orta* ve *süslü* olmak üzere üçlü tasnif baskın gelmektedir. Bunun, yani böyle bir tasnif ve/veya isimlendirmenin, nereden geldiğini, kaynaklandığını takip etmek, ilk ne zaman ve kim/kimler tarafından kullandığını bulmak istediğimizde, sanırız, önce tezkirelere bakmamız gerekecektir. Acaba tezkirelerde gördüğümüz, görmediğimiz, atladığımız başlıklandırmalar veya böylesine bir tasnif var mı; Latîfî, Sehî, Âşık Çelebi, Safâyî, Sâlim vb. gibi önemli tezkirecilerin eserlerinde böyle bir sınıflandırma yapılmış mıdır diye bakmak

* Prof. Dr.; Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

* Bu yazı, 4-9 Mayıs 2009 tarihlerinde Kayseri'de 'Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu Hatırasına' düzenlenen IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir. Düzenleme yapılırken konuşma üslûbuna olabildiğince dokunulmamaya çalışılmıştır.

lâzım. Araştırmalarımızın neticesinde yukarıda ismi geçenler başta olmak üzere herhangi bir tezkiremizde buna benzer herhangi bir tasnif ve/veya isimlendirmeye rastlayamadık. Bununla birlikte nazım ve nesirden bir başlık altında bahseden bir metin olarak Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'sındaki şu cümlelerle yapılan sınıflandırmaya dikkat çekmek isteriz:

“... nazm u neşr egerçi nıṭāk-ı nāṭıka kelāmuñ ihāṭa-yı ta'dādından kâşırdur ve pāy-ı ḥāme mesāḥa-yı mesāfe-yi ta'didinden münkesirdür ammā nefisde iki kısmdur her biri eḥā'ir-i zeḥā'ir-i ma'ārif üzere vāz' olunmuş bir ṭılsımdur birine neşr nām ve birine nazm ismdür ve neşr daḥı iki kısmdur bir kısmı a'lā ve bir kısmı ednâdur ve kısm-ı a'lāsı beyānıla müsemmeḍdur nazm daḥı iki nev'dür bir nev'i sâfildür ve bir nev'i 'ālîdür aşl murād olan ol cins-i 'ālî beyānidur ki beyān-ı şî'r bu maḳāma maṭlab-ı a'lâdur ammā istiṭrâden beyāna daḥı nev'-i ihām u keşf-i ihām evlâdur.”¹

Alıntı metinde de görüldüğü üzere Âşık Çelebi nazmı ve nesri iki büyük başlık hâlinde düşünmüş, yani isabetli bir şekilde ifâdenin, *nazım* ve *nesir* yoluyla olabileceğini belirtmiştir. Şiir bu çalışmanın kapsamı dışında kaldığı için biz, Çelebi'nin nesir ile ilgili ifâdelerine bakıyoruz. Âşık Çelebi nesri iki kısım hâlinde sınıflandırmıştır: *A'lâ* ve *ednâ*. Bu tasnif biraz belâgat kitaplarındaki tasnife de uymaktadır. Belâgat kitaplarında da ifâdenin veya kelâmın iki yönünden bahsedildiğini biliyoruz: *A'lâ* ve *ednâ* veya *a'lâ* ve *sâfil*... Çelebi, nesirdeki *a'lâ* olan kısmın *beyân* ile isimlendirilebileceğini veya onunla alâkalı olduğunu belirtmiştir. Yani bizim aslında incelememiz gereken, üzerinde hassasiyetle durmamız gereken taraf, bu kısım olmalıdır. *Ednâ* olan, zannediyorum, sâfildir. Âşık Çelebi, anlaşıldığı kadarıyla, herhangi bir hayvanın, herhangi bir diri/canlı varlığın ağzından çıkabilecek her türlü ses, sedâ ve savtı da çoğu belâgat kitabında olduğu gibi bu *ednâ* kısmına alıyor olsa gerek.

Yukarıya aldığımız tasnifin dışında, bu konuyla alâkalı herhangi bir husûsu başka bir tezkirede görmek mümkün olmadı. Taradığımız bu tür eserlerde bir tasnif veya tarif göremedik. Yakın zamanda yazılmış olan kaynak kitaplarda, hatta ders kitabı ve notlarında gördüğümüz bu ikili, üçlü tasnif nereden geliyor diye bakıldığı zaman, geriye doğru gittiğimizde, Recâ'î-zâde Mahmûd Ekrem'in meşhûr eseri *Ta'lîm-i Edebiyât*'ında -nesirle ilgili olmasa da- benzer üçlü bir tasnifle karşılaşırız. Ekrem, 'üslûb' başlığı altında “*üslûb-ı sâde*”, “*üslûb-ı müzeyyen*” ve “*üslûb-ı 'âlî*” olmak üzere üç üslûptan bahsediyor. Recâ'î-zâde, kendisine âit olmadığını söylediği bu tasnifi, “M. Êmile Le Frank” isimli bir zâttan aldığını bildirir; adı geçen kişinin, Fransızca'dan

¹ Âşık Mehmed Çelebi, “*Meşâ'ir el-Şü'erâ (Âşık Çelebi Tezkeresi)*”, Millet Kütüphanesi Kitap Nu: 772, vr. 7b.

tercüme ettiği eserinde² böyle bir tasnifin olduğunu, Türk edebiyatında da ‘üslûbâ dâir’ böyle bir sınıflandırmanın mümkün olabileceğini iddiâ etmiştir. Biz, önemine binâen ve kendisinden sonraki kaynaklara etkisinden dolayı, Ekrem’in adı geçen eserindeki tasnifini ve verdiği örnekleri, metinlerle burada biraz daha ayrıntılı olarak göstermek istiyoruz. Dikkat çekmek isteğimiz önemli bir nokta, mevzû üslûpla ilgili olduğu için, Ekrem’in bu tasnifinde hem nazmın/şiiirin hem de nesrin örneklendirilmesidir.

Ekrem’in yaptığı tasnifin birinci başlığı *üslûb-ı sâdede* risâleler, dînî eserler ve öğretici nitelikteki metinler dikkat çekmektedir. Bu üslûp ile kaleme alınmış eserleri Ekrem, sulu boya ile yapılmış bir tabloya benzetiyor; yani son derece sâde, basit, üzerinde fazla süs ve tantana ya da mutantan ifâdeler bulunmayan bir üslûp. Hem mensur hem manzum parçalardan alıntılarla bu malûmatı desteklemeye çalışan Ekrem, önce Rıf’at Paşa’dan alıntı bir örnek metin veriyor:

“*Üslûb-ı sâde iknâ‘ u tehyîce degil tebyîn ü ta‘lîme ve eglendirmege mahşûş bir tavr-ı ifâde oldığıçün muṭavvel ‘ibârelerden, ‘azametli teşbîh ve isti‘ârelerden, şa‘şa‘alı ḥayâllerden müctenibdir. Suhûlet ü selâsetle bir cûybâr-ı hoş-cereyân gibi âheste-revân olmaḡ ister. Tezyînât-ı edebiyeyi ḡabûlden imtinâ‘ etmezse de o tezyînât i‘tinâ ve tekellüfden tamāmıyla berî olmalıdır. Kendisi bir ḡıṭ‘a-yı çemenzâr-ı ṭabî‘at gibi yek-reng ü hem-vâr olduğundan müzeyyenâtı da çiçekler içinde papadya, yonca ḡabilinden düz ve sâde şeyler olursa yakışır. Şan‘ata bütün bütün nāmüsâ‘id degildir. Lâkin icrâ olunan şan‘at göze çarpmayacak şûretde olmaḡ iḡtizâ eder. Zîrâ üslûb-ı sâdeniñ en büyük meziyyet ü leṭâfeti tekellüfsüzlükden, ṭabî‘iyetden ‘ibâretidir.*

Âtîde bir iki mişâl bu ta‘rîfi îzâh eder:

‘*Ekşer iḡtilâlâta bâdî olan eşḡâşîñ merâmları aşḡâb-ı iḡbâli bergeşte edip kendileri yerine geçerek kesb-i iḡbâl etmektedir. Emniyyet ü ḡürriyyet-i şaḡîḡa mevcûd olmayan mülkde erbâb-ı dirâyet ‘aḡîm olur. Ya‘nî fâzl u dirâyetiñ tamāmıyla eşeri ḡâşıl u meşḡud olamaz. Muntazam olmayan devletlerde beyne‘l-ahâlî ittifâḡ muḡâl olup ittihâd-ı mücerred erbâb-ı fesâd beynine münḡaşır olur. Devlet-i ḡayr-ı muntazamada ḡavf-ı Bârî dahı ma‘dûm olur. Ve ferâ‘iz-ı diyânetiñ istiḡfâfi cihetiyle icrâ-yı ‘ahde ri‘âyet olunmayarak efkâr-ı fâsîdelerine uyan şeyleri icrâ ve mâ-‘adâsını terk ü ilḡâ ederler. Ve böyle devletlerde kötü âdemler müstaḡdem ü memdûḡ ve iyi zâtlar metrûk ü mezmûm olurlar. Şöyle ki bir ṭaḡım ‘adât-ı muzırra ḡânûn u niṡâma ḡalebe eyler ve görülen aḡvâl-i mezmûmeniñ niṡâmla def‘i müyesser*

² M. Èmile Lefranc, *Traite Theorique Et Pratique De Littérature*, Paris 1874.
<https://archive.org/details/traithoriqu03lefr>

olamaz ve böyle fesādāt-ı kabîhadan dolayı ahālî umûr-ı hayriyyede bahîl ve umûr-ı şerriyyede sahî olur. Ve şân u şeref-i milleti vikâyeye hırş u râğbetleri gâlib olacak yerde hâtırlara gelmez nice meşâlih-i bâtılanî tervîcine hubb u inhimâkleri ziyâdelenir. Bu cihetlerle beyne'l-ahâlî kîn ü gayz ve buğz u 'adâvet bayağı 'âdet hükümüne girip ve infâk u meveddet ü mürüvvetüñ vechen mine'l-vücüh eşeri kalmayup dâ'imen müteferriķ firķalara münkasım olarak harekât-ı reddiyye-yi dâ'imeleri ehl-i hayra bā'is-i te'essüf ve erbâb-ı şerre bādî-yi şādî vü sürûr olur. Rif'at Paşa³

Ekrem'in, daha ziyade tebyîn ve tâlime dâir eserlerde karşımıza çıktığını iddiâ ettiği bu üslûba dâir verdiği ikinci örnek Münîf Paşa'ya âittir:

“Berminvâl-i muharrer qarincalarıñ bu derece feñânet ü isti'dâdları hey'et-i ictimâ'iyyelerinden maşşüş olup bunlar hâl-i infirâdda haşımları olan diğeri ba'zî hayvânâta muķâbeleden 'âcizdirler. Ezcümle qarınca arslanı ta'bîr olunur bir nev' hayvân-ı şağîr anlara galebe ider. İşbu hayvân haşerâtdan kanadlı ve zarîf bir nev' hayvânıñ yavrusı olup kan ile tegaddî ider ve ekşeriyâ şikârî qarıncadır. Qarınca arslanı, devcik tesmiye olunur, ma'hûd hayvâna meşâbe olup faķať bunuñ başında bir taķım uzun boynuzları vardır ki âlât meşâbesinde isti'mâl idüp bunlar dağı hey'et-i maşşüşasına tehavvül idinceye kadar icrâ idecegi harekâta tamâm muvâfiķdir. Haşerât-ı sâ'ireniñ kendi şikârlarını ta'ķîb itmek için kanadı yâhud ayakları olup hayvân-ı mezkûr ise bu maķûle a'zâdan bi'l-küllîye maħrûm olduğından kať'an yerinden harekât itmediği hâlde şikârını nezdine celb ider.

Şöyle ki şikârıñ güzergâhı üzerinde bir çuķur kazaraķ içinde pusuya yatar ve müterâşşid olduğđ hayvân muťlaķa içine düşer./

İşbu hafreyi kum veyâhud topraķ üzerinde hafır idüp kendüsi dağı içinde bi't-teşâdüf oradan mürûr idecek qarıncanıñ vürüdına kemâl-i şabr u sükûnet ile muntazır olur. Evvel emrde çuķurun vüs'atına göre bir dâ'ire çizer. Ve çuķuruñ 'umķuyla işbu dâ'ireniñ kuťrı beyninde bir nisbet-i mu'ayyene olduğundan bir haylî miķdâr toprağın hafır u iħrâcı lâzım gelüp işbu 'ameliyât-ı müşkileyi -hasbü's-şekl kâzma meşâbesinde isti'mâle şâlih olan- başıyla icrâ ider. Şöyle ki bir ayağıyla kumı başına tıdırup haylice kuvvetle dâ'ireden dışarı atar. Şu hâle nazaran cesâmetine nisbetle a'sâbında haylî kuvvet olması lâzım gelür. Maķşadı hâşıl oluncaya ya'nî birkaç santimetre miķ'ab topraķ çıkarıncaya kadar 'ameliyât-ı mezkûreyi kemâl-i mahâret ve

³ Recâ'î-zâde Mahmud Ekrem, “Ta'îlm-i Edebiyyât”, İstanbul 1299/1887, s. 192-193.

*sür'atle tekrâr ider. Hafır eşnâsında ayrıca kum dânelerine teşâdüf eylediği hâlde anları dağı başıyla kaldırır atar ise de kum dâneleri bu şüretle ref'i mümkün olmayacak derecede cesîm olur ise ol hâlde arkasına yükleyüp hârice nakl ider. Hayvân-ı mezkûr ekşeriyâ işbu teşebbüsâtında mevânî'-i kavîyye teşâdüf iderek dest-res olamaz ise de (!) kaç'an dūcâr-ı ye's ü fütûr olmayup maflûbî hâşıl oluncaya kadar 'azîmetinde şebât ve işrâr ider.'*⁴

Ekrem'in üslûb-ı sâde için aktardığı üçüncü parça "Dîger" başlığı altında Cevdet Paşa'nın Kısâsu'l-Enbiyâ'sındandır:

*"Âhıru'z-zamânda diyâr-ı 'Arabda evlâd-ı İsmâ'îl'den Hâtemü'l-enbiyâ geleceği kütüb-i semâvide mûnderic idi. Enbiyâ-yı sâlifeden ba'zıları dağı anı vaşf u ta'rîf etmişdi. Hâtemü'l-enbiyâ –ki fahr-ı 'âlem ve ef'âl-i benî-Âdemdir– evvel vaqtîñ hükümünce onuñ 'Arab'dan zuhûr etmesi muhteżâ-yı hikmet ü maşlahat idi. Zîrâ 'Arablar ol vaqt dünyâya yayılmış olan fenâlıklara bulaşmayıp ve Romalılarıñ çirkin 'âdetlerine alışmayıp Cezîretü'l-'Arabda bedevîyyet sâyesinde fitrat-ı aşlîleri üzre kalmışlardı. Ve egerçi 'Arablar 'ulûm u şanâyi'den bîbehre iseler de içlerinde feşâhat u belâgat merâkı ziyâdeleşmiş ve pek çok şu'arâ ve gâyet faşîh ü belîğ üdebâ vü huţabâ yetişmiş idi. Ümmî oldukları hâlde gâyet güzel eş'âr söylerler ve dâ'imâ feşâhat u belâgat ile tefahhûr u mübâhât eylerler idi. Hattâ Mekke civârında Sûk-ı 'Ukâz nâm maħalde her yıl Zî'l-ka'de ayında bir büyük panayır kurulur, her taraftan oraya şu'arâ vü bülegâ toplanır, güzel şi'rler ve güzide huţbeler okunur, söz meydânında yarışmalar olur, baş olanlar âferîn alır ve şi'ri Ka'be dîvârına aşılır idi. Bu şüretle Ka'be dîvârına aşılmış yedi kaşîde var idi ki anlara Mu'allakât-ı Seb'a denilir. Onlarıñ birincisi İmru'ü'l-Kays'ın kaşîdesi idi ki en yukarı aşılmış ve bi'set-i Muhammedîye kadar öylece kalmış idi. El-hâşıl şu'arâ vü huţabâ güzel şi'rler ve mü'eşşir huţbeler ile cumhûr-ı enâma va'z u naşîhat ve tezhîb-i ahlâk-ı 'avâma pek çok himmet iderlerdi...'*⁵

Ekrem'in verdiği son mensur örnek "Dîger Misâl" başlığı ile Şemseddîn Sâmî Bey'dendir:

"Bu vechile beyne'l-'Arab şi'r mürûr-ı zamânla tenezzül ü tedennî itmiş ise de bu fevka'l-'âde lisânîñ kendine maşşûş bir feşâhat ü leţâfeti ve şi're ziyâdesiyle isti'dâdı oldığı gibi şu'arâ-yı kadîmesiniñ âşâr-ı mevcûdesi dağı nümüne ve rehber yirini tutabileceğinden 'Arablarıñ şi'rde bir devr-i cedîdleri olmağ mümkün ve me'mûldür. Şu

⁴ Ekrem, a.g.e., s. 193-194.

⁵ Ekrem, a.g.e., s. 194-195.

*ka*dar var ki *şu'arâ-yı kadîmeniñ feşâhatine imtişâle çalışmağıla berâber şî'riñ beyâbân ve hayme ve deve hudûdı içinde maşşûr bırakılmayup o feşâhâtın hissiyât ve efkâr-ı 'âliyye-yi cedîdeye taḥbîki iktizâ ider. Çünkü bugün bir 'Arab şâ'iri İmri'ü'l-Kays'ın eş'arı vâdisinde şî'r yazmağa ne kadar özense yine o zamân-ı câhiliyyet şâ'iriniñ nâehl ve 'aciz bir muḥallidi olmağdan kırtılamaz. Şî'rde taḥlîd ile şöhret kazanılamayup reh-i nârefteye gidilmekle kazanılır. Bu sebebe mebnîdir ki *şu'arânın müteḫaddimleri dâ'imâ müte'ahḥirlerine müreccaḥdır. Şâ'ir olmak isteyen âdem taḥlîd itmeyüp kendi hissiyât-ı şâ'irânesine teba'iyyetle şî'rde yeni bir çığır açmağa çalışmalıdır. Şu'arâ-yı 'Arabın hayâlâtı gâyet vâsi' ü 'âlî olup az sözle çok ma'nâ ifâde etmek yolundaki mahâretleri daḥı muḥayyir-i 'ukûldür. / Kendi nesl ü neseblerini, cesâretlerini, semâhetlerini veyâ dîger ḥâllerini medḥ ü şenâ ile tefâḥür yolunda söyledikleri eş'ar mübâlağadan ḥâlî degilse de 'aşkıñ lezâ'iz ü ḥaşâ'ışı, fîrâkıñ âlâm u miḥeni, maḥbûbeniñ ḥüsn ü cemâl ü evşâfi, mürüvvet ü kerem ve 'uluvv-ı cenâbın fezâ'ili gibi aḥvâl-i tabî'iyye ḥaḫḫında söyledikleri eş'ar mübâlağa-yı 'Acemâneden ḥâlî olmağıla berâber taḥvîrât-ı mücesseme ḥâlinde olup o kadar tabî'i o kadar mü'eşşir, o kadar ḥazîn ve laḫfîdir ki ḥulefâ-yı 'Abbâsiyeniñ bir beyt için bir şâ'ir veyâ râvîye o kadar ağır iḥsânlar itmiş ve çok def'a bir mışrâ'ın istimâ'ından müstemî'ine fevka'l-'âde ḥâller vuḫû' bulmuş olduğına dâ'ir "Ağânî" de "Elfü'l-Leyl" de ve sâ'ir kitâblarda gördüğümüz rivâyete ta'accüb itmemeğimiz iktizâ ider.**

*Şî'r-i 'Arabîniñ bir noḫşânı varsa o da *şu'arâ-yı 'Arabın târiḫe müte'allıḫ veyâḫud şî'riñ muḥayyelâtından olarak bir uzun vaḫ'ayı esâs ittiḫâz ile taḫşîlâtınıñ nazm u taḫvîrine girişmeğî 'âdet idinmemeleri ve binâ'en 'aleyh meşâḥîr-i *şu'arâ-yı 'Arabın âşârı içinde Homer, Firdevsî, Dante, Milton gibi *şu'arânın âşârıyla muḫâyese olunabilecek mufaşşal ve muntaẓam bir eḫer bulunamamasıdır.*"***

Ekrem, üslûb-ı sâde için verdiği mensur metin örneklerinin hemen ardından şiirden de aynı usûlde yazılmış Abdülhak Hâmid ve İzzet Mollâ'dan iki parçayı takdim ediyor:

*"Bir koyun yavrusuyla tağda meler
 Karaca yârdan ider pertâb
 Bir bayırdan daḥı iner sürüler
 Gâh gâh 'aks ider şadâ-yı kilâb
 Bir kadın destisiyle şuya gider
 Erkegi baltaşıyla ormana*

⁶ Ekrem, a.g.e., s. 195-196.

Yayı omzunda oğlı bir yana
 Ötede süd şağar fağat duğter
 Gösterip soñra pîr-i ‘â’ile yer
 Toplanırlar simâ’t-ı büryâna
 Kıyd-ı mâzî ve derd-i istiğbâl
 Olmayınca gelir sa‘âdet-i hâl”⁷

“Manşûr’a gelip ahâli-yi Şâm
 Vâlîleri zulmin etmiş i‘lâm

Manşûr demiş ki luğf-ı Bârî
 Tâ‘un yok a beldeñizde bârî

Etmış birisi hıttâba âğâz
 Olmuş bu cevâb ile suhan-sâz

“Bitmekse murâdınız ahâlî
 Tâ‘un yerine yeter bu vâlî

Tâ‘un ola hem de zulm-ı can-süz
 Bir çoltuğa şıgmaz iki çarpuz”

Ol şağşa halîfe eyleyip kîn
 Meclisde egerçi etdi temkîn

Bağ zâlîme kim becâ-yı ikrâm
 Etmış anı soñra zulmen i‘dâm

Ger baña deseydi bu kelâmı
 Bağş eyler idim o şağşa Şâmı”⁸

Üslûbuna baktığımız zaman yukarıda verilen metinlerin gerçekten sâde, kolay anlaşılır, eğitici, öğretici yönü baskın gelen bir tarzda yazılmış olduğunu söyleyebiliriz. Hepsinde de bir tâlim, terbiye kaygısı söz konusudur. Bu örnek metinlerden sonra, üslûb-ı sâde ile ilgili Ekrem, nihâyet şöyle bir hüküm vermektedir:

“Üslûb-ı sâde ihvâniyyât, leğâyif, kışaş, tağkiye-yi ‘âdiye, efsâne ve mükâtebât ile ‘ale’l-‘umûm ‘ilme hıdmet mağşadıyla yazılan âşâr u mü’ellefâtta cârîdir.”⁹

⁷ Ekrem, a.g.e., s. 196-197.

⁸ Ekrem, a.g.e., s. 197.

⁹ Ekrem, a.g.e., s. 198.

Bu son cümle aslında Ekrem'in sâde üslûba dâir yaptığı alıntının hülâsası mâhiyetindedir. Eş dost arasındaki özel yazışmalar, latîfeler, çeşitli dînî hikâyeler, alelâde hikâyeler, efsâneler ve çeşitli yazışmalar ile herkese faydası olacak ilmî eserlerde sâde üslûbun geçerli olduğunu ifâde ediyor.

Recâ'î-zâde Mahmûd Ekrem'in bu husustaki tasnifinin ikinci başlığı da *üslûb-ı müzeyyendîr*. Bunu biz daha sonra maalesef, yakın zaman kaynaklarında *süslü nesir* veya *orta nesir* diye iki farklı şekilde aktarılmış olarak göreceğiz. Ekrem, bunun da sulu boya ile yapılmış bir tablonun yanındaki yağlı boya ile yapılmış tabloya benzediğini söylüyor; bu üslûpla yazılmış eserlerde yer yer seciler ve benzeri mecâzî ibâreler bulunuyor; bu üslûba *mu'tedil üslûb* ya da *üslûb-ı mu'tedil* veya *üslûb-ı mutavassıt* da denilebilir, diyor. Bu ifâdesinden dolayı, daha sonra bu Farsça terkip, 'orta üslûb' şeklinde çevirilerek garip bir şekilde "orta nesir" olarak bize dönecektir.

Ekrem, üslûb-ı sâdede olduğu gibi, burada da önce müzeyyen üslûbu etraflıca tarif eder, akabinde, seçtiği manzum ve mensur örnekleri sıralar:

"Üslûb-ı müzeyyen tezyînat-ı edebîyyeye ya'ni envâ'-ı mecâz ile sâ'ir şanâyî'e ziyâdesiyle mâ'il oldığıçün (müzeyyen) vaşfiyla tavşîf ediyoruz.

Üslûb-ı sâde şulu boya ile yapılmış bir resme benzedilmek lâzım gelse üslûb-ı müzeyyeni de yağlı boya ile yapılmış bir taşvîre teşbîh etmek iktizâ eder. Bu nev' üslûbuñ bi'l-ḥâşşa aradığı şey şa'sa'asıyla, ârâyişiyle nazar-ı istihsâna çarpmaqdır.

Üslûb-ı sâde ile üslûb-ı 'âliniñ vasaḥında vâkı' olarak zînet ü leḫâfetce birincisiniñ fevḫında, şiddet ü 'ulviyyetce ikincisiniñ dūnunda bulunur. Biriniñ ḫalâvetini, i'tidâlini, sūhūletini diğeleriniñ şa'sa'asını, iḫtişâmını 'azametini isti'âre eder. Tarz-ı maḫbūl beyânıñ kâffe-yi menâbi'inden iğtirâf eyleser de hiç birine dalıp ḫalmaz. Zarîfâne ifâdeler, nükteli sözler, nâzükâne ve şîveli ta'bîrler, âhengdâr 'ibâreler, cānlı timşâllerden hiç bir şey kendisine bigâne degildir. Ancak her şey'in keşreti ḫıymetiniñ tedennisine sebep olabilmek mülâḫazası gâh u bigâh kendisiniñ üslûb-ı sâdeye iltifât etmesini iktizâ eder. Ne zemîn-i pest-i tezellülde ḫâksâr, ne de evc-i a'lâ-yı gurūrda bâlâ-pervâz olarak ḫadd-i maḫbūl-i vasaḥda bulunmaḫla temeyyüz eden üslûb-ı müzeyyen (üslûb-ı mu'tedil) veyâḫud (üslûb-ı mutavassıt) nâmiyla da / yâd olunur. Tabî'atında i'tidâl ü ḫalâvet bulunan her nev' efkâr u ḫissiyât u te'eşşürâtiñ tercümân-ı belîğidir.

Bi'l-hâşşa 'arz u timşâl ile teşâvîr-i şâ'irâneye yaqışır"¹⁰

Anlaşılacağı üzere, bu tarz üslûp, hem âlî hem sâdeye benzeyen, ikisinin ortasında bulunan bir özelliktedir. Sanatlara ve mecâzlara meyilli olduğu için “müzeyyen” yani süslü addedilmekte, süs ve letâfet bakımından birincisinin yani “sâde” üslûbun üzerinde, şiddet ve yükseklik bakımından da diğer üslûbun yani “âlî” üslûbun ise aşağısında kabul edilmektedir. İkisinden de aldığı yönler bulunmaktadır. Tabiatında dengeli bir orta hâl ve tat/tatlılık bulunan her tür fikir, his ve teessürün en belîğ tercümanıdır.

Ekrem, bu tarifi ardından “nesre misâl” başlığı ile Nâmık Kemâl'den bir alıntı yapar:

“Tahtgâh-ı saltanatîñ Akdeñiz'e karşı ağıyâra sedd olunmuş bir bâb-ı âhenîni denilmege şâyân olan Qal'a-yı Sulţâniyye Boğazi'ndan girilir ve bir sâ'at kadar daha beri gelinirse kudretten nümüne-yi letâfet olmak için yapılmış bir havz-ı behiştî görülür. İnsân birkaç gün o deryâ-yı şafânîñ kenârında temâşâ-yı tabî'at etmelidir ki hazîne-yi bedâyi'îñ ibzâlinde feyyâz-ı kudretîñ ne kerîm olduğuna zihninde bir mü'tala'â hâşıl edebilsin!

Ekşer günlerde vaqtâ ki akşam taqarrüb eder, bād-ı şimâl ile hevâ-yı cününü birbiriniñ âgüş-ı vefâsından koparak her biri dünyânîñ bir güşesine gurûb ile memleketiñ en 'aşîkâne bir seyrângâhı olan o zemîn-i bîmişâli mev'îd-i vişâl eylemiş iki nâzenîñ gibi mu'ânakaya başlarlar. O kadar âheste hareket ederler ki –teneffüsleri birbiriniñ gül cemâlini soldurur ve şadâ-yı pâları ağıyâra ifşâ-yı râz eder– endişesindedirler zann olunur. Bād-ı şimâle cilvegâh olan şulariñ emvâcı o kadar küçülür ve şemsiñ ziyâsı o kadar pâre pâre dağılır ki zemîne bir berrâk âyîne ferş edilmiş denilebilir. Poyraz güzergâhı olan yerleriñ ba'z-ı kerre ötesine berisine lodos doğunur yollar açar ki serv-i sîmînden fark olunmaz. Lodos uğrağı olan taraflarıñ ba'z-ı vaqt ötesinden berisinden poyraz geçer şekiller hâşıl eder ki havâda berâber bahârî pârelenerek deñize dökülmüş kıyâs edilir.

Hurşîd-i münevver 'azamet ve saltanatıyla âfâka cevâhir-feşân olarak ufkuñ müntehâsına gelince atılmış pamuk şeklinde etrâf-ı mağribi dolaşan ufağ ufağ bulutlarıñ hâşıl etdiği nûra garğ olmuş renkler ne kavş-ı kuzahda, ne nigîn-i elmâsda, ne ezhâr-ı bahârîde, ne murğân-ı Hindîde görülmek ihtimâli vardır./

Bir tarafı gâyet açık benefşe, bir tarafı gâyet koyu 'alev rengine garğ olmuş veyâhud bir ciheti âteşîñ aldan başlayarak ve tabaka tabaka

¹⁰ Ekrem, a.g.e., s. 198-199.

penbe, turuncu ve kavuniçi renklerinin kırk elli derece koyuluğundan açıklığına ve açıklığından koyuluğuna intikâl iderek nihâyet kanarya sarısında karar vermiş veyâhud dünyâda ne kadar parlağ renk varsa – açıklıkta koyulukta kâbil oldukları derecâtın hiç biri hâricde kalmamak üzere– ‘umûmunu cem’ etmiş biñ dürlü mülevven bulutlar dakîka dakîka renglerini bir leâfeteden bir bedî‘aya tahvîl ederek âheste âheste âfâkı seyr etmege başlarlar. Bir şüretde ki yalnîz denizde degil dağlarda bile şekliyle levniyle ‘akisleri müşâhede olunur. Bu ‘akisler ise dâ’imâ birbirine in’îtâf ederek gâlibâ bād-ı şimâl ile bād-ı cenûbuñ hıffet ü gîlzetçe olan tefâvütü dağı havâda tabakât ve tabakâtda bi’t-tab‘ âyînelige isti’dâd hâşıl eylediginden sağh-ı mâdan evc-i havâyâ kadar dâ’imâ tağayyürde, dâ’imâ televvünde bir nûr ‘âlemi hâşıl olur ki taşvîrine degil taşavvuruna dağı imkân yokdur.’¹¹

Sonraki örnek metin, Sa’dullâh Paşa’dandır:

“Diğeri:

Sarâyâ cebhesinden nazar olunduğda ittisâlinde birer dâ’ire ortasında ‘azametli bir kal’eden ‘ibâret fersûde-renk bir binâ görünür. Manzara-yı binâ şâ’irâne teşbîh olunursa iki cenâhını açmış bir ‘uqâb-ı ‘azîmü’l-heykel pervâza müheyyâdır dinilebilir. Önündeki sâha bir ravza-yı bedî‘ü’l-manzardır ki fûşat-ı ‘arz u tûlini ihâtada medd-i nazar kâşırır. Leâfeted ü intizâmını ta’rif ü ifâdede kuvve-yi mütehayyile-yi üdebâ ‘aczini i’tirâfa her zamân hâzırır. Her tarh-ı zümürüdü-fâmı üstâd-ı şan’atın nefâyis-i tabî‘atı taqlîdde kemâline birer nişâne, her sağh-ı şukûfe-zârı ârâyiş-i bihârdan bir nümüne-yi bîbahânedir. Yollarının havâlî vü etrâfi eşcâr-ı mültefitü’s-sâğ ile müzeyyendir ki her şâh-ı nezâret-vâyesi târ-ı şu‘â’-ı âftâba bir güzel şâne, sâyesi ise altında güzelleriñ hayâtına sermâyedir. Ruğâm-ı hâmdan câ-be-câ rezk olunan şanemler güyâ ki bu ‘âlemiñ nüfûs-ı mülkiyyesi ve hânedân-ı / imparatorîden irtihâl idenleriñ şeh-râh-ı ravzada meşhûd olan teşâvîr-i mücessemesi güyâ ki bu bâğ-ı sükût-âbâdın sekine-yi mütehasşiresidir.

Bu ecmâlîñ tafşîlini edîb-i merhûm Kâmil Paşa’nın (Kalıpsa) cezîresine dâ’ir ta’rifât-ı belîğânesi müffiddir.

Bu bâğda var garîb hâlet

Şâyeste eger dinilse cennet

Nasıl cennet dinilmesün? Sâhasından ahvâl-i ‘uqbâyı aındırır bir ‘âleme girilir. Bu temâşâdan soñra şafâ-yı cennet sürülür. Ya’nî bu

¹¹ Ekrem, a.g.e., s. 199-200.

*ravza-yı vasî'ü'l-enhâniñ bir kûşesinde şimdiki imparatoruñ pederi
Firederik'im ve zevcesiniñ türbesi mevcüddur. Bâğçeniñ şapa bir
cihetinde uzun bir yol ile oraya gidilir. Yoluñ eṣrâfında serv gibi ḥüzn
artdıracaḡ ağaçlar dikilidir. Yoluñ ḥizâsından müntehâsına ṭoḡrı
bakılınca bir şırât-ı müstaḡim ki zālâm-ı zılâl-i eṣcâr ile manzarası
ḡâyet mehîb ü müḥiṣ ve taḥrik-i rûzgâr ile ağaçların teşâdümünden
ḥâşıl olan inîlti ziyâde ḥazîn ü müdhiṣdir. Züvvâr yoluñ ortasında
sünüḥât-ı uḡreviyye ile öyle müte'essirü'l-cinân olur ki dürdan bir
maḡâra deligi gibi meṣḥûd olan türbe ḡapusını medḡal-i 'âlem-i âḡiret
zann itmege başlar.*

Sa'dullâh Paşa¹²

Ekrem bu parçanın akabinde “Şi're misâl” başlığı altında Nedîm ve Nef'î'den birer gazel vermiş:

*Kaşr-ı rûḡ-efzâ degül ḥüsn ü behâ me'vâsıdur
Cennet-i a'lâ bunuñ ferṣ-i cihân-ârâsıdur*

*Seyr idüp tarḡ-ı cedîd-i saḡf-ı 'âlîsin didüm
Var ise bu rû-yı arzîñ 'âlem-i bâlâsıdur*

*Rûḡ-ı Eflâṭun didi yoḡ yoḡ ḡaṡâ itdüñ ḡaṡâ
'Âlem-i câḡ u celâlüñ bu yeni dünyâsıdur /*

*Dâr-ı ḡuldüñ bir muṣanna' beytidür –yâḡud– didüm
Didi kim Rızvan bu beyti cennetüñ ma'nâsıdur*

*Dâr-ı miḡnetdür cihân ammâ bunuñ ḡâk-i deri
Ol ḡıyâsuñ ṣûret-i âlâ-yı istiṣnâsıdur*

*Ṭâḡ-ı Kisrâ ḡaşr-ı Şîrindür peder mâder aña
Bu ikisiniñ daḡı bir ṡıfl-ı nev-peydâsıdur*

*Kûḡ u deryâ iki cānibden der-âḡüş eylemiş
Şanki deryâ dāyesi kühsâr ise lâlâsıdur*

*Kûḡ ṣaḡınmaḡda ruḡsârın ṡoḡar günden anuñ
Baḡr ise âyinedâr-ı ṡal'at-ı zîbâsıdur*

*Ḥabbezâ sâḡil-serâ kim reng ü bû-yı nev-bahâr
ḡülşen-i pür-feyżinüñ bir ḡonce-yi ra'nâsıdur*

Nedîm¹³

¹² Ekrem, a.g.e., s. 200-201.

“Diğer

“Bahâr irdi yine bâğa döşendi nağ^ç-ı jengâri
Yine sulţân-ı gül itdi müşerref taht-ı gülzârı

Yine bād-ı şabâ üftân u hîzân irdi gülzâra
Dem-i ‘İsî-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı

Letâfetden zemin ferş-i mûnaqqaş oldu ‘aksiyle
Muraşsa^ç sâyebân idince çarh ebr-i güher-bârı

İrişdi pertev-i feyz-ı bahâr âyîne-yi çarha
‘Aceb mi şimdi olsa jeng-i ebr-i tîreden ‘ârî

Dönüp gird-âb-ı baır-ı hûna her gül lâlezâr içre
Tolaşdurmağda keşti-yi qarâr-ı bülbül-i zârı

Nesîm ol deñlü nâzûk tarh ider âb üzre emvâcı
Ki levh-i sîme üstâd idemez öyle kalem-kârî /

Şanur tamgâ-yı zerrindür gören bir mâ’î hârâda
Miyân-ı âba düşmiş ‘aks-i hurşîd-i pür-envârı

Çerâguñ hüsnini inkâr idenler rûz-ı rüşende
Semenzâr içre görsünler fûrûğ-ı şem^ç-i gül-nârı”¹⁴

Ekrem’in tasnifinde son olarak üslûb-ı ‘âlî diye çevirdiği yüce, yüksek üslûp diye adlandırılabilir üslûp geliyor. Ekrem bununla ilgili olarak

“Üslûb-ı ‘âlîdeki hâşşa-yı celîle efkâr u hissiyyâtın aşâlet ü ‘ulviyyetine ta‘bîrâtın ‘azamet ü şiddetini de ‘ilâve ederek nâgehânî tehâcümlerle nefis-i nâtıqayı havâssiñ fevķına çıkarmak ve hayret ü i‘câz ve ‘aşķ u ğarâm ile meşhûn eylemekdir. Üslûb-ı ‘âlîye çesbân olan şey ihtîşâm u ‘azamet-i ifâdedir. İ‘tilâya mâ’îl ise de üslûb-ı müzeyyen maşşûşâtından olan tezyînatı taħķîr eder. Meziyyeti zînet ü şervet-i elfâzda degil kuvvet ü şalâbet-i ma‘nâda arar. Şiddet-i efkâr ile hissiyyât-ı aşîlâneniñ ifrâtından mütevelliddir. Bunuñla berâber cevelângâhını şevâhık-ı ‘ulviyyet ü ‘azamete haşr etmesi hâlinde gerek mü‘ellifini, gerek kârî’ini yoracağından aralıkda üslûb-ı müzeyyen ve

¹³ Ekrem, a.g.e., s. 201-202.

¹⁴ Ekrem, a.g.e., s. 202-203.

üslûb-ı sâdeniñ mu‘tedil ve nâzûk hıyâbânları arasında hürâmân-ı huzûr u istirâhat olması icâb eder.

Üslûb-ı ‘âlî münâcât u nu‘ûta, merşiyeye, hutbelere, felsefeye, târihiñ ba‘zı parçalarına, trajedilere ve sâ‘ir her türlü mu‘addes ve ‘âlî mebâhişe lâyiğdir.”¹⁵

ifâdelerini kullanır, örnek olarak da önce Nâmık Kemâl’den şu parçayı verir:

*“Git vaţan Ka‘be’de siyâha bürün
Bir koluñ Ravza-yı Nebîye uzat
Birini Kerbelâda meşhede at
Kâ’inâta o hey’etiñle görün
O temâşâyâ Hağ da ‘âşık olur
Göze bir ‘âlem eyliyor ızhâr
Ki cihandan büyük leţâfeti var
O leţâfet olunsa ger inkâr
Mezhebimce demek muvâfiğ olur
Aç vaţan sineñi İlahıña aç
Şühedâñi çıkar da ortaya saç”¹⁶*

“Şâ‘ir-i meşhûr Bâkî’niñ Sultân Süleymân için söylediği merşiyeden şu birkaç beyt dağı üslûb-ı ‘âlîye mişâl olabilir”

ifâdeleriyle de Bâkî’nin meşhur Kânûnî mersiyesinden dört beyti örnek olarak vermektedir:

*“Kıldı firâz-ı küngüre-yi ‘arşı cilvegâh
Lâyık degüldi şânına hağğâ bu hâkdân*

*Murğ-ı revânı göklere irdi hümâ gibi
Kaldı hağiz-i hâkde bir iki üstühvân*

*Çâpük-süvâr-ı ‘arşa-yı kevn ü mekân idi
İğbâl ü ‘izzet olmış idi yâr-ı hem-‘inân*

*Serkeşlik itdi tevsen-i baht-ı sitîze-kâr
Düşdi zemîne sâye-yi elţâf-ı Kird-gâr!”¹⁷*

¹⁵ Ekrem, a.g.e., s. 203.

¹⁶ Ekrem, a.g.e., s. 204.

¹⁷ Ekrem, a.g.e., s. 204.

Şimdi, yukarıdan beri Recâ'î-zâde Mahmûd Ekrem'in üslûba dâir büyük ölçüde Èmile Lefranc'ın Traite Theorique Et Pratique De Littérature isimli eserinden alarak Ta'lîm-i Edebiyyât'ında söylediklerini şöyle bir özetleyelim:

1. Üslûb-ı Sâde (Le Style Simple): İknâ ve heyecanlandırmaya değil, bildirmek, öğretmek ve eğlendirmeye uygun olduğu için uzun ibârelerden, azametli teşbih ve istiârelerden, şa'sa'alı hayallerden kaçınır. Kendi hâlinde akıp giden bir ırmak gibidir. Edebî sanatlara tümüyle uzak durmasa bile edebî süs ve sanat sayılabilecek unsurlara da tabiîliği bozmayacak kadar yer verir. Külfetten ve özenli söyleyişten uzak durmaya çalışır. Sulu boya ile yapılan tabloya benzer. Çiçekler arasında papatya ve yonca benzeri güzelliği vardır. En büyük meziyeti, güzelliği, tabiîlik ve tekellüfsüzlüktür. En çok, eş dost yazışmalarında, latîfeler ve kıssalarda, alelâde hikâyelerde, efsânelerde, mektuplarda ve son olarak herkesin işine yarayacak çeşitli ilmî eserlerde kullanılan bir üslûptur.¹⁸

2. Üslûb-ı Müzeyyen/Mu'tedil/Mutavassıt (Le Style Tempere): Edebî süslemelere, yani mecâz çeşitlerine, çeşitli edebî sanatlara fazlasıyla meyleden, yağlı boya ile yapılmış tabloya benzer, şa'sa'alı, süslü, zarîfâne ifâdeler, nükteli sözler, nâzikâne ve şîveli tabirler, âhenkli ibâreler, canlı benzetmelerle dolu, itidâl ve tatlılık üzere olan her tür fikir, his ve teessürün en iyi ifâde edicisi bir üslûptur. Arz u timsâl ile her türlü şâirâne tasvirlere yakışır.¹⁹

3. Üslûb-ı Âlî (le style sublime): Yüksek husûsiyetleri bulunan, fikirler ve hislerin asâlet ve yüceliğine tabirlerin azamet ve şiddetini de ilâve ederek ânî hücumlarla kişiyi hislerin üstüne çıkarmak ve hayret, acze düşme, aşk, sevdâ hâlleri ile kendinden geçirmeye yönelik, ihtişam ve azamet dolu; meziyeti lafızların süsünde değil, mânânın kuvvet ve sağlamlığında arayan, daha çok münâcât, na't, mersiye, hutbe, felsefe, târihin belli alanları, trajedi ve her türlü dînî ve yüksek bahislere lâayık bir üslûptur.

Bilindiği üzere, üslûb ile nesir aynı veya benzer kavramlar değildir. Fakat, yukarıda verdiğimiz bilgilerle aşağıda bulunan alıntılardan da anlaşıldığı üzere daha önce herhangi bir kaynakta karşımıza çıkmayan ve ancak Recâ'î-zâde Mahmûd Ekrem'de gördüğümüz, o da üslûba dâir üçlü tasnif, birden bire Fâhir İz'in *Eski Türk Edebiyatında Nesir*²⁰ isimli eserinde karşımıza biraz da karıştırılarak üslûptan nesir tasnifine çevrilmiştir. Fahir İz'e göre nesir, "**sade, süslü, orta**" olmak üzere üç başlık altında düşünülebilir:

¹⁸ Ayrıca bkz. Kâzım Yetiş, Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasına Getirdiği Yenilikler, AKM., Yay., Ankara 1996, s. 238.

¹⁹ Ayrıca bkz. Yetiş, s. 225-226.

²⁰ Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1964.

“1. Halkın konuştuğu dili esas tutan sade nesir: Bu nesri derece derece inşâ üslûbunun etkilediği ve o üslûptan gelen kelime, deyim ve klişelerin ara sıra sade nesre sızdığı görülür. Yine de bu nesrin temeli sonuna kadar halk dili kalmıştır:

Kur’an tefsirleri, hadîs kitapları, menkabevî İslâm tarihlerinin çoğu, fütüvvetnâmeler, menâkıpnâmeler, dinî-destanî halk kitapları, halk/hikâyeleri, halka mahsus tasavvufî eserler, Osmanlı tarihlerine ait destanî nitelikteki gazavâtnâme, fetihnâme, tevârîh-i Âl-i Osman gibi eserlerin ve Ahlâk ve Siyâset kitaplarının çoğu bu kola girer. Daha da ileri giderek denebilir ki yüksek topluluğun kullandığı dil ve üslûbun etkisi biraz fazla olsa bile, Seydi Ali Reis’in Mir’âtü’l-Memâlik’i, Evliyâ Çelebi’nin Seyâhatnâme’si Kâtip Çelebi, Peçevî ve Fındıklılı Silâhdar Mehmet Ağa’nın Tarihleri, Koçu Bey’in Sultan İbrahime verdiği Arzlar, Giritli Ali Aziz’in Muhayyelât’ı... gibi pek çok eser, halk diline dayandığı için bu sraya konulabilir.”²¹

“2. Arap ve Fars sözlüklerinden gelişi güzel her kelimeyi alıp onları bu dillerin gramer kurallarına göre kullanan, buna karşılık Türkçe sözlere pek az yer veren, divan şiirinin lâfız sanatlarından çoğunu benimseyen, seci’i esas tutan süslü nesir (inşâ): Fatih devrinden başlayarak divan şiirinin bütünü, özellikle dil bakımından, halktan yavaş yavaş kopmuş, ayrı bir yüksek topluluk şiiri gibi gelişmişti. Nesir bundan kurtulmuş ise de, bu inşâ kolu, halk dilinden büsbütün ayrılıp, hüner gösterme amacını güden, süslü ve yapmacıklı bir nesir dili olarak, dar bir çevrede de olsa, sürüp gitmiştir.

Târîh-i Ebu’l-Feth yazarı Tursun Bey’den başlayarak İbn Kemal, Hoca Sa’dettin, Kara Çelebizâde Abdülaziz, Raşit... gibi tarihçiler, Âşık Çelebi, Sâlim, Safâyi... gibi tezkireciler, bir çok resmî ve özel yazışma örnekleri dergisi (Münşeât mecmuaları) yazarları bu süslü nesir yolunu izlemişlerdir. Bu nesre klâsik örnek olarak Veysî (ölm. 1037/1628) ile Nergisî (ölm. 1045/1635)’nin üslûpları gösterilebilir. Veysî’nin Dürretü’t-Tâc adlı siyer kitabı ile Münşeât’ı, Nergisî’nin Hamse’si, Nâbî’nin (ölm. 1124/1712) Veysî’nin Siyer’ine inşâda ondan aşağı kalmadığını göstermek için yazdığı Zeyl (Ek)deki dil ve üslûp, süslü nesri son sınırına götürmüş ve tam bir çıkmaza sokmuştur. Oysa aynı yüzyılda Peçevî, Kâtip Çelebi, Evliyâ Çelebi, Koçu Bey, Hasanbeyzâde... v.b. gibi güçlü yazarlar Türk nesrinin güzel örneklerini veriyorlardı. Öte yandan kimi eserlerin ve resmî yazıların / yalnız baş ve giriş kısımları süslü nesir iledir. Bu

²¹ Fahir İz, Eski Türk Edebiyatında Nesir, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. V-VI.

nesrin en başarılı örneklerinden sayılan Tâcü't-Tevârîh'de bile sade nesre yakın bir üslûpla yazılmış sayfeler vardır. (Bk. Eski Türk Edebiyatında Nesir II, Tarihî Eserler) Süslü nesrin ilk temsilcisi sayılan Tazarrunâme ve Maârifnâme'nin güçlü yazarı ve Tezkiretü'l-Evliyâ'nın orijinal çeviricisi Sinan Paşa (ölm. 891/1486)'nin üslûbunu tamamen bu sıraya sokamayız. Abdullah Ansârî'den esinlenerek mütenazır cümlelerle ve sec'e önem vererek yazan Sinan Paşa Türkçenin hakkını vermiş ve üslûbuna kişiliğinin havasını katmış olduğu için onu öteki münşilerden ayırmak gerekir.”²²

“3. Orta Nesir: *Eski edebiyatın yüksek topluluktan yetişen yazarları çokluk bu orta yolu izlemişlerdir. Bu yazı dili halkın konuşma dilinden epey ayrılmıştır. Yine de sadece lafız san'atleri ile hüner göstermek amacı güdülmemiştir. Yazar, esas olarak anlatmak istediği şeyin peşindedir. Yabancı söz ve tamlama oranı yazardan yazara değişir. Kimi yazarlar arasına seci' merakına da kapılırlar. Bunun dışında orta nesir eski edebiyatın her türünde çoğunluktadır.*

Âlî'nin, Selânikî Mustafa'nın, Hasanbeyzâde'nin, Naîmâ'nın... Târîh'leri, Lûtfî Paşa'nın Âsafnâme'si, Kâtip Çelebi'nin Mîzânü'l-Hak, Düstûru'l-Amel gibi eserleri, Koçu Bey'in Koca Sekban Baş'ının Risâle'leri ve genellikle Ahlâk ve Siyâset bölümüne giren başka eserler, kimi dinî eserler ve fetvâlar, coğrafyaya ait eserler, sefaretnâmeler ve biyografiye ait eserler ve çevirilerin çoğu ve bir çok resmî yazılar hep bu nesir koluna girer.”²³

Fahir İz'in yaptığı bu “yeni” nesir tasnifinin veya isimlendirmesinin hemen tamamıyla Recâ'î-zâde Mahmûd Ekrem'in üslûp sınıflandırmasına dayandığı açıkça hissedilmektedir. Ekrem'in Batı kaynaklı üslûp yaklaşımı farkında olarak veya olmayarak yine aynı kaynak yoluyla nesir tasnifini de belirlemiştir âdetâ. Ekrem'in üslûp tasnifine tamâmen katılmasak bile itiraz edilecek önemli hususlar bulamıyoruz; fakat itiraf etmek gerekirse, Fahir İz tarafından uyarılma yoluyla yapılan “Sade, süslü, orta nesir” sınıflandırmasına dâir çeşitli itirazlarımız veya anlaşılmaz bulduğumuz hususlarda sorularımız vardır. Ekrem'in üslûp tasnifinde esas aldığı husus, büyük ölçüde işlenen konu ve eseri kaleme almaktaki maksat ile kullanılan kelimelerin mecâza kaçıp kaçmaması iken Fahir İz'de hemen tamâmen kullanılan kelimelerin menşe'i ve Arapça, Farsça terkiplerin azlığı veya çokluğu ile alâkalıdır. Buradan hareketle soracağımız ilk soru, basitçe birinci maddenin başında bulunan “halk” ifâdesiyle ilgili olabilir. Hangi yüzyıldaki, hangi coğrafyadaki, hangi eğitim

²² İz, a.g.e., s. X-XI.

²³ İz, a.g.e., s. XIII.

seviyesindeki halk? Cumhuriyet döneminde, asrımızda bile tek bir bilgi, görgü, irfan seviyesindeki 'halk'tan bahsetmenin zorluğu, okuma yazma oranının neredeyse yüzde yüzlere ulaştığı günümüzde bile halkın kullandığı dildeki kelimelerin anlamlarında, kullanılış tarzlarında vs. pek çok fark bulunduğu âşikârken, hangi yılları, coğrafi bölümleri esas alarak tespit edildiği belli olmayan halk ve onun kullandığı dilden / halkın konuştuğu dilden hareketle bir nesir tarzı, üslûbu veya tasnifi düşünmek ne derece sağlıklı olabilir? Fahir İz'in bu sâde nesir için verdiği

“Ayuñ oniki gicesinden onbişinedegin üç gün gice ve gündüz aydınlık olur, ol üç günün gicelerinde Abdülmuttalib Ka'beden evine varmazdı, İrtayedegin Ka'beyi tavâf eyleridi. Çün ol isneyn gicesi, kim Resûlün mevlûdı gicesiyidi, Şeybe Âmine Hatun katına geldi. Eksüğün gereğün gördi. Dahi kapusını üsdine kilitledi. Kilit dilini bile aldı. Zirâ korharıdı, eydüridi: Olmasun kim düşmanlar, kullar, kırnaklar yoldan çiharlar, eve yol bulalar, Âmine Hatuna kasd ideler» didi ihtiyâtdan. Ziyân irişe diyü ihtiyât ideridi. Ol gice Şeybe oğlanları birle yine tavâfa meşgûl oldılar. Âmine Hatun hüccesinde yalnızuz oturup durur. Ol gice Resûlün mevlûdı gicesiyidi... Âmine Hatun eydür: «Ol âvâzı işidicek ben yuharu bahdum. Nûr içinde sanasın gark oldum. Uyandum gördüm kim yir ile gök arasında bir döşek döşediler, yeşil harîrden. Andan bir ulu ferîşte geldi azîm heybetlü. Ol meleğün elinde üç alem, bilesince çok ferîsteler, yeşil kanatlı. Cemi'si yalın yüzlü, hûb sûretlü. Yayak degüller. İllâ küllisi atlu, atları dahi kendüler bigi kanatları var. Gök yüzünde uçarlar. (Erzurumlu Darîr, Tercüme-yi Sîretü'n-Nebî, Eski Türk Edebiyatında Nesir I, 171,7 – 172,2)²⁴

örneği ile,

“... Koñşıya hediye vireler, azdan çokdan egerçi harâc virür kâfirse dahı. Mesele: Koñşı evine destûrsuz bakmayalar. Mesele: Ba'zılar eydür: Sağ koldan sol koldan, dahi öñinden ardından, kırkar ev koñşudur. Nafâka vireler. Ton vireler. Kurbân etin vireler. Mesele: Koñşunuñ itin urmayalar. Dîvârına işemeyeler. Katı söylemeyeler. Oğlancuğına latîfe ideler, yüzün yuyalar. Başın sığayalar. Başına yağ dartalar. Mesele: Koñşı nesnecük virse az görmeyeler. Hor bakmayalar. Uğrayıcak güler yüzle bakalar. Ödünç vireler. Sayru olsa soralar, çağırsa, meded dise varalar. Ölüsine, düğünine, cenâzesine varalar. Evin, davarın saklayalar. Hıyânatlık itmeyeler avratına, oğluna, kızına, karavaşına. Dahi yaramaz kokulu nesne koñşı evinden / yaña atmayalar. Evin yüksek yapmaya, koñşıya yil varmasun diyü.

²⁴ Fahir İz, Eski Türk Edebiyatında Nesir, Akçağ, Ankara 1996, s. VI.

Mesele: Satun alduğı yimişden konşuya vire, kendü yimezdin öñdin. (Anonim Hadîs Kitabı, Eski Türk Edebiyatında Nesir I, 33,18-34,6)²⁵

ve

“... İstanbula geldüm. Diyâr-ı gurbetdür. Ne ben bir kimseyi bilürem ve ne beni bir kimse bilür. Şeyh Vefâ Hazretlerinüñ makâmın tefîş idüp câmi'lerine vardum. İkindü namâzını anda bir köşede edâ itdüm. Şeyh Vefâ Hazretlerini gördüm. Mihrâb içindeki kapuyı açup çıkup imhamet itdiler ve ba'd-es-salât dervîşler virde meşgûl oldılar. Ben dahi fârîğ oturup irakdan Şeyhe müteveccih oldum. Her bâr ki başum kaldurdum, Şeyhden yaña nazar eyledüm, Şeyh dahi başların kaldurup benden yaña nazar itdiler. Çün evrâd tamâm oldı, yirümden kalkdum, diledüm ki Şeyhe varup musâfaha eyleyem. Şeyh dahi yirlerinden kalkup baña karşı geldiler ve beni bağrlarına basdılar. (Lâmi'i, Nefahât-ül-Üns, Eski Türk Edebiyatında Nesir I, 221,4-13)²⁶

şeklindeki metinlerin halkın konuştuğu dili esas aldığını gösterir delil olmadığı veya sunulmadığı gibi, “orta nesir” örneği olarak verdiği

“... Pes cemi'sin cem'eyleyüp ol gün merhûmı dâvet idüp Papa dahi murassa' libâslar, üç koronalı murassa' tâcın giyüp barmaklarına kıymetlü taşlu yüzüklerinden geçirüp tahta geçüp oturmuş idi. Sağında solında kürsiler üzerinde kardınaller oturmuş idi. İlçiler ve sâir ashâb-ı dîvân ayağ üzre turmuşlardı ki merhûm Sultân Cem kendü halkiyle ve Riga Fransanuñ... âdemesiyle ve Rodos beğleriyle içerü girdi. Cemî' kardınaller ayağ üstüne kalkdılar. Papa dahi yakın gelicek ayağ üstüne turup merhûm ile musâfaha mu'ânaka idüp merhûmuñ boynında iki tarafında öpüp «hoş geldüñ, kadem getürdüñ» diyü envâ'-ı telattuf ile mülâyemet ile yine mekânına gönderdi. İki üç günedegin kemâyenbagi ziyâfetler ve ziynetler ki vardur, itdüklerinden soñra üçüncü gün tenhâca halvet-hânesine okuyup bir kür/sîde merhûm ve bir kürsîde Papa ve bir kürsîde S... nâm bir kardinal oturup söyleşürken merhûmuñ gayr millet arasına gelmekden maksûdın sordılar. Merhûm dahi eyitdi: «Gayr millete gelmek maksûd degül idi. Belki Rûmiline geçmege Rodos kavminden yol istedüm. Ahd ü peymân ile Rodos'a geldükden soñra Rodos kavmi ahdlerine vefâ itmeyüp andların sıyup beni yoluma gitmege koymayup yidi yıldur ki habs iderler... » (Vâkı'at-ı Sultân Cem, Eski Türk Edebiyatında Nesir II, Biyografya)²⁷

ile

²⁵ İz, a.g.e., s. VI-VII.

²⁶ İz, a.g.e., s. VIII.

²⁷ İz, a.g.e., s. XIII-XIV.

“... *Andrya Dorya İnebahtı körfezine girmek tedârükünde olup Hayreddin Paşa Bahşilere vardukda direklerle âdem çıkarup Aya Mavre ve İncir limanı önünde gemi direkleri görindi. Cümle bir yirden dümen doğrıldup hâzır-baş yürüdiler. Kâfir dahi gördükde taşra çıkup ol tarafuñ rüzgârı muvâfik olmağla ehl-i islâm havfe düşdiler... Derhâl Paşa-yı Gaazi iki âyet yazup gemisinüñ iki tarafına bonakdukda rüzgâr sâkin olup parçalar hareketden kaldı. Kıssadan hisse budur ki serdâr olan nâmdârlar yalnîuz esbâb-ı cismâniyeye i'timâd itmeyüp kaadir oldukları kadar esbâb-ı rûhâniyeye dahi ri'âyet ve i'tibâr eylemek lâzımdur. Küffâr nâcâr saf saf dizilüp toplar atmağa başladılar. Lâkin anlaruñ topları çotluk irişmezdi. Evvelâ bir kalyon çıkup hayli toplar atdı. Donanmadan topa dutup döndürdiler. Parçaları top ile ele alup irakdan döge döge zebûn itmişlerdi. Andrya Dorya ve Ceneral kadırgalarıyla irişüp mukavemet makamında olıcak paşa-yı mücâhid üzerlerine çekdirüp âteş-endâz oldukda parçaları ardına dolandılar. (Kâtip Çelebi, Tuhfet-ül-Kibâr ff Esfâr-il-Bihâr, Eski Türk Edebiyatında Nesir II, Tarihî Eserler)”²⁸*

şeklindeki metinlerin de bir öncekiler ile arasındaki fark, izah edilecek veya hemen herkesin kabûl edeceği gibi değildir. Halkın kullandığı dilden kasıt, sanki çok da farkında olmadan bizim bu metinlere vukûfumuzda, âşinâ olup olmadığımızı doğru yönelmektedir. Yine Fahir İz'in “süslü nesir” tabirinin başına eklediği “Arap ve Fars sözlüklerinden gelişi güzel her kelimeyi alıp onları bu dillerin gramer kurallarına göre kullanan” sıfatı da anlaşılır gibi değil. Bahse konu devire âit mensur metinlerle uğraşan az-çok tecrübe sâhibi her insan iyi bilir ki, bu tür kelimeler hiç bir zaman gelişi güzel kullanılmaz, kullanılmamıştır. Aklî dengesi yerinde olan bir küçük çocuğun önüne bile rastgele taşlar veya lego denilen o plastikten yapılmış parçaları koysanız, pembeler, yeşiller, sarılar, maviler, her ne varsa rengârenk o çeşitli nesnelere o çocuk bile gelişi güzel sıralamaz, en azından renk, şekil vs. uyumuna tâbi tutar. Edebiyatı veya insanın toplumsal hayatıyla ilgili her türlü mensur eserin verildiği alanı düşünecek olursanız, bunca birikime sâhip, belli bir eğitim seviyesine ulaşmış eser sâhibinin, Arap ve Fars lügâtlarından alınmış kelimeleri gelişi güzel sıraladığına inanmak ne kadar mâkul görülebilir? Bu yaklaşım, belki bir ölçüde devir rûhuyla veya geleneğe belli bir açıdan bakmayla izah edilebilir, fakat ilmî olduğu cidden tartışılabilir. Son olarak Fahir İz'in “Asıl süslü nesir için aşağıdaki örnekler bir fikir verebilir.” ifâdeleriyle İbn Kemâl'in Tevârîh-i Âl-i Osmân'ından

“... *Ahmed Paşa hayl-ı seyl-kirdâr ve leşker-i zafer-şi'ârla vardı, ol hisâr-ı üstüvârüñ üzerine düşdi; mevâkib-i kevâkib-şümâr şehriñ kenârındaki güzlâr-ı pür-berg ü bâr gibi diyâr-ı âbâda, kiştezâra cerâd*

²⁸ İz, a.g.e., s. XV.

üşer gibi, üşdi. Küffâr-ı bed-kirdâr kaçup hisâra girüp kal'anuñ kapusını yapıcak, dervâze-yi kâr-zâr feth oldı; ra'd-giriv toplaruñ ki dehân-ı dîv gibi âteşin-demdi, âvâzesiyle şeş-güşe-yi âlem toldı. Ceyş-i bed-kîşüñ ser-efrâzlarından sengîn-beden ehremenler, bârûlar gibi gerinüp sünüp gâzilere görünmek isteyünce top-taşı başlarını götürür, gevdeleri bedenler gibi dîvâr kenârında kalurdi. Ol dürc-i şekavet içindeki bed-gevherler burclar üzerinde bedenler gibi dizilüp tururken zarbzen ve pernakı her kangısına ki tokunurdi ya kolın budın götürür ya bütün alurdi. Ceyş-i İslâm ol kîş-i bed-fercâmla bir nice eyyâm muhkem ceng idüp sûr içini gûrları gibi küffâr-ı bed-kirdâruñ gözlerine teng idüp darb-ı destile hisârı aldılar, içine cârûb-ı harbî çaldılar.²⁹

kısmını, Veysî'nin Dürretü't-Tâc'ından

“...Ol eyyâmda âyîn-i sanâdîd-i Kureyş bu idi ki evlâdın kerâyim-i murzi'ât-ı kabâyile virüp kendileri ezvâc-ı tâhirât ve zenân-ı tayyibât ile fârig-ül-bâl gunûde-yi firâş-ı kurbet olurlar idi ve te'affün-i hevâ-yı şî'âb ve harâret-i rîk-i bathâdan gül-i nevbahar-ı ‘ömr-i nâzenîn olan etfâl-i nâz-perver ve hurd-sâlî hevâ-zede-yi sümûm-i helâk olmakdan sakınurlardı. Binâenaleyh fasl-ı bahâr u hazânda havâle-nişîn-i Ka'betullâh olan zenân-ı kabâyil Mekkeye etfâl-i Kureşiyânı alup her birin zıll-ı refref-i hargâhda bedeviyâne terbiyet idüp hengâm-ı rızâ' hitâm-ı fitâma yitdükde yine getirüp teslim-i âbâ vü ümmühât iderleridi.”³⁰

şeklindeki küçük parçayı ve son olarak da Nergisi'nin Hamse'sinden

“... Cebâbere-yi ümerâ-i zâlim-tynetden kalem-rev-i Arnebûdde sâlhâ râyet-efrâz-ı istîlâ olan râ'iz-ül-hayl-i haylâ Pîrî Paşazâde nâm mîrlivâ-i sâhib-i istîlâ mürtekib olduğu mekkâre-yi bîhisâb haccâc-pesendüñ ba'zı resîde-i sem'-i hümâyûn-ı zıll-ı İlâhî oldudda cümleden Delvine ahâlisini kâffeten vetîre-yi katl-i âmm üzere küşte-i şemşîr-i kahr idüp ashâb-ı seyf ü kalemden iki biñ mikdârı nâmdâr sâhib-i hânedân-ı mihmân-dost ve müsâfir-nevâzı 'arza-i tîğ-ı hasâret ve nisvân-ı hacle-nişîn-i ismet-serâ-yı iffetüñ hetk-i perde-i nâmûsların ferâ'ine segbânâne havâle tarîkiyle ihânete cesâret itdüğü muhât-ı ilm-i şehinşâhî / buyuruldukda telâtum-ı emvâc-ı lücce-i hükm-i Yezdânî bâdbân-ı sabr ü sükûn sekîne-i cihânânîyi deride kılpup mezbûruñ ahkâm-ı istidrâciyyesi âibet mensûh-ı kalem-i sâhib-kırânî kılınması lâzime-i gayret-i Hak olmağla bu nakş-ı pür pîç ü

²⁹ İz, a.g.e., s. XI.

³⁰ İz, a.g.e., s. XII.

*tâbuñ muzmahill-i benân-ı takdîr olmasına kahhâr-ı şedîd-ül-batş-ı
intikâm tehiyye-i esbâb idüp...*³¹

parçacığını verdiği söyleyelim.

Orta nesir örnekleri ile süslü nesir örnekleri arasındaki farkı anlamak veya belirgin kılmak çok da kolay değildir. Veysî'den alıntı yaptığı şu son örnekte kelimelerin çok da rastgele seçilmediğini biraz insaf gözüyle bakarsak anlayacağız. Bir Arnavut isyânını Osmanlı'nın nasıl şiddetli bir şekilde bastırdığını; hacca giden insanları taciz eden, mallarını mülklerini talan eden, yağmalayan, genç kızları kaçıran, insanların nâmûsuyla, şerefiyle oynayan Pîrî Paşa-zâde isimli bir eşkiyânın nasıl yakalandığını anlatan güzel bir hikâyedir ki kelimelerin rastgele seçilmek bir tarafa, son derece özenli bir şekilde kullanıldığı ortadadır.

Fahir İz, yukarıda göstermeye çalıştığımız kaynaktan etkilenmek sûretiyle yaptığı bu üçlü tasnif hususunda kendisi de çok emin olmadığını özellikle Sinan Paşa ile ilgili olan fasılda Maârifnâme'den örnek vererek şu ifâdeleriyle belirtmektedir:

“Bu nesrin en başarılı örneklerinden sayılan Tâcü't-Tevârîh'de bile sade nesre yakın bir üslûpla yazılmış sahifeler vardır. (Bk. Eski Türk Edebiyatında Nesir II, Tarihî Eserler) Süslü nesrin ilk temsilcisi sayılan Tazarrunâme ve Maârifnâme'nin güçlü yazarı ve Tezkiretü'l-Evliyâ'nın orijinal çeviricisi Sinan Paşa (ölm. 891/1486)'nin üslûbunu tamamen bu sraya sokamayız. Abdullah Asârî'den esinlenerek mütenazır cümlelerle ve sec'e önem vererek yazan Sinan Paşa Türkçenin hakkını vermiş ve üslûbuna kişiliğinin havasını katmış olduğu için onu öteki münşilerden ayırmak gerekir:

Gündüz olur dünyâya uyup yürürsin ve ahşam olur gaflet döşeginde uyursun. Ömre inanup anı turur sanursın ve hayâta güvenüp anı kalur sanursun. Hîç fikr eylemezsin ki kanı bu husûnı hısn eyleyüp bu sâhaları hâris olanlar? Ve kanı bu hadâyıkı imâret idüp bu tîmârı gâris olanlar? Kanı bu şehirleri binâ eyleyenler ve kanı bu san'atları ihyâ eyleyenler? Kanı hezâr sürûrile bu sarâyaları yapanlar ve kanı cihâna hükm idüp benüm sananlar. Kanı şol serîr-i sa'âdet üstündeki cülûsları, kanı şol meclislerindeki sâkileri ve kûsları? Kanı nedîmleri ve gûyendeleri, kanı dürlü dürlü sâzendeleri? Ne kendüler kaldı ne yoldaşları, ne eşleri kaldı ne işleri. Tut ki bir hayâl idi geldi ve gitdi, hokkabâz-ı cihân hokkasın açdı ve gine yumdı... “³²

³¹ İz, a.g.e., s. XII-XIII.

³² İz, a.g.e., s. XI.

Biz de yukarıda verilen onca örnek metni yan yana koyup farklı bir nazarla baksak bunların bir birinden “sâde, orta, süslü” diye nasıl ayrılacağına karar veremezdik zannediyorum. Bu kargaşa daha sonraki yıllarda da başlangıçta olduğu gibi devam etmiştir. Bu tutarsızlık, Fahir İz’in orta nesir ile ilgili verdiği bilgi ve hükümlerde de kendini göstermektedir. “Eski edebiyatın yüksek topluluktan yetişen yazarları çokluk bu orta yolu izlemişlerdir.”³³ demektedir ki bu cümledeki yüksek topluluk ve orta nesir ifâdesi uyuşmamaktadır. Devamında, “Bu yazı dili halkın konuşma dilinden epey ayrılmıştır. Yine de sadece lafız sanatları ile hüner göstermek amacı güdülmemiştir.”³⁴ ifâdeleri de açık değildir. İz, Âlî, Selânikî Mustafa, Hasan Beyzâde ve Na’îmâ’nın tarihleri ile Lutfî Paşa’nın Âsâf-nâme’si ve Kâtib Çelebi’nin eserlerini, genel olarak ahlâk ve siyâsetle ilgili olan eserlerin hepsini bu orta nesir kısmına dâhil etmektedir:

“Yukarıki sınıflama eski Türk edebiyatında nesirle yazılmış eserlerin bir bütün olarak ele alınması sonucu, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Süslü nesir, üslûp tekniği ve sözlük bakımlarından, öteki iki koldan kolaylıkla ayrılır. Sade nesir ile orta nesir arasındaki ayırım ise böyle kesin çizgili değildir. Orta nesir sırasına aldığımız eserlerde sade nesir örneği olabilecek sahifelere de rastlanır.”³⁵

Bu son ifâdeler, Fahir İz’in aslında zihninde “sade” ve “süslü” nesir olmak üzere ikili bir tasnifin bulunduğunu açıkça göstermektedir. Belli ki Recâ’î-zâde Mahmûd Ekrem etkisiyle girdiği üçlü tasnifin zorlamasıyla sade ve süslü arasına bir de ‘orta’ sıfatı eklenmiştir. Buradaki tutarsızlığı da yukarıdaki bilgilere tekrar göz attığımızda rahatlıkla görebiliriz. Ekrem’in **Üslûb-ı Âlî (le style sublime)** tasnifi, İz’de yer bulamamıştır âdetâ. ‘*Sâde, müzeyyen, âlî*’ üslûp, İz’de garip bir şekilde ‘*sâde, süslü, orta*’ hâlini almıştır. İz, kendisi de çok emin olamadığı için, sâdeyle orta nesir arasında çok da ciddî ayrımların olmadığını dile getirmektedir.

Fâhir İz’in girdiği bu nesir tasnifi daha sonraki çalışmalarda da ya aynen tekrar edilmiş veya “sade” ve “süslü” olmak üzere ikiye ayrılarak devam ettirilmiştir. Örnek olması bakımından sadece bir iki kaynağın bu konudaki tasarrufuna bakmak istiyoruz. 2006’dan bu yana yazılan iki önemli yazıda bu hükmün izlerini görüyoruz. Yazılardan biri Süleyman Çaldak’a³⁶ diğeri Mine

³³ İz, a.g.e, s. XIII.

³⁴ İz, a.g.e, s. XIII.

³⁵ İz, a.g.e., s. XIII.

³⁶ Süleyman Çaldak, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, *Eğitim*, Temmuz-Ağustos 2006, s. 74-90.

Mengi'ye³⁷ aittir. Çaldak, “Eski Türk Edebiyatında Nesir” başlıklı yazısının “Türk Nesrinde İki Eğilim” alt başlığında “Sade” ve “Süslü” olmak üzere iki tür nesir düşünür:

“1. Sade Nesir: Halkın konuştuğu dile bağlı kalan bu nesir, geniş halk kitlelerine ulaşmak, insanlara bir şeyler öğretmek ve onları eğitmek maksadıyla yazılan eserlerde kullanılmıştır. Bu nesir, zamanla süslü nesirden etkilenmiş ve o üslubtan gelen kelime, deyim ve klişeleri almışsa da sonuna kadar halk diline bağlı kalmış ve ondan kopmamıştır. Kur’an tefsirleri, hadîs kitapları, dinî-destanî halk kitapları, folklorik halk hikâyeleri, halka yönelik tasavvufî eserler, Osmanlı tarihine ait destanî nitelikteki gazâvât-nâme, fetihnâme, tevârih-i âl-i Osman gibi eserlerin ve ahlâk ve siyâset kitaplarının çoğu, hedef kitlenin beklentileri göz önünde bulundurularak didaktik veya folklorik üslûpla kaleme alınmıştır. Hatta, bir dereceye kadar, kültür düzeyi yüksek kesimlerin kullandığı dil ve üslubûn etkisinde kalan Seydi Ali Reis’in Mir’âtü’l-Memâlik’i, Evliyâ Çelebi’nin Seyâhatnâme’si, Kâtip Çelebi, Peçevî ve Fındıklılı Silahdar Mehmed Ağa’nın Tarih’leri, Koçu Bey’in Sultan İbrahim’e verdiği Arzlar, Giritli Ali Aziz’in Muhayyelât’ı gibi pek çok eser, halk diline dayandığı için, bu sınıf içerisinde mütalaa edilebilir.

38

“2. Süslü Nesir: Klasik Türk edebiyatında nesir denince “inşâ” anlamındaki bu süslü nesir kastedilir. Devlet büyüklerine sunulacak yazılarda, şair ve ediplerin birbirine yazdıkları mektuplarda, yazarların sanat güçlerini kanıtlamak istedikleri dibace ve mukaddimelerde ve bazı edebî eserlerde genellikle bu üslûp kullanılmıştır. Sade nesir ile eserlerini yazan bazı yazarlar bile dönemin temayülüne uyarak eserlerinin önsöz ve giriş bölümlerinde süslü nesir kullanmışlardır. Bu metinlerde, genellikle Arapça ve Farsça kelimeler ve bu dillerin gramer kurallarına göre oluşturulmuş tamlamalar ve anlam grupları kullanılır; anlam ve sözle ilgili sanatlara bolca yer verilir; simetrik olarak kullanılan benzer seslerle oluşturulan secîler sayesinde ritim ve ahenk elde edilir. Süslü nesrin ilk örneklerine 15. yüzyılda rastlanmaktadır. Bu nesir, kısa ve secili cümlelerle başlar. Zamanla zincirleme isim ve sıfat tamlamalarını içeren ve iç içe girmiş yan cümleciklerle uzayıp giden bir nesir hâlini alır. Süslü nesrin ilk temsilcisi sayılan ve bu

³⁷ Mine Mengi, “Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası”, *Talid Dergisi*, C. 5., S. 10., 2007, s. 43-76.

³⁸ Çaldak, a.g.e.m., s. 75-76.

nesrin en güzel örneklerini sunan, İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu Sinan Paşa (ö.1486) yapmacılığa kaçmadan Arapça ve Farsça kelimeler kullanarak edebiyat dilinin söz dağarını zenginletirmiştir. Türkçe'nin bütün ifade imkânlarını değerlendiren Sinan Paşa, Abdullah el-Ensarî (ö.1089)'den esinlendiği kısa ve simetrik, düz ve devrik, secili ve ahenkli sağlam cümlelerle kurduğu mükemmel nesriyle Türkçe'nin hakkını vermiştir. Tursun Bey'den başlayarak İbn Kemâl, Hoca Sadettin, Kara Çelebi-zâde Abdülaziz, Raşit gibi tarihçiler; Aşık Çelebi, Sâlim, Safâyî gibi tezkireciler, resmî ve özel yazışma örneklerini içeren mecmua (münşeât) yazarları bu süslü nesir yolunu izlemişlerdir. Bu nesrin en uç örnekleri, Veysî (ö.1628)'nin Dürretü't-Tâc adlı siyer kitabı ve Münşeât'ı; Nergisî (ö.1635)'nin Hamse'si, Nâbî (ö.1712)'nin Veysî'nin Siyer'ine yazdığı Zeyl ve münşe'ât'ında kendini göstermiştir. Oysa aynı yüzyılda Peçevî, Kâtip Çelebi, Evliyâ Çelebi, Koçu Bey, Hasanbey-zâde gibi güçlü yazarlar Türk nesrinin güzel örneklerini veriyorlardı. Bu nesrin en başarılı örneklerinden sayılan Tâcü't-Tevârîh'de bile sade nesre yakın bir üslûpla yazılmış sayfalar bulmak mümkündür.”³⁹

Yukarıda yaptığımız alıntının Fahir İz'dekilerle hemen hemen aynı olduğu tabîî ki dikkat çekmiştir. Çaldak da İz'in izinde gitmiş, fakat sadece “orta” nesri ortadan kaldırmakla yetinmiştir. Verilen hükümlere bakıldığında yine bir berraklık görülmemektedir; hep soru işaretleri kalmaktadır.

Mine Mengi'de ise tasnif farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

“Öte yandan, nesri şiire yaklaştırmak, nesirde de hüner gösterme isteğinin, dolayısıyla süslü anlatımın başka bir deyişle “inşâ”nın doğmasına neden olmuş ve nesir dilindeki söz konusu sanatlı anlatım gücü yüzyıllar ilerledikçe artmıştır.

Tarihi akışı içinde nesir, (1) Divan nesri ve (2) Halk nesri olarak gelişim gösterir. Divan nesri konularına göre şu türde eserler vermiştir: 1. Dini- tasavvufî türler (Akaid, tefsir hadis, tasavvuf vs.), 2. İslam tarihleri (Siyerler, kısas-ı enbiyalar, tezkiretü'l-evliyalar, makteller), 3. Dinî- Destanî türler (Menakıbnameler, velâyetnameler, danişmendnameler, Hamzarnameler, Battalnameler vb.), 4. Hikâyeler (Dede Korkut, Kelile ve Dimme, Kırk Vezir, Muhayyelat-ı Aziz Efendi vb.), 5. Tarihler (Destanî tarihler, vakanüvis tarihleri, özel tarihler), 6. Şuara tezkireleri ve başka

³⁹ Çaldak, a.g.m., s. 76.

biyografik eserler, 7. Seyahatnameleri 8. Sefaretnameler, 9. Münşeatlar, 10. Şerhler, sözlükler vb. edebî eserler.”⁴⁰

Maksadımız yakın zamandaki nesir yaklaşımlarını tenkit etmek veya bunlar üzerinde tartışmak olmadığı için sahada yayımlanmış pek çok eserde göreceğimiz çeşit çeşit tasnife hiç girmiyoruz. Hemen hepsinde de büyük bir farklılığın, değişik isimlendirmenin bulunduğu âşikârdır. Meselenin ciddiyetini daha iyi görmek için son olarak meselâ İlhan Genç'in bu konudaki yaklaşımına bakalım. Ona göre Türk nesri Sade, Orta(Tarih) ve Edebî (Sanatlı) Nesir olarak üç başlık altında düşünülebilir:⁴¹

“1. Sade Nesir:

XV. yüzyıl nazımında olduğu gibi nesir sahasında da önemli nesir yazarları (nasir) yetiştirmiştir. Nesir tarihimizde bu yüzyıla kadar Sade Nesir adı verilen bir nesir anlayışı hakim olmuştur. Bu tarz eserlerde halka bilgi vermek, aydınlatmak, doğru, dürüst, ilkeli, yararlı insan yetiştirmek ve bunun yollarını öğretmek amaçlanmıştır. Tevârih-i Âl-i Osman adı verilen Osmanlı tarihleri, Osmanlıların tarihlerini destanî unsurlarla birlikte ve basit bir dille halka ulaştırılıyordu. Çeşitli Kur'an çevirileri, hadis kitapları, fütüvvet-nâmeler, menâkıb-nâmeler, dinî-destanî halk kitapları, ahlâk kitapları, halk hikâyeye kitapları, halka mahsus tasavvufî eserler, tıp, baytarlık ve matematik kitapları, Osmanlı tarihlerine ait destanî gazavat-nâmeler, fetih-nâmeler, anonim Tevârih-i Âl-i Osman kitapları geniş halk kitlelerine hitap etmek amacıyla yazılıyordu.

1. Mercimek Ahmed
2. Ahmed-i Dâî
3. Ahmed-i Bîcân
4. Ebu'l-Hayr-ı Rûmî
5. Firdevsî-yi Rûmî"⁴²

“2. Orta Nesir:

XV. yüzyıl nesri içinde gelişen tarih yazma merakı ve zevki, eskiden beri toplumların ilgisini çekmiştir. Anadolu ve Rumeli'nin fethi ile Osmanlı tarihi konularında çok sayıda tarih eserleri yazma çıkışı

⁴⁰ M. Mengi, a.g.m., s. 44.

⁴¹ İlhan Genç, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi-Giriş*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2007.

⁴² Genç, a.g.e., s. 378.

doğup geliyordu. Böylece hem sade, hem de sanatlı nesrin özelliklerini taşıyarak Orta Nesir ya da Tarih Nesri diye tanımlanan bir nesir çizgisi meydana gelmiştir. Tevârih-i Âl-i Osman adlı eseriyle Âşık Paşa-zâde, Mecâlisü'n-Nefâ'is adlı şuarâ tezkiresi yazarı Ali Şir Nevâî bu nesrin öncüsü olmuşlardır. Bu yazarlardan başka Tevârih-i Âl-i Osman'ı ile Oruç Beğ; ilk ayrıntılı ve önemli genel tarih sayılan ve daha çok sanatlı nesre yaklaşan Cihan-nümâ veyâ Neşrî Tarihi adlı eseriyle Neşrî, Oğuzlar, Selçuklular, Moğollar, beylikler ve Osmanlıların tarihlerini içeren Selçuk-nâme adlı eseri yazan Yazıcıoğlu Ali; Fâtih'in gazalarını ve fetihlerini anlatan Târih-i Ebu'l-Feth adlı eseriyle Tursun Bey çok az üslûb farklarıyla bu nesrin özelliklerini eserlerinde işleyen nesir yazarlarındandır.”⁴³

“3. Edebî (Sanatlı)Nesir:

Edebiyatta önce nazım sonra nesirde estetik tabakalaşma gelişerek külfetli ve sanatlı bir Türkçe söyleyiş hareketi meydana gelmiştir. Söz konusu mecazlı, kinayeli, cinaslı ve secî'li nesir geleneği, esasen Göktürk yazıtları metinlerinde ve Dede Korkut hikâyelerinin mensur kısımlarında az çok mevcut idi. Buna aydınlar edebiyatında model alınan Kur'ân-ı Kerîm'in seciler ve aliterasyonlarla okuru büyüleyen, zengin anlamlar içeren musikili dili ile İran edebiyatının nesir örneklerinin varlığını da eklemek gerekir.

Nazımda giderek daha sanatlı söyleme isteği bu yüzyıldan itibaren nesirde de görülmeye başlanmış ve ilk olarak Edebî (Sanatlı) nesir denilecek tarz Sinan Paşa'yla doğmuştur. İnşâ adı da verilen bu nesrin yazarlarına münşî, yazılan eserlerine münşe'ât denilirdi. İlerleyen çağlarda seciler, mecazlar, teşbih ve istiarelerle örülen bu üslûbun, tamlamalarla girift bir yapı kazandığı görülmüştür.”⁴⁴

Şimdi bunca örnekten sonra, mesele az çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu mesele nasıl halledilebilir diye sorulduğunda, öncelikle Türk nesrine yaklaşımın yanlışlığında hemfikir olunmak gerektiğini zannediyoruz. Nazım veya şiir için düşünmediğimiz şeyi, nesir için niye düşünüyoruz? Bunu her şeyden evvel cevaplandırmalıyız. Nazımda sâde, süslü, orta diye bir şey olmadığına, düşünmediğimize veya aklımıza getirmedikimize göre, nesiri ne için böyle üç parça hâlinde ve üstelik hemen hemen hiç kimsenin ittifâkı olmadan parçalıyor veya tasnif ediyoruz? Varsayalım ki nesirde hakîkaten –kahvede olduğu gibi- böylesine bir sâde, orta, süslü kavramı mümkün; peki kime göre sâde, kime göre orta ve kime göre süslü

⁴³ Genç, a.g.e., s. 386.

⁴⁴ Genç, a.g.e., s. 391.

diyeceğiz. Biz kahvede bile bu kavramlar açısından ittifak edemiyoruz ki mensur bir eserde kullanılan dile veya üslûba göre tarzını sade, orta veya süslü kabul edelim. Yukarıdan beri verdiğimiz örneklerin hiç birinde şu eser süslüdür, bu eser sâdedir gibi bir ortak görüş neredeyse yoktur. Hele bir de “*ağdalı nesir*” gibi sınıflandırmalarla karşılaşıyoruz ki bunun izah edilebilecek herhangi bir tarafını göremiyoruz. Bu tasnif ya da isimlendirme, daha baştan ârızalı gibi görünmektedir. Bunlardan, yani sâde, orta, süslü diye isimlendirmeden hiç değilse bir müddet imtinâ etmek, uzak durmak gerektiği inancındayız. Ne zamana kadar? En azından klâsik metinler sağlam, sıhhatli bir şekilde çıkarılana, neşredilene kadar... Malûmunuz fetvâ metinlerinin tamamı, pek çok mensur eser gibi hâlâ yayınlanmamıştır. Fetâvâ mecmûalarında pek çok malûmat var. Fetvâlar bu tasnif içinde nereye girer diye düşününce “*Sâde. Sâdesi var. Soruyor işte şöyle şöyle olursa ne olur, şöyle olur; kısaca pat diye cevap vermiş. Ortası da var, uzun uzun yazmış şöyle şöyle şöyle... Süslüsü de var örneğin Vankulu Lugatı’nın basımı için fetvâ istemiş, ona da uzun uzun fetvâ yazılmış.*” Bunların metinlerinin çıkması gerekir. Târih metinlerinin tamamının ilmî usûllere göre çıkarılması gerekir. Mensur eserlerin hangi başlıkları varsa hepsi öncelikle sorun olarak karşımızda duruyor. Sağlam, sıhhatli metinlerin ortaya çıkması lâzım ki bunun üzerinden konuşmaya başlayalım. Eğer tasnif söz konusu olacaksa, ancak o zaman yapabiliriz.

Netice itibarıyla, üslûpla ilgili tasnif yapılacaksa isimlendirmeden başlanabilir. *Münşiyâne üslûb* olabilir ya da “*münşiyâne kaleme alınmıştır.*” denilebilir; *âmiyâne üslûb* ile ilgili olarak “*âmiyâne üslûbla kaleme alınmıştır.*” denilebilir; “*çok sâde, çok açık bir üslûb ile*” veya “*sanatkârâne kaleme alınmıştır.*” denilebilir, ya da Nergisî, Veysî, Sinân Paşa veya Nâbî üslûbu ile kaleme alınmıştır denilebilir. Şiirde nasıl Nedîmâne, Necâtî usûlü veya Fuzûlî’yi andırır gibi ifâdeler kullanıyorsak nesir için de benzer ibâreler kullanabiliriz. Topyekûn bir isimlendirme kabaca bir tasnif olarak garip kaçmaktadır.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir noktayı bir daha öne çıkaralım: Neden nazımda, süslü nazım, orta nazım, sâde nazım veya sâde şiir, orta şiir ve süslü şiir yok da âşıkâne var, hikemî, dünyevî, şühâne vb. var? Belki buradan hareketle nesirde böyle bir isimlendirme yapılabilir. Meselâ Sinân Paşa üslûbu veya Veysî tarzı vs. gibi bir üslûp isimlendirmesi yapılabilir diye düşünüyoruz. Bu “halk nesri”, hele hele “dîvân nesri” gibi bir isimlendirmenin çok problemlili olduğu ortadadır. Ömer Faruk Akün’ün maddesinin⁴⁵, dîvân edebiyatı, dîvân şiiri (dîvân-şiir ilişkisi ortada iken) isimlendirmesinin bile tartışıldığı bir dönemde dîvân nesri (dîvân-nesir ilişkisinin olmaması ile) gibi bir

⁴⁵ Ömer Faruk Akün, “*Divan Edebiyatı*”, İslam Ansiklopedisi, 9. C., TDV Yay., İstanbul 1994, s. 389-427.

isimlendirmenin sıkıntı doğurabileceği kabul edilebilir. “14. yüzyıl Klâsik Türk Edebiyatı Divan Nesri” gibi bir isimlendirmeyi normal bulmuyoruz, yani ne o ne bu; tuhaf bir isimlendirme. Bundan en azından imtinâ edilmelidir.

Çoğu bilimsel kaynakta görülen *dili ağır, dili sâde, dili orta* gibi hükümlerin altında gâlibâ sözlük çalışmalarının eksikliği var; okuma kitaplarının ya da sözlüklerinin oluşturulması gerekmektedir. Sinân Paşa'nın sözlüğü çıkartılmalı en azından veya her yüzyılın, her dönemin sözlüğü çıkartılmalı. Metinler olmadan da tabî ki sözlüklerin sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılması mümkün olmayacak. Ve nesir sahâsındaki türlerin tasniflerinde önemli problemler var. Sözlükler meselâ nerede bulunur, şerhler nerede bulunur? Bunların metinleri çıkmadığı için, özellikle şerhlerin metinleri çıkmadığı için bu da ayrı bir müşkil gibi görünüyor.

Bu çalışma çerçevesinde okuduğumuz temel mürâcaat kaynaklarına baktığımızda sanki “*Nesir Anadolu’da 13-14. yüzyılda başladı, 19. yüzyılda kesildi, bitti.*” gibi bir düşünce hissediliyor. Tanzimat’tan sonra nesir bırakıldı mı, Ahmed Midhat Efendi’nin üslûbu bu nesir geleneğinde nereye konulabilir, ondan günümüze kadar gelen çizgide Orhan Pamuk’un üslûbu nereye konulabilir veya daha gelenekçi davranan İhsan Oktay Anar’ın Puslu Kıtalar Atlası, Amat, Suskunlar gibi romanları (çünkü onlarda da geleneğin izleri hâlâ görülmektedir) nereye alınabilir? Bu, sadece şiirde değil, herhâlde nesirde de “*seher-i haşre*” dek sürececek bir gelenek gibi görünüyor.

Metinlerin neşri ile ilgili çalışmaların sonlarında metinlerden çıkartılan sözlükler olmalı ki bunların mukâyeseleri ile devrine göre, dönemine göre ağırlık, hafiflik, sâdelik ortaya çıkabilsin. Bu da göz önünde bulundurulması gereken ayrı bir husustur.

Metinler olmadan âfâkî hükümlerden olabildiğince kaçınılmalıdır. Nergisî’nin, Veysî’nin üslûbundan bahsederken Sebk-i Hindî’nin atlanması, dikkat çekicidir. Aynı asırdalar, şiirde ağırlaşmaya gûyâ Sebk-i Hindî sebep olmuş, nesirde acabâ sanatkârâne üslûbun ya da Nergisî’de, Veysî’de bir üslûbun oluşumunda Sebk-i Hindî’nin etkileri ne kadardır? O tesirlerin uzun uzadıya incelenmesi gerekir.

Nesir geleneğinde Kur’ân-ı Kerîm’in tesiri muhakkaktır; seci’den bahsederken çoğu kaynakta Kur’ân’ın göz ardı edildiği dikkati çekmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de gördüğümüz şiire çok benzer üslûbun nesir için örnek teşkil edip etmediğini düşünmeden sadece kullanılan kelimelerin milliyetine ve terkiplerin menşeyi veya cibilliyetine bakarak âfâkî hükümler vermek hiç de ilmî bir tavır olarak görünmemektedir.

Sonuç olarak, “*Klâsik Türk Edebiyatı’nda Tarz-ı Nesir Üç müdür?*” başlık sorusuna cevap vermek gerekirse, soruyu devam ettirerek “*Üç müdür, Hiç midir?*” diyerek kapatmak gerekir diye düşünüyorum.

Abdülkerim GÜLHAN*

EDİNCİKLİ RAVZİ DİVANINDA ON ALTINCI YÜZYIL EDİNCİK ŞEHİR HAYATININ YANSIMALARI*

Özet: Edebî eserler, sosyal hayatın sanat prizmasından geçerek yansıdığı aynalardır. Divan şiiri de, sanılanın aksine hayat ve tabiatın çok ince damarlarla nüfuz ettiği eserlerdir. Ravzî Divanı bu konuda benzerlerine göre çok daha mümbit bir kaynak sayılır. Edincik, bugün küçük bir kasaba olmasına rağmen tarihi çok eskilere dayanan ve tarihte çok önemli role sahip olan önemli bir yerleşim merkezidir. 16. yüzyılda Edincik ve çevresinde yaşamış olan Ravzî'nin Divanı'ndaki yansımalar bakılacak olursa şehir, suyu, havası çok güzel, etrafında taş ve mermer ocaklarının olduğu, değişik meyvelerin yetiştiği anlaşılabilir bir coğrafyadadır. İnsanların gezintiye çıktığı meydanları, camileri, ambarı, değirmeni, hamamı, meyhaneleri; kıyılarında suya girilen denizi, piknik yapılan subaşları gibi sosyal mekânları olan bir şehirdir. Şehrin beyi, belediye başkanı, kadı naibi, kâhyası, zabıtası, kapıcısı, tuzla görevlisi, hekimi, şeyhi, medrese hocası, öğrencisi, imamı, hatibi, müezzini, piskoposu, papazı gibi yönetici ve görevlileri; kuyumcusu, kasabı, bakkalı, fırıncısı, börekçisi, helvacısı, tuzcusu, berberi, marangozu, bıçkıcısı, demircisi, kılıççısı, bıçakçısı, nacakçısı, çanakçısı, çömlekçisi, bardakçısı, dericisi, saracı, kurşundökeni, ayakkabıcısı, dokumacısı, bezirgâni, terzisi, ciltçisi, hamamcısı, tellağı, katırcısı, kaptanı gibi esnaf ve sanatkârları vardır. Kısaca Edincik 16. yüzyılda, bir şehirde bulunabilecek bütün yönetici, bilgin, esnaf ve sanatkârlarıyla yaşanmaya değer önemli bir şehirdir. Divandaki bazı şiirlerden adı geçen görev ve mesleklerin icra edilmiş şekillerine, dönemin gelenek ve göreneklerine dair de çok önemli bilgiler edinilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ravzî, Edincik, şehir hayatı, 16. yüzyıl, şehrengîz, manzum mektup

REFLECTIONS OF EDİNCİK CITY LIFE IN SIXTEENTH CENTURY ON RAVZİ DİVANI FROM EDİNCİK

Abstract: Literary works which are a mirror reflected passing through art prism of social life. Contrary to, Divan poetry are artifacts penetrated with very thin veins of life and nature. Ravzî Divanı, is considered a much more abundant resource than its counterparts on this issue. Despite being a small town in today, Edincik is an important settlement which has a very important role in date back to ancient history. Ravzî lived Edincik and around in the 16th century, If look at the reflection in the his Divan; It is a geography understood to grow various fruits, urban, water, weather is very nice, it was around the stone and marble quarries. Edincik is a city with social spaces such as subasi made picnic and sea entered water in the coastal as well as

* Yrd. Doç. Dr.; Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

* 20-22 Kasım 2015 Tarihlerinde Balıkesir'de Balıkesir Akademik Odalar Birliği tarafından düzenlenen Balıkesir 2. Kent Sempozyumu'nda sunulmuş, yayımlanmamış bildirinin genişletilmiş şeklidir.

squares get trip of people, mosques, warehouse, mill, bath, taverns. There are direct or sand officers such as gentlemen, the mayor, the woman regent, steward, police, the doorman, tuzla attendant, physician, sheikhs, madrasah teacher, student, imam, preacher, muezzin, bishop, priest and arts such as jeweler, butcher, grocer, baker, making halvah, selling salt, the barber, carpenter, sawyer, blacksmith, swordsman, cutler, hatchet, pottery, potter, glass dealer, leather, saddler, lead shed, cobbler, weaver, bezirgan, tailor, bookbinder, hamamci, bath attendants, muleskinner, captain in the city. In short, Edincik is an important city worth living in the 16th century. In this city, there are almost all managers, scholars, artisans and craftsmen. It may be very important information that ways to perform the task and profession in some said the Divan poetry and about the traditions and customs of the period.

Keywords: Ravzi, Edincik, city life, 16th century, shehregiz, manzum letters

I. Giriş

Edebî eserler, sosyal hayatın yansıdığı aynalar gibidir. Hayatta ve tabiatıta var olan her şeyi edebî eserlerde bulabilmek mümkündür. Ancak hayat, edebî eserlere doğrudan değil, sanatın prizmasından geçerek yansır. Divan şiiri de, çok katı genel klasik kuralları dolayısıyla, şairin özeline kapalı gibi görünse de; sanılanın aksine hayat ve tabiatın çok ince damarlarla nüfuz ettiği eserlerdir. Ravzî Dîvânı bu konuda benzerlerine göre çok daha mümbit bir kaynak sayılır. Bu makalede, 16 yüzyıldaki Edincik şehir hayatının divan şiirine nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Ravzî

Ravzî hakkında biyografik kaynaklarda yok denilecek kadar az bilgi vardır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Karesi Meşâhiri* adlı eserinde; “*Edinciklidir. Divan sahibi bir şairmiş. Divanını görmedim ve terceme-i hâliyle ne zaman yaşadığına dair bir ma'lûmat da elde edemedim.*” Diyerek onun varlığından bizi haberdar etmiştir (Uzunçarşılı 1341: 38). Türk Dil Kurumu Kütüphanesi’ndeki *Ravzî Dîvânı* nüshası, bugün için Ravzî hakkında ilk elden bilgi edinebileceğimiz yegâne kaynak sayılır.¹ *Ravzî Dîvânı*, şairi ve çevresini tanımamız konusunda bize oldukça cömert davranmaktadır. Ravzî’nin, kendinden söz ettiği şiirlerinden, devrindeki bazı önemli olayları ve şahsiyetleri konu etmesinden; düşürdüğü tarihlerden; yaşadığı yöreleri şiirine taşımamasından dolayı, tarihî kaynaklarda hakkında hiçbir bilgi olmamasına rağmen, ona bir hayat hikâyesi çıkarılabilmektedir. Ravzî, Edinciklidir. 16. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayıp sonlarına kadar süren bir zaman içinde, Edincik ve yakın çevresi olan Erdek, Mihaliç (Karacabey), Gelibolu’da yaşamış, bir ara İstanbul ve Balkan şehirlerinde bulunmuştur (Gülhan 2007: 422-3; Gülhan 2013: 114-121; Aydemir 2007: 1-45).

¹ Ravzi, *Divan*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, No. Yz. A.500.

2. Edincik

Edincik, bugün Balıkesir ili, Bandırma ilçesinin 10 km. yakınında; Bandırma ile Erdek arasında bir beldedir. Ancak tarihte varlığı, MÖ 4500 yıllarına kadar dayanan önemli yerleşim merkezlerinden biridir. *Hız. Süleymân* ve *Belkîs*'in burada yaşamış olduğuna inanılır. Şehir değişik adlarla Roma, Bizans ve Katalanlar'ın hâkimiyetinde kalmış; bir rivayete göre ilk defa *Kutalmışoğlu Süleymân Bey* zamanında (M 1080) Türklerin eline geçmiş; daha sonra *Karesi Beyliği* ve ardından *Osmanlılar*'ın hâkimiyetine girmiştir. *Orhan Gazi* Rumlar'dan şehri almak üzere H 735/M 1334'te *Emin Aydın Bey*'i görevlendirmiş; *Süleymân Paşa*, *Rumeli*'ye geçişi buradan, *Ravzî*'nin *Edincik Şehrengîzi* olan mütekerrir muhammesinde de adı geçen *tarihî bir sarayın bulunduğu* yerden gerçekleştirmiş; yine *Edincik Şehrengîzi*'nde tanıtılan, bugün de ayakta olan çınara atını bağlamıştır (Aytekin 1998: 7-14; Evliya Çelebi 2001: 150-151; Tüfekçioğlu 2005: 13-14). Ravzî Dîvânı'nda yer alan *Şehrengîz ve manzûm mektuptan* da anlaşılacağı gibi 16. yüzyılda, alay beyi, şehremini ve diğer yöneticileri olmak üzere bir şehirde bulunabilecek bütün görevli ve esnafı ile gerçek bir şehirdir. 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başlarında meşhur Süleymânâme şairi *Uzun Firdevsî* (Ölümü M 1512) ve 17. yüzyılın bilgin ve şairlerinden *Şûhî Mehmed Efendi* (Ölümü M 1688) de bu kasabada yaşamıştır.

3. Ravzî Dîvânı, Şehrengîz ve Manzûm Mektûb

Ravzî Dîvânı'nın bilinen tek yazma nüshası, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yz. A. 500 numaradadır. Ravzî Dîvânı'nı Yaşar Aydemir, adı geçen nüshayı esas alarak 2007'de, bir inceleme de ekleyerek, bugünkü harflerle yayımlamıştır.² Ta'lik hattıyla yazılmış mevcut 181 varaklık nüshanın bazı varakları da eksiktir. Muhtemelen bu eksiklikler sebebiyle nüshaya iki farklı numaralandırma yapılmıştır. Müstensih ve istinsah tarihi yoktur. Mevcuda göre, 16 kasîde, 1 terci-i bend, 28 murabba, 4 muhammes, 1 müseddes, 662 gazel, 15 kıt'a, 2 nazm, 5 mesnevî ve 2 müfred ile toplam 736 manzume hacindedir (Aydemir 2007: 68).

Tarihî kaynaklarda hakkında hiçbir bilgi olmamasına rağmen, divanından hareketle şairin ailesini, yaşadığı dönemi, çevresini, tahsil durumunu öğrenmek mümkün olabiliyor. Ravzî yaşadığı çevreyi ve hayatı sıkça şiirlerine yansıtmıştır. Dîvânda yer alan mütekerrir muhammes şeklindeki 106 bendlik *Edincik Şehrengîzi* niteliğindeki 3. Muhammes (Aydemir 2007: 193-208) ile 131 beyitlik *manzum mektup* türündeki 13. kasîdesi (Aydemir 2007: 153-161) başta olmak üzere birçok şiiri, 16. yüzyıl Edincik şehir hayatı hakkında bize çok önemli bilgiler edindirmektedir. Bu çalışmada, hem yazma, hem matbu nüsha kullanılmakla beraber, kolay

² Yaşar Aydemir, Ravzî Divanı, Birleşik Kitabevi, Ankara 2007.

ulaşılabilmesi için alıntılarda Yaşar Aydemir'in yayınındaki şiir numaraları referans gösterilmiştir.

Edebî bir tür olarak şehrengîzler genellikle, *bir şehrin tabii güzelliklerini ve güzellerini tanıtmak amacıyla yazılan manzum eserler*, şeklinde tanımlanmıştır (Akkuş, 1998: 117-121; Pakalın, 1993: 326; Pala, 1995: 463; Üzgör, 1983: 227). Şehrengîzlere dikkatle bakıldığında, *şehirden çok tanınan, sevilip sayılan, çoğu da o şehrin yönetici ve esnafından olan, şehre hayat veren, şehri kalkandıran, canlandıran güzel insanların* tanıtıldığı görülür. Bunlar divan şiirinin klasik sanat anlayışına uygun olarak, sevilmesi gereken bir kişide bulunabilecek fiziksel ve ruhsal özellikler çerçevesinde vasıflandırılmışlardır. Şehrengîzler, halk şiirimizdeki *esnaf destanlarının* divan şiirindeki karşılıkları; divan şairlerinin, sosyal hayatla bağlarının güçlülüğünü de gösteren, yaşadıkları şehir için bir güzellik yaratmak, tarihe iz düşmek amacıyla kaleme aldıkları sosyal içerikli eserlerdir. Ağâh Sırrı Levend, Türk edebiyatında 36'sını bizzat görerek, diğerlerini de kaynaklardan öğrenerek 46 şehrengîz tespit etmiştir (Levend: 1957). *Ravzî Dîvânı'nda* mütekerrir muhammes şeklindeki **Şehrengîz**'de Edincik'in tabii güzellikleri, bitki örtüsü, iklimi ve önemli şahsiyetleri tanıtılırken doğrudan veya dolaylı olarak, o dönemde var olan bazı görev alanlarını ve meslekleri tanıma imkânı buluyoruz. Çünkü tanıtılan şahsiyetlerin tamamına yakını şehirde bir işi veya görevi yapan, şehre hayat veren, şehri şehir yapan, kalkandıran şahsiyetlerdir (Aydemir 2007b: 97-126; Gülhan 2012: 515-545). Dîvândaki 13. Kasîde, mevcudu 131 beyit olmasına rağmen eksik olduğu anlaşılan, **manzum bir mektuptur**. Memleketinden ayrı olduğu bir zamanda ki, Ravzî'nin bir ara Dukakin, İştîp ve Üsküp gibi Balkan şehirlerinde bulunduğunu kendi divanından biliyoruz. “*Yüri ey nâme azm-i Rûm kıl yârâna aşk eyle / Bize bin cân ile müştâk olan ihvâna aşk eyle*” (Kasîde 13/1) mısralarıyla başlayıp, beldesindeki birçok kişiyi adıyla, şöhretiyle veya mesleğiyle sayıp, hal hatır sorduğu; beldenin başlıca semtlerini, mimarî yapılarını; havasını, suyunu, meyvelerini, kısacası her şeyini sorup konu ettiği bir manzum mektuptur. Ayrıca bu şiirde, yörenin birçok yer adını, geleneğini bulmak mümkündür. Burada geçen özel isimlerin bazıları, Edincik Şehrengîzi olan mütekerrir muhammesde ve başka şiirlerinde de geçmektedir. Şehrengîz, manzum mektup ve diğer bazı şiirlerde muhataplarının bazılarından sadece, *dükkân sahibi, usta, sanat ehli, yârân, ihvân, zühhâd, pîrân, cân, cânân, sipâhiyân, dîvân, merdân, garîb insân, nâdân, yaban, hâciyân, gedâyân, şâhân, oğlan* gibi genel ifadelerle söz edilir. Bazı kelimeler hem cins, hem özel isim olarak tevriyeli kullanılır. Bazılarından *kadzâde, hamamcızâde, katırcızâde, etmeczâde, helvâcızâde, müezzinzâde* örneklerinde olduğu gibi, bir mesleği de karşılayan ve devam ettirdikleri aile adlarıyla söz edilmiştir. Bazılarına yalnızca mesleğinin ismiyle, bazılarına hem mesleği hem de kendi adıyla seslenilmiştir. Bazı mesleklerin uygulanışına dair bilgiler de yansıtılmıştır.

4. 16. Yüzyıl Edincik Şehir Hayatı

Daha önce de belirtildiği gibi, 16. yüzyıl Edincik şehir hayatının birçok yönü ile doğrudan, ya da dolaylı olarak Ravzî Dîvânı'na yansıdığı görülmektedir.

4.1 Tabiat Örtüsü ve İklim

Ravzî, Dîvânı'ndaki mütekerrir muhammes şeklindeki şehrengîzine, Edincik'in güzelliklerini tasvir eden şu bentlerle başlar:

Şevk-i bülbülle tolu her gûşesi bâğ u bahâr
Sünbül ü güldür çemen sahrâsı cümle lâlezâr
Her makâmı dil-güşâdur her kenârı cûybâr
Gülşeninde bülbülâsâ nâle eyler sad-hezâr
Hak budur Bâğ-ı İremdür *şehr-i İdincik* ki var (Muhammes 3/1)

Ravza-i bâğ-ı cinândur her mekânı cân-fezâ
Selsebîl ırmağıdur her çeşmesârı gûyiyâ
Hâk-i anber-bârına reşk eyledür müşg-i Hitâ
Gülşen-i Firdevse teşbîh eylesem ânı n'ola
Hak budur Bâğ-ı İremdür *şehr-i İdincik* ki var (Muhammes 3/3)

Şehrengîz'in ilk sekiz ve son üç bendinde Edincik'in tabiat güzellikleri ve güzellerinin çok canlı tasvirleri yapılmış; şehir ve orada yaşayanlar için iyi dileklerde bulunulmuştur. Bu tasvirlerle göre Edincik'in her tarafı cennet gibidir ve insana ferahlık verir. Güller, laleler, sümbüller, güzel kokular, ırmaklar, çeşmeler ve bülbül nameleriyle dolu İrem Bağı'na benzeyen bahçeleri; âlîcenap, ay yüzlü, melek gibi sayısız güzel insanları vardır. Aşağıdaki beyitlerden de anlaşılıyor ki, insanlar yazın sahillerinde denize girmekte; kışları da yağmurlu, karlı ve buzlu geçmektedir:

Mâ-cerâmı ki suâl eyleye yârân sizden
Soyunup suya giren dil-bere müştâk *deniz* (Gazel 335/4)
Eğer *deryâ kinârına* inersen ser-be-ser yazın
Suya girenlere hem *lücce-i ummâna* aşk eyle (Kasîde 13/126)
Bulutdan yok eser bunda yağarsa *berf* eger anda
Ol *âb-ı serd* ile *buzlara* vü *bârâna* aşk eyle (Kasîde 13/125)

Ravzî bir gazelinde de Edincik hakkında şöyle der:

Açılalı bahâr-ı İdincik

Cennet oldu diyâr-ı İdincik

Yaraşur mâve-i cinân dirsem

Bî-bedeldür enâr-ı İdincik

Şâh-ı tûbâyâ meyl idüb hergiz

Başın egmez çenâr-ı İdincik

Lâlezâr oldu dâğ-ı hecrünile

Sîne-i kûhsâr-ı İdincik

Seni arar müdâm akup her sû

Dil-berâ cûybâr-ı İdincik

Ta'n ider ayn-ı selsebîle revân

Ravziyâ çeşmesâr-ı İdincik

Hûb sevsen kimesne ayb itmez

Ne güzeldür diyâr-ı İdincik

(Gazel 411)

Edincik'in çevresi başta zeytin olmak üzere, meyve ağaçları ile örtülüdür. Ravzî Dîvânı'nda da birçok duygu ve düşünce meyveler üzerinden dile getirilmiştir:

Eger her sû revân olub akarsa bâğ bâğ anda

Hayât-ı cân olan **çeşme-i hayvâna** aşk eyle

(Kasîde 13/45)

Bahâr eyyâmı oldukca müzeyyendür şükûfeyle

Aceb seyri çıkar var gör bahâristâna aşk eyle

(Kasîde 13/105)

Kemân ebrûlar Okmeydanı'na gâhî çıkarsa

O sahrâda açılmış **lâle-i nu'mân**'a aşk eyle

(Kasîde 13/107)

Hüseyn ile Oruç Bâlî ki iki gonce-i nevdür

Gülzâr içre iki **bülbül-i nâlâna** aşk eyle

(Kasîde 12/41)

Ey rakîb olmaz idi bâğ-ı cihânda acı

Mîvesi gözlerine benzemese **zeytûn**

(Gazel 414/4)

Nasîb olan gelür Hind ü Yemenden

- Eğer **turşî** eger **zeytûn** irişür (Müfred 1)
 Hasret-i **sîb**-i zenehdân ile dil-hastelerün
 Derd ile nâle vü **eyvâ** idüb ister **turunc** (Gazel 160/4)
 Hâbda bir kere **seftâlûs**ın itsem iltimâs
 Şimdi anun **kaysı** mıdur diyü **alma** mıdur bana (Gazel 22/4)
 Katre katre hûn-ı eşkümden benüm
 Dânelenmişdür **enâr**-ı intizâr (Gazel 193/8)
 Nice gündür biz anun dânesini görmedük hergiz
 Bu yıl anda nihâyetsüz biten **rummâna** aşk eyle (Kasîde 13/124)

denilerek, âb-ı hayât gibi olan çeşmelerinin her taraftaki bağlar arasında aktığı; ilkbaharda her tarafın çiçeklerle, güllerle, lâlelerle süslenip gül bahçesine döndüğü, içerisinde bülbüllerin öttüğü; bolca *zeytin*, *turunc*, *seftali*, *kaysı*, *elma*, *ayva* ve *nar* gibi meyvelerin yetiştiği anlatılır. Edincik çevresi taş ve mermer ocakları ile çevrili bir coğrafya içerisinde. Böyle olunca Divanda sıkça *kaya* ve *mermer* üzerine söyleyişler de vardır. Beş gazelinin (88, 89, 90, 91, 92. gazeller) redifi “*kaya*”dır:

- Görse **Kaya** beni yire bakub arar **kaya**
 Suçum nedür ki **taş** ile başum yarar **Kaya** (Gazel 88/1)
Seng-i mermerden midür kalbün ki te'sîr eylemez
 Nerm ider pulâdı gerçi âh u efgânım **Kaya** (Gazel 92/2)
 Hizmetünden yüz çevirmez bendeyem kapunda ben
 Bana **kesdürsen** yiridür dâimâ **taşlar Kaya** (Gazel 90/2)

Şehrin iklimi, bitki örtüsü ve diğer coğrafi özelliklerinden sonra 16. yüzyıl Edincik şehir hayatına ait bilgiler, *Sosyal Mekânlar*, *Yönetici ve Görevliler*, *Esnaf ve Sanatkârlar* olmak üzere üç başlık altında ele alınacaktır:

4.2 Sosyal Mekânlar

Ravzî Dîvânı'nda, şehrin sosyal mekânları niteliğindeki yerleri yansıtan başlıca isimler ve geçtiği şiirlerin yeri şöyledir:

Temâşalık (Kasîde 13/127), *Kal'a-i Vîrân* (Kasîde 13/127), *Kasr* (Muhammes 3/5-6), *Lücce-i Ummân* (Kasîde 13/126), *Eski Hammâm* (Kasîde 13/84), *İki hammâm* (Kasîde 13/123), *Şâdırvân* (Kasîde 13/123), *Meydân* (Kasîde 13/21), *Okmeydânı* (Kasîde 13/107), *Büyük Anbâr* (Kasîde 13/21), *Dolâb-ı İyd* (Murabba 9/4), *Salıncak* (Murabba 9/4), *Çenâr* (Kasîde 13/108), *Eski Câmi* (Kasîde 13/109), *Câmi-i Sultân* (Kasîde 13/6), *Âsiyâb* (Gazel

332/4), *Âsiyâb-ı bâğ* (Gazel 377/7), *Değirmen* (Gazel 518/3), *Dükkân* (Muhammes 3/55, Kasîde 13/38-60), *Helvâ Dükkânı* (Muhammes3/56), *Meyhâne* (Kasîde 13/49), *Ayazma Başı* (Kasîde 13/21).³

Anlaşılabileceği gibi, şehrin bir meydanı ve yanında büyük bir ambarı, bir de ok atışlarının yapıldığı Okmeydanı; camileri, içerisinde şadırvanları bulunan hamamları, dükkânları, meyhaneleri, değirmenleri, bahçelerini sulayan su dolapları vardır. Bayramlarda dönme dolap ve salıncaklar kuruluyordur. Kıyısında suya girilen denizleri; dinlenmeye gidilip piknik yapılan subaşları vardır. Şehrin orta yerinde bulunan, Süleymân Paşa'nın Rumeli'ye geçerken atını bağladığı ve altında dinlendiğine inanılan *çınar* bugün hâlâ ayakta. "Kal'a-i Vîrân" olarak nitelendirilen yıkık kaleye ait bugün herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır. Çınardan Şehrengîz ve manzum mektupta şöyle söz edilir:

Orta yirinde bitübdür bir **çenâr-ı bî-bedel**

Bî-bedellikde meger Tûbâ ola ana bedel

Var mı âlemde nazîri ey dil insâf eyle gel

Bâm-ı çarha irmiş anı Sidredür dirsem mahal

Hak budur Bâğ-ı İremdür **şehr-ıldincik** ki var (Muhammes 3/4)

Çenârın gerçi başında kavak yili eser dirler

Büyüklenmezse geh gâhî varup seyrâna aşk eyle (Kasîde 13/108)

Edincik'e göre körfezin karşı kıyısında, *Belkîs* denilen mevkide, Hz. Süleymân zamanından kalma; bazılarının göre de hükümdar *Hadrianus* tarafından yapılmış olduğuna inanılan bir saray vardır ki; Şehrengîzde "binâ-yı mu'teber" ve "hoş muallâ kasr" olarak nitelendiriliyor. Süleymân Paşa'nın Rumeli'ye hareket noktası kabul edilen bu mevkii gören Edincik tarafındaki yer, bugün de *Temaşalık* adıyla bilinmektedir. Bu saray çiçek bahçeleri, çayırıklar ve kuş cenneti içerisinde, havası suyu çok güzel bir yer; dışı beyaz mermer, içi altın sarısı işlemeli tuğlalardan yapılmış, kemerleri süslemeli yapı olarak tasvir edilmiştir. Bu eserlerden Şehrengîz ve manzum mektupta şöyle söz edilmiştir:

Karşısında ol **Temâşâlık**ki var budur haber

Kim Süleymândan kalupdur ol **binâ-yı mu'teber**

Hoş muallâkasrmış seyreyle ey sâhib-nazar

³Ayazma: Rumların kutsal saydıkları kaynak veya pınar. Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara, 2011.

Burc u bârûsı bülend evc-i Süreyyâdur meger
Hak budur Bâğ-ı İremdür **şehr-i İdincik** ki var (Muhammes 3/5)

Taş yapısı ak mermer iç yüzi zerrîn hışt
Tâk u eyvânı musavver toprağı anber-sirişt
Lâlezâr u mürgzâr etrâfı gûyâ ki behişt
Meyl ider âb u hevâsına anun her hûb u zişt
Hak budur Bâğ-ı İremdür **şehr-i İdincik** ki var (Muhammes 3/6)
Harâb-âbâd-ı âlemden çıkup sahrâlara düşmiş
Temâşâlık yanında **Kal'a-i Vîrâna** aşk eyle (Kasîde 13/127)

İki kardeşin değişik renklerde üretilmiş helvalarla dolu, dostların sık sık toplandığı çarşı içindeki dükkânları, belki bugünün pastaneleri işlevinde bir mekândır, şehrengîzde şöyle tanıtılır:

İkisi iki birâderdür ki gördüm anları
Zînet olmuş gûn-e-gûn *helvâyile dükkânları*
Âşık-ı hayrânlar ile ol halâvet kânları
Çâr-sû içre iderler dâyimâ dîvânları
Hak budur Bâğ-ı İremdür **şehr-i İdincik** ki var (Muhammes 3/56)

Dîvândaki bir murabbadan bazı bayram gelenekleri, bayramlarda dönme dolaplar ve salıncak kurulduğu; şiş kebap yendiği anlaşılabilir:

Kûyunı devr itmedin **dolâb-ı ıyde** döndi ser
Za'fdan gûyâ **salıncığ** oldı dil ey verd-i ter
Âteş-i mihnetde yanup **şiş kebâb** oldı ciger
Rûze-i gamdan helâk oldum **Oruç Bâlim** meded (Murabba 9/4)

Yakın zamana kadar su değirmenleri ve değirmende sıra beklemek hayatın bir parçası idi. Ayrıca bağlar, bahçeler su dolapları ile sulanabiliyordu. Ravzî'nin şiirlerinde bu âdetlere ait söyleyişlere yer verilmiş; hayatın gerçekleri değirmen üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır:

Bir beş on gün **gendüm**-i ömri **un itmek** kasdına

- Âsiyâb**-1 dehre geldük biz de **nevbet beklerüz** (Gazel 332/4)
 Yitürdüm **gendümi** ömr âhir oldı **cevce** yok hâsıl
 Kimün bu **âsiyâb**-1 dehr içinde ömri **un** olmaz (Gazel 346/2)
 Hem-nişîn olma şu nâ-dân ile kim âlemde
Sakalı ağara evkâtı **değirmende** geçe (Gazel 518/3)

Bugün de şehirde, “*Bânîsi İltutan İbni Abdullâh, yapılış tarihi H. 784/M.1364*” olan bir cami ve tarihî camiler vardır. Muhtemelen bu camiler kast edilerek manzum mektupta şöyle denilir:

- Duâlar müstecâb olur makâm-ı etkiyâdur ol
 İşigine yüzün sür **Câmi-i Sultân**’a aşk eyle (Kasîde 13/6)
 Namâz-ı Cum’a kılmağa varursan **Eski Câmi**’de
 Ebûbekr ile Şemsüddîn’e vü Osmân’a aşk eyle (Kasîde 13/109)

Dîvânda sosyal mekânlarla ilgili yansımaların yer aldığı diğer mısra ve beyitler şöyledir:

- Kemân-ebrûlar **Okmedân**ma gâhî çıkarlarsa
 O sahrâda açılmış Lâle-i Nu’mân’a aşk eyle (Kasîde 13/107)
 Çıkarsa seyre geh gâhî eger dil-berleri şehrün
Büyük anbarın etrâfındaki **meydâna** aşk eyle (Kasîde 13/21)
 Tutar destinde peymâne gezer **meyhâne meyhâne**
 O gayret kuşağın kuşanmayan nâ-dâna aşk eyle (Kasîde 13/49)
Ayazma Baş’ınun âbî hevâsı hem çemenzârı
 Dahı evvelki gibiye çıkub seyrâna aşk eyle (Kasîde 13/82)
 Varursan **Eski Hammâm**’a bulup tenhâca halvetde
 Bizi sorarsa Dervîş Bâli dervîşâna aşk eyle (Kasîde 13/84)
 Suya biz hasretüz bunda akarsa sû-be-sû anda
İki hamâm içre **iki şâdirvâna** aşk eyle (Kasîde 13/123)
 Ravzî niçe sararmasun evrâk-ı bûstân
 Gözyaşların akıtmaz ana **âsiyâb-ı bâğ** (Gazel 377/7)

4.3 Yönetici ve Görevliler

Ravzî Dîvânı'nda şehirdeki yönetici ve görevlilerle ilgili isimler ve geçtiği şiirler şöyledir:

Hünkâr-ı Sâni (Muhammes 3/9), *Beg* (Muhammes 3/13)⁴, *Şhremini Hizmetinde* (Muhammes 3/33)⁵, *Kethudâzâde* (Muhammes 3/30)⁶, *Kethudâ-yı Şehr* (Kasîde 13/72), *Emîn-i Memleha* (tuzla emini) (Kasîde 13/61), *Sipâhiyân* (Kasîde 13/17)⁷, *Koca Sekbân* (Kasîde 13/31)⁸, *Subaşı* (Kasîde 13/64-67)⁹, *Yasakçı* (Gazel 195/1), *Doğancıbaşı* (Kasîde 13/17)¹⁰, *Efendi Hazreti* (Kasîde 13/2)¹¹, *Peşmîne Giymiş Dede* (Muhammes 3/64), *Kâdî-i Gönen* (Kasîde 13/117), *Kadızâde* (Muhammes 3/11), *Kadı Yanında* (Muhammes 3/39), *Niyâbet* (Kasîde 13/122)¹², *Hâkim-i Âdil* (Kasîde 13/81), *Müderriis* (Kasîde 13/119), *Şâkird* (Muhammes 3/24-32, Kasîde 13/30-78)¹³, *Sûhte* (Muhammes 3/57)¹⁴, *Lokmân* (Kasîde 13/50), *Kelâmî* (Kasîde 13/73), *İmam* (Kasîde 13/7), *Hatib* (Kasîde 13/7-110), *Müezzin* (Kasîde 13/32), *Müezzin Hâce* (Kasîde 13/8), *Müezzinzâde* (Muhammes 3/31), *Papas* (Kasîde 13/130), *Koca Papas* (Kasîde 13/129), *Ruhbân* (Kasîde 13/129), *Reîs-i Kıptiyân*, *Koca Çingân* (Kasîde 13/99).

⁴ Bey: Osmanlılarda... kabile reisleri, askerî ve mülkî büyük memurlara ve büyük devlet adamlarının çocuklarına bey unvanı verilmiştir. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. 1. s. 213, MEB Yay., İstanbul 1993.

⁵ Şhremini: Osmanlılarda... saray ve hükümete ait tamirat ve bina işleriyle meşgul olan. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 3. s. 322.

⁶ Kethüda: Büyük devlet adamlarıyla zenginlerin işlerini gören adam.... kahya; Kethüdâ Bey: sadrazam muavini;...Yeniçeri ocağının büyük zabitlerinden birinin unvanı. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 251. s. 506.

⁷ Sipâhi: Osmanlı askerlik teşkilatında Timar namıyla öşür ve rüsûmunu aldıkları araziye mukabil harp zamanlarında kendi hayvanları ve kanunen götürmeye mecbur oldukları ile birlikte sefere iştirak eden bir sınıf süvari askerine verilen addır. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 3. s. 230.

⁸ Sekbân: Halk arasında seymen denilirdi, Yeniçeri ocağının ayrılmış bulunduğu üç kısımdan birine "Sekban" denilirdi. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 3. s. 145.

⁹ Subaşı: Şimdi zabıta ve daha ziyade belediye memurlarının gördükleri işleri gören ve kaza itibar olunan kasabaların idaresi başında bulunan memurun adıdır. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 3. s. 259.

¹⁰Doğancıbaşı: Padişahların şikar halkı denilen avcılardan bir sınıfın başına verilen addır.... Bazan da kendilerine mirahurluk, sancak beyliği veya daha yüksek vazifeler de verilirdi. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 1. s. 470.

¹¹ Efendi: ...tahsil ve terbiye görmüş kimselere mahsus bir lakap... M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 1. s. 506.

¹² Kadı naibi: kadınların gitmedikleri yerlere gönderdikleri vekilleri hakkında kullanılır bir tabirdir. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 2. s. 126.

¹³ Şâkirt: Resmî dairelerde şimdiki stajyer yerinde kullanılır bir tabirdir. Mektep talebesiyle sanat öğrenmek üzere bir ustanın yanına devam eden çıraqlara bu ad verilirdi. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. 3. s. 305, MEB Yay., İstanbul 1993.

¹⁴ Suhte: Medrese talebesi hakkında kullanılır bir tabirdir. M. Z. Pakalın, a.g.e., c. 3. s. 263.

mısralarından da, şehirde Hıristiyan halkın bulunduğunu anlayabiliyoruz. Şehirdeki yönetici ve görevlilerle ilgili yansımaların yer aldığı diğer mısra beyit ve bentler şöyledir:

- Dahı Abdüssamed’le Hazret-i Monlâ Ziyâüddîn
Hatîbi Câminün yânî hoş-elhâna aşk eyle (Kasîde 13/110)
Hatîbi mağmeler peydâ ider mi minber üstinde
İmâmı Ahmed’e lutf eyle zühhâdâna aşk eyle (Kasîde 13/7)
 Bizi hayr ile yâd itsün unutmasun duâsından
Müezzin Hâce’ye izzetler it pîrâna aşk eyle (Kasîde 13/8)
Müezzin Ahmedî kim var iderse bizden istihbâr
 Duâlar eyleyüb her bâr ana pîrâne aşk eyle (Kasîde 13/32)
Toğancıbaşıma bizden duâlarla senâlar kıl
 Çekerse atının başın **sipâhiyâna** aşk eyle (Kasîde 13/17)
 Birisi **Nacaklı-zâde** bir nigâr-ı nâzenîn
 Başuna dir aklunı ey dil **nacağ**ından sakın (Muhammes 3/34)
 Veyis Bâlî gurûr ile hırâm eyler sürûr ile
 Dahı **Derzi Umur** ile **Koca Sekbâna** aşk eyle (Kasîde 13/31)
 Zarâfet mülkine server sadâkat bahrine gevher
 Cihâna hikmetiyle fer viren **Lokmâna** aşk eyle (Kasîde 13/50)
Subaşı Kurd’un oğlı Ahmed’e söyle sorutmasun
 Değildür âşinâ ammâ ana bîgâne aşk eyle (Kasîde 13/64)
Subaşılar suyu başından içdi şüphe yok ammâ
 Zamândur böyle kalmaz bu yalan devrâna aşk eyle (Kasîde 13/67)
 Çanağı çatlayası ol **Yasakçı** Mustafâ n’eyler
 Veli Şâhun nedür hâli ana rindâne aşk eyle (Kasîde 13/48)
Kethudâ-zâde biri nâmiyle Ahmed Bâlidür (Muhammes 3/30)
 Dahı hem **kethudâ-yı şehîr** ü Çayırzâde vü Fevri
 Sorarsa bizi Hâcı Bâlî hâciyâna aşk eyle (Kasîde 13/72)
 Birinün nâmı **Dede** mestûrdur peşmînede (Muhammes 3/64)
 İdüb mihrâb u ebrûsına Suhrâboğlı’nun secde
Kelâmînün **kelâm**ın dinleyen ihvâna aşk eyle (Kasîde 13/73)

Müderisler arasında ana hergiz adîl olmaz

Yüri var bizden ol bî-misl ü bî-akrâna aşk eyle (Kasîde 13/119)

Biri gâfil-zâdeye **şâkird** olan Mahmûddur

Kaşlarına 'kâbe-kavseyn' âyeti mevcûddur (Muhammes 3/24)

Koca Tayının biri **şâkirdi**dür bir gizlü genc (Muhammes 3/32)

Şeh-i iklîm-i istiğnâ Oruc **şâkirdi** İlyâs'ı

Görürsen nat'ı hüsn içre ana ferzâne aşk eyle (Kasîde 13/78)

Leb-i la'lindeki hâli değıldür fitnedden hâfî

Bizüm Hâcî Veli **şâkirdi** ol fettâna aşk eyle (Kasîde 13/30)

Birisi bir tâlib-i ilm-i İlâhî **Sûhte** (Muhammes 3/57)

Bizüm Kurdoğlı Şa'bân dahı hem derzi Şa'bâna

Hem ili **hâkim-i âdil** iki Şa'bân'a aşk eyle (Kasîde 13/81)

Emîn-i memlaha milh-i üçâcî tarh ider halka

Lebi azb-i Furât'un nûş iden insâna aşk eyle (Kasîde 13/61)

4.4 Esnaf ve Sanatkârlar

Ravzî Divanı'nda şehirdeki esnaf ve sanatkârlarla ilgili kullanılan ifadeler ve geçtiği şiirler şöyledir:

Usta (Muhammes 3/42, Kasîde 13/38), *ehl-i san'at* (Muhammes 3/37), *reis* (Muhammes 3/45, Kasîde 13/25-60-86), *reisoğlu* (Muhammes 3/89), *bâzârgân* (Kasîde 13/19), *hamamcı* (Muhammes 3/71), *dellâk* (Muhammes 3/93), *beber* (Muhammes 3/41), *sertirâş/berber* (Muhammes 3/92), *mücellid/ciltçi* (Kasîde 13/18), *kuyumcı* (Kasîde 13/44), *sarrâczâde/saraçoğlu* (Kasîde 13/25), *derzi/terzi* (Kasîde 13/31-33-86, Kasîde 13/31), *etmekçizâde/ekmekçioğlu* (Muhammes 3/68), *somuncuzâde* (Kasîde 13/90), *bakkâl* (Muhammes 3/21), *bakkâlzâde* (Muhammes 3/15), *börekçi* (Muhammes 3/23), *kassâb/kasap* (Muhammes 3/29, Kasîde 13/62), *kassâboğlu* (Muhammes 3/76), *helvâcizâde* (Muhammes 3/80), *tuzcizâde* (Muhammes 3/87), *âhenger/demirci* (Muhammes 3/17), *demirci* (Muhammes 3/18, Kasîde 13/102), *kurşündöken* (Muhammes 3/54), *bıçakcizâde* (Kasîde 13/88), *neccâr/marangoz* (Muhammes 3/52, Murabba 14), *harrât/doğramacı* (Kasîde 13/55), *bâfende/dokumacı* (Muhammes 3/35), *mûytâf/kıl dokuyan* (Muhammes 3/98), *başmakçı/ayakkabıcı* (Kasîde 101, Gazel 195/3), *debbâğât/dericiler* (Kasîde 13/77), *çanakçı* (Gazel 195/7), *çömlekcî* (Kasîde 13/23), *bardakçı* (Gazel 195/6), *katırcizâde* (Muhammes 3/58, Kasîde 13/33).

Anlaşılacağı gibi şehrin ustası, zanaat erbabı, denizcileri, tüccarı, hamamcısı, tellağı, berberleri, ciltçisi, kuyumcusu, saracı, terzileri, fırıncıları, bakkalı, börekçisi, kasabı, helvacısı, tuzcusu, demircileri, kurşuncusu, bıçakçısı, kılıççısı, marangozu, doğramacısı, dokumacıları, ayakkabıcısı, dericileri, çanakçısı, çömlekçisi, bardakçısı, katırcısı vardır. Görüleceği gibi burada adı geçen mesleklerin hemen çoğu bugün de devam etmektedir. Demirciliğin, hem *demirci*, hem de *âhenger* kelimesiyle iki yerde geçmesi; iki ayrı ustadan farklı şekilde bahsetmek veya sıcak-soğuk demircilik gibi fonksiyonel bir farklılığı ifade için olabilir. Berberlik de hem *berber*, hem de *sertırâş* kelimesiyle geçiyor. Bazı meslekler, o meslekle ilgili kavramlar etrafında yapılan tenasüplerle tanıtıldığından, o mesleklerin devrindeki icrası ile ilgili, daha geniş bilgilenme imkânı da sağlamaktadır:

Biri bir *Bakkâl-zâde* bî-terahhum kîne-cû
Dirheme mâyl *terâzû* gibi gördüm rû-be-rû
 Teşne-diller *şerbet*-i güftârın eyler ârzû
 Âşıkâ cevri ü cefâ itmek olupdur ana hû
 Hak budur Bâğ-ı İremdür *şehr-i İdincik* ki var (Muhammes 3/15)

Bentte, bir bakıma baba mesleğini devam ettiren bakkal oğlundan bahsedilirken, o meslekle ilgili *terazi* ve *dirhem* ve *şerbet* isimleri de geçiyor.

Bir *Börekçidür* biri sevsem aceb mi anı ben
 Dâyimâ aşkı furûnında yanar cânile ten
 Bağrumı gerçi kıyar nâzile ol nâzük-beden
 Hoş gelür cevri bana ammâ miyâne itmeden
 Hak budur Bâğ-ı İremdür *şehr-i İdincik* ki var (Muhammes 3/23)

Börekçi tanıtılırken, *fırın*, *yanmak*, *miyâne*, yani hamurun kıvamı gibi o mesleğe ait kavramlar kullanılmakta; *kıyar* kelimesinden de, böreklerin ince ince kıyılarak yapılıp satıldığı anlaşılmaktadır.

Biri *Turmuş Bâlidür* kassâblık san'at ana
 Dâhi koyun da yaraşur kuzıdur ol bî-vefâ
 Câme-i âliyle gördükce ben anı dâyimâ
 Çok büyükce kana girmişsin disem cânâ nola
 Hak budur Bâğ-ı İremdür *şehr-i İdincik* ki var (Muhammes 3/29)

Konu kasaplık olunca, *koyun, kuzu* ve *çok kana girmek*, tabirleri yanında; *câme-i âl* ifadesinden, kasapların o gün de kırmızı önlük giydikleri açıkça görülmektedir.

Biri bir meh-pârecikdür kim ider berberlicik

Cümle hûbân encüm olsa eyler ol Ülkerlicik

Kasd-ı fasd itse ider müjgânları *neşter*licik

Hak budur kim hoş münâsibdür ana dil-berlicik

Hak budur Bâğ-ı İremdür **şehr-i İdincik** ki var (Muhammes 3/41)

Benddeki *kasd-ı fasd* (kan almak) ve *neşter* ifâdelerinden, berberlerin kan almak gibi, yakın zamana kadar devam etmiş olan işleri yaptığı da anlaşılabilir. Değişik mesleklere ait yansımaların yer aldığı diğer mısra, beyit ve bentler aşağıdadır:

Birisi nâmıyla Bayrâm **ehl-i san'at** bir güzel (Muhammes 3/37)

Birisi **Usta Hasan** kardeşidir nâmı Memi (Muhammes 3/42)

Bir **Kılıccı** Hasan-zâde Hüseyin ol mâhdan (Muhammes 3/20)

Nâmı Oruc Bâlfîdür birisi bir **bakkâldur** (Muhammes 3/21)

Mücellid Bâli lutf itsün bizi hayr ile yâd itsün

Kadîmî bendesinden şâh-ı âlîşâna aşk eyle (Kasîde 13/18)

Metâ-ı behcet ü hüsnini arz itdükce uşşâka

Muhammed Bâli ile Hâce **bâzârgâna** aşk eyle (Kasîde 13/19)

Birisi **Etmekci-zâde** nâmile Mahmûddur

Nî'met-i valsı müdâm etmek gibi maksûddur (Muhammes 3/69)

Kabûl itsün **Somuncu-zâde** bu **etmekli bâzârı**

Cihet satmakdan el çeksün o **bâzârgâna** aşk eyle (Kasîde 13/90)

Biri bir **Başmakçı** dil-ber kaddi mevzûn şekli hûb

Ayağa saldılar işin yoğiken hergiz uyûb (Muhammes 3/101)

Biri bir **bâfendedür** ismi Murâd-ı bî-vefâ (Muhammes 3/35)

Birisi bir dil-ber-i bî-mis ü hemtâ **Mûy-tâf** (Muhammes 3/98)

Sorub **Derzi Süleymân** ile Abdî Şâhun ahvâlin

Katırcı-zâdelerle hem Baba Yorgân'a aşk eyle (Kasîde 13/33)

Veys Bâlfî gurûr ile hırâm eyler sürûr ile

- Dahı **Derzi Umur** ile **Koca Sekbâna** aşk eyle (Kasîde 13/31)
 Çâr-sû-yı hüsn içinde birisi bir Ser-trâş
 Kelle-i uşşâkı tığ-ı cevriyle eyler tırâş
 Kılur ana ser-fürû her kimse kim ister tırâş (Muhammes 3/92)
 Birisi **Muşlı Reîs** olmak dilersen âşinâ
Bahr-i hicrânına gark olmak gerek sen evvelâ (Muhammes 3/45)
 Bizüm Kurdoğlı Şa'bân'a dahı **Derzi Şa'bân'a**
 Hem ili hâkim-ı âdil iki Şa'bâna aşk eyle (Kasîde 13/81)
 Dahı **Bâkî Reîs** olındı mı ni'coldı ahvâli
 Ayağı zahmeti gitdi ise dermâna aşk eyle (Kasîde 13/86)
 Birisi **Bakî Reisün Oğlı**dur bir serv-kad (Muhammes 3/88)
Reîsi cümle uşşâkun enîsi ehl-i eşvâkun
 Eger bizden haber sorarsa ol dîvâna aşk eyle (Kasîde 13/25)
 Alî Cân ile **Güccük Reis'e** Ahmed'e bizden
 Dahı Turgut Can'un **dükkânı**na varana aşk eyle (Kasîde 13/60)
 Biri Fazlî Bâlidür varsn eger **dükkânına**
 Dâimâ mazhar düşerdün fazla-i ihsânına (Muhammes 3/55)
 Usandıysa eger **Sarrâc-zâde** cevri Ahmed'den
 Hakîkat bilmez ol bî-ahd ü bî-peymâna aşk eyle (Kasîde 13/36)
 Birisi **Helvacı-zâde** tatludur şeker gibi (Muhammes 3/80)
 Eger **şûrb-i devâ** idüb ifâkat hâsıl itdükce
 Görürsen geldüğün **Usta Hasan dükkâna** aşk eyle (Kasîde 13/38)
 Delicezâdeye dahı Halîl'e hem **Kuyumcı**'ya
 Şikest idi halâs olmuş ana şükrâne aşk eyle (Kasîde 13/44)
 Receb Bâliyle **Harrât**'un tefahhus idüb ahvâlin
 Gelürlerse eger ol mecmû-ı irfâna aşk eyle (Kasîde 13/56)
 Biri Turgut-zâde Ahmed san'ati **neccârlık** (Muhammes 3/52)
 Bir perîdür biri dirler adına **Kurşundöken** (Muhammes 3/54)
 Birine dirler **Katırcı-zâde** bir ferhunde-zât (Muhammes 3/58)
 Birisi **Hamâmcınun Oğlı** bir bâlâ dirâz

Başuma kaynar sular koydı benüm ol ser-firâz (Muhammes 3/71)
 Biri hammâm içre bir garrâ güzel **Dellâk**dur (Muhammes 3/93)
 Biri **Tuzcu-zâdedür** bir dil-ber-i şîrîn-keîâm
 Ol melâhat kânına muhtâc olubdur hâss u âm (Muhammes 3/87)
 Biri **Kassâboğlı**dur uşşâkını kurbân ider
 Lâf olmaz dirsem bir günde yüz bin kân ider (Muhammes 3/76)
 Dökerse hûn-ı uşşâkı eger ol tarh ider **kassâb**
 Bizüm de cânumuz hâzır ana kurbâna aşk eyle (Kasîde 13/62)
 Perî-rûlarla evvelki gibi zeyn eyleyüb kandin
 Eger kim şenlik üzreyse **Debâğat Hân**'a aşk eyle (Kasîde 13/77)
Bıçakçı-zâde Emrullâh râzı olsun olmazsa
 Şikâyet kıl Hasan Bâlî diyen oğlâna aşk eyle (Kasîde 13/88)
Demircilerde Fehâd'a hem ol bir cimri **cellâda**
 Dahı şol iki ser-hoş ile bir hayrâna aşk eyle (Kasîde 13/102)
 Dahı **toprakla oynadı** mı **Çömleki Hasan** var gör
 Alî Bâlî ile Arslân'a hem-şîrâna aşk eyle (Kasîde 13/23)

Ravzî'nin bir gazelinin kafiyesi, bazı görev ve meslekleri de içeren Türkçe kökenli kelimeler üzerine kurulmuştur:

Nice varam ey Süleymânım sana **yasakçı** var
 Hüdhüd-i Belkîs-veş kapunda bir **nacakçı** var
 Taş taşıt Ferhâd-veş ey Husrev-i Şîrîn-dehen
 Kûyunı seyrâna gelmiş nice bin **aylakçı** var
 Derd-i aşka çâre sor her gördüğünden ey gönül
 Başına gelmiş benüm hâlüm nice **başmakçı** var
 Burc-ı çarha kim alem dikdi benüm âhum gibi
 Gerçi meydân-ı mahabbetde nice **bayrakçı** var
 Pâre pâre eylediler bâl-i mürğ-i bâlümi
 Pâdişâhum âsitânunda nice **çaylakçı** var
 Kâse-i la'linden olmadı içem bir katre su
 Şehrümüzde şimdi dükkân içre bir **bardakçı** var

Barmağında kâse-i ser Ravziyâ fîr fîr döner

Şehr-i Edincikde bir ğarrâ güzel **çanakçı** var (Gazel 195)

Aşağıdaki beyitlere, yörenin ekmek, helva, piyaz, süt, ayran, güveç gibi yiyecek ve içecekleri ile cuma günleri camilerde na't okunması, tıraş olunması; devrin cezalandırma usulleri, ölenlerin ardından salâ verilmesi, atların köstek yöntemi ile durdurulması gibi bazı âdetlerinin yansıdığı görülebilir:

Tûşe-i fakr ile âlemde kanâat eyleyen

Aç ölür nâ-dân elinden **nân u halvâ** istemez (Gazel 344/3)

Vâiz-i bed-gûya dâim rîş-hand itmek gerek

Kim **piyâz ehli** olanlar menn ü selvâ istemez (Gazel 344/4)

Sözün **ayramı** yürekler soğudur ey vâiz

Süd koyarsın şu **yürek karası** gibi **güvece** (Gazel 506/7)

Şem'-i meclis meğer öykündi çerâğ-ı ruhuna

Burnını kesdi siyâsetler idüb ana makas (Gazel 357/2)

Okusa câmi'de dil-ber **na't-ı Server Cum'a** gün

Cûş iden âşıkların endâmı ditrer Cum'a gün (Gazel 429/1)

Gün yüzü âyîne-veş olur mücellâ ol mehün

Ârızı hattın **terâş eylerse berber Cum'a gün** (Gazel 429/4)

Bükildi hayli **kırdı kösteğini**

Sıçradı gitdi sûfi yabâna (Gazel 524/4)

Öli dirili hâzır olurduk namâzına

Ravzî eğer **virilse** rakîbün **salâları** (Gazel 612/5)

II. Sonuç

Edebi eserler, sosyal hayatın sanat prizmasından geçerek yansıdığı aynalardır. Edincik, bugün küçük bir kasaba olmasına rağmen tarihi çok eskilere dayanan ve tarihte çok önemli role sahip olan önemli bir yerleşim merkezidir. 16. yüzyılda Edincik ve çevresinde yaşamış olan Ravzî'nin, Dîvânı'ndaki yansımaları bakılacak olursa Edincik, suyu, havası çok güzel, meyveleri bol; meydanları, camileri, ambarı, değirmeni, hamamı, şadırvanı, meyhaneleri bulunan, bayramlarda dönme dolap ve salıncak kurulup kebablar yenen; kıyılarında denize girilen, ayazmalarında piknik yapılan; beyi, şehremini, kadısı, kadı naibi, kâhyası, zabıtası, kapıcısı, tuzla görevlisi, hekimi,

şeyhi, medrese hocası, öğrencisi, imamı, hatibi, müezzini, piskoposu, papazı; kuyumcusu, kasabı, bakkalı, fırıncısı, börekçisi, helvacısı, tuzcusu, berberi, marangozu, bıçkıcısı, demircisi, kılıççısı, bıçakçısı, nacakçısı, çanakçısı, çömlekçisi, bardakçısı, dericisi, saracı, kurşundökeni, ayakkabıcısı, dokumacısı, bezirganı, terzisi, ciltçisi, hamamacısı, tellağı, katırcısı, kaptanı, kısaca bir şehirde gerekebilecek bütün yönetici, bilgin, sanatçı ve esnafıyla yaşanmaya değer önemli bir şehirdir. Dîvândaki bazı şiirlerden adı geçen görev ve mesleklerin icra ediliş şekillerine, dönemin gelenek ve göreneklerine dair de çok önemli bilgiler edinilebilmektedir.

III. Kaynakça

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim. (1997), Şehrengîzler Üzerine Düşünceler ve Belig'in Bursa Şehrengîzi, Kültürümüzden Esintiler, Anıl Matbaa ve Ciltevi, s. 228-284, Ankara,

Akkuş, Metin. (1998), "Şehrengîz". Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. 8, s. 117-121, İstanbul.

Aydemir, Yaşar. (2007a), Ravzi Divanı, Birleşik Kitabevi Yayınları, Ankara.

Aydemir, Yaşar. (2007b), "Ravzi'nin Edincik Şehrengîzi", Gazi Türkiyat, S. 1, s. 97-126, Ankara.

Aytekin, Mehmet F. (1998), Edincik, 2. Baskı. Özgün Matbaa.

Devellioğlu, Ferit. (2000), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, haz: Aydın Sami Güneşçâl, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Evliya Çelebi. (2001), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. V. haz: Yücel Dağlı vd., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gülhan, Abdülkerim. (2007), "Edincikli Ravzi ve Divanı", Balıkesir 2005 Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Balıkesir Belediyesi Yayınları, s. 421-434.

Gülhan, Abdülkerim. (2012), "Şehrengîz Türü ve Ravzî'nin Edincik Şehrengîzleri", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volum 7/2 Spring, p. 515-545, Ankara.

Gülhan, Abdülkerim. (2013), "Klasik Şiirimizin Mahallî Bir Temsilcisi Olarak Edincikli Ravzî", Akademik Kaynak, Joournal Of Academical Source, Bahar 2013/1, s. 113-142.

Levend, Agah Sırrı. (1957), Türk Edebiyatında Şehr-engîzler ve Şehr-engîzlerde İstanbul, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki. (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. III. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Pala, İskender. (1995), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, C. I-II, Akçağ Yayınları, Ankara.

Ravzi, Divan-ı Ravzi, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yaz. A. 500.

Şükûn, Ziya. (1984), Farsça-Türkçe Lûgat, Gencinei Güftar Ferhengi Ziya Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Tüfekçioğlu, Abdülhamit. (2005), Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları, Edincik Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa.

Türkçe Sözlük, ((2011), TDK Yay., Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1341), Karesi Meşâhiri, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul.

18. ASIRDA YAZILMIŞ MÜNŞİYÂNE/ÜSLÛB-I ÂLÎ NESİR VE MENSUR MUAMMÂ ÖRNEĞİ BİR ESER: ŞEFİK-NÂME*

Özet: 1703 yılında bir padişahın hal'i, bir şeyhülislâmın katli ve pek çok devlet adamının azli ile sonuçlanan Edirne Vak'ası'nın anlatıldığı Şefik-nâme isimli eser, Şefik Mehmed tarafından kaleme alınmıştır. Hakkında birkaç kaynakta bilgi bulunan Şefik Mehmed, İstanbulda doğmuş, vak'a-nüvislik, kâtiplik ve küçük evkaf muhasebeciliği gibi görevlerde bulunmuştur. Şefik Mehmed'in Edirne Vak'asını muğlak ve sanatlı bir üslûpla anlattığı eseri Şefik-nâme, 9 bölüm olarak tertip edilmiştir. Her bölümde Edirne Vak'ası'nın bir merhalesi anlatılırken, herkesin anlamaması için müphem ve muammalı bir üslûp kullanılmıştır. Bu yazıda kısaca Şefik Mehmed'in hayatından ve Şefik-nâme'nin muhteva, dil ve üslûbundan bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şefik-nâme, nesir, Şefik-Mehmed, Edirne Vak'ası

IT IS WRITTEN in THE 18th CENTRUY REDUNDANT PROSE AND AN EXAMPLE of PROSE PUZZLER BOOK: SHAFİK-NÂME

Abstract: Shafik-nâme written by Shafik Mehmed tells Edirne Vak'ası. A sultan abdicated, a sheikhulislam to be killed and many statesmen to be dismissed on Edirne Vak'ası. Several sources with information about Shafik Mehmed was born in Istanbul. He was chronicler and clerk. Shafik-nâme wrote Edirne Vak'ası redundant and artful in a language. This book is composed of an introduction and nine parts. Each chapter explains stages of Edirne Vak'ası. This article explains biography of Shafik Mehmed and language and manner of Shafik-nâme.

Key Words: Shafik-nâme, prose, Shafik Mehmed, Edirne Vak'ası

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

* Bu yazı, IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda (Abdülkerim Abdülkadiroğlu Hatrasına 2009 Kayseri) sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir.

Giriş:

1703 yılında bir padişahın hal'i, bir şeyhülişlâmın katli ve pek çok devlet adamının azli ile sonuçlanan Edirne Vak'ası'nın anlatıldığı, şefik-nâme adıyla şöhret bulan eser, dönemin vak'anüvislerinden Masraf-zâde şefik Mehmed tarafından kaleme alınmıştır. Ulaşabildiğimiz biyografik kaynakların sadece birkaçında, şefik Mehmed hakkında bilgi bulunmaktadır:

Sâlim tezkiresinde, şefik Mehmed'in hayatına dâir; İştanbullu olduğu, şiir ve inşâda eşsiz olduğu, vezirlere kâtiplik yaptığı, dîvân-ı hümâyûnda bazı mertebelerde bulunduğu ve küçük evkaf muhasebecisi olduktan sonra H.1120/M.1709'da vefat ettiği kayıtlıdır. Sâlim, onun kalemiyle ilgili şunları söyler: Üslûbu hayalci ve pervâsız, fikri ince, zihni açık ve idrâki hayırlıdır. İşfânının derecesi şefik-nâme adlı eserinden bellidir ve onun zâtının hususiyetlerine, kaleme aldığı sözleri bir delildir ki erbâb-ı kemâl bunu anlar.

“Nâm-ı ser-âmedleri Mehmed'dir İstanbul şehryârlarından mâlik-i hüsn ü edâ ve mâhir-i şi'r ü inşâ bir zât-ı bî-hemtâ olmağıla vüzerâ-yı kirâma dîvân kâtibi ve Devlet-i 'Aliyye'de menâşib-ı dîvâniyyenuñ nâ'il-i ba'z-ı merâtibi olup küçük evkâf muhâsebecisi olduğdan řoñra biñ yüz yigirmi sâlinde rahmet-i Rahmân'a intikâl eyledi edâsı muhayyil ü bîbâk ve fikri dağık zihn-i nâkâdı çâlâk bir zât-ı huceste-idrâk idi derece-yi 'ırfânı şefik-nâme nâm mecmû'asından 'ayân ve hayıyyet-i zâtına anda keşide-yi silk ü süşür olan güftârı delîl ü bürhân olmağ erbâb-ı kemâle püşide vü nihân degildir.”(Tezkire-yi Sâlim, 979, v. 141)

şakâyık-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri'nde, şefik Mehmed'in Masraf-zâde lakabıyla bilindiği, Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinden iken sonra bazı vezirlere kâtip olduğu, vakâyî-nüvisliği sebebiyle Sadrâzam Ali Paşa'ya intisap ettiği ve küçük evkaf muhasebeciliği yaptığı, H.1127/M.1715'te vefat ettiği kayıtlıdır.

“Maşraf-zâde dimegile şöhret-dâde Mehmed Efendidür Dîvân-ı Hümâyûn kâtiblerinden iken ba'zı vüzerâyâ dîvân efendisi olmuşıdı veķâyî-nüvisliği sebebiyle şadr-ı a'zam-ı sâbık Dâmâd-ı şehryârî 'Alî Paşa hâzretlerine intisâb eyleyüp küçük evkâf muhâsebeciliği ile kâm-yâb olduğdan řoñra biñ yüz yigirmi yidi târihinde fevt oldı.”(Özcan, 1994: 466-467)

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi kitaplığı 3683 numarada kayıtlı bir şefik-nâme nüshasının ön zahriyesinde şefik Mehmed'le ilgili şu bilgilere rastlamaktayız: *“Veysi merhûm siyer-i şerîf şâhibi başkadır. şefik merhûm Dîvân-ı Hümâyûn kâlemi kâtiblerinden hâcegândandır devr-i Muřtafâvi ve salşanat-ı Ađmedî'de müştağdemîn-i devletden sihr-âferîn bir münşîdür ya'nî vaşşâf-ı Rûm'dur biñ yüz on beş târihinde şişman sultân Muřtafâ'nın hal'i ve Edirne'de Sultân Ađmed'in cülûsı vaķ'asını kalem almışdur.”*

Bu notta şefik Mehmed'in özellikle çok iyi bir münşî olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu notu düşen kişi, şefik Mehmed'i inşâda Veysi ile kıyaslasa da onunla aynı seviyede olmadığını, fakat şefik Mehmed'in de sihir yaratan bir münşî olduğunu vurgulamıştır.

Bursalı Mehmed Tâhir, şefik Mehmed'in devlet görevlerinde bulunduğunu şefik-nâme adlı bir eser yazdığını ve bu eserini, Nergisî tarzında hatta Nergisî'den daha muğlak bir üslupta telif ettiğini, şefik Mehmed'in, Edirne Vak'ası'nda adı geöen kişileri ve olayları doğrudan, aöık bir şekilde söylemeyip, olaylara ve kişilere tevriye ve muammâ yoluyla işaret ettiğini kaydetmiştir. (Osmanlı Müellifleri, 1333: 75)

şefik Mehmed Efendi'nin, şefik-nâme¹, şefik-nâme Muvazzıhı ve Emsâl-i Arab u Acem² olmak üzere üç müstakil eseri vardır. Ayrıca bir mecmû'ada kaside ve gazelleri tespit edilmiştir.³

şefik-nâme

1. Muhtevâsı

Tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda özellikle belirtildiği üzere şefik Mehmed'in en önemli eseri **şefik-nâme** veya diğer adıyla **Edirne Vak'anâmesi**'dir. **Edirne Vak'a**'sının meydana geldiği 27 Temmuz 1703 tarihinde **II. Mustafa**, padişah ve **Amca-zâde Hüseyin**, sadrâzam idi. II. Mustafa vaktinin çoğunu Edirne'de geöirip devletin siyâsî ve iktisâdî işleri ile ilgilenmezken Amca-zâde Hüseyin, devletin kalkınması ve ilerlemesi için ciddi çaba sarfetmekteydi. II. Mustafa, hocası **Feyzullah Efendi**'yi, şeyhülislâm yaptı. II. Mustafa'nın çok itibar ve hürmet etmesinden dolayı, Feyzullah Efendi devletin her işine müdahale ediyordu. Sadrâzam da onun padişah üzerindeki etkisini bildiği için durumu idare etmeye çalışıyor, sesini çıkarmıyordu. Feyzullah Efendi, padişah üzerindeki tesirini kullanarak yüksek makamlara oğullarını ve akrabalarını getiriyor ve bütün atama ve azillere müdahale ediyordu. Ne var ki başta Amca-zâde ve diğer devlet erkânı ona hiçbir şey yapamıyordu. Hatta kendisine diş bileyen Amca-zâde bile bir hadiseden sonra şeyhülislâmın yardımına muhtaç kalmış ve bu yüzden şeyhülislâmın tahakkümü ona da tesir etmişti. Bu durumdan ve bir akrabasının padişah tarafından idam edilmesinden ötürü akıbetinden endişelenen Amca-zâde yanıkara hastalığına tutuldu ve kısa süre sonra vefat etti.

Amca-zâde'nin vefatından sonra meydan tamamen Feyzullah Efendi'ye kaldı ve sadârete **Daltaban Mustafa Paşa**'yı getirdi. Ancak **Râmî Mehmed Efendi**, sadrâzamanın idarede tek olma gayreti içinde olduğuna dâir bir söylenti çıkardı, bundan evhamlanan Feyzullah Efendi ve Giray Han isyanın bastırılmasında sadrâzamanın geö hareket etmesinden dolayı öfkelenen II. Mustafa, Daltaban Mustafa Paşa'nın idamını istedi.

¹ Koçoğlu, Turgut (2004), şefik-nâme, şefik-nâme şerhi ve Edhem ü Hümâ Mecmû'ası (İnceleme-Tenkitleli Metin-Sözlük), (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Prof. Dr. Atabey Kılıç)

² DİA (2009), “şefik Mehmed Efendi”, TDVİA, TDV Yayınları İstanbul, C. 38, s. 415-417.

³ Selçuk, Bahir; Akgül, Mesut (2015), “şefik Mehmed'in Gazelleri”, *International Journal of Language Academy*, Volume 3/2. Summer, s. 1-13.; Selçuk, Bahir; Akgül, Mesut (2015), “şefik Mehmed'in Kasîdeleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *Fırat University Journal of Social Science*, C. 25, S. 2, s. 27-58.

maruz kalan **Karakaş Mustafa** isimli bir tımarlı geçti. Padişah ve Feyzullah Efendi'nin Edirne'de olduğu bu süreçte âsiler, Çalık Ahmed'i yeniçeri ağası; Kavanoz Ahmed Paşa'yı sadrâzam; önce Paşmakçı-zâde, sonra da İmam Efendi'yi ŐeyhüliŐâm yaptılar.

Tayîn ve azillerden sonra idareyi iyice ele alan âsiler, padişaha bir arıza göndererek, Feyzullah Efendi ve nakîbüleŐrâf olan oğlu Fethullah Efendi'nin İstanbul'a gönderilmesini, sonra kendilerinin de gelmesini, aksi takdirde büyük bir orduyla Edirne'ye yürüyeceklerini bildirdiler.

Bunun üzerine iyice telaşlanan Edirne, olayın maaş kaynaklı olmadığını, Feyzullah Efendi ve ailesinden kaynaklandığını anlayıp, onların Karadeniz yoluyla memleketleri Erzuruma gitmelerine karar verdi.

İstekleri kabul olmayan âsiler, II. Mustafa'yı da tahttan indirmeyi düşünerek büyük bir ordu ile Edirne'ye hareket ettiler ve Davudpaşa sahrasına yerleştiler. Bunun üzerine Rumeli ve Anadolu'daki birlikler Edirne'ye çağrıldı, fakat âsilerin engelleri sebebiyle sadece Rumeli'deki bazı birlikler, Edirne'de II. Mustafa'nın yanında yer alabildi ve başlarına da Râmî Mehmed Paşa geçirildi.

Yeniçeri, bostancı, cebeci, garipler, sipahi, sâdât, ulemâ ve bir kısım esnâfdan oluşan 30 bin kişilik âsî gürühunun üzerine, Râmî Mehmed Paşa, **Yörük Hasan Paşa** komutasında 8 bin kişilik Edirne ordusunu gönderdi; ancak bir Şey yapamayacağını anlayan Yörük Hasan Paşa, biraz daha asker istediye de, âsiler karşısına çıkabilecek yeterli sayıya ulaşamadı. Bu sırada âsiler, Çorlu'da ilk defa Cuma namazı kılıp Şehzâde Ahmed adına hutbe okuttular.

21 Ağustos 1703'te Babaeski'de karşı karşıya gelen iki ordu, kan dökülmeden bu işin bitmesi için görüştüler ve Edirne ordusu da İstanbul ordusuna iltihak etti.

İki ordu 22 Ağustos 1703'te Edirne'ye geldi, Râmî Mehmed Paşa ve devlet erkâmı başları derdine düşüp kaçtılar. II. Mustafa ise otağı ile İstanbul'a getirildi. Ancak bu hâle ve tâc u tahtının gitmesine dayanamayan II. Mustafa 29 Ocak 1704'te vefât etti.

II. Mustafa tarafından isyan sırasında azl edilerek memleketine gitmesi istenilen Feyzullah Efendi'nin, Varna'da yolu kesilmek istendi. Bunun üzerine Râmî Mehmed Paşa'dan yardım isteyen Feyzullah Efendi ve ailesi, yine onun hilesiyle Edirne'ye getirtilerek isyancı başları Karakaş Mustafa ve Durican Ali'ye teslim edildi. Bu iki Şahıs, Feyzullah Efendi ve oğullarına akıl almaz işkenceler yaptılar. Âsilerin tayin ettiği ŐeyhüliŐâm İmâm Efendi, padişah III. Ahmed'den Feyzullah Efendi'nin cezalandırılması için izin aldı. Cezalandırmak için İstanbul'dan gelenler arasındaki sâdâttan birkaç kişi, Feyzullah Efendi'nin başındaki seyyidliği temsil eden yeşil sarığı aldılar. Sonra yarı çıplak vaziyette bir hammal beygirine bindirilerek Bitpazarı'na getirilen Feyzullah Efendi, burada işkence edilip başi kesilerek katledildi. Kesilen başi bir mızrağa takılarak Edirne sokaklarında gezdirildi. Gövdesi ise zorla getirtilen bir gurup Hıristiyan keşişi

tarafından bir ata bağlattırıldı ve birkaç saat yollarda gezdirilip parçalandı. Akabinde gövdesi ve başı Tunca nehrine atıldı. Sonra cesedi kendisini sevenler tarafından nehirden çıkarılıp Sitti Sultan Camisi civarındaki Abdülkerim Mektebi avlusuna defnedildi. Oğullarından sadece Fethullah Efendi katledildi. Diğer oğullarının yaşamasına müsaade edildi.⁴

Kısa bir giriş ve 9 makâleden oluşan şefik-nâme'nin muhtevâsı yukarıda anahatlarıyla aktardığımız 1703 Edirne Vak'ası'dır. Her makâlede bu hadisenin bir bölümü, bir merhalesi bütün olaylar ve şahıslarıyla anlatılır; ancak müellif, klâsik tarih kitapları gibi olay ve kişileri açık bir şekilde belirtmez. Bu durumda şefik-nâmenin dil ve üslûbuna bakmak lâzım gelir.

2. Dil ve Üslûbu

şefik-nâme'de san'atkârâne bir üslûp kullanıldığı, Arapça ve Farsça kelimelerin çoğunlukta olduğu, Türkçe kelimelerin nadiren kullanıldığı, bunların da genellikle *etmek*, *olmak*, *kılmak*, *eylemek* gibi yardımcı fiillerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Bu fiilerin hâricinde az olmakla beraber, başka Türkçe kelimeler de kullanılmıştır. şefik-nâme'deki Arapça ve Farsça çoğu kelimenin anlamı ancak özel sözlüklerde bulanabilecek mahiyettedir. Hatta eserin bazı nüshalarının derkenarlarında büyük oranda bu kelimelerin anlamlarını açıklayan ibareler bulunmaktadır.

“Mařla‘u’l-envârından bâriķa-fürüz-ı tevcih ü te’vil olarak şureyyâ-mişâl müctemi‘ü’ş-semi leme‘ân iden şerâre-yi eřrâ giribân-ı mükellel-zih-i řarđdan dâmen-i la‘lîn-tırâz-ı ğarba varınca belki saşı-tı başı-tı ğabrâdan saşı-tı muhî-ti ğadrâya irince fetile-yi esbâb-ı niźâm-ı kâ’inâtı nîrân-ı teşettüt ile mişbâhu’l-mişbâh fürüzân idüp řaķķ-ı ‘ařâ-yı muvaşhidin bir ğadde bâliğ oldu ki řuřb-ı dâ’ire-yi devrân ğâh künküre-yi bâlâ-ğâne-yi hevâya ta‘lik-i seccâde-yi kerâmet idüp...” (şefik-nâme, 109, v.1b)

şefik-nâme'nin ilk varağından yapılan bu alıntıda yaklaşık 70 kelimedenden sadece 9'u Türkçedir. Bunların da çoğu yardımcı fiil görevindeki etmek ve olmak kelimeleridir. Ayrıca burada *şerâre-yi eşrâ* ve *řaķķ-ı ‘aşâ-yı muvaşhidin* gibi ancak Meydânî'nin Mecma‘ü'l-Emsâl'inde bulunabilecek Arap atasözü ve deyimleri de yer almaktadır.

şefik-nâme'de iki, üç, dört, beş hatta altı kelimedenden oluşan Arapça-Farsça tamlamaların yanında az da olsa Türkçe isim ve sıfat tamlamaları da kullanılmıştır. Arapça ve Farsça terkiplerin kelime sayısına göre dağılımlında dengeli bir oran göze çarpmaktadır. Yani iki, üç ya da dört kelimedenden oluşan tamlamaların birbirine oranında ciddi fark yoktur. Eserde her ne kadar üç veya dört kelimedenden müteşekkil tamlamalar daha çok yer alsada iki kelimedenden oluşan tamlamaların

⁴ Edirne Vak'ası hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1995) Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, C.IV, s. 15-45.; Öztunç, Yılmaz (1994), Büyük Osmanlı Tarihi, Ötügen Neşriyat, İstanbul, C.IV, s. 433-443.

sayısı da diğerlerine yakındır. Çok fazla olmamakla beraber beş, altı kelimededen müteşekkil tamlamalar da kullanılmıştır.

“temimesi duhte-yi giribân-ı iştihâları olan ketâyib-i Ebrehe-rekâyib makâle-i güzeste de tayy-kerde-yi sâ’î-kalem-i mekbûbu’s-sebîb olan vâdî-yi ğarîb ü nehc-i ‘acîb üzere zâmîle-bende ğurûc olup fenâ-yı ‘arînetü’l-hurrâbda vâkı‘ sâha-yı nazîfesi zıll-ı ma‘delet-i zıll-ı İllâhî ile mânend-i “Beledü’l-emîn” “Lâ-fesûka ve lâ-cidâle” rebî‘-i rahmet-i feyzânından secc-i mu‘sirât-ı emn ü emân ile ser-sebz ü reyyân bir merc-i sünbül-bîz-i behişti-erecede tesviye-yi haml-i tedbîr-i sakîmleriçün birkaç gün darb-ı ğayme-yi nüzûl birle siklet-bağı-sîne-yi zemîn oldılar az zamânda fecc-i amîkdan şarîk u ğayr-ı sarîk gelüp ordu-yı tîre-rûylarında” (şefik-nâme, 109, v. 22b)

şefik-nâme’den yapılan yukarıdaki alıntı tamlamaların kelime sayısına göre incelendiğinde:

İki kelimededen oluşan 9 tamlama yer almaktadır, bunların da 2’si Türkçedir. **Üç kelimededen** oluşan 8, **dört kelimededen** oluşan 4, **beş kelimededen** müteşekkil 1 ve **altı kelimededen** oluşan yine 1 terkip bulunmaktadır.

şefik-nâme’de mutarraı –yani revî harfleri aynı, vezinleri farklı kelimelerin kullanıldığı- seci ve mütevâzî –yani hem revî hem de vezinleri aynı olan kelimelerin kullanıldığı- secilerin fazla olduğu dikkat çekmektedir.

“terânesiyle dem-sâz eyleyüp neşv ü nemâ-yı ‘inâyet-i Rabbânî birle ravza-yı ğuld-i berîn gibi ni‘am-ı firâvânî her-dem-i bahâr “Ükülühâ dâ’imün” olan bostân-serâ-yı dârü’l-‘ıyş-ı cihân-bânî dâm-ı mağrûste ile’l-inkırâzi’z-zamân fî-vikâyeti’ş-Şamedânî ki hemîşe dest-i zu‘afâya nisbet-i bāküre-yi eşcâr-ı merfû‘ası “Ķuřûfuhâ dâniyetün” ve nev-bâve-yi ağşân-ı mağbû‘ası “Lâ-merfû‘atün ve lâ-memnû‘atün” dür ezhâr u eşmârını dendân-ı ta‘arruz birle bir bir izâ‘ata mür-mişâl kemer-beste-yi ğurş u âz olup ğitdiler” (şefik-nâme, 109, v.23b)

Arapça-Farsça kelimelerin çok fazla kullanılması, üç ve dört kelimededen oluşan tamlamaların sıklıkla yer alması ve secideki tutumundan dolayı şefik-nâme’nin Türk nesrindeki yerini **san’atkârâne/münşiyâne/üslûb-ı âlî** olarak değerlendirebiliriz. Zaten şefik-nâme’den bahseden eserler, aşağıda -üslûp meselesini ele alırken bahsedileceği üzere- onun üslûbunun Veysi ve Nergisi tarzında olduğunu belirtirler:

şefik Mehmed Efendi, Edirne Vak’ası’nda yer alan ve isimlerini açıkça zikretmekten çekindiği kişileri ve olayları, kullandığı terkipli ve çoğunlukla Arapça ve Farsça kelime ve deyimlerden oluşan dilin, müphem ve muğlak üslûbunun ardında gizlemiştir. Aslında Edirne Vak’ası’nın ayrıntılarıyla ele alındığı bu eseri anlamak için *ayaklanmayla ilgili daha önceden bilgi sahibi olmak, Arap ve Fars mesellerini iyi bilmek ve muammâ çözme usûllerine vâkıı olmak* gerek. Bu

sebeplerdir ki Muhammed El-Hâc Muslî⁵ ve Mahmud Celâleddin Paşa tarafından şefik-nâme'ye iki farklı şerh yazılmıştır.

Müellif, ayaklanmayla alâkalı kişilerin isimlerini kesinlikle söylememiştir. Hatta olayların nasıl geliştiği bile bir tarih kitabı tarzında açıkça anlatılmamıştır. Sadece şiirler veya veciz ifadelerle, Arapça ve Farsça mesellerle kişilere ya da olaylara işaret ve îmâda bulunulmuştur. Bu da hâliyle üslûbun kapalı ve muğlak olmasını gerektirmiştir.

Muhammed El-Hac Muslî, şefik-nâme şerhi isimli eserinde şefik Mehmed'in şefik-nâme'de kullandığı üslûp hakkında şunları söyler:

“Minvâl-i cidd ü hezl ü luğaz u ta'miye vü uğciyyede bir nev-zuhûr kumâş-ı vüşiyü'l-levn tarh u nesc itmekile... kâdiğ ü mâdiğ ü müsâmiđiñ izrâ vü iđrâ vü iğzâları nibâline nişâne olduğı risâle-yi muğtaşarası ki fi'l-hağıka Nihâlistân-ı Nergisî gibi gülşen-i belâğat-ı Veysi'de açılmış nercis bâğı degildür gül-i hod-rûy şağıdır ammâ yine fi'l-cümle dâmen-i kûhsâr-ı bedî' ü beyânda tâze-şüküfte olmuş bir şüküfe-yi rengîn olmağın yabana atılmaz zib-i řiře-yi çeşm-i im'ân kılinmağa şâyân bir lâle-yi müstecmi'u'l-elvândur.”(şefik-nâme, 109, v. 40b)

Kısaca ifade edecek olursak şefik Mehmed; *lugaz, muammâ, latife, bilmece* türünde yeni, renkli bir kumaş dokumuştur. Övenin, yerenin, hoş görenin çok övmesine ve çok yermesine bir örnek olan kısa risale (şefik-nâme) gerçekte Nergisî'nin Nihâlistân'ı ve Veysi'nin belâğati gibi bağda açılmış bir nergis değildir, bir yaban gülüdür. Ama yine de belâğat dağının eteğinde yeni açılmış bir çiçektir ki bir kenara atılamaz. şefik-nâme inceden inceye incelenmesi gereken ve bütün renkleri kendisinde toplayan bir lâledir.

Bursalı Mehmed Tâhir, şefik Mehmed'in dili ve üslûbu ile ilgili olarak şunları söyler:

“şefik-nâme ismiyle Nergisî tarzında ve belki daha muğlak yazdığı mağbû'elli beş şahîfelik târiğçesi meşhûrdur. İsmi ni şarâhaten zikr etmek istemediği eşhâş havfindan nâşi tevriye tarîkıyla zikr etmişdir ki bu sebeple şerhe ihtiyâc görülmüşdür.” (Osmanlı Müellifleri, 1333: 75) Mehmed Tâhir'e göre, şefik Mehmed'in üslûbu Nergisî'den daha muğlaktır. şefik Mehmed, isimlerini açıkça söylemekten korktuğu kişileri tevriye yoluyla zikretmiştir.

şefik-nâme'nin, özellikle Muhammed El-Hâc Muslî'nin belirttiği lüğaz, kapalı anlatım ve muammâ üslûbunu ve Bursalı Mehmed Tâhir'in söylediği tevriyeli anlatımını aşağıdaki örneklerde görebiliriz:

Bazı şefik-nâme nüshalarının derkenârlarında, eserde geçen birkaç ta'miye ve tevriyenin izahı vardır:

⁵ Bakınız: Koçoğlu, Turgut (2004), şefik-nâme, şefik-nâme şerhi ve Edhem ü Hü mâ Mecmû'ası (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük), (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Prof. Dr. Atabey Kılıç)

“Mâ hîleti’r-râmî izâ eltekatî’l-‘adâ

Fe erâde en yermî fenkaça’a’l-vitr” (Şefik-nâme, 109, v. 28b)

(Düşmanlarla karşılaştığı zaman, onlara ok atmak istediğinde yayı kopan birisinin hilesi nedir?)

Yukarıdaki bu şiirde Edirne Vak’ası’nın meydana gelmesinde büyük rolü olan, fitne ve fesadın kaynağı Râmî Mehmed Paşa anlatılmaktadır. Beyitte geçen “râmî” kelimesi Râmî Mehmed Paşa’ya işaret etmektedir. Zaten beytin anlamına da baktığımız zaman adeta Râmî Paşa’nın sergüzeşti gözler önüne gelmektedir. Kendisi, sadârete geldiği zaman, düşmanı ile karşılaşmıştı ki o da padişah üzerinde büyük bir nüfûz ve iktidar sahibi olan Şeyhülislâm Feyzullah Efendi idi. Ancak padişah Râmî Paşa’nın okunu kırmıştı. Çünkü padişah, Râmî Paşa’ya kesinlikle Feyzullah Efendi’ye danışmadan bir iş yapmamasını ve ona boyun eğmesini tavsiye etmişti. Yay kırılan Râmî Paşa da hemen hileye yani fitne ve fesada yönelmiş, isyanın kıvılcımını körükleyen kişi olmuştu.

“Nây u kudûm-ı turfe-nevâ dem-be-dem ma’reke-ârâlık terânesiyle...” (Şefik-nâme, 109, v. 2a) cümlesi, Amca-zâde Hüseyin Paşa’nın vefatından sonra Feyzullah Efendi’nin isteğiyle sadarete geçen Daltaban Mustafa Paşa’ya işaret etmektedir.

“Lâ-cerem izâlesiyle tevsî’-i dehlîz-i maşşûre-yî âmâl kılınmak yanlarında vücûhıla rûbe-yî vücûbe irmişidi binâ-ber-în zarar-ı şer’iyyesini ref’ şüretinde kal’ u kam’ına fetvâ-dâde-yî ruhşat u cevâz olmalarıyla ol rûz-ı ciger-sûz-ı dehşet-endûzda ki nümüne-nümâ-yî Kerbelâ-yî pür-kürüb u belâ idi mümâşil-i künbed-i hadrâ-yî gerdûn olan kubbe-yî ferkadân-fersâsını “âliyhâ sâfilehâ”⁶ itdiler lâkin ğulazâ-yî selîbü’l-hayâ-yî büğât bunuñıla iktifâ itmeyüp sâķ-ı dî’âme-yî istiñâlesine dağı kullâb-ı istiñâl ile rabt-ı kemend-i hizlân ve bî’a-yî şakâvetde kendir-sûzî-yî şenâ’at birle micmere-gerdân-ı müzâheretleri olan kâfir-ni’metân-ı şemmâş-tıynetân mu’âzadatıyla keşân keşân kûhu’l-berz meşâbesindeki esâs-ı gerdûn-mesâsı “Kâ’an şafşafen”⁷ hâke yeksân itdiler” (Şefik-nâme, 109, v. 28b)

Yukarıdaki paragrafta ise Feyzullah Efendi’nin katlinden bahsedilmektedir. Metinde geçen özellikle “Kerbelâ-yî pür-kürüb u belâ” ibaresi neseben seyyid olan Feyzullah Efendi’ye ve onun ne şiddet ve acı ile öldürüldüğüne işaret etmektedir.

“Ke-Ķudâri fi-Şemûdi”⁸ iki şahş-ı cârüd ki birinüñ zebân-zed-i yerâ’a-yî berâ’a oldığı vech üzere maţla’-ı dîvânçe-yî şakâvet-nişânı olan ebruvân-ı hicâ-’unvânı sevâdü’l-vechü fi’d-dâreyn idüĝine berâ’at-ı istiñâl digerinüñ laķab-ı mâ-bihî’l-iftihârı ‘uzmâ-yî millet-i Rûsdan bir menhûs-ı bergeşte-bahtuñ dîbâce-yî menşûr-ı iştiñârı olan nâm-ı bed-nâmına muţâbaķat birle kâfir-i billâh oldığına dâl idi ‘Ramâhümâllâhü bi’n-niyti’⁹ baĝy ü ‘udvân-ı fir’avnîlerine bürhân-ı bâhir olan

⁶ “Oranın altını üstüne getirdik”. Hûd, 82; Hicr, 74.

⁷ “Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır.” Tâ-hâ, 106.

⁸ Semud kavmindeki Kudar gibi.

⁹ O ikisi ölererek Allah’a gitti.

tuğyân-ı Hâmânilerin kendü rây-ı kâsidlerince şer‘-i şerife ta‘bîķ zu‘miyla niçe müftîye mesâ‘ili ta‘hrîf itdirdiklerinden” (şefik-nâme, 109, v. 29a)

Yukarıdaki paragrafta ise Karakaş-zâde Mustafa ve Durican Ali’den bahsedilmektedir ki bu şahışlar, Feyzullah Efendi ve büyük oğlu Fethullah’a idam edilmelerinden önce inanılmaz işkence yapmışlar ve sonra katletmişlerdir. Metinde geçen ve menfi sıfatlarla anlatılan “*iki şaşış-ı cârûd*” isyanın elebaşlarında Karakaş-zâde Mustafa ve Durican Ali’yi işaret etmektedir. Hatta metnin sonunda onların Feyzullah Efendi ve ailesine yaptıkları menfûr fiilleri, şeyhûlislâmdan fetvâ olarak şeriata uygun gibi gösterdikleri de anlatılmaktadır.

şefik-nâme’de, özellikle *Arapça ve Farsça deyimler ve atasözleri* sıklıkla kullanılarak olaylar tevriyeli ve kapalı bir şekilde anlatılmıştır:

“şüreyyâ-mişâl müctemi‘ü‘ř-ş-semi leme‘ân iden şerâre-yi üşrâ girîbân-ı mükellel-zih-i řarķdan dâmen-i la‘lîn-ıtrâz-ı ğarba varınca belki saşı-ı basî‘-i ğabrâdan saķf-ı muĥî‘-i ĥadrâya irince fetîle-yi esbâb-ı nizâm-ı kâ‘inâtı nîrân-ı teşettüt ile miřbâĥu‘l-miřbâĥ-ı fîrûzân idüp” (şefik-nâme, 109, v.1b)

Yukarıdaki metinde geçen *şerâre-yi üşrâ* ibaresi Arap dili ve kültüründe “*küçük bir kıvılcım*” (Koçoğlu, 2004: 133) anlamına gelir ve bu deyim’in temelinde, bir bal damlacığı yüzünden iki büyük Arap kabilesi arasında çıkan büyük bir savaşın anlatıldığı hikâye yer alır. şefik Mehmed, bu ibareyle Edirne Vak‘ası’nın ortaya çıkmasında, 200 kişilik bir cebeci gurubun, maaşlarının ödenmediği yönündeki şikâyetlerinin ilk kıvılcımı oluşturduğunu belirtmek istemiştir. Zaten bu metinde de küçük bir kıvılcımın bir müddet sonra cihanı saran bir ateş haline geldiği anlatılmaktadır. Bu da 200 cebecinin maaş isyanının, padişahı tahtından edecek koca bir olaya dönmesine işaret etmektedir.

“řaķķ-ı ‘aşâ-yı muvaĥĥidîn bir ĥadde bâliĝ oldu ki ku‘tûb-ı dâ‘ire-yi devrân ğâh künküre-yi bâlâ-ĥâne-yi hevâya ta‘lîķ-i seccâde-yi kerâmet idüp” (şefik-nâme, 109, v. 1b)

Eserin giriş kısmından alınan bu metindeki “*řaķķ-ı ‘aşâ-yı muvaĥĥidîn*” Arapça bir deyim olup “*itaati terk edip, tefrikaya düşmek*” (Koçoğlu, 2004: 134) demektir. Metinde de zaten bu itaatsizliğin ne mertebeye çıktığından bahsedilmektedir.

Sonuç

Örnekler çoğaltılabilir; ancak bu birkaç misalden hareketle sonuç olarak diyebiliriz ki şefik-nâme tamamen muammâlar, lugazlar tevriyeler üzerine kurulmuş; Arapça ve Farsça kelimelerin ve deyimlerin çok fazla kullanıldığı bir dille yazılmış; secilerle ahengi yakalamış; san‘atkarâne/münşiyâne/üslûb-ı âlî olarak niteletebileceğimiz tarzda kaleme alınmış bir eserdir. Bununla birlikte şefik-nâme’nin üslûbunu biyografik kaynakların belirttiği üzere **Veysi ve Nergisi Üslûbu** şeklinde nitelemekte belirleyici ve açıklayıcı olacaktır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Türkçe kelimeler çoğunlukla fiil, yardımcı fiil ya da fiilimsi olarak karşımızı

çıkılmaktadır. Bunların haricinde kelimeler büyük oranda Arapça ve Farsçadır. Terkipler genellikle uzun olsa da cümleler oturaklı, sağlam ve akıcıdır.

Bu hâliyle şefik-nâme, Türk Edebiyatının **san'atkarâne/münşiyâne/üslûb-ı âlî nesir** ve **mensur muammâ** tarzı eserleri arasında yer almaktadır. Fakat ilim âlemince üzerinde dakik çalışmalar yapılmış bir eser değildir. Müellifi şefik Mehmed ise biyografik kaynaklarda, Türk Edebiyatı'nın nesir alanında Veysî ve Nergisî'ye yaklaşacak kadar başarılı kabul edilmiştir. şefik Mehmed edebiyatımızda muammâ, bilmece ve tevriyeli anlatıma yeni bir renk kazandırmış usta bir münşidir.

Kaynakça

Bursalı Mehmed Tâhir (2000), Osmanlı Müellifleri I-II-III, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

COŞKUN, Menderes (2004), “*Son Klâsik Dönem Nesir*”, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi V, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 552-590.

COŞKUN, Menderes (2006), “*Klâsil Türk Şiirinde Mürekkep İstiâre, Temsîli İstiâre ve Alegori*”, **Bilig**, Yaz/2006, S. 38, s. 51-70.

DİA (2009), “*şefik Mehmed Efendi*”, *TDVİA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul,

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1971), Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katalogu C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,

KOÇOĞLU, Turgut (2004), şefik-nâme, şefik-nâme şerhi ve Edhem ü Hüma Mecmû'ası (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük), (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Prof. Dr. Atabey Kılıç)

KUNT, Metin, AKŐİN, Sina (1995), Türkiye Tarihi -3- Osmanlı Devleti 1600-1908, Cem Yayınevi, İstanbul.

Masraf-zâde şefik Mehmed, şefik-nâme, Süleymâniye Kütüphanesi Ali Nihad Tarlan Kitaplığı, no: 109.

ÖZTUNÇ, Yılmaz (1994), Büyük Osmanlı Tarihi, C. IV, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

OKUYUCU, Cihan-KÖKSAL, Fatih-KARTAL, Ahmet (2011), Klâsik Dönem Osmanlı Nesri, Kesit Yayınları, İstanbul.

Sâlim, *Tezkire-i Sâlim*, Raşid Efendi Kütüphanesi no: 979, vr. 141

SELÇUK, Bahir; AKGÜL, Mesut (2015), “*şefik Mehmed'in Gazelleri*”, International Journal of Language Academy, Volume 3/2, Summer, s. 1-13.

SELÇUK, Bahir; AKGÜL, Mesut (2015), “*şefik Mehmed'in Kasîdeleri*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Fırat University Journal of Social Science, C. 25, S. 2, s. 27-58.

şeyhî Mehmed Efendi (1994), şakâyyık-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri, (Haz. Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul.

UZUNÇARşILI, İsmail Hakkı (1995), Osmanlı Tarihi C.IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

YILDIZ, Ayşe (2002), Eski Türk Edebiyatında Seci, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Doç. Dr. Filiz KILIÇ)

İbrahim Halil TUĞLUK*

VAZ'-I ETİBBÂ: ÜMMİD-İ ÂFİYET¹

*Zımnında olmasa eger ümmîd-i 'âfiyet
Hazm eylemezdi vaz'-ı etıbbâyı hastalar*

Özet: XVIII. yüzyılda yaşamış olan şair, hekim ve astronomi bilgini Abbâs Vesîm'in mürettep bir divanının yanı sıra tıp ve astronomi ile ilgili telif ve tercüme birçok eseri vardır. Bu eserlerden biri de yazarın yeni tıpla eski tıp kurallarını karşılaştırdığı Düstûru'l-Vesîm Fi't Tıbbî'l-Cedîd ve'l-Kadîm'dir. İki ciltten oluşan ve kütüphanelerde dört nüshası tespit edilen eserin son bölümü *El-Hâtimetü'l-Vesâyâ İlâ-Etıbbâ*'dır. Bu bölümde Klâsik tıp kitaplarında olduğu gibi hekimlere nasihatlerde bulunan Abbâs Vesîm, bu bölümü Türk, Arap ve İran şairlerinden aldığı manzumelerle de süsleyerek, sanatsal bir dille kaleme almıştır. Bu özellikleriyle Düstûru'l-Vesîm, salt bir tıp kitabı olmanın ötesinde edebî değeri olan bir eser olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle eserdeki bu bölümün dil ve üslup açısından incelenmesi önemlidir. Bu çalışmada Abbâs Vesîm'in hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiş, *Düstûru'l-Vesîm Fi't-Tıbbî'l-Cedîd ve'l-Kadîm* adlı eserin *El-Hâtimetü'l-Vesâyâ İlâ-Etıbbâ* bölümü dil ve üslup açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abbâs Vesîm, Vasiyyetnâme, Üslup, Nihat Sami Banarlı.

ADVICE FROM DOCTORS: APPETITE HOPE

Abstract: Abbâs Vesîm, who is poet, doctor and astrologer and lived in 18th century, has a lot of copyright and translation works about medicine and astrology as well as his rearranged divan. One of these works is Düstûru'l-Vesîm Fi't-Tıbbî'l-Cedîd ve'l-Kadîm in which he compared the rules of old and new medicine. Last section of the work consisting two tomes and four different copies in the libraries is *El-Hâtimetü'l-Vesâyâ İlâ-Etıbbâ*. Abbâs Vesîm who gave advices to doctors in this section just like the classical medicine books wrote this section artistically, titivating with poems belong to Turkish, Arabic and Persian poets. By these features Düstûru'l-Vesîm has got literal importance as much as medical. By this reason it is important to analyze this section from the point of language and wording.

In this study it has been informed about the life and works of Abbâs Vesîm shortly and analyzed *El-Hâtimetü'l-Vesâyâ İlâ-Etıbbâ* section of Düstûru'l-Vesîm Fi't-Tıbbî'l-Cedîd ve'l-Kadîm from the point of language and wording.

Key Words: Abbâs Vesîm, Vasiyyetname, Wording, Nihat Sami Banarlı.

*Doç. Dr.; Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi (itugluk@adiyaman.edu.tr)

¹ Bu çalışma, 4-5 Mayıs 2009'da Kayseri'de düzenlenen IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu -Prof. Dr. Abdülkerim ABDÜLKADİROĞLU Hatırasına- sunulan, "Abbâs Vesîm'in Düstûru'l-Vesîm Fi't-Tıbbî'l-Cedîd ve'l-Kadîm Adlı Eserinin El-Hâtimetü'l-Vesâyâ ilâ Etıbbâ Bölümünün Dil ve Üslup Açısından İncelenmesi: Vaz'-ı Etıbbâ: Ümmîd-i Âfiyet" adlı bildirinin geliştirilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş şeklidir.

Giriş

İstanbul'da doğmuş olan, 18. yy.'ın önemli ilim adamı ve şairlerinden Vesîm'in asıl adı Abbâs'tır. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, (h. 1100-m. 1689) da doğduğu tahmin edilmektedir. Abbâs Vesîm'in babasının adı Abdurrahmân'dır. Yeğeni Mehmed Sâdık Efendi 1789'da hekimbaşı olmuştur.

Abbâs Vesîm'in kaleme aldığı eserler onun iyi bir eğitim aldığını gösterir. Abbâs Vesîm, genç yaşta kendini yetiştirmiş, hem dinî ilimler hem de pozitif ilimlerle uğraşmıştır. Doğum yeri olan İstanbul'da kırk yıl sabırla çalışmış, ilmini ilerletmek gayesiyle Mekke, Medine ve Mısır'a seyahatlarda bulunmuş, oralarda birçok ilim adamıyla görüşüp onlardan istifade etmiştir. Aynı zamanda Batı hekimlerini de takip eden yazar Latince, Yunanca, İtalyanca ve bazı Afrika dillerini öğrenmiştir. Üstadım diye bahsettiği Mevlânâ Kâtibzâde Mehmed Refî Efendi'den tıp, Mevlânâ E's-Şeyh Ahmed Mısırî'den astronomi ile ilgili bilgiler almıştır. Ta'lik hattını Hekimbaşı Kâtipzâde Refî Efendi'den alan Abbâs Vesîm'in diğer hocaları; Bursalı Alî ve onun üstadı Dervîş Ömer Şifâ'î, Hayâtî-zâde Mehmed Emîn Efendi'lerden tıp; Yanyalı Es'ad Efendi'den felsefe ve Farsça; Dervîş Sâdık Fethiyevî, Dervîş Şâhid ve Dervîş Düstûr'dan Örfî, Sâ'ib ve Şevket Dîvânları ile Mesnevî-i Şerîf eğitimi almıştır.

Halvetî ve Kâdirî tarikatları içinde bulunan Abbâs Vesîm, son olarak Mehmed Emin Tokâdî'ye intisap etmiştir.

Abbâs Vesîm'in en önemli özelliklerinden biri de kimden olursa olsun ilme duyduğu iştiağını gidermeye çalışmasıdır. Abbâs Vesîm, nerede bir ilim ehli görse ona ulaşmaya, ondan istifade etmeye çalışmış, yabancı ilim adamlarının eserlerini incelemiştir. Aynı zamanda çalışma alanı ile ilgili olarak Kur'ân ve hadise vakıftır. Süleymaniye Dârü't-Tıbbî'nden yetişmiş olan Abbâs Vesîm, çalışmalarını sadece teorik olarak değil, pratiğe de aktarmış, tıp ile ilgili çalışmalarında yabancı hekimlerle çalışmaktan geri durmamıştır. *Vesîletü'l-Metâlib Fî-İlmi't-Terâkîb*'in önsözünde, eseri yazarken Petro adındaki Yunan hekimiyle konu ile ilgili bazı zorlukları mütalaa ettiklerini belirtir.

18. yy.'ın önemli bir hekimi olan Abbâs Vesîm, İstanbul'da Sultan Selim Çarşısı'nda bir dükkân açmış, orada hekimlik mesleğini icra etmiştir. Abbâs Vesîm, aynı zamanda saray hekimliği de yapmıştır.

Abbâs Vesîm, samimi bir dindar, kendini yetiştirmiş bir ilim adamı, sanat inceliğine sahip bir şairdir. Hanefi mezhebindedir. Biyografisini ele alan bazı eserlerde -kaynak göstermeden- Süleymaniye civarındaki evinde haftalarca yabancı hekimlerin kaldığı belirtilir.

Abbâs Vesîm’in fiziki özelliği olarak elimizde bulunan en önemli bilgi onun kanbur oluşudur. Biyografisinin verildiği kaynaklarda da bu özelliği özellikle vurgulanır. Hatta Abbâs Vesîm’in şöhretinin *Kambur Vesîm* olarak yayıldığı, şairin bu lakapla anıldığı belirtilir.

29 şevval 1173 (13 Haziran 1760) Cuma günü vefat eden Abbâs Vesîm, Edirnekapı dışına defnedilmiştir.

Vesîm; Türkçe, Arapça ve Farsçaya hâkimdir. İtalyancadan Türkçeye çeviri bir eseri de vardır. *Rü’yet-i Hilâl* adlı eserini Arapça kaleme almıştır. *Düstûru’l-Vesîm*’in Mukaddimesi’nde Latince, Yunanca ve Afrika dillerini de bildiğini belirtir. Âgah Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri adlı eserinde *Düstûru’l-Vesîm*’den bir örnek metin verir ve Abbâs Vesîm’in oldukça sade bir dil kullandığını ifade eder. Bunun yanında eserinin mukaddimesini Veysî’ye yakışan bir dille yazdığını da belirtir.

Abbâs Vesîm’in Divanı’nın yanında; tıp, astronomi alanında kaleme alınmış *Düstûru’l-Vesîm Fî-Tıbbı’l-Cedîd ve’l-Kadîm*, *Nehcü’l-Bülûğ Fî Şerhi Zîc-i Uluğ*, *Risâle Fî-Rü’yeti’l-Hilâl*, *Tercemetu Kitâbi’l-Bircendi Mine’l-Husûf ve’l-Küsûf*, *Vesîletü’l-Metâlib Fî ‘İlmi’t-Terâkîb* adlı mensur eserleri vardır.²

I. Düstûru’l-Vesîm Fî Tıbbı’l-Cedîd ve’l-Kadîm

Düstûru’l-Vesîm Fî Tıbbı’l-Cedîd ve’l-Kadîm, Abbâs Vesîm’in tıp alanında kaleme aldığı bir eserdir. Eser, 1161 / 1748’de telif edilmiştir.³ Kitap bir önsözle başlar. Yazar, bu bölümde Allah’a hamd ve sena ettikten, Hz. Muhammed’e salâvat getirdikten sonra ilim yolunda yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler verir. Eseri nasıl oluşturduğunu aktardıktan sonra, Sultan III. Mustafa için yaptığı macuna değinerek, sultanın bu macundan şifa bulunduğunu ifade eder. Manzum parçaların da bulunduğu önsöz uzun bir mesnevi ile sona erer. Bu bölümün dili ağır ve secili olup uzun tamlamalar kullanılmıştır.⁴

Sonraki bölümde kitabın içindekiler sıralanmıştır. Buna göre kitap şu bölümlerden oluşur:

Mukaddime: Bu bölümde tıpta bilinmesi gereken kurallar anlatılmıştır.

1. **bölümde**, baştan ayağa kadar hastalıkların özellikleri anlatılmıştır.
2. **bölümde**, kadın ve çocuk hastalıkları anlatılmıştır.

²Abbâs Vesîm’in hayatı ile ilgili bölüm İbrahim Halil Tuğluk’un Abbâs Vesîm Efendi Hayatı Eserleri ve Divanı’nın Tenkitli Metni, Ankara, 2007 (Basılmamış Doktora Tezi), adlı çalışmasından istifade edilerek hazırlandı. İstifade edilen kaynakların kaynak tenkidi ve dipnotlar için adı geçen çalışmaya müracaat edilebilir.

³Kitabın ismi aynı zamanda yazılış tarihini de verir.

⁴Eserin mukaddimesi Müstakim-zâde Sa’deddin tarafından kaleme alınmıştır.

3. bölümde, tümörler ve ülserler anlatılmıştır.

4. bölümde, ilaçlar anlatılmıştır.

5. bölüm **Hâtîme** bölümüdür. Yazar, bu bölümde hekimlere tavsiyelerde bulunur.

Eserde her hastalığın önce Arapça terminolojisi verilmiş, sonra da Türkçe karşılığı verilip açıklanmıştır. Her hastalık; sebep, belirtiler ve ilaç olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Yazar, eserinde Batılı ve Doğulu hekimlerden alıntılar yapmıştır. Eser üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. (Akıncı, 1964: 131-142)

II. El-Hâtîmetü'l-Vesâyâ İlâ-Etubbâ

Tıp tarihinde hasta hekim-ilişkisi üzerine birçok eser kaleme alınmıştır. Tıbbın babası olarak kabul edilen Hipokrat (MÖ. 460-375) ile başlayan bu gelenek, müslüman ve Türk hekimlerin eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Râzî (865-925), *Ahlâku't-Tabîb ve Mihnetü't-Tabîb*; İshâk bin Ali er-Ruhâvî, *Edebü't-Tabîb*; ez-Zehrâvî (936-1013), *Et-tasrîf*; İbni Sinâ (980-1037) *Risâletü Fî Evveli Mâ Yecîbu Ale't-Tabîb*; Cerrâh İbrâhîm, *Alâ'im-i Cerrâhî*; Emîr Çelebi *Enmuzecü't-Tıbb* adlı eserlerinde hekimin sahip olması gereken özellikler üzerinde durmuşlardır. (Acıduman, 2008: 68-72)

Deontoloji alanında kaleme alınan bütün vasiyyetnâmelerde olduğu gibi Abbâs Vesîm de kaynağını Hipokrat'tan (MÖ. 460-370) aldığı belirtir. Hipokrat'a ait vasiyetin birçok defa şerh ve izahı yapılmasına rağmen metinde bazı anlam kopuklukları olduğuna dikkat çeken yazar, bunun sebebini de nüshalardaki yanlışlara ve diğer etkenlere bağlamıştır:

“Bu ‘abd-i samîm ya‘nî mü‘ellifü’l-kitâb el-Hâc ‘Abbâs Vesîm der ki: Vaktâ ki Cenâb-ı Vâcibü’l-Vücûd Te‘âlâ şânehü hazretleri bu kitâb-ı müstetâbin tebyîz ü itmâmını ve tertîb ü nizâmını bu za‘îfin ser-engüşt-i kalem-i himmetine tevkîf itmegîn İmâm-ı mütekaddimîn ve muktedâ-yı müte‘ahhirîn Bukrat dâ‘î ile’t-tevhîd-nâm feylesof-ı ferîdin etubbâ-yı elibbâdan kadr-i cevâhir-i nesâyihî idrâke kâbil ü ol cevâhir-i zevâhir ile gûş-ı ‘irfânını tezyîne mâ‘il olanlara eylediği ‘uhûd ve vesâyâsı nice usûl-ı menâfî‘i hâviye olmağla bu eser-i celîlü’l-i‘tibâr ol vesâyâ ile tezyîl ü tekâmîl kılınıp hitâmühü misk denilmege sezâ-vâr görüldü ve ol vesâyâdan ba‘zı mevâki‘ ğâyetde icmâl üzere olmağla ‘ulemâ-yı eslâfdan ve eslâf-ı ‘ulemâdan ba‘zıları ol mevâki‘-ı mücmeleyi şerh ü beyân eylemiş ve ba‘zı mevâzi‘ı hayli güzel şerh edip vâfir sözler söylemiş. Ol şerh ve beyânda ba‘zı fevâ‘id zevâ‘id olmağla anı dahi mevâki‘inde nakli ile îrâd ve ityân münâsib belki lâzım ve lâzib olmağın terkinde ruhsat-dâde-i cevâz olmakdan ihtirâz olundu. Lâkin hafî olmaya ki eger ba‘zı mevâzi‘de kelâmın ‘adem-i irtibâtı ve asl-ı vâsıl mütercimden noksânı emsâli veyâhud ‘aynı yüzden nev‘en ihtilâli olursa yalnız noksân mütâlâ‘a ve tuğyân-ı kaleme ihtimâl verilmeyip belki nüshada kesret-i ğalat

ve mevânî’-i sâ’ireye haml olunmak melhûz ola. A’lem-i telâmizemizden Fâhir mahlas bir şâ’ir bu beyti güyyîyâ i’ tizâr-ı mezkûre î mâ edip güyâ olmuştur.

Beyt:

Gâh kayd-ı kâküli gâh zülfi serde hâsılı
Kim degildir derd-i gûn-a-gûn birdir yâ iki

va’ llâhü veliyü’t-tevfîk (R 493b).

Abbâs Vesîm’in, *El-Hâtîmetü’l-Vesâyâ İlâ-Etubbâ* adlı vasiyeti iç içe geçmiş nasihatlerden oluşmuştur. Yazar, her bölümü kendi arasında alt başlıklar şeklinde incelemiştir. Önce sırayla asıl eserden, sonra eseri şerh eden şahıstan vasiyetler nakleden yazar, en sonda da kendisi; konuyla ilgili düşüncelerini “mütercimü’l-hurûf der ki” şeklinde başlayan ifadeyle aktarmaya başlar. Yazar, gerektiğinde eserini Fâide-i ceyyide, Sûret-i izn ü kırâat (R 503b) gibi daha alt başlıklara da bölmüştür. Yazar böylece, olayları neden-sonuç ilişkisi içinde gerçekçi bir temele oturtmuştur.

Birinci vasiyyet: Said bin el-Hasan’ın, Bukrat’tan nakl ettiği nasihatleri içerir: “*Sâhibü’l-vesâyâ Sâ’id bin el-Hasan bu makâmda vesâyâ-yı Bukrât’dan bir sahîfe kadar nesâyih nakl eylemiş. Lâkin ol nesâyih bâlâda terceme ve îrâd olunmağla bu kadar ile iktifâ ve ihtisâr-ı kelâm ile tekrardan ihtirâz edenlere iktidâ olundu. Bundan sonra sâhib-i kitâb etubbâ-yı selefden İbn-i Hebel-nâm kimsenin fenn-i tıbda te’lîf ve Muhtâr ismi ile tesmiye etdiği kitâb-ı latîfden dahi bir kaç kelime terceme ve îrâd olunmağla ta’lîk irâde olundu. ...*” (R. 510B)

İkinci vasiyyet: İbn-i Hebel adlı hekimin Muhtar adlı kitabından naklen bazı vasiyetler içerir.

Üçüncü vasiyyet: İbn-i Zehr-i Endülüsî adındaki hekimin Bostânü’l-Etubbâ adlı kitabından nasihatlar aktarılmaktadır: “*Mütercimü’l-hurûf der ki: İşbu mahallinde Sâ’id bin Hasan-nâm tabîbin Teşvîk ismi ile müsemmâ olan kitâbında zikr ve îrâd eylediği vesâyâsı tamâm oldu. Şol vech ile ki kitâb-ı mezkûrda zikr olunan vesâyâdan ba’zı vesâyâyı hekim İbukratın olup ba’zı âhiri âhirin vasiyyetinden tercemesi mürûr iden vesâyâ olmağla tekrârı hasen olmayanları terk vesâ’iri terceme olundu.*” (R. 512a) Bundan sonra İbni Zehr-i Endülüsî-nâm tabîbin Bostânü’l-etubbâ-nâm kitabında ba’zı fevâi’ d zikr eylemiş. Ol fevâi’ dden dahi bâ’zı terceme ve îrâd ile îsâl-i nef’ kasd olundu.” (R. 512a)

Dördüncü vasiyyet: ‘Abdu’llâh İbni Ebû’l-Beyân’ın Kitâbü’l-İrşâd’daki bazı vasiyetleri aktarılmıştır. Fasl başlığı altındaki bu bölüm şu şekilde başlar: “**Fasl:** ‘*Abdu’llâh İbn-i Ebu’l-beyân Kitâbü’l-irşâd’da bir nice vesâyâ-yı nâfî’e tahrîr eylemiş ol vesâyânın icmâlen tercümesi budur ki nevm bir hâletdir ki ana mevt-i aşğar itlâk olunur kaçan insân uykudan uyansa güyyîyâ mevtden sonra halk-ı*

cedîd ile halk olmuş olur. Pes bu hâlet bir ni' metdir ki anın üzerine şükür lâzımdır. Şimdi bir kimse uykudan uyansa evvelâ âb-dest alıp üzerine vâcib olan ne ise anı edâ ve zikru'llâh vü tilâvet-i Kur'ân eyleyip mesâlih-i sâ'ireden me'lûf olduğu var ise anı dahi kırâ'at eyleyip mesâlih-i uhreviyyesi vech-i meşrûh üzere tamâm olduktan sonra taleb-i ma'âş-ı cesedânı için dükkâna müteveccih ola." (R. 504a)

El-Hâtimetü'l-Vesâyâ İlâ-Etubbâ, Hâtimü't-terâcim bölümü ile sona erer. Bu bölümde yazar, vasiyetlere uymanın önemini şu şekilde aktarır: "**Hâtimetü't-Terâcim** Bu fakîr-i kesîrû't-taksîr El-Hâcc 'Abbâs hakîr der ki gerçi terceme olunan nüshalarda niçe kelâm dahi vardır. Lâkin ol kelâm-ı vesâyâ vü nesâyih-i makûlesi olmayıp tercemeden dahi murâd vesâyâ vü nesâyih kabîlinden olan kelimâtı cem' ve terceme olmağla mevâzı'-ı kesîre-i nushda tekrârât ğayrı nâfî'a olmağla terceme-i vesâyâ bu makâmda resîdei- hitâm olmak iktizâ eyledi. Lâkin bu fakîr çehil sâl müddetde belde-i tayyibe-i Kostantiniyye'de hükemâ-yı müte'ahhirîn ve mütekaddimînden nice e'imme-i fezâ'il-karîna iktidâ a'ni kadîm ve hadîs nice esâtize-i etubbânın fevâ'id-i nefiseleri ile iktidâ olunup müddet-i mezkûrede marazâ-yı 'ibâda hasbe'l-istitâ'a hidmet ile evkât-güzâr-ı leyl ü nehâr olduğu gibi nice âsâr-ı şerîfe te'lîfine muvaffâk ve bu cihetlerden etubbâ gürûhuna mülhak olmak rütbesi ihrâz olunmuşdu. Çün esâtize-i mezbûrîndan niçesi te'lifleri olan kütübü niçe cevâhir-i nesâyih ile tezyîl eylemişlerdir ve ol bâbda çok hakâyık söylemişlerdir. Bu za'ifu'l- istitâ'a dahi müstakillen vesâyâ ve nesâyih tahrîrine cesâret ile iddi'â-yı müsâvât iktizâ eder diyü mürâ'ât-ı rûsûm-ı edebden mâ'adâ anların tahrîr eyledikleri vesâyâ her husûsda etubbâ-yı elibbâyâ vefâ etmekle ol vesâyâyı hıfza te'kîd ile teşvîk ihtiyâr olundu. Va'llâhu veliyü't-tevfîk. Ma'lûmdur ki 'ilm-i tıbb bir sanâ'at-ı şerîfedir ki ol sanâ'ata bedel olmağa sâlih sanâ'at uhrâ olmadığı cezman muhakkaktır ve mevzû'ı eşref-i mevcûdât olan insânın bedeni olmağla eşref-i sanâ'at olduğu dahi muhakkaktır. Zîrâ eşref-i 'ilm şerif-i mevzû'a göre idiği 'inde'l-'ulemâ müsellemdir. İmdi bir kimse sanâ'at-ı tıbbâ intisâb ve fusûl ü ebvâbında olan kazâyâ-yı kemâl üzre istî'âb eylese mâdem ki bâlâda zıkr ü îrâd olduğu üzre vesâyâ-yı hükemâ ile 'âmil olmaya ol kimse tabâbet rütbesini ihrâza istihkâk şerefîni bulmaya ve semerât-ı tabâbetden me'mûlu husûlu ile bâ-kâm olamayıp zamânı haybet ve hüsrân ile güzerân ve ta'ayyüşü hıraş-cân olmak bî-gümândır. Ve eger kavâ'id-i tıbbâ vâkîf ü 'ilmen ve 'amelen levâzımını 'ârif ve vesâyâ-yı hükemâ ile mevsûf ve bu vech ile ma'lûm ve ma'rûf olursa emri zıkr olunan cihât-i mezmûme üzre olmayıp vücûh ile ebvâb-ı sa'âdet ana mekşûf ola ve beyne'n-nâs 'ilm ü 'amelden ğayrı hüsn-i hulk ile bir başka kadr ü şeref dahi bula. Pes sanâ'at-ı tıbbâ tâlib ve ol şecereden semere ekline râġib olanlara lâzıb ve vâcibdir ki tıbb-ı şerîfî tahsîl ba'dehu ol tahsîle kanâ'at etmeyip tıbbâ mahsûs olan vasiyyet-i hükemâyı sa'ye cehd eyleye ve bi-hamdi'llâhi te'âlâ ve tevfiķa bâb-ı nesâyih ü vasâyâda terceme etdiğimiz ve bu diyârda ve ğayrı diyârda cümleye yarar olanları cem' ve tercemesi husûsunda intihâbı semtine gittiğimiz nesâyih ve vasâyâ ol bâbda cümleye kâfî ve tâlib ve râġib olanları mevâzı'-ı uhrâyâ ihtiyâcdan hâfiz ve vâkîdir. Hemân veliyü't-tevfîk olan Hudây-ı

Müte'âl bu vesâyâ ve nesâyih ile 'amele tevfiik verip zikri mürûr etdiği üzere sâhib-i kemâl eyleye âmîn. (R. 513a-b)

III. El-Hâtimetü'l-Vesâyâ İlâ-Etubbâ'nın Dil ve Üslup Açısından İncelenmesi

Üslup; şahıslar, edebî ekoller ve devirlere göre farklılık gösteren, üzerinde çokça düşünülen, farklı şekillerde tanımlanan bir terimdir. Aynı şekilde, üslup incelemeleri de birbirinden farklılık arz eder. Klâsik metinlerin üslup bakımından detaylı ve kapsamlı incelemesi dönem üslubu açısından olduğu kadar farklı disiplinlerin üslubunun tespiti açısından da önemlidir. Klâsik ve modern yaklaşımlar göz önünde bulundurularak üslup inceleme şablonunun çıkarılması faydalı bir çalışma olacaktır.

“Konuşan öznenin yahut yazarın mizacı ve niyeti ile belirlenmiş ifade vasıtalarının seçimiyle biçimlenmiş bir ifade tarzı”⁵ olarak tanımlanabilecek olan üslup ile ilgili değerlendirmeler, ortaya konulan şablonlar temelde benzerlikler göstermekle birlikte ayrıntıda, daha pratik bir işleve sahip olmada farklı çalışmalara konu olabilir.⁶

A. İfade:

Yazarın sanatı, yazarın bilinçli olarak kullandığı edebî, estetik ifade vasıtaları anlamında kullanılmaktadır.

Abbâs Vesîm, bilinçli bir estetik düşünceye sahiptir. Onun şair ve bilim adamı olmasında bunun etkisi büyüktür. Yazarın ifadeleri, bu ifadeleri kullanırken izlediği yol onun bu özelliğini göstermektedir. Doğu ve Batı dillerini bilmesi de onun estetiğinde bilinçli bir tercih yapmasını sağlamıştır: “*Mütercimü'l-hurûf der ki: Hükemânın etubbâya tavsiye vü ta'yîn eyledikleri şürût ve âdâb-ı tabâbeti icrâ mecrâ-yı şer'-i Muhammedî üzre icrâdır ve belki ol şürût ve âdâbı şer' at-ı garrâ-yı Ahmediyye bi-tamâmihâ hâviye olmağla etubbâ-yı İslâm'a tavsiyede kânun-ı şer'-i enver üzre 'amel ve hareket olına demek kifâyet eder. Lâkin her fennin münâsibi olan ta'bir ü elfâz ile ol fennin kazâyâ vü mesâ'ilini takrîr ehline fehme sehl ü yesîr ve istînâs olunmayan semt ü lisân ile tefhîm-i merâm sa'b ü 'asîr olmağla ol fennin 'ulemâsı ol fennin kazâyâ vü vesâyâsını ehlinin 'indinde ma'hûd olan ta'bir ü lisân ile takrîr ü beyân edegelmişledir. Ve maksûdları teshîl-i fehm olmağla semt-i münâsibe tâlib olmuşlardır. Husûsan kütüb-i y-i İslâmiyye'yi mütâla'aya nev'en kâdir olup şer'-i kavîm-i Muhammediye'den habîr olmayanlara göre isâl-ı nef'-i*

⁵ Rıza Filizok'un "Nihad Sâmi Banarlı'nın Üslûbu Üzerine Bir Sohbet", <http://www.ege.edebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=61> (01.04.2015).

⁶ Abbâs Vesîm'in *Düstûru'l-Vesîm Fi't-Tıbbi'l-Cedîd ve'l-Kadîm* adlı eserinin *El-Hâtimetü'l-Vesâyâ ilâ-Etubbâ* bölümü Rıza Filizok'un "Nihad Sâmi Banarlı'nın Üslûbu Üzerine Bir Sohbet" adlı çalışması esas alınarak üslup açısından incelendi. Üslup incelemesinde esas alınan şablon, maddeler ve bu maddelerle ilgili açıklamalar bu çalışma esas alındığı için ayrı ayrı dipnotlar verilmedi. Bkz. Rıza Filizok'un "Nihad Sâmi Banarlı'nın Üslûbu Üzerine Bir Sohbet", <http://www.ege.edebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=61> (01.04.2015).

kasd oluna. İmdi tabîb-i reşîd ü lebîb-i ğayr-ı ‘anîd olanlara lâzımdır ki fenn-i tıbda lisân-ı hükemâdan sudûr eden kâzâyâ ve vesâyâyı sımâh-ı şer‘-i şerîf üzre istimâ‘ eyleye. Eger nakl ü tekellüm iktizâ ederse lisân-ı hükemâ ile söyleye. Mukarrerdir ki ma‘nâ-yı belâğat muktezâ-yı hâle göre tekellümden ‘ibâretdir ve her kavlin bir ehli ve her su‘bun bir sehli vardır ki ana ancak yine kendi semtinden varılır. Va’llâhü a‘lem.

Beyt:

O nûkteler ‘Arabî Fârsî ile olmaz

Lisân-ı ehli mahabbet zebân-ı âherdir (R. 511a)

B. İfade Vasıtaları

1. Gramer Yapıları

Sesler, biçimler, kelimeler yapı ifade vasıtalarının başında gelir. Abbâs Vesîm, sesleri bilinçli bir şekilde kullanır. Özellikle seci yazarın ses tekrarlarında başvurduğu bir yoldur: “*Bu ‘abd-i samîm ya‘nî mü‘ellifü’l-kitâb el-Hâc ‘Abbâs Vesîm der ki: Vakta ki Cenâb-ı Vâcibü’l-vücûd te‘âlâ şânehu hazretleri bu kitâb-ı müstetâbın tebyîz ü itmâmını ve tertîb ü nizâmını bu za‘îfin ser-engüşt-i kalem-i himmetine tevkîf etmegin İmâm-ı mütekaddimîn ü muktedâ-yı müte‘ahhîrîn Bukrat dâ‘î ile’t-tevhîd-nâm feylesof-ı ferîdin etıbbâ-yı elıbbâdan kadr-i cevâhir-i nesâyihî idrâke kâbil ve ol cevâhir-i zevâhir ile gûş-ı ‘ırfânını tezyîne mâ‘î olanlara eyledigi ‘uhûd ve vesâyâsı niçe usûl-ı menâfî‘î hâviye olmağla bu eser-i celîlü’l-ı‘tibâr ol vesâyâ ile tezyîl ü tekmlî kılınıp hitâmühü misk denilmege sezâvâr görüldü ve ol vesâyâdan ba‘zı mevâki‘ ğâyetde icmâl üzere olmağla ‘ulemâ-yı eslâfdan ve eslâf-ı ‘ulemâdan ba‘zıları ol mevâki‘-ı mücmeleyi şerh ü beyân eylemiş ve ba‘zı mevâzi‘ı hayli güzel şerh edip vâfir sözler söylemiş.” (R. 493b)*

Yazar, şiirdeki aliterasyonu andırır ses tekrarları ile anlatıma ahenk katmıştır: “*‘ulûm-ı ri-yâziyeden hendese ve hesâb ‘ilmlerine dahî sa‘y eyleye ve belki fûnûn ‘ilm-i mantıkın ri-yâziye cümlesine intisâb mümkün olursa zinhâr fırsat-ı fevte cevâz vermeye, mahsûsâ ‘ilm-i mantıkın cemî‘ fûnûnda hak hiçmeti inkâr olunmaz.” (R. 505b)*

“*Su‘âl olınsa ve bir nesne matlûb olsa şâ‘ile veyâhûd tâlîbe meş‘ûlu vü matlûbu geregi gibi su‘âl eyleyip ba‘dehu muktazâsına göre hareket eyleye.” (R. 503b)*

Yazar, eserinde daha çok Arapça kelimeler kullanır. Fiiller, edatlar, zamirler Türkçedir. Cümleler, ifadeye göre kısalı uzunlu olabilmekle birlikte genelde birleşik veya bağlı cümlelerdir.

“*Maksûd olan nesneyi vaz‘ eyleye ve eger bir kimseye bir nesne irsâl eylemek iktizâ eylese mahtûmen irsâl eyleye bu husûslarda ihmâl eylemeye ve güsne kâni‘ ola ya‘nî bey‘ eyledigi nesneden hâsıl olan ve mu‘âlecede isti‘mâl*

eylediği edviye ve ecr-i tabâbet mülâhazasıyla verilen meblağda kadr-i ma‘hûd ne ise ana kanâ‘at eyleye.” (R. 504a)

2. Kompozisyonun Oluşturulması

Abbâs Vesîm, vasiyetnâmesinde açıklama ve muhakeme tekniklerini iç içe kullanmıştır. Bir konu hakkında bilgi veren yazar, o konu hakkında vasiyet kaleme alan başka hekimlerin düşüncelerini de aktararak kendi düşünceleriyle kıyaslamakta, diğer vasiyetlerde eksik gördüğü ya da yanlış olduğunu düşündüğü noktalarda eleştirel bir tutum takınmaktadır. Böylece yazar, kuru bir nasihat üslubundan kurtulmuştur. Metne temel olarak bu iki anlatım biçimi hâkim olmakla beraber yazarın yer yer tahkiye metodundan da yararlandığı görülmektedir: **Hikâyet:** “*Menkûldur ki bir kimsenin ‘illet-i remedi olmağla müdâvât eden tabîb zıkr olunan kânuna ri‘âyet edip elbise-i hadrâ ile menâzil-i ‘alîle vardıkda henüz mudâvâta şurû‘ olunmadan Hazret-i cihân-âferînin levn-i hadrâ ile îdâ‘ eylediği hâssanın te’sîri zuhûr etmek kavî-i hükemâyâ muvâfik vâki‘ olduğu ba‘zı mütecerribât-ı mu‘âsîrindendir.” (R. 500a)*

“Mütercimü’l-hurûf der ki: Köprülü-zâde Nu‘mân Paşa merhûm Bosna’da ‘asker iken ma‘iyyetine ta‘yîn buyrulan tabîbden mesmû‘dur ki” şeklinde başlayan ifade ile doktorun tedavi ile ilgili bir hatırasını anlatır. (R. 512b)

Yine aynı varakta Macaristan’da yaşanmış bir hâdise; “*kavli mevsûk-bih olan ba‘zı ricâldan menkûldur ki demişdir...*” (R. 512b) şeklinde aktarılmıştır.

Şeyh-i Ekber’in *Müsâmere* isimli kitabından Hz. Ömer zamanında cereyan eden bir hâdise; “*Hikâyet: Şeyh-i ekber (kuddise sırruhû) Müsâmere-nâm kitabında sened-i sahîh ile tahrîr ü rivâyet ider ki Ömer bin el-Hattâb hazretleri radîya’llâhu ‘anhü zamân-ı hilâfetinde bir gece Medîne-i Münevvere’yi gezer iken...*” (R. 501b)

Yazar, hemen her nasihatın sonunda Türkçe, Arapça veya Farsça bir beyit / mısra aktararak anlatıma lirizm katmıştır.

3. İfadenin niteliği

Dil sadece bir anlaşma aracı değildir, dilin farklı görevleri vardır. İletişimin gerçekleşebilmesi için; söz, konuşan, dinleyen, mesaj, nesne, kanal ve kod lazımdır. Bu altı unsur dilin altı farklı görev (fonksiyon) yapmasını sağlar:

a. Dilin kendini ifade etme görevi

Dili, kendimizi ifade etmek, kendi duygularımızı dile getirmek için kullandığımız durumdur. Bu durumda üsluba birinci şahıs hâkim olacaktır.

“Es-su’âl: Eger derler ise ki etubbâ-yı İslâmiyye’nin bu kadar kesreti var iken ehl-i İslâm’dan ğayrının husûsean tâ’ife-i Efrençîye’den bu diyâra gelen etubbânın tabâbetine ne hâcet mes eylemişdir ki ehl-i İslâm onlara muhtaç olmuştur. El-cevâb: Allâhü Te’âlâ a’lem onların ya’nî ehl-i İslâm’dan olmayan tabîblerin aslında vücûdları kendi ta’ifeleri tabâbeti için ibkâ olunup etubbâ-yı İslâmiyye’de killet ve şeri’at-ı ğarrâyâ ve ‘ulûm-ı uhrâyâ iştiğâl sebebiyle tecrübede dahî noksân olmağla marzâ-yı müslimîne zaman-ı sâlifde hidmet-i tabâbetleri sebkât etmiş ola. Ba’dehu sâbıkan tâbabetlerinde hazâkat ve müslimîne menfa’at ve belki kendi ticâret ü nef’leri sadâkat-i sûretleri nümâyân olmağla ibkâ-yı mâ-kâne ‘alâ mâ-kân⁷ kâ’idesiyle ‘amel etmek sûret bula. Hak bu ki etubbâ-yı İslâmiyye’den ğayrı etubbâ bu diyârda tabâbet eylemese ve ‘ilmen ü ‘amelen ba’zı umûr-ı tıbbiyyede eslâf-ı kudemâya ğâlib olan etubbâ-yı Efrençîye’nin nice zaman kuvvet-i mülûk i’âneti ile sa’y-ı belîğ ü sarf-ı mâl-ı firâvân edip husûle getirdikleri mücerrebât-ı etubbâ-yı İslâmiyye’nin ma’lûmları olmamak iktizâ ederdî. Zirâ ol tâ’ifenin kütübü ‘ulemâ-yı İslâmın âşinâ olmadığı lisânlardan bir nice elsine-i muhtelife üzre olmağla ol mücerrebâta vusûl müte’azzirdir. Bu kelâmın tamâmı budur ki: Tâ’ife-i Efrençin ‘ilm-i diyânet kaydı olmayıp ashâb-ı isti’dâdlarından ba’zı ba’z-ı sanâyi-i ğarîbe ihtirâ’ma tâlib olduğu gibi ba’zı âhiri dahi tahsîl-i ‘ilme râğib olup fûnûn-ı felsefeden ba’zı fûnûn tahsîline sa’y-ı tâm husûsan teşrîh ve tıbb ‘umûm-ı nâsa luzûmu olup bâ’is-i tereffüh hâlleri olmak ümîdi ile ol ‘ilimlere kemâli ile ihtimâm eylemişler ve kütüb-i halef ü selefî tettebbü’â kanâ’at etmeyip felâsife-i İslâmiyye’nin kitâblarını dahi tasaffüh eyleyip zu’mlarınca tahkîk-i makâma müte’allık çok söz söylemişler. Hattâ ba’zı âlât-ı rasadiyye ihtirâ’ etmekle ba’zı mevâzî’da rasadgâhlar peydâ vü ihtirâ’ eyledikleri âlât-ı ‘acîbe kuvvetiyle suver ü eşkâl vesâ’ir ahvâl-i felekiyyeden eslâf-ı râsîdinin muttali’ olamadıkları nice umûr anlara zâhir ü hüveydâ olup tedvîn-i hey’et-i cedîde eyledikleri gibi tıbb u teşrîhde dahi ba’zı âlât-ı sanâ’iyye ihdâs edip tecrübeye sarf-ı evkâd-ı kesîre ile sehlü’t-tedbîr ve serî’üt-te’sîr nice mücerrebât-ı nefîse tahsîl etmişler. Ve tıbb-ı cedîd ‘ünvânı ile mu’anven bir fenn-i ğarîb tertîb ü terkîb edip mevaki’-i kesîrede usûlen ü fûrû’an semt-i kudemâya muğâyir semte gitmişlerdir ki onların keşîde-i samt-ı tahrîr eyledikleri ferâ’id-i vefâ’idden kütüb-i kadîme hâliyyedir. Hattâ bin seksen senesi hudûdunda Felemenk tâ’ifesinden bir kimse dahi zuhûra gelip fûnûn-ı hikmetde cerr-i eskâl fennî kavâ’idine merbûta usûl ile beden-i insânı ba’de’t-teşrîh niçe kavâ’id-i cedîde vü fevâ’id-i nâ-şenîde-i pesen-dîdeyi hâvî kitaplar te’lif edip bu kalıp ağrebe ifrâğ ettiği sinâ’at-ı tıbbâ etubbâ-ı eced denilmeyi sezâ görmüşdür...” (R. 496a, 496b)

Kelimelerin tekrarı yoluyla da metne estetik bir hüviyet kazandırılmıştır: “... ‘ulemâ-yı eslâfdan ve eslâf-ı ‘ulemâdan” (R. 493b) Metinde kelime tekrarı ile ilgili birçok örnek vardır.

e. Kavramsal Değerler

⁷“Eskiden olduğu gibi” anlamında Arapça bir sözdür.

1. Tümdengelim

Yazar, önce genel bir hüküm ortaya koyar. Bu hüküm, tercüme edilen eserlerden alınan hükümlerdir. Yazar, sonra bu hükümleri açar. Metin baştan sona bu tarz üzerine kurulmuştur.

2. Kıyas

Yazar, düşüncelerini bazen karşılaştırma yoluyla aktarmaktadır: “... lâkin bundan ğayrı hekîm-i müşârün-ileyh etubbâya vü fehm-âşinâ olan elibbâya nush u pend edip demişdir ki ta'allüm-i tıb murâd eden musta'ide lâzımdır ki tab'ı ceyyid ola, fehmi sakîm ü fikri 'akîm umûr-ı süfliyyeye mâ'il makâdir-i nâmiye câhil olmaya ve ta'allüm-i tıbbâ şiddet ile rağbet ü bildigine kanâ'at etmeyip mâverâ-yı ma'lûmâtına vüsûla himmet eyleye. Ve ta'allümde olur olmaz umûrdan ducret edip talebde fütûra ve ba'zı süfehâyâ karîn olup sa'yinde kusûra cevâz vermeye.”(R. 501a)

Yazar, bu düşünceleri şu şekilde tashih eder:

“Mütercimü'l-hurûf der ki: Bir kimse tıbbâ tâlib veyâhûd fûnûn-ı 'ilmiyyeden bir fenne râğib olup bir zamân reh-neverd-i sa'y ü tahsîl oldukda hasbe'l-me'mûl semt-i matlûba vüsûl hâsıl olmağla ol kimse cibillet-i insânda mevhibe-i mevdi'a olan isti'dâdı inkâr etmeye. Belki sa'yinde kusûr, yâhûd tab'ı ğılzet üzre mecbûl ü meftûr etdigine makarr ola. Egerçi merâtib-i isti'dâd mütefâvitedir inkâr olunmaz. Lâkin tarîk-i tahsîl-i 'ilm ü ma'ârif fecc-i 'amîkdir. Ana olur olmaz sa'y ile müddet-i yesîrde vüsûla yol bulunmaz. Meger şol mahdûm-ı şehri rusûm ola ki ana 'ulûm bi-tamâmihâ cedd-i a'lâsından mîrâs ola veyâhûd merâtib-i i'tibâriyyenin 'ulyâsına su'ûd etmekle cevâhir-i 'ilm ü kemâli anda hâzır bula. Zümre-i 'ulemâdan bu gürûh bir gürûh ber-şükûhdur ki anların ednâsı 'indinde İbn-i Hanbel dahi olsan lisânın lâl ü 'akl-ı nakkâl gibi ser-hadd-i melekût-ı 'ilm ü 'irfânda tayerân eylesen dahi yine anların meclislerinde feth-i pâla mecâl muhâldir. Hemân derd-mendân-ı taleb ve tahsîle lâzımdır ki sâlik olduğı tarîkde ihtimâm edip matlûbı müddet-i yesîrde husûl-pezîr olduğundan hicret etmeye ve nihâd-ı insâniyyede olan mevhibe-i isti'dâdı inkâr semtine gitmeye nitekim demişlerdir:

Beyt:

Bilmeyen mevhibe-i 'âlem-i isti'dâdı

Bilür im'ân ile seyr eylese Sa'dâbâd'ı (R. 501a)

3. İfade değerleri

Abbâs Vesîm'in dili klâsik Türk edebiyatında kullanılan dil özelliklerine uygundur. Bu dil resmi yazışmalarda da karşımıza çıkan yazı dildir.

4. İzlenim değerleri

Üslubun okuyucu odaklı olarak, okuyucuya göre değerlendirilmesidir. Bu durumda metin, okuyucu üzerinde bıraktığı duygu tesirine göre adlandırılır. Günümüzde tür kavramı yerini, eserleri duygu seviyelerine göre derecelendiren ton tespiti, “tonlandırma-tonalite” kavramına bırakmıştır. Bu yaklaşım, gülmekten ağlamaya kadar uzanan insan duygularının tonlarının bu iki kutup arasında uzayan çizgiye yerleştirilmesinden ibarettir. Bütün eserler, tonlandırma açısından bu iki sınır arasındaki çizgide yerini bulur. Bu tonlar, gülme kutbuna veya ağlama kutbuna yakınlıklarına ve uzaklıklarına göre bir ad alırlar.

Abbâs Vesîm'in üslûbu bu yönüyle didaktiktir. Yazar; lirik, hitabi, dokunaklı, toplumsal yergiye de yer vermiştir.

Metinde lirizm, manzum parçalarla sağlanmıştır. Yer yer düşüncelerinden alıntılar yapılan şahısların bu düşünceleri eleştirilmiş bunun yanında yazar eleştiri oklarını kendi dönemine de yöneltmiştir. Yazar, Bursa ve İstanbul'da tıp eğitimine rağbetin olmadığını, tıbbâ rağbet edenlerde de gerekli ahlâk'î niteliklerin bulunmadığını belirtir. (R. 507b) “*Mütercimü'l-hurûf der ki: Sâhib-i vesâyânın zamânı ve ol zamânın insânı meşrebi vasiyyet-i mezkûreye muvâfık imiş. Eger sâhib-i vasiyyet bu vaktin hâline vâkıf ve müdâvâta tâlib olan ihvânın ecr-i tabâbet vermesinden geçilip mu'âlecesine sarf ü isti'mâl olunan 'akâkîrin istihsâl-i semeninde çekilen 'usrete 'arif olsa ânifen murûr iden etebbâya tahammül etmezdi ve 'akl-ı ma'âşî olmayanlar yoluna gıtmezdi. Egerçi ki kanâ'at güzel hasletdir ve tükenmez bir ni'met-i bî-minnetdir. Lâkin insâfsızın verdigine rızâ-dâde-i kifâyet olmak dahi hamâkatdır. Zîrâ mâlik luzûmı mukarrer ve malsız bir nesneye zafer ğayr-ı mütasavverdir.*

Nazm:

Akçesiz iremez merâma kişî

Âdeme kol kanat hemân akçe” (R. 504b)

Abbâs Vesim'in Vasiyyetname'de takip ettiği yollardan biri de soru-cevap tarzıdır. “*Es-suâl*” şeklinde başlayan sorular “*eger derlerse*” şeklinde, zihne gelebilecek, imkân dâhilindeki sorularla sorulmuştur. Cevaplar “*Vallâhu a'lemü bi's-savâb*”⁸ şeklindeki ifadeyle başlamaktadır. Yazarın cevaplarda kullandığı üslup delile dayanmak şeklindedir. Konu hakkında malumatı olmadığı durumlarda bunu açıkça belirtmekten çekinmeyen yazar, cevabı konu hakkında bilgisi olan kişilerden aktarma yoluyla vermiştir:

“*Es-su'âl: Eger derler ise Yehûd ve Nasârâ'yı tabâbetde ber-minvâl-i muhârrer 'adâlet ile muttasıflar olduĝu sûretde anlar kâfirlerdir. Küffârın husûsan Yehûd tâ'ifesi gibi kavm-i murdârın ehl-i İslâm'a 'adâvetleri mukarrer iken onlara i'timâd ü tedbîr ve istişârelerine teslîm ü inkıyâd ne vechledir. Husûsan fukahâ-yı 'izâm a'la'llâhu te'âlâ şânehum fî-dâri's-selâm hazarâtı ehl-i İslâm'dan ğayrı*

⁸ “En doğrusunu Allah bilir.”

etubbânın müslimîne tabâbetini asla tecvîz etmemişlerdir. El-cevâpb: Va’llahu a’lem bi’s-sevâb bu husûsda sadra şâfi ve südde-i ‘ırk eşkâli feth vâfi bir nesne istimâ’ olduğu dâr u hâne-i mütehayyilemizde mâ’hûd degildir. Lâkin telâmizemizden ba’zı efâdil-ı ma’ârif-nisâb bu husûsta tettebbu’-ı kitâb ve tasaffuh-ı fusûl u ebvâbdan sonra şöyle terkîb-sâz eczâ-yı cevâb olmuştur ki...” (R. 495b)

5. İfadenin Kaynağı

a. İfadenin sosyal tabakalara göre tasnifine göre Abbâs Vesîm’in üslubu aydın üslubudur. Özel anlamda bir tıp üslûbunun metne hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Ses ve kelime kullanımı, cümlelerin kuruluşu, edebî sanatlar, seçilen manzum parçalar, üç dile vukufiyet ve bu dillerin özelliklerinin metne yansıtılması, tıp ile ilgili terimlerin kullanılması hep aydın bir insanın üslûbunun ifadesidir.

b. İfadenin yüklendiği göreve göre Abbâs Vesîm’in üslûbu resmî, edebî bir üsluptur. Düşüncenin, ifadenin kaynağı açısından değerlendirildiğinde, Abbâs Vesîm’in metni oldukça rahat bir üslupla kaleme aldığı görülmektedir. Anlatımda yer yer neşeli bazen de ümitsiz bir ruh haletinin yansımalarını görmek mümkündür. Fakat bu, metnin tamamına hâkim olan bir hava değildir.

Yazarın metni ele alış amacı ideal bir hekim profili çizmektir. Dolayısıyla metinde bir idealleştirmenin, biçimlendirmenin hedeflendiğini söyleyebiliriz. Bundan dolayı yer yer abartmalara da yer verilmiştir. Yazar, metnini oluştururken, birçok kaynaktan faydalanmıştır.

SONUÇ

Abbâs Vesîm, 18. yy. da yaşamış önemli şahsiyetlerdendir. Edebî ve ilmî birçok eser kaleme alan Vesîm, tıp alanında da dönemin tanınmış isimlerindedir.

Düstûru’l-Vesîm Fî Tıbbı’l-Cedîd ve’l-Kadîm adlı eserin son bölümünde hekimlerin geleneğine uyararak bir vasiyetnâme kaleme almıştır.

Abbâs Vesîm, Doğu ve Batı kültürüne vâkıf bir şahsiyet olduğu için, tarihî eserleri eleştirel bir yaklaşımla ele alır. Böylece vasiyet bölümü geçmişteki eserlerin birebir bir kopyası değil, kendi dönemindeki şartlar göz önünde bulundurularak güncelleştirilmiştir. Yazar, iç içe vasiyetlerin anlatıldığı bölümde kendi düşüncelerini de aktarmıştır.

Abbâs Vesîm, üslup sahibi bir yazardır. Bunda şair olmasının da rolü vardır. *Düstûru’l-Vesîm Fî Tıbbı’l-Cedîd ve’l-Kadîm* bir tıp kitabı olmasına rağmen *El-Hâtimetü’l-Vesâyâ İlâ-Etubbâ* bölümünde edebî bir metin ortaya

çıkarmış, nasihat türünün güzel bir üslubunu vermiştir. Resmî, edebî dil özelliklerini kullanan yazar, eserde manzum bir akıcılık yakalamıştır.

KAYNAKÇA

- Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm Fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*, RP. nr. 946, 947 (İki cilt)
- Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm Fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, nr. 4097.
- Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm Fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*, Arkeoloji Müzesi, Nu: 722, nr. 726, 727.
- Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm Fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm* Topkapı Sarayı Kütüphanesi, nr: EH 1821.
- ACIDUMAN, Ahmet, ARDA, Berna, "Emir Çelebi ve Ünlü Eseri Enmüzecü't-Tıbbî Deontoloji ile İlgili Bir Bölüm: Vesâyâ-yı Hükemâ-yı Selef ve Halef" *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, S. 58, 2008, s. 68-72.
- AKINCI, Sırrı, "Hekim Abbâs Vesîm Efendi." *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, 1961, sayı 24, s. 695.
- "XVIII. Asırda Yaşamış Bir Hekimimiz ve Meşhur Eseri." *Hayat-Tarih Mecmuası*. C. I, S. 2, İstanbul, 1947, s. 7.
- "Kitâb-ı Düstûr-u Vesîm fi't Tıbb'ü Cedidî ve'l Kadîm'in İncelemesinden Ortaya Çıkan Sonuçlar", *Yeni Tıp Âlemi*, Aylık Tıp Dergisi, C. XIII, S. 146 İstanbul, 1964.
- "Osmanlı İmparatorluğu Tıbbında Disseksiyon ve Otopsi", *İstanbul Tıp Fakültesi*, Mecmuası, cilt 25, İstanbul, 1962.
- AKTAŞ, Şerif, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Ankara, 1993.
- AYDÜZ, Salim, "On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Tıbbında Değişim: Doğu Tıbbından Batı Tıbbına Geçiş Üzerine Bir Deneme." 38. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, II. Cilt, Ankara, 2005, s. 1031-1037.
- BAYAT, Ali Haydar; *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık ve Hekimbaşılar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Bursalı Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2000.
- ÇOBAN, Ahmet, *Edebiyatta Üslup Üzerine*, Ankara, 2004.
- DEVELİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993.
- ERDEMİR, Ayşegül Demirhan; *Tıbbî Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi*, Bursa, 1991.
- FİLİZOK, Rıza, "Nihad Sâmi Banarlı'nın Üslûbu Üzerine Bir Sohbet" <http://www.egeedebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=61>. (01. 04. 2015)
- KAHYA, Esin, ERDEMİR Ayşegül D., *Bilimsel Çalışmalar Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
- KURTOĞLU, V. Behcet; *Şair Tabipler*, İstanbul, 1967.
- ŞEHSÜVAROĞLU, Bedi N., DEMİRHAN Ayşegül Erdemir, GÜRESSEVER, Gönül Cantay, *Türk Tıp Tarihi*, Bursa, 1984.
- ÜNVER, Süheyl; "Hekim Abbâs Vesîm Efendi'yi Ruhen Yetiştiren Kimdir?" *Dirim*, İstanbul, 1947, S. 3, s. 76-77.

TERZİOĞLU, Arslan; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitiminin Batılılaşması”. Osmanlı, 8. Cilt, Ed. Güler Eren, İstanbul, 2002.

TUĞLUK, İbrahim Halil, Abbâs Vesîm Efendi; Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007. (Basılmamış Doktora Tezi)

Gülgün YAZICI*

AHMED CÂHİDÎ'NİN MENSUR ESERLERİNDE DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

ÖZET

XVII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Ahmed Câhidî Efendi, Halvetî-Uşşâkî şeyhi olup Uşşâkî tarikatinin Câhidiye kolunun kurucusudur. Halk arasında Câhidî Sultan olarak tanınan şairin bir *Divan*'ı ile iki mensur eseri vardır. *Tevhîd-i Zât* ve *Nasîhat-nâme* adlı âdâb ve sülûka dair mensur eserleri farklı bilim dalları tarafından incelenmiş olmakla birlikte tenkitli metni ortaya konmamış, ayrıca bir dil ve edebiyat malzemesi olarak değerlendirilmemiştir. Ahmed Câhidî'nin şiir dilinde görülen Yunus etkisi onun mensur eserlerinde de dikkat çeker. Adeta XIII. yüzyıl Türkçesiyle yazılmış olan eserlerde pek çok arkaik kelime olduğu gibi mahallî söyleyişler de bulunmaktadır. Makalemizde bu iki mensur eser dil ve üslup açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Câhidî, Câhidî Sultan, *Tevhîd-i Zât*, *Nasîhat-nâme*, nesir dili

CHARACTERISTIC IN AHMED CAHIDI'S PROSE WORK'S

ABSTRACT

Seventeenth century sufi poet Ahmed Cahidi Efendi, Halveti-Ussaki Sheikh is the founder of the Cahidiye branch of Ussaki sect. Popularly known as the Cahidi Sultan, the poet has a Diwan and two prose works which being examined by different disciplines. By the way these works hasn't been textually criticized and not considered as a linguistic and literary material. Yunus effects on Ahmed Cahidi's poetry also draws attention in his prose works. As if written by the 13th century Turkish, both many archaic words and local sayings are available in them. In our article these two prose works will be evaluated in terms of language and style.

Key Words: Ahmed Câhidî, Câhidî Sultan, *Tevhîd-i Zât*, *Nasîhat-nâme*

XVII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Ahmed Câhidî Efendi, Halvetî-Uşşâkî şeyhi olup Uşşâkî tarikatinin Çanakkale, Bursa, Edirne çevresinde

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

yayılmış olan Câhidiye kolunun kurucusudur. Edirne'de doğmuş, muhtemelen Kilitbahir'e geldikten sonra -Nuran Altuner'in yanlışlıkları izale edip isabetle tespit ettiği üzere- Şeyh Ömer Karîbî'ye intisap etmiş, şeyhinden el aldıktan sonra Kilitbahir'de tekkesini kurmuştur. 1070/1659'da vefat etmiş olup Kilitbahir'de medfundur. Halk arasında Câhidî Sultan olarak tanınan Ahmed Câhidî'nin Kilitbahir köyündeki türbesi, Çanakkale'nin önemli ziyaretgâhlarından biridir.¹

Şairin bir *Divanı* ile dinî-tasavvufî nitelikte iki mensur eseri vardır. *Divan*'ındaki şiirlerin büyük çoğunluğu Yunus Emre'nin etkisiyle hece ve aruz vezniyle yazılmış ilahilerden oluşur (Altuner, 2001: 161-162; Aydın, 2013 b: 1-21). İki bölüm hâlinde düzenlenmiş olan *Divan*'ın birinci bölümünde Câhidî mahlasıyla, ikinci bölümünde ise Lutf-ı Hak mahlasıyla yazılmış şiirler yer alır (Aydın 2013 b: 5). Kütüphanelerimizde dört nüshası bulunan Divanın tenkitli metni Abdullah Aydın tarafından yayına hazırlanmıştır.²

Câhidî'nin mensur eserleri *Nasihat-nâme* ve *Tevhîd-i Zât* isimlerini taşır. Kaynaklarda *Nasihat-nâme* ya da *Kitâb-ı Nasîha* adıyla kayıtlı daha küçük hacimli eseri, güzel ahlâk, tövbe, şükür, nefis terbiyesi, ibadetler gibi konularda dervişlerine yönelik nasihatlerden oluşmuştur. *Tevhîd-i Zât* ise daha hacimli bir eser olup vahdet-i vücud anlayışı çerçevesinde tevhid kavramı, ibadetler, kalp terbiyesi, şeyhin gerekliliği, şeyhliğin şartları, sâlikin makamları ile tarikat âdâbı ve sülûka dairdir. Bu iki eser, çoğu zaman kütüphanelerde bir arada ve *Nasihat-nâme* ismiyle kayıtlı olduğu için yakın zamana kadar Câhidî'nin sadece iki eseri olduğu sanılmış ve *Tevhîd-i Zât*'tan hiç bahsedilmemiştir. *Tevhîd-i Zât*, ilk defa Şerife Saygın'ın yüksek lisans çalışması ile ilim âlemine tanıtılmıştır.

Ahmed Câhidî Efendi'nin bu iki eseri hakkında biri tasavvuf diğeri din eğitimi bilim dalında olmak üzere iki yüksek lisans tezi yapılmış olmakla birlikte bu çalışmalarda ilmî metotlara uygun sağlam bir metin ortaya konamamıştır³. Eserler daha çok ilgili disiplinler açısından değerlendirilmiş; bir dil ve edebiyat malzemesi olmak bakımından ele alınmamıştır. Bu çalışmalarda eserlerin kütüphanelerdeki nüshalarıyla ilgili olarak da sağlıklı

¹ Ahmed Câhidî'nin hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Nihat Azamat, "Câhidî Ahmed Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, C.7, s. 16-17; Nuran Altuner, "Câhidî Ahmed Efendi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl:2, S. 6, Ankara 2001, s. 159-176. Selami Şimşek, "Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, Konya, Güz 2007, s. 261-263.

² Abdullah Aydın, *Câhidî Divanı*, Ankara: Sonçağ, 2013.

³ Şerife Saygın Coşkun, *Ahmed Câhidî ve Kitâbü'n-Nasîha Adlı Eseri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2005; Orhan Çamlıca, *Ahmed Câhidî'nin Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât Adlı Risâlelerinin Tahlîli*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

bir tespit yapılmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim yüzeysel bir araştırmayla *Tevhîd-i Zât*'ın yeni bir nüshasını tespit etmek mümkün olmuştur.⁴

Ahmed Câhidî'nin şiir dilinde görülen Yunus etkisi onun mensur eserlerinde de dikkat çekmektedir. Adeta XIII. yüzyıl Türkçesinden izler taşıyan bir dille yazılmış olan bu iki eserde pek çok arkaik kelime olduğu gibi mahallî söyleyişler de bulunmaktadır. Makalemizde bu iki mensur eser dil ve üslup açısından değerlendirilecektir.

Bilindiği üzere dinî-tasavvufî edebiyat ürünlerinde sanat kaygısı güdülmeyip öğreticilik amaçlanır, bu amaca uygun olarak da sade ve halkın anlayabileceği bir dil, yani konuşma dili tercih edilir. Bu tercihin neticesinde konuşma dilinin yazıya aktarılmış hâli olan metinler ortaya çıkar. Ahmed Câhidî Efendi de diğer mutasavvıf şair ve yazarlar gibi eserlerini sanat kaygısı gütmeyen halkın anlayabileceği bir dille, yani halkın konuşma diline sâdik kalarak yazmıştır. Eserlerinde dinî-tasavvufî edebiyat mensuplarının benimsediği *tahkiye*, *nasihat* ve *hitap*, *soru-cevap*, *delil ve ispat* gibi anlatım biçimlerinin hepsini kullanmıştır.

Her iki eserde benzer konuları işlediği ve belli bir sistematığı olmadığı için yazar, zaman zaman konularda tekrara düştüğü gibi bu konuları ele alırken kullandığı ifadeleri de sık sık tekrarlar.

Aynı konuların aynı ifadelerle ele alındığı bu tekrarların yanında ifadeye ahenk katmak ve manâyı pekiştirmek için başvurulan tekrarlarla da karşılaşırız. Örneğin yazar, herhangi bir konuya dikkat çekmek ve manâyı vurgulamak istediğinde çoğu zaman aynı yüklemi tekrarlayarak birbirine paralel kısa cümleler kurar. Bu tür tekrarlarda kimi zaman cümlenin diğer unsurları da paralel olarak düzenlenir:

“... seni şekden yakîne kığıra ve riyâdan ihlâsa kığıra ve dünyâ sevmekten terkine kığıra ve kibrden tevâzu'a kığıra ve adâvetden mahabbete kığıra ve cehlden ilme kığıra ve dünyâ begliğinden fukarâ-yı sâbirîn zümresine kığıra ve seni ol yola kığıra ki evvel andan gelmişsündür ki vatan-ı aslîdür.” (*Tevhîd-i Zât*, 40a⁵)

“Bunlardan gayrı dahı nice sıfatları var bu cümlesinin sâhibi kimdir ki câna cânım der ve akla aklım der, ilme ilmim der ve gönle gönlüm der ve nefse nefsim der. Hâsıl-ı kelâm budur ki, zâhirinde ve bâtınında her nesi var ise benim diyen kimdir?” (*Nasîhat-nâme*, 52⁶)

“ya'nî zâhirde dünyâ zînetün terk ide ve bâtında nefsi hevâsın terk ide ve zâhirde ihtiyârın terk ide ve bâtında kendü varlığın terk ide.” (*Tevhîd-i Zât*, 92a)

⁴ Şeyh Câhidî, Kitâb-ı Tevhîd, 06 Mil Yz A 4909.

⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 2141.

⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi 334.

Ya da yüklem tekrarlanmayarak bu paralel unsurların en sonunda verilir:

“... pes anda ne tulû‘ bulunur ne gurûb bulunur ne sağ kalur ne sol kalur ne ön kalur ve ne art kalur ve ne gökler ve ne yerler ve ne zamân ve ne mekân kalur ve ne ıraklık ve ne yakınlık kalur ve ne gice ve ne gündüz kalur ve ne arş ve ne ferş ve ne dünyâ ve ne âhiret kalur.” (*Nasîhat-nâme*, 56)

“... halvetde bu zâhir hislerden kala ya'nî havâss-ı hamse ki göz görmekten ve kulak işitmekten ve dil söylemekten ve burun kokmaktan ve el dutmaktan kala.” (*Tevhîd-i Zât*, 96a)

Ahmed Câhidî Efendi, ifadesine renk ve canlılık katmak, hitap ettiği zümrenin ilgisini uyanık tutabilmek için zaman zaman deyim ve atasözlerine, konuşma dili özelliklerine de eserlerinde yer vermiştir:

- akar bunardan sepet ile su almak,
- balık kuru yer canavarlarından kaçır gibi kaçmak,
- boynına almak,
- bülbül gammâz kargadan kaçır gibi kaçmak,
- gönülleri kızlığını dünyâ almak,
- harbî kâfirler Hazret-i Alî rahmetu'llâhi aleyh veliyu'llâhdan kaçır gibi kaçmak,
- kadem urmak,
- kelb-i akûr depeler gibi depelemek,
- koyun arslandan kaçır gibi kaçmak,
- yab yab yürümek.

Atasözü kullanımında zaman zaman atasözlerini değişime uğratarak kullandığını da görüyoruz, “Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz” atasözünü “Kişinün fi'li artuk delâlet ider i'tikâdına” şeklinde kullanır.

Her iki eser de bir tarikat şeyhinin özelde dervişlerine, genelde bütün insanlara yönelik bir hitabı olduğu için sık sık seslenme sözleri, “ey, he, ha” gibi ünlemler ve konuşma dili kalıpları kullanılmıştır:

- eğer sâ'il su'âl iderse ki,
- eğer bu söze şâhid gerekse,
- ey tâlib,
- ha şâkirler,
- ha evliyâ, ha kerâmet,

- ha muttakî imâm,
- he hâcî imdi bu makâma irişmez illâ ehl-i himmet,
- vallâhi gerçek, vallâhi gerçek, vallâhi gerçek,
- bir kezden yüzlerin bunlardan dönderürler,
- bir kezden İslam dâ'iresinden çıkarlar,
- Hakdan dûr olur merdûd-ı ebedî olur. Makâm-ı vahdete irişmek kanda kaldı,
- eğer kâdir olaydı eline bir kılıç alıp cümlesin kırardı, münâfıklar ile sohbet itmek kanda kaldı.

Ahmed Câhidî, eserinden anlaşıldığı kadarıyla sert bir mizac ve meşrebe, katı bir tasavvuf anlayışına sahiptir ve üslubunda da bu sertlik hissedilir. Çoğu yerde katı bir şeriat savunucusu olarak karşımıza çıkar ve bu çizginin dışında kalanları “ey” diye başlayan ağır sıfatlarla seslenerek eleştirir:

- ey ahmak câhiller,
- ey ahmak fâsıklar,
- dili âlim gönli câhiller,
- ey fâsık fâcirler,
- ilmüne lâyük amel-i sâlihi olmayan adı âlimler,
- ey mukallid ahmak mürâî câhiller,
- ey ilmüne mağrûr ahmaklar,
- ey ilmüne mağrûr ahmak câhiller,
- ey ma'rifetden mahrûm câhiller,
- ey ibâdetde kalan mukallidler,
- ey serâbı su sanan sudan mahrûmlar,
- ey adı müminler ve gözsüz sağırlar,
- biz Müslümânlarız diye ta'n iden sırr-ı Kur'ân'dan mahrûm, hakkı inkâr eden câhiller.

Eserlerin üslubunda dikkat çeken bir başka husus devrik cümlelerdir. Devrik cümleler genellikle ayet ve hadis çevirilerinde karşımıza çıkmaktadır. Sözlerini ayet ve hadislerle destekleyerek pekiştirmek isteyen Ahmed Câhidî, her iki eserinde de “Netekim Hak Te'âlâ Kelâm-ı Kadîm'inde buyurmuşdur ki”, “Âyet budur, kavluhu Te'âlâ”, “Resûlullah salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki” “Kâlen nebîyyu aleyhi's-selâm” ifadeleriyle pek çok ayet ve hadise yer vermiş, “ma'nâsı budur ki” diyerek de bunların çevirisini

aktarmıştır. Bu ayet ve hadislerin çevirisi tıpkı ilk dönem satır arası Kur'an tercümelerinde olduğu gibi kaynak dilin söz dizimine uygun olarak verilmiştir:

- İmânı yokdur her kimün ki zekâtı yokdur anun (*Tevhîd-i Zât*, 49a),

- kaçan ben sevsem kulumu oluram anun için kulak dahı göz dahı el dahı dil dahı benem anun kulağından işiden dahı benem göziyle gören dahı benem diliyle söyleyen dahı benem eliyle yapışan (*Tevhîd-i Zât*, 84a),

- ölü ölmezden ön (*Tevhîd-i Zât*, 199b),

- dahı yaratmadum cinnile âdem oğlanlarını illâ bana tapmak için (*Nasîhat-nâme*, 18).

Bu çevirilerin dışında da yazar, bir ifade şekli ve üslup özelliği olarak zaman zaman devrik cümleler kullanmıştır:

“Bilgil ki çok yemekdendür amel-i sâlihün yokluğu, çok yemekdendür can hastalığı, çok yemekdendür gönül kulağı sağır olduğu, çok yemekdendür menzilden kalduğun, çok yemekdendür aklını dünyâya virdüğün, çok yemekdendür fenâyâ irmedüğün, çok yemekdendür zekerine kul olduğun, çok yemekdendür kanâ'at yokluğu çok yemekdendür ehl-i dünyâyâ baş eğdiğün âhiret horluğu, çok yemekdendür tama' çokluğu, çok yemekdendür fâsid fikrler, çok yemekdendür dünyâ sevgisi, çok yemekdendür âhireti unuttuğun, çok yemekdendür nasîhat işitmedüğün, çok yemekdendür münâfık îmânında kalduğun.” (*Tevhîd-i Zât*, 177a)

Eserleri cümle yapıları açısından incelediğimizde genellikle kısa ve basit cümlelerin tercih edilmiş, zaman zaman birleşik cümlelere de yer verilmiş olduğunu görürüz. Bu türlü yapılarda “meger, illâ meger, ki, kaçan, kaçan kim, çün, çün kim, illâ, pes” gibi Arapça, Farsça cümle başı edatları çokça kullanılmıştır, bunların kullanıldığı cümleler bile çok uzun değildir:

“İmdi buna mesel oldur ki, meger kim Mecnûn'un aşkı gâyetine irmişdi.” (*Tevhîd-i Zât*, 10b)

“... illâ meger Allâhu Te'âlâ dilerse irişür.” (*Tevhîd-i Zât*, 81a)

“Her nesne ki Hak Te'âlâ'dan ona yetişür râzî ola.” (*Tevhîd-i Zât*, 182a)

“Her kimde ki Allâh korkusu yokdur, îmân dahı yokdur.” (*Nasîhat-nâme*, 2)

“Anda bir ziyâ göresin ki hiç gurûbu yok ve bir ziyâdır ki hiç zevâli yok.” (*Nasîhat-nâme*, 53)

“Resûlu'llâh hiç bize hutbe itmezdi illâ eyidürdi.” (*Tevhîd-i Zât*, 39b)

“Kaçan bir kulumu sevsem anun için kulağı ve gözü ve dili biz oluruz.” (*Nasîhat-nâme*, 9)

“Kaçan kim bir kulını sevse Mevlâ / Kılır her gününü gününden a'lâ”
(*Tevhîd-i Zât*, 17a)

Her iki eserde bir yandan Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi'nin izlerini taşıyan pek çok arkaik kelime ile ek bulunurken bir yandan da Arapça ve Farsça kökenli kelimeler yer almaktadır ki bunlar daha çok dinî-tasavvufî terimlerdir.

Câhidî'nin eserlerinde kullandığı arkaik kelimelerin büyük bir kısmı Tarama Sözlüğü'nde vardır:

ağmak, aldamak, andırmak, arkırı, artuk, aşığırak, assı, ayıtmak, ayruk, bağırdak, başmak, bendeş, berek, birle, biti, dirlik, dükeli, dürişmek, çak, deprenmek, dirgürmek, durgurmak, duruşmak, dutmak, edik, eğin, epsem, erinç, erek, esrüklik, ırak, ırılmak, ıssı, içre, imdi, inil inil, gerçeklemek, ginlik, gökçek, gözgü, gün, kaçan, kakımak, kamu, kanda, kangı, katı, kelecı, keler, kemlük, kendüzi, kığrılmak, kiçi, onat, öndin, öteri, sağış, saklamak, sanı, sığamak, sımak, sınıklık, şol, tamu, tapu kılmak, taşra, tekyelenmek, uçmak, uğrılar, urmak, üründülemek, yaban, yalınca, yarlığamak, yarak, yavı kılmak, yavlak, yasmak, yeğni, yeğrek, yeltmek, yıylamak, yiyilemek.

“debremek, dönendirmek, kov kovlamak, süpründilük, uşuntu itmek, yığamak” gibi kelimeler ise Tarama Sözlüğü'nde bulunmamaktadır:

“... şuhûdında yalnız Hakk'ı bula, iden ve debreden ve epsem durduran Hakk'ı bile.” (*Tevhîd-i Zât*, 160b)

“iki dostı birbirinden yalan kov kovlamağıla ayırırlar.” (*Tevhîd-i Zât*, 127b)

“uzlet benüm bahçemdür dahı halka karışmak murdâr süpründilikde oturmakdur.” (*Tevhîd-i Zât*, 20a)

“cümlemüz bir yerden anun üstine uşuntu idelüm, öldürelüm, kim urdıya gitsün.” (*Tevhîd-i Zât*, 219b)

“dâ'im birbirine fâsıklar işin buyururlar, sâdıklar sohbetinden birbirin yığarlar.” (*Tevhîd-i Zât*, 26a)

Arkaik kelimelerin yanı sıra Eski Anadolu Türkçesine ait ekler de her iki eserde sıklıkla kullanılmıştır:

-ısar/-iser gelecek zaman eki

“... ammâ kitâbdan hîç haberi yokdur, âkıbet menzili harâb olırsardur.”
(*Tevhîd-i Zât*, 34b)

-gıl/-gil emir eki

“Şöyle bilgil ki sebep-i te'lîf-i kitâb oldur ki muvahhid ile mülhidi temyîz eylemekdür murâdumuz.” (*Tevhîd-i Zât*, 1b)

“Bilgil ki dünyâda her ne ekersen âhîretde hâsılun oldur.” (*Tevhîd-i Zât*, 29b)

-ur/-ür geniş zaman eki

“... ammâ âhîret işine gelicek terk ider takdîre salur.” (*Tevhîd-i Zât*, 113b)

“Halkı bid'ate ve dalâlete bırağurlar.” (*Tevhîd-i Zât*, 212a)

-ıcak/-icek

“İmdi böyle olıcak ol merdûdların sözleri bâtıl oldı.” (*Tevhîd-i Zât*, 6a)

“Mü'min oldur ki seher vaktinde derd ile *yâ Allâh* diyicek *lebbeyk yâ kulum* diyü cevâb bula.” (*Tevhîd-i Zât*, 24b)

-madın/-medin

“İmdi eger ten hisârı yıkılmadın ahlâk-ı zemîmeden tamâm pâk olmazsun.” (*Tevhîd-i Zât*, 29b)

-cılâyın/-cileyin

“...buncılâyın azgunluk içinde iken ehl-i irfândan geçinürler...” (*Tevhîd-i Zât*, 35a)

“... anlar dahı bizcileyin mahlûkdur...” (*Tevhîd-i Zât*, 80a)

“... biz dahı sizcileyin mü'minlerüz...” (*Tevhîd-i Zât*, 119a)

“Ey münkir fâsıklar, sizcileyin ağniyâlar kapularına varup anlara baş eğüp rızkumuzu anlardan ummazuz.” (*Tevhîd-i Zât*, 122b)

-ınca / -ince

“Kubbe-i zemzeme gelüp suyundan doyınca içmenün rûhı nedir?” (*Tevhîd-i Zât*, 67a)

-cak/-cek

“... eger haberünüz olsaydı ol dîn helâk idici günâh zehrlerin tîzcek kalbinüzden çıkarmak tedârükünde olurduñuz.” (*Tevhîd-i Zât*, 119b)

dası > yarındası

“... ol gice dahı Mînâ'da yatup yarındası kim eyyâm-ı teşrîkün ikinci günidür...” (*Tevhîd-i Zât*, 67b)

1. tekil kişi eki -ın/-in

“ben anuñ işidür kulağ[ı] ve görür gözi ve söyledüğü dili ve dutar eli olurın.” (*Tevhîd-i Zât*, 3b)

“... yarın kıyâmet güninde ana katı azâb iderin diyü va'de itmişdür...” (*Tevhîd-i Zât*, 151a)

1. çoğul kişi eki -vuz /-vüz

“Bilgil ki eger hac ahkâmlarun alâ-hıde alâ-hıde her birinün ruhların yazarsavuz kitâb mutavvel olur.” (*Tevhîd-i Zât*, 65b)

“Kaçan dilesevüz helâk eylemege bir şehri buyururuz beglerine ol şehrün fisk iderler.” (*Tevhîd-i Zât*, 115b)

2.tekil kişi eki ñ

“... birbirine mütenâkız sanup i'tikâdınıza halel irişdürmeñ...” (*Tevhîd-i Zât*, 116a)

2. çoğul kişi eki -sız/-siz

“... niçin bunun gibi yaramaz işler idersiz...” (*Tevhîd-i Zât*, 57b)

“... ol sizi görür ammâ siz anı göremezsiz...” (*Tevhîd-i Zât*, 70a)

Sonuç

Sonuç olarak Ahmed Câhidî Efendi'nin *Tevhîd-i Zât* ve *Nasîhat-nâme*'si 17. yüzyılda okumuşların diliyle ancak halkın anlayabileceği bir sadelikte yazılmış eserlerdir diyebiliriz. Bu türlü eserlerde olduğu gibi hem Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini göstermektedir hem de konusu itibarıyla pek çok dinî-tasavvufî Arapça ve Farsça terime yer vermesinden dolayı karma bir dil özelliği sergilemektedir. Eserlerin sergilediği özellikler bize dil ve üslubu belirleyen en önemli unsurların eserin yazılma amacı ve seslendiği topluluk olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Câhidî, *Tevhîd-i Zât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 2141.
- Ahmed Câhidî, *Nasîhat-nâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi 334.
- Altuner, Nuran.(2001), “Câhidî Ahmed Efendi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 2, S. 6, Ankara, s. 159-176.
- Aydın, Abdullah. (2013 a), *Câhidî Divanı*, Sonçağ Yayınları, Ankara.
- Aydın, Abdullah. (2013 b), “Ahmed Câhidî ve Dîvânı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 36, s. 1-21.
- Azamat, Nihat. (1993), “Câhidî Ahmed Efendi”, *DİA*, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bayrı, M. Halit. (1954), “Câhidî”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C. 3, s.375-376.
- Çamlıca, Orhan. (2006), *Ahmed Câhidî'nin Nasihatnâme ve Tevhid-i Zât Adlı Risâlelerinin Tahlîli*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Saygın Coşkun, Şerife. (2005), *Ahmed Chidi ve Kitb'n-Nasha Adlı Eseri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Şimşek, Selami. (2007), "Avrupa İle Asya Arasında nemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, Konya, s. 251-310.

Ahmet TANYILDIZ*

FUZÛLÎ'NİN HADİKATU'S-SU'ADÂSİ ÜZERİNE NOTLAR*

Özet: Türk edebiyatının en kudretli şairlerinden sayılan Fuzûlî'nin telif ettiği *Hadîkatu's-Su'adâ*, yine şaire ait *Dîvân* ve *Leylâ vü Mecnûn* kadar meşhur olmuş bir eserdir. İslâm tarihinde önemli bir yeri olan Kerbelâ hâdisesi ve Hz. Hüseyin'in şehâdeti merkeze alınarak şekillendirilen bu eser, edebiyat tarihimizdeki maktel geleneğinin en mükemmel örneği olarak kabul görmüştür. Bu makalede öncelikle söz konusu eserin muhtevasına temas edilmiş, ardından üslûp özellikleri örnekler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Hadîkatu's-Su'adâ, Üslûp.

ABOUT THE WORDING OF FUZULI'S HADİKATU'S-SU'ADÂ

Abstract: *Hadîkatu's-Su'adâ* written by Fuzûlî who is counted as one of the most mighty poets of Turkish literature is a famous work as much as Fuzûlî's *Dîvân* and *Leylâ vü Mecnûn*. This literal work that has been shaped with reference to Karbala that is important in Islamic history and martyrdom of Hz. Hüseyin is approved as the most perfect sample of *maktel* [murder story] custom in literature history. In this article, content of the mentioned work has been researched first of all and then features of wording has been tried to evaluate by samples.

Key Words: Fuzûlî, Hadîkatu's-Su'adâ, Wording.

GİRİŞ

Fuzûlî'nin (ö.1556) önemli eserleri arasında yer alan *Hadîkatu's-Su'adâ*, yaygın kanaatin aksine sadece Kerbelâ hâdisesini konu almaz. Eserin yarısına yakın kısmını kimi peygamberlerin ve âl-i beytin yaşadığı olaylar oluşturur. Bununla beraber tam künyesi *Maktel-nâme-yi İmâm Huseyn el-müsemma bihi Hadîkatu's-Su'adâ radyallâhu anhum* olan eser adından da çıkarılacağı gibi konunun merkezi Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi olayıdır. Maktel-i Hüseyin bölümünden önceki tüm kısımlar, anlatılacak olan konuya bir nevi hazırlıktır. Zira anlatılan tüm hikâyeler bir vesile ile Kerbelâ olayına

* Doç. Dr.; Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi; ahmettanyildiz@gmail.com

* Bu yazı, 4-5 Mayıs 2009 tarihlerinde Kayseri'de düzenlenen "IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu Hatırasına)"nda sunulmuş olan "Hadîkatu's-Su'adânın Üslûbu Üzerine" başlıklı tebliğin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

bağlanmaktadır. Dramatik düzen her bölümde biraz daha yükseltilerek Kerbelâ'da yaşanan olaylar ile doruğa çıkmaktadır.

Metin günümüz Türkçesine aktarılmış sayfa düzenine göre 488 sayfadır (Güngör 1987). Eserin 237. sayfasından itibaren Hz. Hüseyin'in hikâyesi anlatılmaya başlanır. Eser mukaddime, on bâb ve hâtime kısımlarından oluşur.¹

Mukaddime kısmına bir dua ile başlayan Fuzûlî, Hak yolunda sıkıntı çeken enbiyâ, sahabe ve evliyânın durumunu belirten bilgiler verdikten sonra Kerbelâ olayına ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine temas eder. Daha sonra eserin yazılış sebebi ve içeriği hakkında kısa bilgiler verir ve manzûm bir dua ile mukaddime kısmını bitirir (s. 9-18). **Birinci bâb** Âdem, Nûh, İbrahim, Yakûb, Musa, İsa, Eyüp, Zekeriya ve Yahya Peygamberlerin hayatlarından bazı kesitler içerir. Hz. İbrahim'in anlatıldığı bölümde Hz. İsmail'e, Hz. Yakûb'un anlatıldığı bölümde Hz. Yûsuf'a yer verilir (s. 19-81). **İkinci bâb**da Hz. Peygamber'in Kureys'ten çektiği belalar, Ubeyde'nin, Hz. Hamza'nın ve Cafer-i Tayyâr'ın şehit edilişi alt bölümler halinde aktarılır (s. 83-109). **Üçüncü bâb**da Hz. Peygamber'in son demlerinde yaşadıkları, yakınlarının durumu ve vefat edilişi anlatılır (s. 111-137). **Dördüncü bâb**da Hz. Fâtıma'nın kısa hayat hikâyesi anlatılıp son dönemleri ve vefatı konu edilir (s. 139-175). **Beşinci bâb**da Hz. Alî'nin kişiliğine ve kahramanlığına dair bilgilerden sonra hilâfeti döneminde başından geçen kimi hâdiseler ve hayatının son demleri anlatılır. Bu kısımda İbn Mülcem'le olan konuşmaları dikkat çekicidir. Daha sonra ise şehit edilmesi, cenaze namazı ve defnedilmesi anlatılır (s. 177-215). **Altıncı bâb**da Hz. Hasan'ın hayat hikâyesine ait kimi kesitler verildikten sonra şehit edilişi anlatılır (s. 217-236). **Yedinci bâb**, Hz. Hüseyin'in doğrudan anlatılmaya başladığı bölümdür. Bu bölümde Medine'de bulunan Hz. Hüseyin'in Mekke'ye gidişi aktarılır (s. 237-269). **Sekizinci bâb**da Hz. Hüseyin'in akrabası ve Kûfe yönetimine talip olan Müslim-i Akîl ve oğullarının şehit edilişi konu edilir (s. 271-301). **Dokuzuncu bâb**da Hz. Hüseyin'in Mekke'den Kerbelâ'ya gidişi anlatılır. Bu seyahatin öncesi ve yolculuk sırasında yaşananlar ayrıntılı bir biçimde gözler önüne serilir (s. 303-341). **Onuncu bâb**da Hz. Hüseyin ve ordusunun Kerbelâ'da Yezîd'in askerleri ile girdiği muharebeye yer verilir. İki fasıl olan bu bölümde ilk olarak Hz. Hüseyin'in ordusunda yer alan Hurr ve bazı müminlerin şehit edilişi konu edilir (s. 343-394). İkinci fasılda ise Hz. Hüseyin ve ehl-i beytin şehit edilişi anlatıldıktan sonra hastalığı sebebiyle öldürülmekten vazgeçilen İmam Zeynelâbidîn'in Hz. Hüseyin'in matemini tuttuğu bir şiire yer verilir (s. 395-432). **Hâtime** kısmında ehl-i beytin geri kalanlarının Kerbelâ'dan Şam'a gittiği anlatıldıktan sonra (s. 433-480) manzûm bir Hz. Hüseyin mersiyesine yer verilir (s. 480-482). Daha sonra ehl-i

¹ Eserin içeriği ile ilgili bilgiler için ayrıca bk. Güngör 1987: XXIX-LIII; İpekten 2007: 54-56; Mazioğlu 1997: 47-48; Mazioğlu 2002: 34-35.

beytten diğer imamların tevellüdünden söz edilir (s. 483-485). Eserin son kısmında ise bir münâcât bulunur (s. 486-489).

1. MENSUR KISIMLAR

a. Anlatım Biçimi: Eserin karakteristik anlatım biçimi şu şekildedir: Bir durum, nesne veya kişinin tasvir edileceği kısımda, anlatım uzun cümleler ve terkiplerle kurulur. Tasvire dayalı anlatımlarda mana giriftleşmeye başlar. Bu durum özellikle bölümlerin mukaddime kısımlarında belirgindir. Örneğin Hz. Peygamber'in vefatının anlatıldığı mukaddime kısmında cümleler bu şekildedir:

“Ne bârgâh-ı haşmetdür ki tâk u revâkı târem-i a'lâya yitdükde seyl-i fenâdan tezelzül bulup vîrân olmadı ve ne nakş-ı kârgâh-ı rıf'atdur ki zînet ü zîbi derece-yi kemâl hâsıl itdükde bâzîçe-yi lu'bet-bâz-ı dehrden sûret-i tagayyür bulmadı.” (s. 112)

Hız. Fatıma'nın vefatının anlatılacağı bölümde anlatım terkipli ve uzun cümlelerle kurulmuştur:

“Perdedâr-ı harem-sarây-ı kudret ebkâr-ı âlem-i ervâha ruhsat-ı tezvîc-i ta'ayyünât-ı işbâ' virdükde hilye-yi isti'dâd-ı âlâmla müzeyyen kılmadın halvetgâh-ı hafâdan mınassa-yı zuhûra çıkamaz ve meşşâta-yı nihân-hâne-yi hikmet muhadderât-ı nüfûsun dest-i ta'allukların dâmen-i ıkd-ı ebdâna yitürdükde halel-i istihkâk-ı sekâmla zînet virmedin cülûs-ı mesned-i şühûda ruhsat virmez” (s. 139)

Hareketin esas olduğu konuşma, mücadele ve olay anlatımlarında ise ifadeler daha açık, cümleler nispeten kısadır. Abdullâh-ı Mübârek ile Hız. Hüseyin'in torunlarından Ali'nin konuşma bölümleri bu şekildedir:

“İstikbâl idüp selâm virdüm cevâb virdi didüm kimsen didi Hak bendesi didüm kandan gelirsene didi Hakdan gelürem didüm kanda gidersen didi Hakka giderem didüm bu sahrâda ne taleb idersen didi Hak rızâsın didüm tûşe-yi râhun nedür didi takvâdur...” (s. 273)

Abdullâh bin Mesud'un Hız. Peygamber'in son demlerinde onunla konuştuğu bölümdeki anlatım da bu şekildedir:

Ben ol vakt hâzır idüm nabzına el basdukda harâretlerin gâyetde ziyâde görüp eyitdüm yâ Resûlallâh bu ne aceb teb-i muhrikdir buyurdu ki her kimün marazı mikdârıncadır didüm yâ Resûlallâh bu derde devâ nedür didi ol ma'bûd hakkıçün ki benüm nefsum anun kabza-yı kudretindedür ki hiç kimesneye maraz târî olmaz ki günâhları anunla tökilmez...” (s. 122)

b. Tasvir: Fuzûlî, şairlik kudretinin de etkisiyle hikâye anlatımı içerisinde kimi zaman dikkat çekici tasvirler yapar. Örneğin Hz. İbrahim'in İsmail'i kurban etmesine yol açan olayı anlatırken küçük İsmail'in tasviri herhangi bir şiir güzelinden farksızdır:

“Hazret-i İbrâhîm nazar-ı iltifâtla ol âftâb-ı âlem-tâbun safha-yı ruhsârın mutâla'a kıldukda silsile-yi gîsû-yı müşg-bârından her ser-i mû bir reg-i cânına peyvend ve şa'sa'a-yı cemâl-i pür-nûrından her rişte-yi şu'â' bir uzvına bend olup lezzet-i dîdârında mahv oldu ve temâşâ-yı ruhsârında vücûdın sarf kıldı

. --- / . --- / . --- / . ---

Te'âlallâh bu ne ruhsâr-ı mergûb-ı dil-ârâdur

Ki dil derkinde âciz cân temâşâsında şeydâdur” (s. 36)

Hz. Hüseyin'in Mekke'den Kûfe'ye gidişini anlattığı bölümde yola çıkış zamanı şöyle tasvir edilir:

“Bir subh-dem ki şâh-ı encüm hâşiye-yi sebzâr-ı sipîhr-i lâciverd-fâma hayme-yi zerrîn-tınâb tikdi ve ferrâş-ı subh-ı sâdik revzene-yi şebistân-ı zulmete perde-yi zer-nigâr çekdi” (s. 310)

“Ale's-sabâh ki tîg-ı şa'sa'a-yı husrev-i hâver râbîta-yı nûrdan zulmet silsilesin kat' itdi ve sipâh-ı Rûm u Habeş biribirinden ayrıldı” (s. 311-312)

Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin önceden anlaştıkları üzere gece vakti gizlice uzaklaşırken gökyüzünün ve ayın durumunu şöyle yansıtır:

“Ol gice arûs-ı âlem şühedâ için ta'ziyet isti'dâdında olup gîsû-yı müşgbârında ruhsârın nihân itmiş idi.” (s. 323)

c. Seci: Klâsik mensûr metinlerde anlatımın sanat açısından doruğa çıktığı kısımlar secili bölümlerdir. Bu eserde de anlatımın akıcılığını sağlayan ve şiire yakınlaştıran seci örnekleri çoktur. Örneğin Hz. Hasan'ın dilinden annesi Hz. Fâtıma, babası Hz. Ali ve dedesi Hz. Peygamber'in tasvirleri de secili cümlelerle şu şekilde ifade edilir:

“Vâlidem saffet-i hânedân-ı risâlet ve kıdve-yi dûdmân-ı nübüvvet sade-i saffet ü ismet gur-re-yi çihre-yi ilm ü hikmet nokta-yı dâyire-yi menâkib u mefâhır lem'a-yı nâsiye-yi mehâmid ü me'âsir mâder-i sâdât-ı mecm'a-ı sa'âdât şem'-i arsa-yı arasât Betûl-i Azrâ ya'nî Fâtıma-yı Zehrâ” (s. 144)

“Vâlidüm şîr-i Yezdân şâh-ı merdân muhaddid-i cihât-ı mekârim muhteri'-i kavânin-i merâhim musalliyü'l-kibleteyn kurratu'l-ayn-ı seyyidü's-sekaleyn re'îsü'l-evliyâ enîsü'l-enbiyâ ya'nî Aliyy-i Murtaza” (s. 144)

“Ceddüm gevher-i hızâne-yi Halîl semere-yi şecere-yi İsmâ'îl nûr-ı kandîl-i ta'zîm ü tebcîl habîb-i Melik-i Celîl (...) menzil-i Furkân vâzih-i îmân resûl-i sekaleyn mahrem-i harîm-i kâbe kavseyn cedd-i sıbteyn server-i enbiyâ ya'nî Muhammed Mustafâ” (s. 144)

Hz. Peygamber'in tasvir edildiği aşağıdaki cümlelerde de secili anlatım vardır:

“Şemse-yi eyvân-ı risâlet ve dîbâce-yi dîvân-ı nübüvvet mütemekkin-i mesned-i râhat olup deryâ-yı iltifâtının bir kenârında gevher-i ma'den-i vefâ Hasan-ı müctebâ ve bir kenârında serv-i cûybâr-ı sehâ Hüseyin bin Aliyy-i Murtazâ karâr dutup gâh ol gevher nezzâresinden dîdeye nûr virürdi ve gâh bu servün müşâhedesinden sîneye sürûr yetürürdi” (s. 44)

d. Anlatım Dili: Yazar özellikle kişileri konuşturduğu kısımlarda dil ayrımına gitmez. Anlatım Türkçe devam ederken birden Arapçaya döner.

Uhud harbinde Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin konuştuğu aşağıdaki örnekte böyle bir anlatım vardır:

“Leşker-i İslâm hezîmet idüp Hazret-i Resûli tenhâ bırakdukda ol Hazret Alîden gayrı hıdmetinde görmeyüp eyitdi yâ Alî sen nişe sâyir-i cemâ'ate mülhak olmadun Hazret-i Murtazâ Alî eyitdi ki **inne lî bike üsvetün**²

--- / --- / --- / ---

Bir bendeem ki rûz-ı ezelden mutî' olup
Tavk-ı vefâ-yı ahdüne çekmiş kazâ beni
Nakd-ı hayâtum eylemişem nezr-i tâ'atün
Hâşâ ki senden eyleye devrân cüdâ beni (s. 97)

Yazar ayet, hadis ve kelâm-ı kibârlarda kimi zaman sadece metni verir kimi zaman da metinle beraber tercümesini de verir.

Hz. Peygamber'in veda haccı esnasında ümmetine seslenmesinin anlatıldığı bölümde kimi ibareler tercüme edilmeden olduğu gibi verilmiş, kimi ibareler sadece Türkçe söylenmiş, kimi ibareler de Arapçası söylendikten sonra yazar tarafından tercüme edilmiştir:

“Ey kavm arsa-yı kıyâmet **yevme yenfa'u's-sâdikîne sîdkuhum**³ karârgâhıdur ve kâzî-yı rûz-ı cezâ **yevme lâyenfa'u mâlun ve lâbenûn**⁴ güvâhıdur eger ol günde sizden su'âl olinsa ki Muhammed nice sülûk itdi cevâbunuz nedür (...) sahâbeye müteveccih olup

² Sen bana bir örneksin.

³ “Sadık olanlara doğru sözlerinin fayda vereceği gün.”

⁴ “Evlat ve malın fayda vermeyeceği gün.”

buyurdu ki **elestü bi'l-mü'minîne evlâ minenfüsihim** ya'nî **mü'minlere degül miyem nefslerinden evlâ** huzzâr-ı meclis ittifâkla tasdîk virüp eyitdiler **ne'am yâ Resûlallâh** pes Hazret-i Murtazânun elinden dutup eyitdi **men küntü mevlâhu fehâzâ Aliyyun mevlâhu** ya'nî her kimün ben mevlâsı idüm Alî anun mevlâsıdur **Allâhumme âdi men âdâhu** ya'nî İlâhî anun adâvet kılana adâvet kıl **ve vâli men vâlâhu** ya'nî anunla dost olana dostluk it **va'hzil men hazelehu** ve anı hâr dutanı hâr dut **va'nsır men nasarahu** ve ana nusret virene nusret vir" (s. 116-117)

e. Okuyucuya Hitap: Yazar anlattığı kıssadan sonra okuyucuyu muhatap olarak sonuç mahiyetinde nasihatlerde bulunur.

"Te'emmül idün ey ashâb-ı fitnat ve erbâb-ı firâset..." (s. 42)

"Ey azîz te'emmül kıl ve nazar it gör ki..." (s. 146)

"Ey azîzler mülâhaza kılun ki..." (s. 104)

"Fîlvâki' eger nazar-ı te'emmül kılsan..." (s. 175)

f. Dayanaklar: Fuzûlî, kişiliklere ait kıssalar anlatacağı zaman umumiyetle kaynak zikreder. Peygamberler, Hz. Peygamber ve âli söz konusu olunca kaynak kişi veya eserin belirtilmesinde dikkat çekici bir titizlik görülür.

"Kenzü'l-Garâyibde mestûrdur Ebû Ca'fer isnâdıyla ki..." (s. 89)

"Muhammed-i İshâkdan nakldur ki..." (90)

"Şevâhidü'n-Nübüvvede İmâm Mustagfirî isnâdıyla mestûrdur ki..." (s. 188)

"Sünen-i Tirmizîde mezkûrdur İbn Abbâsdan ki..." (s. 221)

"Kitâb-ı Rabî'u'l-Ebrârda Bahterî mestûr itmiş ki..." (s. 436)

"Şevâhidü'n-Nübüvvede mestûrdur ki..." (s. 245)

Kimi zaman da kaynağın ismi zikredilmeden genel bir ifadeyle konu özetlenir:

"Ba'zı tefâsîrde mestûrdur ki..." (s. 87)

"Ve bu dahı bir rivâyetdür ki..." (s. 412)

g. Ara Hikâyeler: Bir hikâye veya konu anlatılırken anlatım kesilip bahsedilen konuya uygun içerikte kıyas veya benzerlik ilgisiyle birtakım hikâyecikler anlatılır.

Hz. Yûsuf hikâyesi anlatılırken Hz. Hüseyin'e ait başka bir hikâyeye geçilir. Yûsuf kuyuya atılacağı zaman kardeşi Yahûdâ, bir vasiyeti olup olmadığını sorar. O da, eve döndükten sonra 'her ne vakit bir cemiyet oluşturursanız benim bu perişan hâlimi asla unutmayın ve babamıza vardığımız zaman sakın ola ki onu üzmeysin', diye vasiyet eder. Hikâyenin bu

kısımında yazar, konuyla ilgili olarak Hz. Hüseyin'den bir örnek verir ve anlatıma kaldığı yerden devam eder:

“Allâh Allâh ne münâsibdür bu vasiyyet ana ki Hazret-i Sultân-ı Kerbelâ İmâm Zeyne'l-âbidîne vasiyyet kıldı ki ey ferzend-i dil-bend selâmumu sulahâ-yı ümmete yitür ve iltimâs it ki her vaktde bir mazlûm ve bir garîb müşâhede kıldukça benüm garîbligüm ve mazlûmligüm yâd ideler“ (s. 57)

Anlatıcı Hz. Hamza'nın ardından yas tutacak kimsesi olmadığı ve diğer şehit ailelerinin toplanıp onun evinde yas tuttuğu kısmı işlerken anlattığı konuya ek olarak ölüm meleği ile bir peygamber arasında geçtiği rivayet edilen başka bir hikâyeciğe de yer verir. Bu hikâyecik ölüm meleğine acıma duygusu verilmediği, ancak garip ve yetimlerin durumuna acıdığı ile ilgilidir. (s. 104)

Yazar Müslim-i Akîl'in şehit edilişi bölümünde de bu anlatım tarzına başvurarak bir hikâyecik anlatır:

“Bir gün bir azîz bir bîmâr dervîşün iyâdetine varup ve anı envâ'-ı beliyyâta giriftâr görüp telsiye tarîkiyla eyitdi ey dervîş âşık ma'sûkun cefâlarına sabr itmese da'vâ-yı muhabbetde sâdık degül dervîş eyitdi ey azîz galat didün âşık ma'sûkun belâlarından zevk bulmasa âşık degül“ (s. 272)⁵

h. Kerbelâ Hadisesi ile Peygamber Kıssaları Arasında Bağlantılar Kurması: İçeriğin bütünlüğü açısından peygamberlere dair anlatılan kıssalar, ilgili yerlerde Kerbelâ olayı ile karşılaştırılır veya birlikte değerlendirilir. Örneğin yazar, Hz. İbrahim'in ateşe atılması hadisesini anlattıktan sonra okuyucuya seslenerek bu olayda yaşananlarla Kerbelâ'da yaşananların benzerlik arz ettiğini söyler. Zira Hz. İbrahim ateşe atılırken kimseden yardım talep etmediği gibi Hz. Hüseyin de Kerbelâ musibeti zamanında cin ve meleklerin yardımlarını talep etmemiştir. Ayrıca Hz. İbrahim gördüğü rüya üzerine oğlunu kurban etmeye niyetlendiği gibi Hz. Hüseyin de gördüğü rüya üzerine tuttuğu muharebede birçok yakını kaybetmekten çekinmemiştir. Hz. İsmail canını Hak yoluna vermeye azmettiği gibi Hz. Hüseyin de O'nun yoluna şehit olmuştur (s. 42-43).

Bir başka örnek de Hz. Nuh'un gemisi ile Kerbelâ meydanının karşılaştırılmasıdır. Nuh'un gemisi, yeryüzünün su ile istila edildiği zamanda nasıl biricik kurtuluş mercii olmuş ise Kerbelâ sahrasında belâ tufanı koptuğu

⁵ Benzer örnekler için bk. Güngör 1987: 68-69.

zaman ehl-i beyte dâhil olan her kişi günah belasından necat bulmuştur (s. 32).⁶

3. MANZÛM KISIMLAR ⁷

a. Özetleme: Mensûr kısım devam ederken anlatılan konu, özet mahiyetinde şiir parçacıklarıyla desteklenir. Örneğin;

Hız. Hüseyin ile birlikte olup mücadele etmeyi reddeden Abdullah bin Hurrûn'un durumu anlatıldıktan sonra konuyu özetleyen bir dörtlüğe yer verilir:

. - - - / . - - - / . - -
 Zihî nâdân ki şâh-ı mülk-i îmân
 Ana arz ide teşrîf-i şehâdet
 Tevehhüm eyleyüp tîg-ı belâdan
 Özinden eyleye selb-i sa'âdet (s. 316)

Cebrâîl'den Hasan ve Hüseyin'in şehit edileceği haberini alan Hz. Peygamber son derece üzüntülü bir hâlde iken kendisini teselli etmek maksadıyla Yûsuf Sûresi nâzil olur.

"Hazret-i Resûl kendüsin bu belâya mahsûs tasavvur kılıp bu cefâdan müte'ellim oldukda Cebrâ'îl ol Hazretün tesellî-yi hâtıryıçün Yûsuf Sûresin nâzil itdi ki nahnu nakussu aleyke ahsene'l-kasasi

. - - / . - - - / . - - - / . - -
 "Musîbet-i Hasan u mihnet-i Huseyn-i şehîd
 Demî ki oldı gam-efzâ-yı tab'-ı pâk-ı Resûl
 Tesellî-yi dil-i pâk-ı Resûl içün Hakdan
 Beyân-ı kıssa-yı Ya'kûb u Yûsuf itdi nüzûl" (s. 45)

b. Konunun Devamı Olarak Kullanılan Şiirler: Konuda anlatım kesilmeden mensûr metin manzûm anlatımla devam eder. Bu anlatım tarzı daha ziyade mesnevi nazım şekliyledir. Aşağıda bu husus ayrıca değerlendirileceği için farklı nazım şekliyle söylenen şiirlerden örnekler vermek yerinde olacaktır.

⁶ Benzer örnekler için bk. Güngör 1987: 51, 60, 74.

⁷ Bu çalışmanın bitirilme aşamasında Ataemi Mirzayev tarafından hazırlanan "Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ Adlı Eserindeki Manzum Kısımlar Üzerine" adlı bir makalesi yayımlandı [Turkish Studies and History of Turkish or Turkic International Periodical For the Languages, Literature Volume 4/7 Fall 2009, s. 438-447]. Bu değerli çalışmada; Fuzûlî'nin Hadîkatu's-Su'adâ'da yer verdiği şiirlerin bir kısmının Hüseyin Vâiz Kâşifî'nin Ravzatu's-Şühedâ'sından bazen aynen, bazen kısmen, bazen de nazîre yoluyla alındığı meselesi değerlendirilmiştir. Bu sebeple Mirzayev tarafından değerlendirilen hususlara bu çalışmada yer verilmedi.

Kerbelâ olayı gerçekleştiikten sonra yüz bin meleğin intikam almak için semâdan indiğini, ama ruhsat verilmediği için yas tutmakla meşgul olduğu belirtildikten sonra konu bir şiir ile devam ettirilir:

"Hâlâ ravza-yı mübârek üzerinde mûy-ı julîde ve rûy-ı hırâşîde ile a'zâsına meşgûldurlar

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

"Kerbelâ deşinde şâh-ı Kerbelânun hâline

İttifâk-ı âm olup mecmû'-ı âlem ağladı

Pâye-yi arş-ı mu'allâda töküp Cibrîl eşk

Ravza-yı Rıdvânda rûh-ı Nûh u Âdem ağladı" (s. 105)⁸

c. Manzum Söyleşmeler: Mensûr anlatım içinde eserdeki kişiler nazmen de konuşturulur. Örneğin Müslim-i Akîl şehit edildikten sonra, oğullarını da aramaya koyulduklarında Şüreyh Kadı ile bu oğulların konuşmaları manzûmdur:

"Şehzâdeler ol hâlete mütehayyir kalup sebeb su'âl itdükte eyitdi ey ma'sûmlar ve mazlûmlar

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

"Belâ seyli sebât u sabr bünyâdın harâb itdi

Sitem berki muhabbet ehlinün bagrın kebâb itdi

Bırakmışdı kazâ bu kişvere bir dürc-i pür-gevher

Zamâne sındurup ol dürci kasd-ı dürr-i nâb itdi"

Şehzâdeler bu kinâyeden Müslimün şehâdetin tahkîk idüp ittifâkla bir zamân nâle vü figân itdiler bir zamândan sonra dest-i tazarru'la Şüreh Kâzînün dâmenin dutdılar ki ey mahdûm

- - - / - - - / - - - / - - -

"Âgâz-ı ömr mevsim-i ıyş u neşât iken

Çarh-ı sitemger itdi bizi mübtelâ-yı bîm

Ahvâlümüz nolur nidelüm kande varalum

Hem tıfl u hem garîb u hem âvâre hem yetîm" (s. 294)⁹

d. Ders Çıkarma ve Nasihat Verme: Konu anlatıldıktan sonra doğrudan veya dolaylı olarak nasihat içerikli şiirler yer alır.

Hız. Hüseyin'in taraftarları arasında yer alan bazı müminlerin şehit edilişleri anlatıldıktan sonra sonuç mahiyetinde bir beyit söylenmiştir:

"va'de-yi şehâdet yitdükte birbirine müteâkib bihişt-i heşt-bâba müteveccih oldılar rahmetullâhi aleyhim

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

Kimdür ol kim arsa-yı dünyâyâ geldi gitmedi

Kimdür ol kim kasr-ı ömrin çarh vîrân itmedi" (s. 378)

⁸ Diğer örnekler için bk. Güngör 1987: 21, 43, 48, 49, 93, 140 vd.

⁹ Hz. İbrahim ile İblis'in karşılıklı konuşmaları için bk. Güngör 1987: 39

H. Hüseyin'in içinde bulunduğu durum yansıtıldıktan sonra dünya ve ahiret kıyaslamasının konu edildiği şu dörtlüğe yer verir:

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -
*"Kayd-ı cem'iyet-i esbâb giriftârı olan
 Seyr-i gülzâr-ı cinân itmege fırsat bulmaz
 Zevk-ı dünyâ ile zâyi' geçüren evkâtın
 Şeref-i rütbe-yi tevfiğ-ı sa'âdet bulmaz"* (s. 397)

e. Anlatıcı Olarak Yazar: Yazar bir hadiseyi anlatırken yapılan/yapılacak fiile sebep olan durumu, kurgusal anlatım düzeninin dışına çıkarak manzûm bir kısımla belirtir. Ardından olay kaldığı yerden devam eder. Bu anlatım tarzı, yazarın anlatıcı olarak hikâyeye dâhil olması şeklinde düşünülebilir.

H. Hamza'nın şehit edilmesi olayı anlatılırken bu anlatım esastır. Hind, Habeşî köleye, Hamza'yı öldürdüğü takdirde onu mal ile ihya edeceğini belirtir. Yazar bu kısımda mal hırsı ile ilgili bir şiir söyler. Daha sonra olay kaldığı yerden devam eder:

*"Ey Habeşî benüm atam ve karındaşum mesâf-ı Bedrde
 Müselmânlar elinde katl oldılar eger sen Muhammedi yâ Hamzayı
 yâ Alîyi katl idecek olsan seni mâlla bîniyâz iderem*

-. - / -. - / -. - / -. -
*"Tama'dur ser-i fitne-yi rûzgâr
 Tama'dur kılan izzet ehlini hâr*

*Nihâl-i tama' mîvesidür fesâd
 Bahâr-ı tama' sebzesidür inâd*

*Tama' dîde-yi dânişi kûr ider
 Rûh-ı şâhid-i feyzi mestûr ider*

Habeşî eyitdi Muhammed katline kâdir degülem..." (s. 99-100)

H. Ali H. Hamza'nın şehit olduğu haberini Hz. Peygamber'e ilettikten sonra yazar anlatımı kesip bir beyitle durum tasviri yapar ve anlatıma kaldığı yerden devam eder:

*"Hazret-i resûl eyitdi âyâ Hamzaya ne vâkı' oldı ola ki andan eser
 görülmez Hazret-i Alî Resûle Hamza şehâdetinden haber virdi*

.. - - / .. - - / .. - - / .. - -
*Ne haberdür bu ki hûn-âbe töker müjgândan
 Sabr alur cân-ı hazîn ü dil-i ser-gerdândan*

Hazret-i Resûl sahâbe ile Hamzanun üzerine gelüp..." (s. 102)

Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yûsuf'un ayrılığı Hz. Yakûb'u şöyle söyletir:

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -
 “Bir haber vir iy sabâ serv-i revânum kandadur
 Cânumun ârâmı yok ârâm-ı cânum kandadur
 Neyledün nitdün felek hurşîd-i âlem-tâbum
 Ol ruhi ferhunde mâh-ı mihribânum kandadur” (s. 56)

Hz. Yûsuf ise kuyuda iken duygularını şöyle dile getirir:

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -
 “Garîb-i milk-i ışkam gayr-ı eşk ü âh derd ü gam
 Ne bir müşfik ne bir mûnis ne bir hem-reh ne bir hem-dem” (s. 57)

Hz. Hüseyin'i bir müddet evinde alıkoyan Sâlih isimli bir zâtın Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve Hz. Peygamber'den af diledikten sonra Hz. Peygamber istiğfar etmesini buyurur. O da sahralara düşüp şöyle tövbe eder:

- - . / - - . / - - . / - - .
 “Yâ rab esîr-i dâm-ı belâ vü musîbetem
 Mustagrak-ı telâtum-ı bahr-ı dalâletem
 Berk-ı günâh yakdı binâ-yı vücûdumı
 Rahm it i zillet ile talebkâr-ı rahmetem” (s. 146)

Bir diğer örnek de Müslim-i Akîl'in dilindedir:

“Çün Müslim-i Akîl Muhammed-i Kesîrün şehâdetin ve leşkerinün
 müteferrik olduğın ma'lûm itdi melûl u mahzûn olup dirdi
 -. - - / -. - - / -. - - / -. - -
 Ey felek bir gün benüm râyumla devrân itmedün
 Derd çok virdün velî bir derde dermân itmedün
 Hiç menzilde benüm muhlislerüm cem' olmadı
 Kim bir engîz ile ol cem'i perîşân itmedün” (s. 287)

i. Eserdeki Kişileri Muhatap Alan Şiirler: Yazar kimi yerlerde anlatımı kesip sözü edilen kişiye hitap eden manzûm kısımlara yer verir:

Kerbelâ olayına karışmamakla beraber orada bulunan birinin başına gelenleri anlattığı bölümde yazar, konunun sonuna doğru olayda yer alan kişi için şu ifadeleri kullanır:

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -
 “Şehîd-i Kerbelâ katline ragbet kıldun ey zâlim
 Sana çekmek azâb-ı dünyâ vü ukbâ mukarrerdür
 Temâşâ-yı mesâf-ı Kerbelâ kıldun hazer kıl kim

Melâmetgâh-ı ta'zîrûn senün sahrâ-yı mahşerdür” (s. 90)

Hız. Âdem'in İblîs ile yaşadığı malum hadiseden sonra cennetten ayrılma zamanı geldiğinde kendisine şöyle seslenilir:

Ahreb
 “Ey mâyl-i râhat gama hem-râh olgil
 Dem zevkden urma hem-dem-i âh olgil
 Ey câmi'-i her sıfat visâli bildün
 Hicrân eleminden dahı âgâh olgil”

Bu dörtlük, aynı zamanda okuyucuya hitap ederek onun söz konusu durumdan ders çıkarıp benzeri olaylara dikkat etmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (s. 25).

j. Nazım şekillerinin kullanımı: Kesin bir yargı olmamakla beraber, nesrin akışı içerisinde kullanılan nazım şekillerinin belli bir kurgusal düzeni vardır kanaatindeyiz. Bu düzen belirgin anlamda mesnevî nazım şeklindedir. Uzun soluklu hikâye ve olayların aktarımı için umumiyetle tercih edilen mesnevî nazım şekli, hikâyenin anlatımında bu esere kısmî olarak yansımıştır.

- Eserde mesnevî nazım şeklinin kullanıldığı yerler, çoğunlukla hikâyenin devam ettiği kısımlardır. Mensûr anlatım devam ederken mesnevi nazım şekliyle konu bozulmadan anlatıma devam edilir.

Hız. Yûsuf'un hikâyesi anlatılırken mensûr anlatımla beraber mesnevi nazım şekliyle yazılmış manzûm kısımlar hikâye akışının devamını sağlar. Kardeşleri Yûsuf'u gezdirme bahanesiyle babasından ayırıp götürürken yaşananlar şöyle yansır:

“Ya'kûbun arsa-yı müşâhedeinde oldukça Yûsufi kardaşları
 mükerrem ü muhterem dutup gâh gögüslerine alup ve gâh
 başlarına götürüp yürürlerdi

. - - - / . - - - / . - -

“Kimi gögsinde eylerdi makâmın
 Kimi başda makâm-ı ihtirâmın

Kimi eylerdi gerd-i dâmenin pâk
 Yolundan ref' iderdi hâr u hâşâk

Kimi tekrâr idüp güftâr-ı şîrîn
 Virürdi nâzenîn tab'ına teskîn

Gürûh-ı hîle-engîz ü cefâ-cû
 Kemâl-i mekrle Ya'kûba karşı

Kılup âsâr-ı izhâr-ı telattuf

Kılurlardı kamu ta'zîm-i Yûsuf
Çün imtidâd-ı bu'd-ı mesâfe Ya'kûbla evlâdı arasında hâyil oldı... (s. 50)¹⁰

- Tuyug nazım şekli ile yazılmış şiirler de hikâye anlatımı içerisinde genellikle konuyu bütünleyen bir nitelik taşırlar. Mensûr hikâye bu nazım şekliyle manzûm olarak devam eder.

Yazar, Hz. Hasan ile bir Yahudî'nin konuşmalarına yer verdiği bölümde bu anlatım tarzını tercih eder:

*"Ey şeh-zâde teselsül-i ibârât-ı dil-pezîrûn kemend-i gerden-i cân
oldı ve teraşşuh-ı zülâl-i kelimât-ı bînazîrûn hadîka-yı itikâda
tervîh-i tarâvet bırakup riyâz-ı revânımı hurrem kıldı
- . - - / - . - - / - . - - / - . - -
Gevher-i deryâ-yı hikmetdür kelâm-ı dil-keşün
Tâyir-i dil saydına her nüktesi bir dânedür
Rişte-yi irfâna cân-perver sözün dürler düzer
Söz budur kim sen didün gayrun sözi efsânedür"* (s. 145)

- Rubâî nazım şekliyle yazılan şiirlerin ise birinci kişilerin ağzından söylenmesi dikkat çekicidir. Aşağıdaki örnek Musul'da da kendisine rahat verilmeyen Hz. Hasan'ın dilindedir:

Ahreb
*"Derdâ ki demî dem urmadum râhatdan
Kurtılmadum endûh u gam u mihnetden
Her buk'ada kim meyl-i ikâmet kıldum
Ol buk'a mükedder oldı bir âfetden"* (s. 231)¹¹

Diğer örnek de Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'ya verdiği nasihattır:

Ahreb
*"Maksûdun eger dîn ise dünyâdan geç
Allâha yapış cümle-yi eşyâdan geç
Tapşur nem-i eşk ü şu'le-yi âha inân
Ya'nî ki serâdan ve süreyyâdan geç"* (s. 151)

Aşağıdaki örnekler ise Hz. Fâtıma'nın son demlerinin anlatıldığı bölümde onun dilinden söylenen şiirlerdir:

Ahreb
*"Sındurdu Nihâl-i ömrümi bâd-ı ecel
Cân murgına dâm kurdı sayyâd-ı ecel
Ten râbitasın rûhdan ister kıla kat'*

¹⁰ Konunun devam ettiği mesnevi nazım şekliyle yazılmış diğer örnekler için bk. Güngör 1987: 52, 54, 84, 111, 112, 113, 114, 220, 222, 282-283

¹¹ Bu tarzdaki diğer rubâî örnekleri için bk. Güngör 1987: 232, 374.

Şemşîr-i siyâset ile cellâd-ı ecel" (s. 169)

Ahreb

*"Dildâr bırakdı tarh-ı gam-hâne-yi hecr
Sâkî-yi zamâne dutdı peymâne-yi hecr
Derdâ ki sarây-ı vasl iken tekyegehüm
Vakt oldu makâmum ola vîrâne-yi hecr" (s. 170)*

k. Dîvân'ındaki Şiirlerle Benzer Örnekler: Fuzûlî anlatımın devam ettiği mensûr metinde konuya ilişkin söylediği manzûm kısımlarda dîvânından kimi beyitleri değiştirmeden kullanmış veya başka şiirlerinde kullandığı hayâlleri farklı bir söylemle yinelemiştir.

H. Yûsuf'un hikâyesinin anlatıldığı bölümde onu tavsîf etmek için Kânûnî Sultân Süleymân'a sunulan Gül Kasidesi'ndeki şu beyitler bir dördlük (tuyug) olarak kullanılmıştır:

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -
*"Çıkdı yaşıl perdeden arz eyledi ruhsâr gül
Saldı mir'ât-ı zamîr-i pâkden jengâr gül
San Züleyhâ halvetidür gonca-yı der-beste kim
Çıkdı andan dâmen-i çâkıyla Yûsufvâr gül"*

Bu beyitler dîvânda kasidenin bir ve dokuzuncu beyitleridir:

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -
*"Çıkdı yaşıl perdeden arz eyledi ruhsâr gül
Saldı mir'ât-ı zamîr-i pâkden jengâr gül (K9/1)*

*San Züleyhâ halvetidür gonca-yı der-beste kim
Çıkdı andan dâmen-i çâkıyla Yûsufvâr gül" (K9/9)*

Sultan Süleymân'ın Bağdat seferi 1534'te olduğuna göre (Küçük vd. 2004: 226) bu kaside o yıllara ait olmalıdır. En eski nüshasının 1547 tarihi taşıdığı belirtilen Hadîkatu's-Su'adâ ise 1545-1547 yılları arasında Bağdat'ta görev yapan Mehmed Paşa'ya sunulduğuna göre (Güngör 1987: XXX-XXXI) bu beyitler söz konusu kasideden alınmıştır diyebiliriz.

Yazarın H. Yakûb'un hadisesini anlattıktan sonra dua mahiyetinde söylediği aşağıdaki şiir de söz ve anlam açısından bir gazelindeki matla' beytine benzerdir:

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -
*"Hiç kim yâ Rab esîr-i derd-i hicrân olmasun
Menzili Ya'kûb-nisbet Beytü'l-ahzân olmasun
Âşıkun bir dem murâdınca medâr itmez felek
Nice her dem gelmesün feryâda giryân olmasun (s. 66)*

Menüm tek hiç kim zâr ü perîşân olmasun yâ Rab

Esîr-i derd-i işk u dâg-ı hicrân olmasun yâ Rab“ (G 30/1)

Hız. Hüseyin ve ordusunun Fırat Nehri'nden uzak tutulup susuz bırakıldığı olay anlatılırken söylenen aşağıdaki şiir Su Kasidesi'nde kullanılan hayâl ile benzerdir:

-. - / -. - / -. - / -. -
 “Rûz-ı rezm-i Kerbelâ râh-ı hatâ dutmuş Fırât
 Kılmamış âl-i Muhammed derdinün dermânını
 Ol sebedendür bu kim özr ile dutmuş muttasıl
 Eyleyüp feryâd hâk-ı Kerbelâ dâmânını” (s. 52)

-. - / -. - / -. - / -. -
 “Serv ser-keşlük kılır kumrî niyâzından meger
 Dâmenin duta ayagina düşe yalvara su“ (K3 /14)

Dîvânındaki şiirlerle içerik ve hayâl yönünden benzerlik arz eden yukarıdaki şiirlerin kronolojik sıralamasını tespit edemiyoruz. Ancak dîvândaki birkaç kasidenin Hadîkatü's-Su'adâ'nın (1545-1547?) yazımından önce sunulduğunu düşünürsek bu manzumelerin Dîvân'daki şiirlerden mülhem olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- BAYOĞLU, Servet (1996), *Fuzûlî-Erenler Bahçesi (Hadîkatü's-Süedâ)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜNGÖR, Şeyma (1987), *Hadîkatü's-Sü'edâ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜRTUNCA, M. Faruk (2003), *Ermişlerin Bahçesi (Hadîkatü's-Süedâ) Kerbelâ Şehitleri*, Huzur Yayınları, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk (2007), *Fuzûlî Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜK, Sabahattin, Ali Yıldırım, Şener Demirel (2004), “Nazım-İlk Klâsik Dönem”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi C 5*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 222-330.
- MAHDUM, Abid Nazar (2004), *Ravzatu's-Şühedâ ile Hadîkatü's-Su'adâ Mukayesesinin Işığında Eski Türk Edebiyatında Tercüme Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1997), *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe (2002), *Fuzûlî ve Türkçe Dîvânı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- MİRZAYEV, Ataemi (2009), “Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ Adlı Eserindeki Manzum Kısımlar Üzerine”, *Turkish Studies and History of Turkish or Turkic International Periodical For the Languages, Literature* Volume 4/7 Fall 2009, s. 438-447.
- YAZAR, Sadık (2009), “XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerîfî'nin Şevâhidü's-Şühedâsı”, *Turkish Studies and History of Turkish or Turkic International Periodical For the Languages, Literature* Volume 4/2 Winter 2009, s. 1092-1116.

Furkan ÖZTÜRK*

OSMANLI BİYOGRAFYA GELENEĞİNDE KÂTİB ÇELEBİ'NİN FEZLEKE'Sİ

Özet: Eserleri Batı dillerine çevrilip Hadji Kalfa diye tanınmış Kâtib Çelebi, on yedinci yüzyılın en büyük Osmanlı âlimlerinden biridir. Farklı sahalardaki pek çok eserinin yanında Osmanlı biyografya geleneğine eklenen *Fezleke*'si bir telif eser değilse bile önemli bir derleme özelliği taşımaktadır. Kâtib Çelebi'nin *Fezleke*'de yararlandığı en önemli kaynaklarından biri, aynı zamanda Osmanlı biyografya geleneğinin tam kalbinde yer alan Atâyî'nin *Şakâyık Zeyli*'dir. Vefeyât kurgusuyla kaleme alınan *Fezleke*'deki biyografilerde, diğer kaynakların yanı sıra Atâyî'nin *Şakâyık Zeyli*'nin etkisi oldukça belirgindir.

Anahtar kelimeler: biyografya, Kâtib Çelebi, *Fezleke*, Nevîzâde Atâyî, *Eş-Şakâyık*'u'n-Nu'mâniyye

Summary: Kâtib Çelebi is one of the greatest scholars in the 17th century Ottoman Empire whose works have been translated into Western languages and also known as Hadji Kalfa by Westerners. Besides his many works in different fields, the *Fezleke* even if it's not an original work but it's a significant compilation jointed to the Ottoman tradition of biography. Kâtib Çelebi's one of the most important resources while writing the *Fezleke*, is Nevîzâde Atâyî's *Şakâyık Zeyli* also located on the heart of the Ottoman tradition of biography. The *Fezleke* biographies written with vefeyât fiction, among other resources the effect of Atâyî's *Şakâyık Zeyli* is quite obvious.

Key words: biography, Hadji Kalfa, *Fezleke*, Nevîzâde Atâyî, *Eş-Şakâyık*'u'n-Nu'mâniyye

On yedinci yüzyılda biyografya geleneğinin önemli temsilcilerinden biri hiç şüphesiz Kâtib Çelebi'dir. Çok yönlü bir âlim olup hayatına pek çok eser sığdıran Kâtib Çelebi'nin yaşamına, eserlerine ve Osmanlı ilim tarihi içindeki yerine ilişkin oldukça yetkin çalışmalar yapılmıştır.¹ Hilmi Ziya Ülken, "Kâtib

* Yrd. Doç. Dr. Furkan Öztürk, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü.

¹ Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, s. 105, 119, 123, 128; Bekir Kütükoğlu, *Kâtib Çelebi "Fezleke"sinin Kaynakları*, İstanbul 1974; "Kâtib Çelebi", İslam Ansiklopedisi, c. VI, s. 432-438; aynı yazar, "Kâtib Çelebi", *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, c. IV, s. 760-762, Leiden: E. J. Brill 1978; aynı yazar, "Kâtib Çelebi; Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri", *Kâtib Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 3-90; Orhan Şaik Gökyay, *Kâtib Çelebi'den Seçmeler I-III*, MEB Yayınları, İstanbul

Çelebi ve Fikir Hayatımız” adlı yazısında² Kâtib Çelebi'nin on yedinci yüzyıl fikir hayatında seçkin bir yere sahip olduğunu belirtirken şunları söyler:

“Hacı Halife, veya Garplıların tâbiri ile Hadji Kalfa lâkabı ile de tanılmakta olan Kâtip Çelebi Osmanlı devri Türk ilim tarihinin en büyük bibliyograf ve coğrafyacısıdır. Mordtmann tarafından İslam Ansiklopedisinde verilen izahlara göre garpda da bibliyograf olarak aynı derecede tanılmaktadır. Kâtip Çelebi bu iki esaslı mesleği dışında, az yazmış olmasına rağmen, kuvvetli görüşe sahip bir fikir adamı olarak ele alınmalıdır. Dr. Adnan Adıvar'ın haklı olarak işaret ettiği gibi, bazıları onun fikir adamı vasfını fazla büyültmüşler, bazıları da çok fazla küçümsemişlerdir. Halbuki bu ifrat ve tefritlerin her ikisi de aynı derece hakikattan uzaktır. Kâtip Çelebi XVII. Asır fikir tarihimizde Garba çevrilmiş düşünceyi hazırlayan sağlam realist görüşe sahip bir fikir adamımızdır ve kendi şartlarımız içinde hakikî değerini de belirtmek lâzımdır.”

Coğrafyacı, bibliyograf ve en önemlisi bir fikir adamı olması yönüyle Tanpınar, Kâtib Çelebi'yi Ahmet Cevdet Paşa'nın hazırlayıcı olarak görür. Ahmet Cevdet Paşa'ya ilişkin yazısında Tanpınar tarihçiler içinde Kâtib Çelebi'yi şöyle değerlendirir:

“Müverrih olarak Cevdet Paşa, Peçevî, Kâtip Çelebi ve Naima –yahut eserin asıl kanaviçesini veren Şârih-ül-Mennârzâde- ya rağmen en büyük müverrihimizdir. Bunu söylemekle, bu saydığımız müverrihleri küçültmüyorum. Hatta nevi şahsına münhasır olmaları ve muharrirler şahsî kudretlerini aksettirmeleri itibarıyla belki onların eserleri Cevdet Paşa'ya bir taraftan üstündür. Fakat Cevdet Paşa'nın da onlara karşı bir üstünlüğü vardır. Onlar gibi tek taraflı değildir, daha bütündür.”³

Söz konusu değerlendirmelerin dışında Tâhirü'l-Mevlevî, Türk edebiyatına ilişkin yazmış olduğu manzum muhtıradan Kâtib Çelebi'nin Osmanlı edebiyatı içindeki yerini ve eserlerini şiir diliyle şöyle ifade eder⁴:

*“Bu asrın içinde bazı nâsirlər
Sade üslup ile yazmışlar eser*

*Bin dörtte doğmuştu, İstanbulluydu
Adı (Mustafa)ydı, asker oğluydu*

*Onlardan biri de (Kâtip Çelebi)
Halâ da ilmiyle yegâne gibi*

*Medrese ilmini gördü tamamen
Fünûnu aldı bir Felemenkliden*

² Hilmi Ziya Ülken, “Kâtip Çelebi ve Fikir Hayatımız”, *Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 177-193.

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler I”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 200. Tanpınar, aynı düşüncelerini edebiyat tarihinde “Tarih-i Cevdet” bölümünde tekrar dile getirir. Krş. Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul 2006, s. 162.

⁴ Tâhirü'l-Mevlevî, *Başlangıcından Tanzimat Devrine Kadar Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra*, İttifak Matbaası, İstanbul 1931, s. 91-94.

<i>Felemenkli, fazıl müsteşrik imiş Tetkikat yapmaya buraya gelmiş</i>	<i>Lâtince yazılmış (Atlas minür)ün Yazmış Türkçesini; sa'yini görün</i>
<i>Kâtip Çelebiyle görüşmüş epey Öğrenmiş, öğretmiş haylice bir şey</i>	<i>(Tuhfetülkibar): Tarihi bahri (Takvimüttarih): Fihristi dehri</i>
<i>Müslümanlar ile konuşmasından Feyzalmış, bu adam olmuş müslüman</i>	<i>(Fezleke) tarihin bir hulâsası Coğrafya kitabı: (Cihannüma)sı</i>
<i>Çelebî, irfâna bir sernâmedir Türklerde yetişmiş bir allâmedir</i>	<i>(Mizan)ı, hassas bir terazi elhak Münkindir (Ehak) kî onunla tartmak</i>
<i>Gözetmemiş idi tahsilde farkı Tanımuştu Garbı, bilmişti Şarkı</i>	<i>Hulâsa: Çelebî, muhakkik bir zat Âsarı tamamen ciddî te'lifat</i>
<i>Avrupaca, bütün âsârı mefhum (Hacı Kalfa) diye kendisi malûm</i>	<i>Divanda memurken sefere gitti Ordu kışlıyorken gitti, haccetti</i>
<i>(Keşfüzzunun) adlı bir fihristi var Zannetme ki herkes eşini yapar</i>	<i>(Hacı Kalfa)lığı bundan dolayı, Bu unvan doldurdu hep Avrupayı</i>
<i>On beş bin kitapla on bin müellif Adını orada etmiştir târif</i>	<i>Bıraktı sonradan memuriyeti Tedrise, te'lif hasretti vakti</i>
<i>Bunların hepsini bulmuş, okumuş İnce elemiş te sıkça dokumuş</i>	<i>Bin altmış yedide eyledi rihlet O tek Allâmemiz, canına rahmet</i>
<i>Ulûmun, fûnûnun ka'rına dalmış Muhtelif eserler kaleme almış</i>	<i>(Vefa)dan (Zeyrek)e inilen yolda Görünür mezarı geçerken solda"</i>

Kâtib Çelebi'nin külliyyatı içinde önemli bir yere sahip olan *Fezleke*, Türk edebiyatının önemli biyografik kaynaklarından biridir. Klasik İslâm tarih yazıcılığı esas alınarak yazılmış bir eser olan *Fezleke* sene tertibine göre derlenmiş, her yılın sonunda o sene içinde ölen vezir, âlim, şeyh, şair ve ünlü kişilerin biyografilerine

yer verilmiştir.⁵ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde Kâtib Çelebi'nin medrese öğreniminden sonra müderrislik veya kadılık mesleklerinden birini seçen “ulemâ-yı rûsûm”dan olmadığını, okuyarak ve araştırarak, tanınmış bilgilerin derslerine devam ederek, yabancı dil öğrenerek bilgisini genişlettiğini ve eserler kaleme aldığını söyler, ayrıca tarih eserleri arasında en çok tanınmış olan Arapça *Fezleke*'ye zeyil olarak yazdığı Türkçe *Fezleke*'sinin 1590 ilâ 1654 arasındaki 64 yılı kapsadığını belirtir. Bunun yanı sıra Levend, söz konusu eserin içinde yer alan şair ve âlimlerin listesini de verir.⁶ *Fezleke*'nin eleştirel metni Zeynep Aycibin tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmada Aycibin -Bekir Kütükoğlu'nun *Kâtib Çelebi Fezleke'sinin Kaynakları* adlı kitabının da rehberliğiyle-karşılaştırmalar yaparak *Fezleke*'nin kaynaklarına inip bunları incelemiştir.⁷ *Fezleke*, on yedinci yüzyıl Osmanlı tarihi ve edebiyatı üzerine çalışan araştırmacıların sıklıkla başvurduğu kaynaklardan biridir. Aycibin, Kâtib Çelebi'nin *Fezleke*'de kullanmış olduğu kaynakların pek çoğunu bildirdiğini söylemektedir:

“*Fezleke* 'nin kaynaklarının neler olduğunun tesbiti konusunda XVII. yüzyıla ait herhangi başka eserler üzerinde çalışan araştırmacılara kıyasla çok şanslı olduğumuzu itiraf ederek söze başlamalıyız. Kâtib Çelebi, hemen bütün eserlerinde olduğu gibi, *Fezleke* 'sinde de kullandığı kaynakların bir çoğunun ismini açıkça belirtmiştir. Böylece Hasan Beyzâde Ahmed, Peçuyulu İbrahim, Edirneli Mehmed b. Mehmed, Topçular Kâtibi Abdülkadir, Cerrahzâde Mehmed, Tûgî Hüseyin, Pîri Paşazâde Hüseyin, Nev'izâde Atâ'î ve Kınalızâde Hasan olmak üzere *Fezleke* 'nin dokuz kaynağı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bekir Kütükoğlu'nun **Kâtib Çelebi “Fezleke”sinin Kaynakları** adlı çalışmasının varlığı da bizim için bir başka büyük bir nimet durumundadır. Çalışmada, isimlerini saydığımız dokuz kaynaktan, Kınalızâde Hasan Çelebi'nin **Tezkiretü's-Şu'arâ**'sı hariç olmak üzere, sekizi tek tek ele alınmıştır. Bekir Kütükoğlu tarafından ayrıca, *Fezleke* 'nin Kâtib Çelebi tarafından hiç değinilmemiş olan bir başka kaynağı daha, Mustafa Sâfi'nin **Zübdetü't-tevârih** 'i tesbit edilmiştir.”

Bekir Kütükoğlu ve Zeynep Aycibin'in ele alıp değerlendirdiği kaynaklardan ikisi Nev'izâde Atâyî'nin *Şakâyık Zeyli* ve Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şuarâ*'sıdır. Osmanlı biyografya geleneğinde merkezi bir önemi haiz Taşköprüzâde'nin *Eş-Şakâyıkü'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye [Osmanlı Âlimleri Hakkında Eş-Şakâyıkü'n-Nu'mâniyye]* adlı eseri⁸, Osmanlı nesir geleneğinde model alınıp Türkçeye çevrilen ve eklemelerle zenginleştirilip geliştirilen önemli bir eserdir. İlk Osmanlı tarihleri içinde gelişigüzel biyografilere rastlanmaktaysa da *Eş-Şakâyıkü'n-Nu'mâniyye* 371'i bilgin, 150'si tarikat şeyhi olmak üzere 521 kişinin biyografisini içermesi bakımından ilk özgün

⁵ Bekir Kütükoğlu, “Fezleke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, İstanbul 1995, s. 541-542. (Bu madde, Bekir Kütükoğlu'nun *Kâtib Çelebi Fezleke'sinin Kaynakları* adlı kitabı esas alınarak Abdülkadir Özcan tarafından düzenlenmiştir.)

⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 393-396.

⁷ Zeynep Aycibin, *Kâtib Çelebi, Fezleke, Tahlil ve Metin*, yayımlanmamış doktora tezi, yön: Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2007.

⁸ Taşköprüzâde, *Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâiki'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye)*, çev. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

Osmanlı tabakat kitabı olarak kabul edilir.⁹ *Eş-Şakâyıkü'n-Nu'mâniyye* yazarı Taşköprüzâde, Osmanlı ülkesinde böyle bir eserin eksikliğinin oldukça bilincindedir, Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn*'unda *Eş-Şakâyık* ile ilgili satırları bunun açık bir göstergesidir:

*“Tarihçiler bilginlerin menkâbelerini kitap haline getirmişlerdir, hiç kimse bu ülke bilginlerinin haberlerini derlemeye ilgi göstermemiştir, neredeyse yaşamakta olan ve göçüp gitmiş olan herkesin dilinde onların ne ismi ne de resmi kalmayacak hale geldi, erdem ve olgunluk sahiplerinden biri bu durumu görünce Anadolu bilginlerinin menkâbelerini derlememi benden rica etti, bunun üzerine onun ricasını kabul ettim ve şeriat bilginlerinin anlatımına tarikat şeyhlerinin durumlarının açıklamasını da ekledim, belki de terk ettiklerim anlattıklarımın daha çoktur, vefat tarihlerini öğrenemediğim için risaleye Osmanoğulları sultanlarının düzenine göre yazdım.”*¹⁰

Bunun yanında *Keşfü'z-Zunûn*'da *Eş-Şakâyık* çevirileri ve zeyilleri üzerine Kâtib Çelebi'nin eleştirileri de göze çarpar. Çeviri ve eklemelerle oluşan *Eş-Şakâyıkü'n-Nu'mâniyye* külliyyatı içinde Kâtib Çelebi, Taşköprüzâde'nin öğrencisi Aşık Çelebi'nin hocasının sağlığında yapmış olduğu çeviriyi, Mecdî'nin çevirisini beğenirken; Yılcık Efendi diye anılan Emir Gîsûdâr'ın Aşık Çelebi çevirisine yapmış olduğu zeyli “Saçma tamlamalarla ve zayıf sözlerle bu esere zeyil yazmaya girişti” diye yadırgar. Öte yandan Nevîzâde'nin Mecdî çevirisine yapmış olduğu zeyli yere göğe sığdıramaz:

*“Sonra mevlâ Atâullâh b. Yahyâ geldi, bu zat Nev'îzâde diye tanınmıştır, zeyillerdeki ve tezkirelerdeki bilginlerin ve şeyhlerin biyografilerini aldı, Eş-Şakâik'in sonundan başladı, sultanların tabakalarından yedi tabaka içinde önemli kişilerin biyografileri konusunda belagatla ve ustalıklı kalem oynattı, bu tabakaların her biri bir cilttedir, az rastlanır bilgilerden hiçbir bilgi ve nüktelerden hiçbir nükte onun yazısının dışında kalmadı, böylece bilginlerin ve dönemlerinin sultanlarının durumları hakkında yedi ciltli doyurucu (eksiksiz) bir tarih haline geldi, Anadolu'da onun bir benzeri yazılmadı, Mecdî'nin yolunu izledi, kitabını onun biyografisinin bir zeyli haline getirdi, buna Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletü's-Şakâ'ik adını verdi, 1044 yılında öldüğü zaman kitabı orada kaldı ve Dördüncü Murad'ın tabakasını tamamlayamadı...”*¹¹ Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn*'da bütün *Eş-Şakâyık* çevirileri ve ekleri içinde Nev'îzâde Atâyî zeylini apayrı tuttuğu görülür. Kâtib Çelebi, 1634 yılına kadar olan vefeyât bölümlerinde Atâî'nin sözü edilen eserini kullanmıştır. Aycibin, 1634 yılından sonraki vefeyâtların ilim adamlarından çok paşaların biyografilerini içerdiğini veya tamamen boş bırakıldığı bilgisini aktarmaktadır.¹²

⁹ Abdülkadir Özcan, “Eş-Şakâyıkü'n-Nu'mâniyye ve Osmanlı Biyografyacılığındaki Yeri”, *Taşköprü'den İstanbul'a: Osmanlı Bilim Tarihinde Taşköprülüzâdeler Sempozyumu*, Taşköprü Belediyesi Yayınları, Kastamonu 2006.

¹⁰ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, çev. Rüstü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008, c. 3, s. 845.

¹¹ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, c. 3, s. 846.

¹² Zeynep Aycibin, *age*, s. 149.

Nev'îzâde Atâyî, *Hadâiku'l-hakâyk*

Kâtib Çelebi, *Fezleke*¹³

Eş-Şeyh Mehmed Şuhûdî:

Eş-Şeyh Mehmed:

Edirne kurbunda Babaeskisi'ndendir. Şuhûdî Efendi mahlası ile meşhûr ve bâis-i tahallüs bu gûne mastûrdur ki, bir gice vâkıada ahvâl-i rûz-ı haşrı müşâhede idüp cîsr-i sırâtı ubûrda muzâyaka-i azîme üzre iken bir şeyh-i dest-gîr imdâdı ile berk-ı hâtf gibi mürûr ider. Ba'de zamânin Ya'kûb Efendi Rumeli'nden gelirken kasabalarına uğrayup dest-bûsa vardukda Mehmed Halife, "Şuhûdun yerindedir. Hemân mücâhede ile âsârın görürsün" diyü keşf-i hâl iderler. İm'ân-ı nazar itdükde vâkıada dest-gîr olan pîr-i rûşen-zamîr idüğü ma'lûm olup ol nefis te'sîri ile ahker-i isti'dâdı şu'ledâr ve bâis-i mahlas-ı şöhret-şîâr olur. El-hâletü hâzihî hizmet-i azîzde tekmîl-i sülûk idüp sılasında imâm u hatîb ve muallim ü edîb olmuş idi. Bâlâda mastûr olan pîrdaşı Hasan Efendi hacca gitdükde bunları zâviye-i Mustafa Paşa'da kâim-makâm itmiş idi. Haber-i intikâli gelince ol hizmeti edâ eyleyüp ba'dehû sılasına avd eyledi. Bin yirmi bir târîhinde intikâl eyledi.

Babaeskisi nâm kasabadan Şuhûdî Efendi'dir. Bâis-i tahallüs budur ki, bir gice vâkıada ahvâl-i rûz-ı haşrı müşâhede idüp cîsr-i sırâtı ubûrda muzâyaka-i azîme üzre iken bir şeyh-i dest-gîr imdâdıyla berk-ı hâtf gibi mürûr ider. Ba'de zamânin Ya'kûb Efendi Rumeli'nden gelirken kasabalarına uğrayup dest-bûsa vardukda Mehmed Halife, "Şuhûdun yerindedir. Hemân mücâhede ile âsârın görürsün" diyü keşf-i hâl iderler. İm'ân-ı nazar itdükde vâkıada gördüğü pîr-i rûşen-zamîr idüğü ma'lûm olup ol nefis te'sîri ile ahker-i isti'dâdı şu'ledâr ve bâis-i mahlas-ı şöhret-şîâr olur. Hizmet-i azîzde tekmîl-i sülûk idüp sılasında imâm u hatîb ve muallim ü edîb olmuş idi. Hasan Efendi hacca gitdükde bunu Mustafâ Pâşâ zâviyesinde kâim-makâm itmiş idi. Haber-i intikâli gelince ol hizmeti edâ idüp ba'dehû sılasına avd idüp bin yirmi bir târîhinde intikâl eyledi.

Batıda Hadji Kalfa diye tanınan, on yedinci yüzyılın en büyük Osmanlı âlimlerinden biri olan Kâtib Çelebi, çeşitli alanlarda yazdığı külliyyatını oluşturan eserlerden biri olan *Fezleke* ile Osmanlı biyografya geleneğine eklenmektedir. Kâtib Çelebi'nin derlemiş olduğu *Fezleke*'de yararlandığı en önemli kaynaklarından biri, aynı zamanda Osmanlı biyografya geleneğinin tam kalbinde yer alan Taşkoprîzâde'nin *Eş-Şakâyıku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*'si ve Atâyî'nin bu esere yazdığı zeylidir. Diğer kaynakların yanı sıra Atâyî'nin *Şakâyık*

¹³ Zeynep Aycibin, *age*, s. 150.

Zeyli'nin etkisi vefeyât kurgusuyla kaleme alınan *Fezleke*'deki biyografilerde oldukça açıktır.

KAYNAKÇA

- Adivar, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- Aycibin, Zeynep, *Kâtib Çelebi, Fezleke, Tahlil ve Metin*, yayımlanmamış doktora tezi, yön: Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2007.
- Gökyay, Orhan Şaik, *Kâtib Çelebi: Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, MEB Yayınları, Ankara 1982.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Kâtib Çelebi", *İslam Ansiklopedisi*, c. 6, MEB Yayınları, İstanbul 1986.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Kâtib Çelebi", *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, c. VI, Leiden: E. J. Brill, 1978.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Kâtip Çelebi; Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri", *Kâtip Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, çev. Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.
- Kütükoğlu, Bekir, *Kâtip Çelebi "Fezleke"sinin Kaynakları*, İstanbul 1974
- Kütükoğlu, Bekir, "Fezleke", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 12, İstanbul 1995.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- Özcan, Abdülkadir, "Eş-Şakâiyü'n-Nu'mâniyye ve Osmanlı Biyografyacılığındaki Yeri", *Taşköprü'den İstanbul'a: Osmanlı Bilim Tarihinde Taşköprülüzâdeler Sempozyumu*, Taşköprü Belediyesi Yayınları, Kastamonu 2006.
- Tâhirül'l-Mevlevî, *Başlangıcından Tanzimat Devrine Kadar Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra*, İttifak Matbaası, İstanbul 1931.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, "Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler I", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul 2006.
- Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâiki'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye)*, çev. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Kâtip Çelebi ve Fikir Hayatımız", *Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

Abdülkadir DAĞLAR*

**MEHÂBÎB-İ TEZÂKİR:
18. ASIR ŞUARÂ TEZKİRELERİNDEKİ ERKEK SEVGİLİLER****

*"Sâde-rû mahbûb yigitler muşâhabetinden şafâ-yâb u mahzûz olmağın
aşlâ te'ehhül itmeyüp 'ömrin tecerrüd ile geçürmüşdür.
Rivâyet iderler ki Sulţân Mehemmede vezîr olduğı maħalde
pâd-şâhuñ ħarem-i ħâşşına mahrem olan meħâbîbden birine ta'aşşuk idüp..."***

Öz: Bu çalışmada, örneklem alanı olarak sâbık yüzyıllara nisbeten sosyal açıdan daha rahat addedilebilecek 18. yüzyıldaki şuarâ tezkireleri belirlenip dîvân şiiri geleneğinde "mahbûbculuk"un izleri sürülmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, şuarâ tezkirelerinden örnek metinler ışığında güzel erkek sevgililer ile onlara meyleden erkek şâirlerin isimleri belirlenmiş, alâkalar tasnif edilmiştir. Sonuçta, bu yüzyıl tezkirelerinde yer alan -bir kısmı aynı şâirlere âit olan- 2000'e yakın hâl tercümesinde tesbit edilebilen mahbûbcu ilişki oranının çok düşük düzeyde olduğu tesbît edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Şiiri, Aşk Anlayışı, Erkek Güzel, Mahbûbculuk, Şuarâ Tezkireleri

BELOVED BOYS IN 18th CENTURY BIOGRAPHIES OF POETS

Abstract: In this paper, the love of boys in Ottoman divan poetry is analyzed with reference to the 18th century biographies of poets. Accordingly, the names of the beautiful boys and the poets who fall in love with them are identified and the types of the relationships between the two are classified. As a result, it is found that the total number of the cases regarding the love of boys in almost 2000 biographical entries -and some of them belong to the same poet- is quite low.

Key Words: Ottoman Divan Poetry, Concept of Love, Beautiful Boys, Love of Boys, Biographies of Poets

Harem ve enderûn merkezli olarak Osmanlı sarayının iç işleyişi, üzerinde yapılan bilimsel çalışmalardan ziyâde yerli ve yabancı spekülâtif popüler neşriyâtın ilgilendiğı konulardan birisi olagelmiştir. Haremdeki câriyeler, odalıklar,

* Öğr. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; abdaglar@gmail.com

** Bu yazı, 4-5 Mayıs 2009 tarihlerinde Kayseri'de düzenlenen "IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu Hatırasına)"nda sunulmuş olan "Mehâbîb-i Tezâkir: 18. Asır Tezkirelerindeki Güzeller" başlıklı tebliğın geliştirilerek genişletilmiş şeklidir. Başlıkta özel bir isim olarak yer almayan "Mehâbîb-i Tezâkir" (Tezkirelerdeki Mahbûblar) terkibi, çalışma konusu çerçevesinde tezkirelerdeki erkek güzellerin ele alındığını göstermek üzere, muktezâ-yı devre mutâbık olması niyetiyle kullanılmıştır. Aşağıda da görüleceğı üzere Safâiyî Tezkiresi'nde güzel erkek sevgililer için sıklıkla "mehâbîb" kelimesi kullanılmıştır.

*** Ahmed Paşa'nın hâl tercümesindedir. Bkz. Edirneli Sehî, 1325: 20.

hizmetkârlar, harem ağaları, harem-i humâyûn gılmânları ile enderündaki acemî oğlanlar, gılmân-ı enderûn, gılmânân-ı hâssa gibi unsurlar üzerinden yürütülen popüler tartışma alanının bir ucunda harem ve enderûn sistemini ön yargılı bir şekilde yıpratmaya yönelik ithamlar, diğer ucunda da şiddetli bir taassup eşliğinde muhâfazakâr tutumla savunmalar yer almaktadır.

Tanzîmât'tan sonra açık bir cephe olarak eleştiri oklarına hedef olmaya başlayan dîvân edebiyâtının erkek sevgili merkezli bir aşk anlayışına sahip “mahbûbcu” bir edebiyât olduğu iddiâsı da ona yöneltelen oklar arasındadır. Dîvân şâirlerinin ideal/ilâhî anlamda soyut mu yoksa beşerî anlamda somut bir güzellik anlayışını mı şiirlerinde yansıttığı, eğer somutsa, güzelliğin dişil veya eril mi olduğu, ya da şâirin cinsiyetine göre farklılık mı arzettiği tartışılmalı konular arasındadır. Erkek dîvân şâirlerinin sadece somut erkek güzelliğini işlediğini iddiâ edenler ile güzellik anlayışının soyut olduğunu şiddetle savunanlar arasında keskin bir çizgi çekilmiş durumdadır. Her edebî gelenek gibi dîvân edebiyâtının da, mensûbu olduğu geleneğin şuûraltının yansıtıcısı olduğu kadar içinden çıktığı sosyal muhîtlerin de bir aynası olduğu, gelenek dâiresinin merkezinden dışına kadar geniş bir yelpâzede çeşitli sanat kâbiliyeti ve ahlâkî özelliklerde şâirlerce oluşturulduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu minvâlde, somut anlamda genç güzel erkek sevgililere meyleden şâirlerin de gelenek içerisinde bulunabildiği görülmektedir.

Boyutları erbâbınca mâlûm olmakla birlikte, matbû, görsel ve sanal dünyada bu konudaki popüler tartışmaların en önemli özelliği aşırı genellemeci olmaları ve ne yazık ki daha az sayıdaki bilimsel çalışmaları¹ gölgede bırakmalarıdır. Bu çalışma, *sapık sevgî*², *oğlan sevicilik*, *mahbûbculuk* gibi ifâdeler etrâfında yoğunlaşan tartışmalara, Osmanlı sosyal eğlence hayatının çok canlanıp renk kazanmaya başladığı 18. yüzyılda yazılmış şuarâ tezkirelerinin verileriyle iştirâk etme amacı taşımaktadır.

Şuarâ tezkirelerinde isimleri geçen erkek güzeller ile âşıkları hakkında verilen bilgiler aşağıda tasnîf edilmiştir.³

1. Rûznâmeci-zâde / Küçük Hunkâr (Şinâsî Mehmed)

18. asır şuarâ tezkirelerinin en meşhûr mahbûbu (erkek güzeli) Rûznâmeci-zâde, Rûznâmçeci-zâde ve Küçük Hunkâr şeklinde şöhrete kavuşmuş olan şâir Şinâsî'dir. Asıl adı Mehmed'dir. İstanbul'da doğmuş olup doğum târihi belli değildir. Şiir ve inşâda oldukça mâhir olan Şinâsî devrin vezirlerinin yanında tâze gençliğinde mühürdârlık ve hazîne kâtipliği yapmış; biraz olgunlaşınca da (sakalları yüzünü sardığında) dîvân kâtipliği görevine getirilmiştir. Olgunluk

¹ Bu konudaki bilimsel çalışmalardan birkaçı şunlardır: Kutlar, 2002; Tezcan, 2001; Kuru, 2005; Kaçar, 2009.

² Bu şekilde nitelendirme çerçevesinde değerlendirmeler ile ilgili olarak bkz. Eyuboğlu, 1991.

³ Arap harfli metinlerin Latin harfleriyle yapılan transkripsiyonlu neşirlerinden alıntı yapılırken imlâ birliği sağlamak amacıyla nâşirlerin farklı uygulamaları tek tip imlâyâ dönüştürüldü; ayrıca, tesbît edilebilen okuma hatâları da “hatâları aktarıp yaymama” ilkesi doğrultusunda düzeltilmeye çalışıldı.

döneminde, daha genç denilebilecek bir yaşta hicrî 1114 (m. 1702-1703) yılında Edirne’de ölmüştür. (Çapan, 2005: 314-315)

Güzelliği ve ma’rifeti husûsunda Sâlim Tezkiresi’nde şu ifâdeler yer almaktadır:

“*Hengâm-ı cevânide hüsni dil-süz ile meşhûr-ı cihân olan âftâb-cemâllerden bir bedr-i münîr-i bihemâl-i pür-ma’rifet bir âlüfte-yi merd-i şâhib-tabî’at olup şuarâ-yı zamân ile şöhbet zuraîfâ-yı vaqt ile her bâr ünsiyyet eylediginden hem-şoĥbet olduĥı zuraîfâya iktidâ iderek kâmeti gibi tab’i mevzûn ve ĥamzesi gibi zihni-i ĥadîdi selâmet-i tab’a maĥrûn olup evâ’il-i ĥâlinde zülfi gibi külâhı perîşân-târ iken şâne-yi terbiyet-i ehl-i dilânda zebân-ı faşîhi diĥkat-âşnâ-yı kelâm-i mevzûn olup dehen-i teng-i nâzûk-edâsından ĥarîn-i ta’bîr olan kelimât-ı bedî’iyyü’l-insicâm-ı dil-pezîr mû-miyân-ı bârîki gibi dil-âvîz ü bînazîr olarak güftârı daĥı hüsni gibi zamânında velvele-endâz ve ‘aşrında ĥüb-liĥâ hüsni-edâ ile mümtâz olmuş idi.” (İnce, 2005: 426)*

Sâlim, Şinâsî’nin tâze gençliğindeki güzelliğinin kalmadığı sonraki dönemi ile ilgili olarak “*Hengâm-ı hüsni ü melâĥat-ı ruĥsârı güzâr eyledikte ma’rifet ü şöĥbeti kendüye ser-mâye-yi i’tibâr olup kendinüñ güftârından bu beyti kendüye ĥasb-i ĥâl olup beyt*

*Yine bir başĥa revnaĥ virdi ĥat zülfi perîşâna
‘Acâyib feyzî var köhne bahârîñ sünbülîstâna”*

ifâdelerine yer verir. (İnce, 2005: 426)

Sâlim’e göre, Küçük Müezzîn ve Dervîş Fasîh gibi dönemin ma’rifet ve hüner sâhibi kişileri Şinâsî’nin güzelliğine köle olmuşlardır. (İnce, 2005: 426)

Tezkirelere göre Şinâsî’nin âşık hayranları arasında şu şâirler bulunmaktadır:

a. Dervîş Fasîh

Asıl adı Ahmed olan Fasîh, İstanbulludur. Sâlim Tezkiresi’nde, Fasîh’in Şinâsî’ye alâkasına dâir şu pasaj yer almaktadır:

“*Bu mecelle-yi celîle-yi dil-pezîrde Şinâsî maĥlaşî ile ĥarf-i şîn-i mu’cemede keşîde-yi silk-i taĥrîr olan Rûz-nâmecî-zâde Meĥmed Aĥa henüz cevân-ı bâân ve ‘âlem nigerân-ı âftâb-ı cemâl olup hüsniñe ĥayrân oldukları vaĥtler ol ĥadr-şinâs-ı aşĥâb-ı kemâl Dervîş Faşîĥ merĥûmüñ zeyl-i mürâfaĥatın vâv-ı ‘Amr gibi iktisâb ve ol dervîş-i dil-rîş-i pür-ma’rifetiñ mecmû’atü’l-ma’arîf olan zât-ı bîmüdânîsin istişĥâb eyleyüp ‘âlem o şâh-ı hüsniñ gedâ-yı bîsâmânî ve cihân bir kerre dîden-i didârınıñ ĥayrânı olup mütercem-i merĥûm ise şüretâ bir gedâ-yı bîzâd ve faĥr u fenâ ile zâhirde ĥarâb-âbâd iken limünşî’ihi*

*Şanma bu çarĥı bir ĥarâra döner
Gâĥ şâhi gedâya ‘aşîĥ eder*

*vefķınca ol serv-i ser-âzâde ezdil ü cân Faşîhe dil-dâde olup anlar dağı
hâtır-ı mağdûma ri'âyet ve 'ilm ü ma'rifetinden ümmîd-cüy olduğı
emrde bezl-i kudret eyleyüp şebtâbeseher merķûma mecmû'alar tesvîd
itmegile evķât-güzâr ve elsine-yi şelâsede vâķı' olan pâkîze-güftârları
ile nice sefneler istiĥzâr idüp mağdûm-ı merķûma ihdâ itmegile
Şinâsî-yi bihemtâ zamân-ı yesîrde ma'ârifde deryâ olup şîrâze-yi
mecmû'a-yi ĥüsni perişân-târ-ı şarşar-ı fenâ ve şafĥa-yı 'ârızî 'âķıbet-i
her-ĥüsni ü ân olan belâ-yı ĥaĥt ile mübtelâ olduğda mâye-yi 'irfân
kendüye ser-mâye-yi i'tibâr-ı yârân olup aĥbâb pergârvâr dâ'ire-yi
şoĥbetden kenâr çizüp bi'l-cümle dūr ve ebnâ-yı zamân zâtında olan
ĥayşiyyeti sebebi ile ülfetden bi'l-külliyeye mehcūr olmamışlar idi.”
(İnce, 2005: 551)*

Esrâr Dede Tezkiresi'ne göre, Şinâsî Dervîş Fasîh'in tilmîzidir ve Fasîh'in hicrî 1111 (m. 1699-1700) yılında ölümünün ardından

“Cihânuñ hiç ma'ârif-âşnâsı kalmadı gitdi”

mısrâmı târih düşürmüştür. Fasîh ile ilgili olarak yine

“Nüşâ-yı kübrâsın ey zâhid velî cildüñ şakîl

Yoķ mıdur mîzân-ı 'aķluñ kim çeker bu şıķleti”

beytini nazmetmiştir. (Genç, 2000: 426)

b. Râsih

Rûznâmecî-zâde Şinâsî'nin âşıklarından biri de şöhretli şâir Râsih'tir. Asıl adı Yûsuf olan Râsih Sofya'da doğmuş, İstanbul'da yetişmiştir. Tahsîlinden sonra bazı vezirlerin divân kâtipliğini yapmış; hicrî 1118 (m. 1706-1707) yılında Tekirdağ'da ölmüştür.

Safâyî Tezkiresi'nde, hâl tercümesinin verildiği bölümde Râsih'in, mahbûbu Rûznâmecî-zâde'nin âşıklarına şu kıt'a ile nasihatta bulunduğu ifade edilmektedir:

“Nağd-i dili virüp yine al manşıb-ı 'ışkı

Tecdîd-i berât-ı ĥamm ey cân-ı fütâde

Var ĥâlini 'arz eyle seni kayd ide şâyed

Ser-defter-i 'uşşâķına Ruz-nâmecî-zâde” (Çapan, 2005: 220)

Yine Safâyî'de Râsih'in, “Küçük Ĥunkâr” olarak da meşhûr olan mahbûbu Rûznâmecî-zâde'ye gönderdiği manzum mektubun metni verilmiştir:

“Ĥabbezâ ey şeh-i ĥuceste-ĥışâl

Budurur 'arz-ı ĥâl-i mâ-fi'l-bâl

O güzel gözlerüñle kaşuñ için

O sa'âdetlü kutlu başuñ için

Bendeñi kulluğa kabûl eyle

Luĥ u iĥsânüñ ile ĥul eyle

*Ƙullaruñ gerçi bîķıyās ammā
Ƙılma baña mukāyese cānā*

*Cümlesinden bu bende mümtāzam
Rāh-ı ‘ıŝķuñda merd-i ser-bāzam*

*Sebaķ-āmūz-ı ehl-i derdem ben
Ders alur ehl-i ‘ıŝķ hep benden*

*Hep bilür āŝnā vü bîģāne
Suħte midür yanumda pervāne*

*Benden öğrendi nāleyi bülbül
Bülbülāsā hezārı var ey gül*

*Ben iken ders-i ‘ām-ı ehl-i cünün
Daħı ve’l-leyl-ħvān idi Mecnün*

*Ehl-i ‘ıŝķuñ benim ser-efrāzı
Pāk-bāz u ferīd ü ser-bāzı*

*Lebüñ ey pād-ŝāh-ı mülk-i cemāl
Ĥüsñ ü an daħı sende buldı kemāl*

*Sende ĥatm oldı şevket ü ĥübī
Sende oldı tamām maħbübī*

*Ĥāŝılı pād-ŝāh-ı ĥübansın
Tā murād-ı dilümce cānansın*

*Ĥüsñ ü behcetde sen ferīd-i cihān
‘ıŝķda ben müsellem-i devrān*

*Var iken bir senüñ gibi dil-dār
Kimi yār ittiħāz ide dil-i zār”*(Çapan, 2005: 221-222)

c. Rahmî

Kubûrî-zâdeler ailesine mensup olan Rahmî'nin asıl adı ‘Abdurrahmân’dır. İstanbul doğumlu olan şâir, ilk dönemlerinde Hevâyî mahlasını kullanmış, bu mahlası ile çok şiir nazmetmiştir. Dostları bu şiirlerini “Dîvân-ı Hevâyî” adı altında tertip etmişlerdir. Rahmî hicrî 1122 (m. 1710-1711) yılında, hacca giderken Kâhire’de ölmüştür.

Rahmî hakkında yukarıdaki bilgileri veren Safâyî, şâirin devrin mahbûblarından Rûznâmecî-zâde için rûz-nâmçe terimlerini kullanarak nazmettiği şu şiiri de vermiştir:

*“Pîşîn ide gör genc-i gam-ı ‘ışkına teslîm
Naqd-i surre-yi eşki ‘alâmâcere’l-‘âde*

*Hem defter-i çeşminde idüp maşraf u îrâd
Ol h’vâce-yi hüsne anı kııl ‘arz u ifâde*

*Mîzân-ı merâhim ile taṭbîk ola şâyed
İcmâl-i merâmuñ senüñ ey cân-ı fütâde*

*Dil tezkiresi pençe-yi luṭfila olup şahḥ
Tümâr-ı kabûli dir iseñ ola nihâde*

*Tahvîl ide gör gayrıdan âlâyiş-i ‘ışkı
Şûret vire tâ kim saña Rûz-nâmecî-zâde”* (Çapan, 2005: 231-232)

d. ‘İzzî

Safâyî’nin verdiği bilgilere göre, Küçük Hunkâr Rûznâmecî-zâde âşıklarından biri de ‘İzzî’dir. Ası adı Mehmed olan ‘İzzî Şirvan’da doğmuş, İstanbul’da yetişmiştir. Daha sonra vatan hasretiyle tekrar memleketine dönmüştür. İzzî de mahbûbu Küçük Hunkâr için şu kıt‘ayı nazmetmiştir:

*“Marîz-ı ‘ışka ancak çâre vaşl-ı yârı bulmuşlar
Bu derde şerbet-i la’l-i leb-i dil-dârı bulmuşlar*

*Rivâyet muhtelifdür gerçi ammâ kavlı-i muḡtâba
Bu şehriñ şöhret-âyiñi Küçük Hunkârı bulmuşlar”* (Çapan, 2005: 399-400)

2. Mevlevî Köçeği

Kimliği hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi verilmeyen mahbûblardan biri de “Mevlevî Köçeği” adıyla meşhûr olmuş genç semâzen ve Mevlevî rakkâsıdır. Bu mahbûbun âşıkları arasında şu şâirler bulunmaktadır:

a. Gınâyî

Asıl adı Ahmed olan Gınâyî İstanbul’da doğmuş, sipâhî sınıfında görev yapmış, hicrî 1105 (m. 1693-1694) yılı sınırında ölmüştür.

Gınâyî’nin hayatı hakkında bu bilgileri veren Safâyî, onun, devrin güzellerinden Mevlevî Köçeği için nazmettiği şu gazele de eserinde yer vermiştir:

*“Bend itdi benüm bu dil-i âzādumı dervîş
Ney gibi ziyād eyledi feryādumı dervîş*

*Zevk-ı nazar-ı muşhaf-ı vechile ferāmūş
İtdürdi baña ders ile üstādumı dervîş*

*Di hânkahuñ hazret-i Monlâyı severseñ
Luţf it baña göster reh-i irşādumı dervîş*

*Bir himmet ide şeyhe tevessül ideyim de
Görseñ eşer-i da‘vet-i evrādumı dervîş*

*Döndürdi Gınâyî teni fânüs-ı hayāle
Süzile semâ‘ eyledi mu‘tādumı dervîş”* (Çapan, 2005: 438-439)

b. Safâyî

Asıl adı Mustafâ olan Safâyî İstanbul’da doğmuş, hicrî 1138 (m. 1725) yılında ölmüştür. Safâyî, mektupçuluk, defter eminliği, mukâta‘acılık, kal‘a tezkireciliği ve şikk-ı sâni defterdârlığı görevlerinde bulunmuştur.

Tezkiresinin “Gınâyî” bahsinde kendisinin de Mevlevî Köçeği’nin güzelliğini metheden bir şiiri bulunduğunu belirten Safâyî, nazmettiği şu gazeli ilgili bölüme yazmıştır:

*“Devr ider ol serv-kāmet gül-‘izārūm Mevlevî
Ney-veş efzūn eyledi feryād-ı zārūm Mevlevî*

*Mevlevîler başına ‘ālem ferāfer çevrilür
Ger semâ‘ itse kaçan ol işve-kārūm Mevlevî*

*Gitmegile hep rikāb-ı esb-i nāzuñda senüñ
Fahır ider erbāb-ı dil yektāsüvārūm Mevlevî*

*Ser-bürehne saña eyvallâh der abdâl kim
Mülk-i hüsnüñ pād-şâhî tâc-dârum Mevlevî*

*Gel kudümuñla müşerref kıl gönüller tahtını
Müstmendüñdür Şafâyî şehr-yârum Mevlevî”* (Çapan, 2005: 439)

c. Meylî

Safâyî Tezkiresi’ne göre Mevlevî Köçegi âşıklarından olduğu anlaşılan şâirlerden biri de Meylî’dir. Asıl adı Mehmed olan şâir İstanbul’da doğmuş, hicrî 1120 (m. 1708-1709) yılında da ölmüştür.

Zengin bir aşçıbaşının oğlu olan Meylî, içkiye ve güzel mahbûblara aşırı düşkünlüğü nedeniyle gayr-ı ahlâkî bir hayat tarzı ile müzmin bir mirasyedi olarak ömrünü geçirmiştir. Devrin bilinen mahbûblarından Mevlevî Köçegi’ni şu beyitle methetmiştir:

*“O Kūçek-Mevlevî fettâmı seyr it çeşm-i hun-rîzî
Nigâhına nice tâkat getürsün Şems-i Tebrîzî”* (Çapan, 2005: 552)

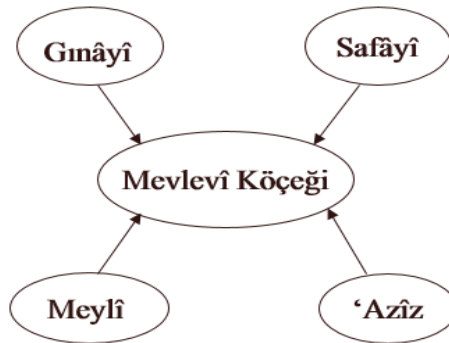
d. ‘Azîz

Sâlim Tezkiresi’nin “‘Azîz-i Diğer” bahsinde örnek olarak verilen şu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla, Erzenürümî-zâde ‘Abdül‘azîz de Mevlevî Köçegi’nin âşıklarındandır:

*“Mir’âta baksa her kaçan ol şüh-ı Mevlevî
‘Aks-i ‘izâr-ı pâkine eyler muķâbele*

*Kerrât ile ayağına düşdüm yüzüm sürüp
Bir kerre almaduñ yine göñlüm şehâ ele*

*Şanmañ ki zâhir oldu ‘izârında haţt-ı nev
İhżâr-ı hüsne geldi kazâdan mürâsele”* (İnce, 2005: 506)

3. Berber Güzeli

Tezkirelerde, *berber* şeklinde geçen parlak yüzlü bir berber güzeli -ki tâze bir berber çırağı da olabilir- ve âşıkları için bazı bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde yer alan berber güzellerinin birbirlerinden farklı kişiler olma ihtimali göz önünde tutulmalıdır.

a. Emînî

Asıl adı Mehmed'dir. Bursa doğmuş, İstanbul'da yetişmiş; hayatını kadılıkla geçirmiştir. Devrin meşhûr berber güzeli hakkında şu beyitleri nazmetmiştir:

*“Her tıfl-ı nev-âmûza gönül bağlama zinhâr
İşk oğlan oyuncağı degüldür şakın ey yâr*

*Zinhâr şakın kırtarıgör başuñ ilinden
Cellâd-ı felek kendüdür ol berber-i mekkâr*

*Ol hüsnile anı görüp itdüm heves-i vaşl
Dil-dâr-ı Emînî didi anuñ da yiri var”*(Çapan, 2005: 68)

b. Kelîm

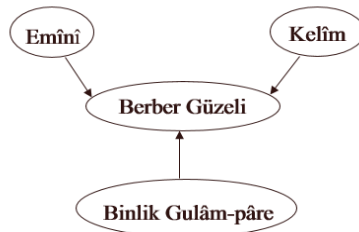
Safâyî Tezkire'sine göre asıl adı Eyyûb olan şâir Kelîm İstanbulludur, hicrî 1098 (m. 1686-1687) yılı sınırında ölmüştür. Ömrünün sonlarında gönlü bir berber güzeline meyletmış, bu aşkın hastası iken şu beyit ile son nefesini vermiştir:

*“Soñ nefesdür gelsün ol merhem-tırâş-ı zağm-ı dil
Nağd-i can virseñ gerek âyîne-yi ruhsârına”*(Çapan, 2005: 510)

c. Binlik Gulâm-pâre

Safâyî Tezkiresi'nin “Râsih” bahsinde Râsih'in, “Binlik Gulâm-pâre” diye tanınmış yaşlı bir kulampananın, dönemin meşhûr berber güzeline âşık olduğu dedikodusu yayıldığında şu kıt'ayı nazmettiği bilgisi yer almaktadır:

*“Ol berber-i künd erreye tâ lâyıķı olmış
Bir turfê taşak usturası âşıkı olmış
Kettân gibi rişesini destine vermiş
Kâfir koca bâz .....üñ fâyıķı olmış”*(Çapan, 2005: 220)

4. Beççe Güzeller

Osmanlı sosyal hayatında üç-sekiz yaş arasındaki oğlan çocukları için *beççe* tabiri kullanılırdı. (Pakalın, 1993: 125) Tezkirelerde Bektaşî, Mevlvî ve Yahûdî olmak üzere üç güzel beççe mahbûbun bahsi yer almaktadır. Aşağıda, bu mahbûbların karşılıklarına âşıkklarının ismi verilmiş, birlikte ele alınmışlardır.

a. Bektâşî Beççe (Dervîş Cemâl) - Remzî

Safâyî Tezkiresi'nde geçen bu kalenderî Bektâşî beççenin nâmı “Dervîş Cemâl”dir. Safâyî'ye göre Mehmed adında İstanbullu bir hâfız olan şâir Remzî, yakıcı güzelliği ile devrinde nâm salmış mahbûblardan Dervîş Cemâl için şu gazeli nazmetmiştir:

*“Bir kalender beççenüñ meftûnidur dil âh ider
Görse abdâlân-ı Hâk şad na're-yi Allâh ider*

*Kevkeb-i dürri n'ola reşk eylese mengüşına
Pâlehengin görse hürşîd-i felek eyvâh ider*

*Seyr idüp ebrûların ser-geştedür abdâl-ı çarh
Hüsnine keçkül-ı mâh n'ola eyvallâh ider*

*Pençe-yi mihri ider lertzende tâb-ı tal'atı
Püye-gerd-i kışsa-h'ânide kaçan hem-râh ider*

*Hâk-i râhın sîm ü zerle pür iderler dâmenin
Küçe-yi şehri melâhatda şey'en lillâh ider*

*Şürin alsa destine ol dem kıyâmetler kopar
Mürde-diller her tarafından şayha-yı cangâh ider*

*Her nigâhında hezâran kebş-i dil kurbân olur
Çeşm-i hun-rîzi ne dem ki harf-i bismillâh ider*

*İşk ola ey rind-i dil itdi seyâhat 'aql u hüş
Reh-neverd-i 'ışkı Cibrîl olsa da güm-râh ider*

*Ey nice dervîşdür ol husrev-i iklim-i hüsn
Pâd-şâh-ı dehre istîgnâ-yı 'izz ü câh ider*

*Kâkül-i müşgînine dil-bestedür fağfûr-ı Çîn
İstese hâkân-ı Türki bende-yi dergâh ider*

*Pâd-şah-meşreb gedâ-süret ferîşte-menkabet
Âdemiyet ol perî-sîmâ geh ü bigâh ider*

Öl diril bir şeb ol abdâl ile haşr ol Remziyâ

Gerdeni şubh-ı kıyâmetden dili âgâh ider” (Çapan, 2005: 229-230)

b. Mevlevî Beççe - Es‘ad

Râmiz Tezkiresi’nde Hamza-zâde Es‘ad’ın şiirine örnek olarak verilen

“Döndürüp nâlelerim nâya tenüm la’l itdi

Mevlevî beççe bir âfet beni abdâl itdi”

beytinden Es‘ad mahlaslı şâirin bir Mevlevî beççeye meftûn olduğu anlaşılmaktadır. (Erdem, 1994: 11)

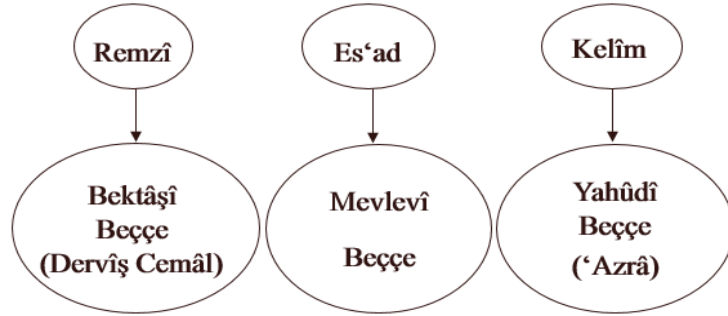
Kimliği hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen bu *Mevlevî beççenin*, yukarıda da geçen, *Mevlevî Köçegi* lâkabıyla meşhûr mahbûb olması ihtimâl dâhilindedir.

c. Yahûdî Beççe (‘Azrâ) - Kelîm

Safâyî Tezkiresi’nde geçen Yahûdî beççe mahbûbûn adı “‘Azrâ”dır. Yine bu tezkireye göre, asıl adı Eyyûb olan İstanbullu şâir Kelîm, aşk oyunlarını iyi bilmektedir. Kelîm mahbûb piyasasında araştırma yaparken ‘Azrâ adlı bir Yahûdî beççe ile karşılaşır ve uzun süre onun visâline nâil olur. Bu aşk konusunda içinde bulunduğu durumu anlatan şu beyti nazmetmiştir.

“Ruğ-ı ‘Azrâya Vâmîk olalı ey dil cehûd oldum

Kelîm-i Tûr-ı ışkâm Mûsi-yi kavm-i Yehûd oldum” (Çapan, 2005: 220)

5. Kahveci Güzeli (Bayram)

Safâyî Tezkiresi’nin “Sükûnî” bahsinde bildirdiği bu kahveci güzelinin adı *Bayram*’dır. Bayram Şâm’da kahvecilik yapmaktadır.

Asıl adı Ahmed olan Sükûnî İstanbul’da doğmuş, Şâm’da mukâbecilik ve rûznâmecilik görevlerinde bulunduktan sonra hicrî 1102 (m. 1690-1691) târihinde Şâm’da ölmüştür. Hezl, mizâh ve hicv vadisinde dikkat çeken bir şâirdir.

Sükûnî Şâm’da Bayram adlı bu kahveci güzeli için şu gazeli nazmetmiştir:

“Unudur lezzetini cām-ı mey-i gül-fāmuñ
Kim ki nūş itse dilā ahvesini Bayramuñ

Bir nihāl üzre açılmış nice güldür gūyā
Dest-i pākindeki fincanlar o serv-endāmuñ

Bāğ-ı dehr içre dilā doğrusı bu kim olmaz
add-i bālāsı gibi serv-i semen-endāmuñ

Künc-i amda nice bir asta yatur eyle şifā
Derdine şerbet-i la‘lūñle dil-i nākāmuñ

Vaşf idersin ad-i ruhsārı ile kākülūñ
‘İd ü adr olsa Sükūnı n’ola rūz u şāmuñ” (Çapan, 2005: 283)

6. Terzi Güzeli

Esrar Dede Tezkiresi’nde geçen bu “derzı maħbūbı” olarak geçen bu terzi güzeli Tebrizli olup meşhūr şâir Sâ’ib-i Tebrîzî’nin irâdesi altında bulunmaktadır.

Mevlevî şâirlerden Nasîrâ Dede, Sâ’ib-i Tebrîzî’nin şöret kazandığı dönemde onun davetiyle Tebriz’e gitmiştir. Orada misafirliği döneminde Nasîrâ’nın manevî tasarrufundan Sâ’ib de istifâde etmiştir. Sâ’ib’in irâdesi altında bulunan terzi güzelinin aşkına düşen Nasîrâ, gece gündüz o güzelliği seyretmiş, onun aşkıdan Farsça pek çok güzel gazel ve rubâ’î nazmetmiştir. Bu rubâ’î de onlardan bir tanesidir:

“İy rişte besı tū kām-rānı kerdı
Zır-i lebeş ‘ıyş-ı bes nihānı kerdı
Derdest-i vey ezçi būdı kūteh-‘ömr
Çün usl beāb-ı zindegānı kerdı

(Ey gerdanlık, onun dudağının altında çok gizlice eğlenip mutlu oldun. Onun elinde niçin kısa ömürlü oldun. Oysa hayat suyuyla yıkanmıştın.)” (Genç, 2000: 491-492)

7. Hazînedârlık Güzeli

Sâlim “Tâ’ib-i Diğer” bahsinde, Kör Müftü lakablı Mustafâ’dan bahsetmektedir. Tâ’ib Alaşehir’de doğmuş, İstanbul’da yetişmiştir.

Tâ’ib, Yekçeşm Hüseyin Efendi’nin Şâm kadılığına atanıp da yola çıkmak üzere olduğu bir sırada, maiyyetinde hazînedârlığı görevinde bulunan eşsiz güzellikte bir genç mahbûbun aşkına düşmüştür. Mahbûbundan ayrı kalmaya tahammül edemeyeceğinden, Şâm’a gidebilmek için, oğlu ile arkadaşlığını sebep gösterip gece gündüz hizmetinde bulunmayı göze alarak Hüseyin Efendi’nin maiyyetine girmiş ve vatanını terk edip Şâm’a doğru yola çıkmıştır. Bu esnâda dostlarını unutmadığını göstermek için de şu kıt’ayı nazmetmiştir:

*“Şorarsa hâl-i dil-i zâr-ı Tâ’ibi yârân
Netîce âteş-i hicrân ile işi bitdi
Olup fütâdesi bir şûh-ı fitne-engîzûñ
Hevâ-yı zülfi ile ‘azm-i Şâm idüp gitdi”* (İnce, 2005: 258)

8. Mahmûd

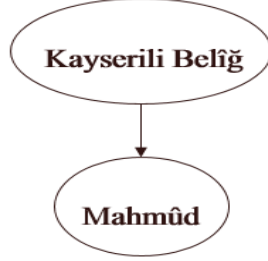
Sâlim Tezkiresi’nin “Belîğ-i Diğer” bahsinde yer verilen “Mahmûd”, esmer ve karayağız bir mahbûbdur.

Müftü Karabaş Ali Efendi’nin oğlu olan Belîğ, Kayseri’de doğmuş, İstanbul’da yetişmiştir. Belîğ esmer, karayağız Mahmûd adlı tâze bir mahbûbun aşkına düştükten sonra dostları ona “Mahmûde” lâkabını takmışlar; meclislerde onunla “Zehr-i kattâlsin çelebi!” diye şakalaşmışlar. Hayatında belâgat, fesâhat ve şiir vadisine adımını atmamış olan şâir Mahmûd’a olan aşkından dolayı, aşağıda bazı beyitleri verilen gazeli nazmetmiş ve Belîğ mahlasını seçip kullanmaya başlamıştır.

*“Her ki vaşl-ı yâr ile kendin ele maşsûd ider
Yârdan mehcûr olup eşk-i revânın rûd ider*

*Yek-nefes dünyâda râhat isteyen üftâdeler
Zümre-yi hûbâna râğbet bâbını mesdûd ider*

Nice serve k̄ondu gerçi k̄umri-yi dil ey Belġ
Yine t̄urmaz cābecā meyl-i k̄ad-i Maĥmūd ider” (İnce, 2005: 249-250)

9. Bayram ve Dāvūd

Safâyî Tezkiresi’nin “Kelîm” bahsinde, Kelîm’in Bayram (‘îd’in tevriyeli kullanımıyla) ve Dāvūd adlı iki mahbûb hakkındaki şu beytine yer verilmiştir:

“Gösterür gāhî yüzün pāki nihān eyler o yār
Añladum ki ‘îd-i vaşluñ şavm-ı Dāvūdîsi var” (Çapan, 2005: 510)

10. Halebli-zâde

Safâyî Tezkiresi’nin “Nâţık” bahsinde, devrinde “Halebli-zâde” diye şöhret kazanmış mahbûbun İstanbul’da yaşadığı yazılıdır.

Safâyî, Edirne doğumlu olan şâir Nâţık’ın asıl adının Mehmed olduğunu, hicrî 1129 (m. 1716-1717) yılında da öldüğünü bildirmektedir. Nâţık, devrin tâze mahbûblarından Halebli-zâde’yi gördüğü anda birdenbire kendiliğinden onu metheden şu gazeli nazmetmiştir:

“Gördüm aĥşama yakın māh-ı cebin bir çelebî
Şubĥ-ı şādık gibi toġdı dile mihr-i talebî

Her gün ol māh-ı münevver toġar aĥşama karîb
Güviyā ‘âşıkmuñ rûza bedel ola şebî

Duruşu oturuşu ĥayli mülâyim ammā
Bîaman ġamzesi cellād-ı k̄azā münteĥabı

*Çeşm-i bādāmı dil almağda füsûn-ı sâhîr
Rûh virmekde dem-i ‘îsi o la‘l-i ‘inebi*

*Tâlib-i bûsı olan çehresini itmeli zer
Oldı şeftâlu-yı bâğ-ı ruḥı gūyâ zehebi*

*Ġamzesi tiğbekef kaşd-ı dil-i zâr itse
Lātuḥaf luḫfin ider ‘âşıkâ maḥfice lebi*

*Ebruvâneş ki kitâbe şude berkaşr-ı cemâl
Ḥaṭṭ-ı yâḳût imiş mışra‘-ı beyt-i ‘Arabî*

*Ḳillet-i mâ vaşfuñ âyâ ḳurret-i ‘ayn Nâtık
Ḳâl-i fî‘lüm aña mevşûf be İbn Ḥalebî” (Çapan, 2005: 627)*

11. Otlakemîni-zâde

Asıl adı Mehmed olan Şeyh Sadrî Bağdat’ta doğmuş, hicrî 1118 (m. 1706-1707) yılında İstanbul’da ölmüştür. Ateşli ve şûh bir yaratılışa sâhip olan şâir, hafifmeşrep ve lâubâlî bir şeyh imiş.

Şeyh Sadrî’nin döneminde, otlak emîni ağalardan birinin çok güzel bir oğlu varmış. Herkesin o tâze mahbûbun güzelliğini ateşli vasıflarla öven birer kıt’a nazmettikleri esnâda Şeyh Sadrî de o mahbûbu şu kıt’a ile övmüştür:

*“Ne dem ki eşk-i dem-âlûd kūy-ı yâra aḳar
Hezâr ḥasret ile dîde rûy-ı yâra baḳar
Çıḳarsa dūd-ı fiğānum n’ola sipihre degin
Çayır çayır beni Otlakemîni-zâde yaḳar” (İnce, 2005: 457-458)*

12. Şâir Güzeller

a. Yümnî

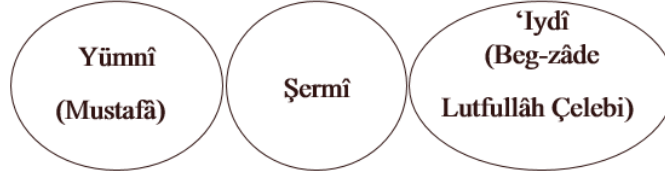
Safâyî'nin “Yümnî” bahsinde verdiği bilgilere göre şâirin asıl adı Mustafâ'dır; İstanbul'da doğmuştur. Daha küçük yaşta iken şiir âlemine giren Yümnî, devrinin hilâl kaşlı, güzel parlak yüzlü mahbûblarından biri olarak nâm salmıştır. (Çapan, 2005: 738)

b. Şermî

Sâlim'in verdiği bilgilerden hareketle, “Şermî”nin, İstanbul yerlilerinin eski tâzelerinden olduğu anlaşılmaktadır. Kendi döneminde “Şermî Çelebi” denmekle şöhret kazanmış olan şâir, utangaç, sessiz, ağırbaşlı, namuslu ve iyi karakterli bir mahbûb imiş. (İnce, 2005: 426)

c. 'İydî

Mucîb Tezkiresi'nde, Begzâde Lutfullâh Çelebi “'İydî”nin Ankaralı olduğu yazılıdır. 'İydî, anlayışsız ve somurtkan biri iken Farsça ve Türkçe şiirleri sâyesinde sevgililerin sevgilisi olmuştur. (Altun, 1996: 46)

13. Şâirlerin İsimsiz Güzelleri

a. Kelîm

Safâyî “Kelîm” bahsinde, Kelîm'in tâze bir mahbûba sırlıslam âşık olduğu, o dönemde “Yıldız Uğrısı” diye bilinen yaşlı bir kulamparanın, mahbûbunu yakın tâkibe alıp visâlini arzuladığını öğrendiğinde de şu kıt'ayı nazmettiği bilgisi yer almaktadır:

*“Saña kaçd-ı hezl idüp ey sârık-ı encüm gehî
‘Arz-ı ihlâş itse de ol nev-cevân-ı meh-cebîn
Deste mey çek [ki] anuñ vaşlından ey miskin saña
Ol meh-i nâmihribandın gökdeki yıldız yakîn”* (Çapan, 2005: 510)

b. Deştî

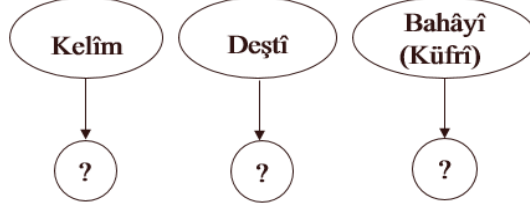
Mucîb'de, asıl adı 'Abdülhayy olan “Deştî”nin Konyalı olduğu ve hicri 1040 (m. 1630-1631) yılında Konya'da öldüğü yazılıdır. Güzel bir mahbûba çılginca âşık olup, karasevdâya düşüp bir süre çöl gibi uçsuz bucaksız ovada oturduğundan dolayı “Deştî” mahlasını seçmiştir. Bu beyit onundur:

*“Râ kaçlarını âşıkça her dem durer bükür
Olmasa dil-rübâlaruñ ammâ bu râları”* (Altun, 1996: 30)

c. Bahâyî

Mucîb’de, asıl adı Hasan Çelebi olan İstanbullu Bahâyî’nin, alay ve eğlenmeye meyilli bir yaratılışa sâhip olması ile “Küfrî” lâkabı ile anıldığı bilgisi yer almaktadır. Nüktedan yaratılışı cıva gibi akıcı olup son derece selîs ve belîğdir. Bu beyit onun hezliyyâtından alınmıştır:

“G.. isterken gice biñ şerm ile ol âftâbumdan
Geçerdüm yer delinse yerlere cānā hicābumdan”(Altun, 1996: 24)

14. Uslanmamış Bir Mahbûbcu: Zarîf

Asıl adı Mehmed olan İstanbullu Zarîf, saray yeniçerileri ocağı kâtiplerinden, kalenderâne kılık kıyâfetiyle dikkat çeken, sohbet ve meclis ehli, zarâfet sahibi bir şâirdir. Safâyî Tezkiresi’nde onun mahbûblar konusunda ömrünün sonuna kadar bitip tükenmeyen gayreti ile ilgili şu ifâdeler yer almaktadır:

“Maḥbûb-dostluk vâdîsinde aḳrânına tefevvuk itmegile her ḳanda bir dil-ber-i nâmdâr ḳarîn-i iştihâr olsa leyl ü nehâr ol meh-pâre-yi cihâni ḥâlevâr devvâr olarak ‘âḳıbet ‘uṣṣâḳuñ hüçüm-ı şûmına ṭâḳat getüremeyüp nice zamân âh u efġân ve nâle-künân-ı giryân u sūzân olmaḳdan ḥâlî olmayup ḳulaḳdan her işüdüġi maḥbûba görmeden ‘âṣıḳ olmaḳ üzre bir maḥbûb medḥ itmegile hemân dem ol maḥbûbuñ ancaḳ ismini işitmegile ‘âṣıḳ olup ol ṭarafa ‘azîmetile çâre ṭalebiyile varduġi kibâra niyâz idüp ‘âḳıbet ḥâline merḥameten Girid cezîresinde Resmo ḳal’ası yeñiçeri kâtibliginüñ menşürünü buña alıvirürler. Mezbûr bilâtevaḳḳuf ‘âzim-i râh-ı maḳşud olup cezîre-yi mezbûreye varduḳda zuḳâḳbezuḳâḳ çârşübeçârşü cüst ü cûda püyân ve her gördüġi maḥbûbı ḳulaḳdan ‘âṣıḳ olduġi cevân itikâdıyla çereş geçinerek ‘âḳıbetü’l-emr cezîre-yi mezbûrede biñ yüz on beş ḥudûdında fevt olmuştur.”(Çapan, 2005: 368)

15. Güzellerin Tavsîfi

Safâyî Tezkiresi’nde erkek güzellerin tavsiflerinde dikkat çekici ifâdeler yer almaktadır. “Râsîh”in hâl tercümesinde Rûznâmecî-zâde

“Ol ‘aşrda gül-bāng-i bülbülân-ı bāġ-ı cemâli leb-rîz-sâz-ı sâmi’a-yi cihâniyân ve şöhret-i ḥüsn-i ‘âlem-sûz-ı dāġ-ı derûn-ı meḥâbîb-i devrân Rûz-nâmecî-zâde dinmegile meşhûr-ı zamân olan mâh-pâre-yi evc-i leṭâfet ve ser-defter-i mîr-i melâḥat”(Çapan, 2005: 220),

“Remzî” bahsinde Dervîş Cemâl

“*Şöhret-i cemâl-i hüsn-i âlem-sûzî dâğ-ı derûn-ı mehâbîb-i devrân olan Dervîş Cemâl nâmında bir Bektaşî beççe-yi sâhib-cemâl*”(Çapan, 2005: 229),

“Nâtık” bahsinde Halebli-zâde

“*İstanbulda mehâbîb-i devrândan Halebli-zâde dinmegile meşhûr-ı cihân olan cevân-ı nâzûk-endâm*”(Çapan, 2005: 627),

“Yümnî” bahsinde de Yümnî

“*Mehâbîb-i devrân ve sâde-rüyân-ı zamândan bir meh-pâre-yi nev-sâl ve hüsn-i ebrûları hilâldür. Hüb-şüret ve müsta‘idd-i ma‘rifet olup henüz nev-sinn ü tâze-heves iken semt-i eş‘ara dest-res bulmuşdur.*” (Çapan, 2005: 738)

ifâdeleriyle takdim ve tavsif edilmiştir. Bu pasajlarda erkek güzellerin genellikle “mehâbîb” kelimesi ile karşılandığı dikkat çekmektedir.

16. Mahbûbculuk Jargonu

Konu çerçevesinde şuarâ tezkirelerinde geçen mahbûbculukla ilgili kelime, tamlama ve terimleri şu şekilde bir arada vermek mümkündür:

âftâb-cemâl	hüsn-edâ
âftâb-ı şems-i cihân	hüsn-i ‘âlem-süz
âlûfte-yi ‘ışk	hüsn-i dil-süz
âlûfte-yi merd-i şâhib-ıtab‘at	‘ışk-bâzlık kârı
ârzü-yi vişâl	mahbûb-dostluk vâdîsi
âvâze-yi hüsn	mahbûb-ı ra‘nâ
beççe	mahbûb-ı zamân
bedr-i münîr-i bîhemâl	maqbûl-i devrân
bîmâr-ı ‘ışk	mehâbîb-i devrân
cemâl-i hüsn-i ‘âlem-süz	meh-pâre-yi nev-sâl
cevân-ı ‘âlem-gîr-i nâdîde-nazîr	melâhat-ı ruhsâr
cevân-ı bâân	mest-i maqbûb-dost
cevân-ı nâzûk-endâm	meşhûr-ı cihân
cevân-ı pāk-dâmen ü sûtûde-şifât	muğlim
defter-i tûmâr-ı mehâbîb	mü-miyân-ı bârîk
dil-ber-i berber-i ‘âşık-perest	naqd-i vişâl
dil-ber-i berber-i âyîne-rû	nev-sinn
dil-ber-i nâmdâr	nûr-ı zâmîr-i şems-cemâl
dil-ber-i nev-res-nihâl	sâde-rüyân-ı zamân
dil-dâde	ser-defter-i ‘uşşâk
gûlâm-pâre	serv-i ser-âzâde
gûl-i zîbâ	şâ‘ir-i şüh-kevkeb
haþberâverlik	tâze
hengâm-ı cevânî	tâze bozuntusu
hengâm-ı hüsn	tâze-giyâh-ı gülşen-fezâ
hüb-liķâ	tâze-heves
hüb-şüret	velvele-yi hüsn

Sonuç

18. yüzyıl şuarâ tezkirelerinin taranması neticesinde ulaşılan açık delillerden hareketle, bu tezkirelerde yer alan şâirler arasında mahbûbculuğa bulaşmış olanların oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Tezkirelerin çeşitli sebep ve niyetlerle değinmediği mahbûbcu şâirlerin bulunabileceği varsayıldığında bile oranın çok küçük sayısal değerlerle sınırlı kalacağı anlaşılmaktadır.

Yukarıda söz konusu edilen erkek güzellerin genellikle, -bilhassa içinde bulunduğumuz çağın anlayışıyla- henüz çocuk denilebilecek kadar genç oldukları görülmekle birlikte gençlik yıllarındaki güzelliklerini muhâfaza eden orta-ileri yaşlardaki mahbûblar da dikkat çekmektedir. Mahbûblar arasında çoğunlukla çeşitli mesleklerden çırağların, tarikat çevrelerinden yeniyetmelerin bulunması, üzerinde daha detaylı incelemeler yapılabilecek bir konu olarak ayrıca ilgi beklemektedir.

Hangi toplumda olursa olsun mahbûbculuğu inkâr etmek, biyolojik, fizyolojik ve sosyal insan gerçeğini anlamamakta ısrarcı olmak anlamına geldiği gibi, bilhassa kulamparacılığı şiddetli bir şekilde yasaklayan İslâm'ın kültürel ve hukukî açıdan tüm kurumlara hâkim olduğu Osmanlı toplumunun en mühim edebî geleneğini “sapık sevgi şiiri” gibi peşin ve art niyetli bir yargı ile tanımlamaya çalışmanın bilimsel gerçeklikle bağdaşmadığını, erkek güzelliği de olsa, şiir dünyasında “güzelliğin tavsîf ve tasvîrinin sapıklık sayılamayacağını, şâirler hakkında kulamparacılık ithâmı için ciddî ve açık delillere ihtiyaç duyulduğunu ifâde etmek gerekir.

Kaynakça

- Altun, Kudret. (1996), *Tezkire-i Mucîb (İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara.
- Çapan, Pervin. (2005), *Muştafa Şafâ'î Efendi Tezkire-i Şafâ'î (Nuḥbetü'l-Âşâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, AKM Yayınları, Ankara.
- Edirneli Sehî. (1325), *Tezkire-yi Sehî*, Matba'a-yı Âmidî.
- Erdem, Sadık. (1994), *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraḫ'sı (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. (1991), *Divan Şiirinde Sapık Sevgi*, Broy Yayınları.
- Genç, İlhan. (2000), *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, AKM Yayınları, Ankara.
- İnce, Adnan. (2005), *Sâlim Efendi Tezkiretü's-Şu'arâ*, AKM Yayınları, Ankara.
- Kaçar, Mücahit. (2009), “Divan Şiirinde Erkek Sevgili Tipi ve Şehrengizlerdeki Erkek Güzeller”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 37, s. 61-83.
- Kuru, Selim S.. (2005), “Şiirin Aynasında: İshak Çelebi'nin Şiiri Üzerine Değınmeler”, *Yasak Meyve*, S. 11, s. 60-63.
- Kutlar, Fatma Sabiha. (2002), “Cinselliğın Estetik Anlatımı (Hüsrev ü Şîrin, Hümâ vü Hümâyün Cemşid ü Hurşid)”, *Kebikeç*, Yıl 7, S.13, s. 89-109.

Pakalın, Mehmet Zeki. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*, MEB Yayınları, İstanbul.

Tezcan, Nuran. (2001), “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”, *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, S. XIV/I, s. 161-194.

MÜNŞEAT MECMUALARI VE XV. YÜZYILDAN BİR MÜNŞEAT ÖRNEĞİ

Özet: Bu metinde 1499-1501 yılları arasında Venediklilere karşı bir deniz seferiyle Mora Yarımadasındaki Moton, Koron ve İnebahtı'nın fethinin Münşeât Mecmualarına yansımalarının örneği incelenecektir. Bu örnek, II. Bayezid döneminde, Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin tertip ettiği münşeât mecmuasından bir örnektir. Ayrıca aynı olay Lâmi'î Çelebi tarafından da kaleme alınmıştır. Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin nesir münşeât örneği bu mensur fetihname ile mukayese edilecektir.

Anahtar Kelimeler; Münşeât Mecmuaları, İnebahtı Moton Koron Fethi, Tâci Bey, Tâci-zâde Sa'dî Çelebi, Lami'î Çelebi

MECMUA OF MÜNŞEAT AND AN EXAMPLE FROM XVTH CENTURY

Abstract: In this paper, the naval expedition against the Venetians between the years 1499-1501, victory of Moton, Koron and İnebahtı which is situated on the Mora Peninsula a reflection of mecmuas will be examined. This münşeât is an example from Tâci-zâde Sa'dî Çelebi's münşeât mecmua's which was ordered in the time of Bayezid II. Same event was penned by Lâmi'î Çelebi on the mecmua. We will compare these two works (Tâci-zâde Sa'dî Çelebi and Lâmi'î Çelebi's) about the same incident.

Abstract: Mecmua of Münşeât, The Victory of İnebahtı Moton Koron, Taci Bey, Tâci-zâde Sa'dî Çelebi, Lâmi'î Çelebi

Tarihî kaynaklara göre Mora Yarımadasındaki Moton, Koron ve İnebahtı Venediklilere karşı bir deniz seferiyle 1499-1501 yılları arasında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. II. Bayezid döneminde Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin tertip ettiği münşeât mecmuasında deniz savaşı neticesi gerçekleşen bu fetihden bahsedilmiştir. Aynı olay Lâmi'î Çelebi tarafından da kaleme alınmıştır. Bu tarzda edebiyat ve tarih açısından önemli olan metinler ve fetihname münşeâtı ve bunların değerlendirilmesinin ilmî çalışmalara ışık tutacağı düşüncesindeyiz. Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin münşeâtının Lâmi'î Çelebi'nin eseriyle aynı konuda ve mensur olması, münşeât mecmualarının

* Yrd. Doç. Dr.; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

tanıtılması ve önemlerinin vurgulanması bakımından tebliğ konusu olarak ele alınmıştır. İnebahtı, Moton ve Koron Fetihnamesi'nden ve onun Tâci-zâde münşeâtına yansımından önce Türk edebiyat tarihinde bir yazım türü olarak münşeattan ve münşeât mecmualarından biraz bahsetmeyi uygun bulduk.

Divan Edebiyatında genellikle nesir karşılığı, bir şeyi meydana getiren bina eden manasına, inşa; nâsir yerine münşi sıfatı kullanılır. Münşi, edebî ilimlere vâkif, bir maddeyi mensur olarak ve kusursuz bir şekilde kaleme alabilen kâtip demektir. Münşiler resmî belgeleri kusursuz olarak yazma hünlerine sahip olan kişilerdir. Bu meslek sahibi kişilerin çoğu mektupçuluk, vak'a-nüvislik, reisü'l-küttaplık, sadrazamlık gibi yüksek memuriyetlerde bulunan kişiler ve şairler, müderrisler gibi ilim adamlarıdır (Tansel, 1964: 386). Düz yazı, nesir anlamındaki inşa masdarından türeyen münşeât kelimesi, münşi adı verilen devlet teşkilatında çalışan nişancı ya da kâtiplerin yazdığı veya şair ve edebiyatçıların kaleme aldığı her çeşit sanatlı düz yazıya ve bu yazıların toplandığı kitaplara verilen ad olarak kullanılmıştır (Uzun, 2002: 18). Fars ve Türk edebiyatında münşeât, mektubat karşılığı olarak da yer almaktadır.

Mecmua ise, kelime anlamı olarak toplanıp biriktirilmiş biraraya getirilmiş, seçilmiş yazıların, şiirlerin toplandığı yazma kitap, dergi anlamına gelmektedir. Atabey Kılıç mecmûaları, Cilt ve tertip hususiyetleri bakımından; Şekil bakımından; Dil bakımından; Muhteva bakımından; Şahısların tertip ettiği veya şahıslar için tertip edilen mecmûalar(2012: 80-96) olmak üzere beş grupta sınıflandırmıştır.¹ Eski Türk Edebiyatının nesir tarzında yazılmış eserlerinin toplanmış olduğu münşeât mecmuaları da Türk edebiyatı ve tarihi için önemli bir yere sahiptir.

Eski Türk Edebiyatının şiir ağırlıklı olmasından ve mensur metinlerin dilinin ağırlığı ve anlaşılmasının zorluğundan dolayı, münşeât mecmualarına son zamanlara kadar gerekli önem verilmemiştir. Münşeât türündeki bu eserlerin dil ve anlatım özellikleri şiirde olduğu gibi zaman ve duruma göre çok büyük farklılıklar göstermez. Bunun en önemli nedenlerinden biri de münşeât metinlerinin çoğunun el kitabı gibi kullanılmasıdır. Yani birçok münşi veya kâtip daha önce yazılmış münşeât mecmualarındaki ifadeleri çoğu kez bazı kişi ve yer adlarını değiştirerek aynen kullanmışlardır (Derdiyok, 1999: 732).

¹ Mehmet Gürbüz de şiir mecmûalarını, Şiirlerin şekil özelliklerine göre oluşturulan şiir mecmûaları; Şiirlerin konularına göre oluşturulan şiir mecmûaları; Nazire mecmûaları; Şairlerin aidiyeti/mensubiyeti esasına göre hazırlanan mecmûalar; Bir mensubiyet ilişkisi gözetmeksizin belirli şairlerin divânlarını/şiirlerini bir araya getirmeyi amaçlayan mecmûalar (2012: 108-112) olmak üzere beş grupta sınıflandırmıştır.

Münşeat mecmuaları, türlü konularda yazılmış mensur yazıların oluşturduğu eserler olup bunlar;

1. Resmî yazıların bir araya gelmesiyle oluşmuş mecmualar. Bu tür mecmualara Yahya bin Mehmed Kâtib (XV. yy.) Menâhicü'l-inşa, Tâcizade Sa'dî Çelebi Münşeatı örnek verilebilir.

2. Münşeat ya da mecmua adı altında padişah, vezirler, gaziler, kadılar, emirler ve seyhler için yazılacak yazıların başlıkları, bu yazılara hangi cümlelerin uygun düşeceği, beyitler ve örneklerin seçimi ve hatimelerin nasıl yazılması gerektiği hakkında bilgi veren mecmualar. Bu tür mecmualara Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3226 numarada kayıtlı mecmua ve 3301 numarada kayıtlı mecmualar örnektir.

3. Yalnız bir şairin mektuplarından toplanmış olan münşeat mecmuaları Nâbî'nin münşeatı gibi, -Tâcizade Sa'dî Çelebi Münşeatı bu grup münşeatlara da dahil edilebilir-.

4. Farklı şairlerin mektuplarının bir araya getirilmesiyle oluşmuş olan mecmualar. Veysî, Nergisî, Şerif gibi şairlerin mektuplarının yer aldığı münşeat mecmuası. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3330'da kayıtlı mecmua bu tür mecmualara örnektir.

Veysî, Gani-zâde Nadirî vd. şairlerin gazelleri ve mektuplarının yer aldığı Mecmuatü'l-münşeat, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3354 numarada kayıtlı mecmualar, şeklinde gruplara ayrılabilir (Levend, 1984: 113-116).

Osmanlı döneminden günümüze ulaşan mensur malzemeler içinde önemli kaynaklardan olan münşeat mecmuaları muhteva ve tertip tarzı bakımından Bekir Kütükoğlu tarafından üç gruba ayrılmıştır.

1. Hem şiir hem nesir alanında üstad olan Âlî, Gani-zâde Nadirî, Osman-zâde Ta'ib gibi zatların tertip ettiği veya büyük nasirlerin eserlerinden başkası tarafından seçilerek tanzim olunan münşeatlar -adı geçen şair veya yazarların temasta bulunduğu kişilere gönderdiği, daha ziyade onun hayat hikâyesini tesbite yarayacak ve şekil bakımından- edebî tarafı ağır basan mektuplardan oluşur. Bu mektup veya vesikaların, daha çok tertip edeninin meslekî meşguliyetleriyle ilgili olduğu dikkat çeker. Mesela Sahaflar Şeyhizade Mehmet Esat Efendi'ye ait bir mecmuada ilam, hüccet, vakfiye suretlerinin görülmesi onun muhtelif kadılık hizmetlerinde bulunmasıyla açıklanabilir.

2. Siyasî ve idarî mektupları toplayan münşeat mecmuaları, bunlar arasında Ferîdun Bey münşeatı, Kânî münşeatı, Sarı Abdullah Efendi münşeatı gibi meşhur olanlar ikinci grubu teşkil eder.

3. Bazı münşeat mecmualarında resmî belgelerin değişik şekilleri yanında kâtiplerin bilmesi lüzumlu pek çeşitli bilgiye ve mevzûat hükümlerine yer verilir. Bu mecmualar Divanı Hümâyûn ve Deftardarlık kalemlerinin, kadılık müesseselerinde kâtip olarak çalışacaklara mektup veya belge yazma hüneri kazandırmak için hazırlattıkları yazılardan oluşur (Kütükoğlu, 1988: 169-171). Bu sınıflamaya göre Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin Moton ve Koron'un fethi ile alakalı münşeatı ikinci gruba girer.

Münşeat mecmuaları içinde kayıtlı olan ve bir yerin fethiyle alakalı yazılan mektuplara fetihnâme denir. Fetihnâmelerde tahmîd (Allah'a hamd), tasliye (Hz. Muhammed'e salat), işlerin tanzimi ve zulmün yok edilmesi gerekliliği, düşmanın ne sebeple yenilgiye uğratıldığı, padişahın azameti, askerin çokluğunun anlatılması, düşmanın vasfı, padişahın zaferi, düşmanın yenilgisi, şükür; düşman ülkesinin zaptı; fetihnâmenin kimle gönderildiği, padişahın Tanrı'ya yalvarışı gibi bölümleri vardır.

Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin tertip ettiği Mora yarımadası fethinin müjdelenmesi amacıyla yazılan münşeat Sa'dî Çelebi'nin babası Tâci Bey tarafından kaleme alınmıştır (Lugal ve Erzi, 1956: VIII). Tâci Bey'in münşeatında bir önceki paragrafta sıralanan bölümlerin tamamı bulunmamakla beraber kısa olarak da olsa fetih hadisesinin büyük bir kısmı özet halinde yer almaktadır. Sa'dî Çelebi, İnebahtı, Moton ve Koron'un fethi dolayısıyla 956/1500 tarihinde kalelerin fethini Bursa halkına müjdelemek maksadıyla eserini kaleme alınmıştır. Son derece münşiyâne bir üslupla kaleme alınan bu mektupta Moton ve Koron kalelerinin ne zaman ve nasıl zaptedildiği hakkında bilgi verilmektedir.

Tarih kaynaklarına göre İnebahtı 1499 Ağustosunda alınmıştır. İnebahtı'nın Osmanlılar tarafından alınması Venediklileri son derece üzmüş; Venedik ve İspanya gemileri Türklerin nüfuzu altındaki Kefalonya adası önüne gelerek burayı işgal etmişler ve Preveze civarında bir kale daha alıp İnebahtı'nın Osmanlı tarafından alınmasına karşılık vermişlerdir. İnebahtı'nın alınması Venediklileri bu şekilde bir karşılık vermeye sevketsede Venedikliler zaafalarını hissederek Osmanlılarla anlaşmak için bir elçi göndermişler, Venedik tüccarlarının serbest bırakılmasını ve İnebahtı'nın iadesini istemişlerdir. Bunlar kabul olmazsa barışın yenilenmesini talep etmişlerdir. Sultan Bayezid de elçiye benimle barış yapmak istiyorsanız Mora'da elinizde bulunan Moton, Koron ve Anabolu (Neapoli) şehirlerini teslim ederek senede bir kere de vergi vermelisiniz, cevabını vermiştir. Daha sonra ertesi yılın kış ortasında Yakup Paşa, donanmasıyla Moton'u kuşatmış Davut Paşa, Kaptan Paşa ve Pîri Reis gibi komutanların donanmaları ve gayretleri sayesinde 10 Ağustos 1500'de Moton alınmıştır. Ağustos 1501'de Koron ve Navarin de alınmıştır. Bayezid tarafından oğlu Şehzâde Ahmed'e gönderilen fetihnâmede buraların fethi ile ilgili bilgi verilmiş olup mektup Ferîdûn Bey Münşeatında

kayıtlıdır. Yine aynı tarihte Bursa Kadısıyla Bursa subaşısına da mektup yollanmıştır (Uzunçarşılı, 1983: 114).

Bu makalenin konusuna kaynaklık eden münşeatteki fetihname mektubuna, Bursa kadısı ve subaşısına övgü ve dua ile başlanmıştır. Daha sonra fethin nasıl gerçekleştiği Kur’ân-ı Kerim’den ayetlerden delillerle anlatılmıştır. Bu anlatımda düşman askerinin çokluğu, hilekârlığı, türlü gayret ve çabalarla İslam askerinin galip geldiği vurgulanmış; Muharrem ayının on dördüncü (Pazartesi) günü düşman askerlerinin deniz üzerinde yine Osmanlı gemileriyle karşı karşıya geldiği ve çatışmanın başladığı ve akşama kadar sürdüğü belirtilmiştir. Sonunda Osmanlı donanması galip gelmiş ve şükür bölümüne geçilmiştir. Muharrem ayının 27’si ikindi vaktinde düşmanın tamamen teslim olduğu bilgisi Müslümanlara müjdelenmiştir. Mektup 906 Hicri yılının Muharremi’nde (1500 Miladi yılı Ağustos ayında) yazıldığı bilgisiyle sona ermiştir.

Münşeat mecmuası, Tâcizade Sa’dî Çelebi tarafından düzenlenmiş; Mora Yarımadası fethini müjdelemek için yazılı olan mecmuada XIV’üncü numaraya kayıtlı mektup Tâci Bey tarafından yazılmıştır (Lugal ve Erzi, 1956: VIII). Tâci Bey, Osmanlı şairlerinden olup Amasyalıdır. İlim tahsili için Bağdad’a gitmiş, Cafer-i Bermekî’nin sarayına intisab etmiştir. Asıl adı belli değildir. Şeyh Hamdullah Âgâh ile Hüsn-i hatt meşk eden Tâci Bey, Sultan II. Bayezid’in Amasya’da bulunduğu yıllarda Sultanın defterdarlığını yapmıştı. Elli dört yaşında iken 1485 yılı Muharrem ayında vefat etmiştir (Müstakimzâde, 1928: 149).

Tâci Bey’in oğlu Sa’dî Çelebi de devrin âlim ve fâzıl kişilerindendir, Şehzade Cem şairlerindendir. Avrupa’yı Cem’le birlikte dolaşmıştır. Cem’in nişancı, yazıcısı, sohbet arkadaşıdır. O sıralar durumu araştırmak için kıyafetini değiştirip İstanbul’a gelmiş, bazı ileri gelenlere Şehzade Cem’in mektuplarını getirmiş, haberler toplamıştır. Sonunda devlet ileri gelenleri Cem’in adamı olduğunu anlayıp şairi yakalatmışlar ve boğazında iple boğdurup denize atmışlardır (Zavotçu 2005 : 43) Sa’dî Çelebi, Kanunî devri şeyhülislamlarından Çivizâde Muhyiddin Efendi’ye ve devrin pek çok ünlü kişisine hocalık yapmıştır. Müstakimzâde’nin Tuhfe-i Hattatîni’nde Mehmed Sa’dî Çelebi’nin inşa, fazilet ve imlâda kardeşi Cafer Çelebi’ye sânilabileceği derecede hünerli olduğu, fakat diğer yönlerine göre fazilet bakımından daha çok şöhret kazandığı, şiir de yazdığı, medreseden emekli olduktan sonra Cafer Çelebi’den iki sene sonra 1516 senesinde vefat ettiği ve Cafer Çelebi’nin yanına Balat semtinde Sultan Selim Camii yanındaki Nişancı Mescidi avlusuna defnedildiği bildirilmektedir (Müstakimzade: 1928 : 149).

Tâci-zâde Sa'dî Çelebi, İnebahtı ve Moton'un fethinin Bursa halkına müjdelenmesi için yazılan fetihname ile birlikte II. Bayezid, Cem Sultan, Uzun Hasan, Mevlânâ Sirac gibi padişah ve devlet adamlarının kaleme aldığı on beş mektubu mecmua haline getirmiştir. Bu mecmua Necati Lugal ve Adnan Erzi tarafından İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitü Yayınları olarak 1956 yılında basılmıştır.

İnebahtı, Moton ve Koron'un fethi ile ilgili bir eser daha mevcuttur. Bu eser, Lâmi'î Çelebi tarafından kaleme alınan eserdir. Lâmi'î Çelebi kaynaklarda Bursalı ve Câmî-i Rûm olarak anılır. Câmî-i Rûm olarak anılmasının sebebi İranlı şair Câmî'den çok fazla etkilenmesi, onun eserlerini Türkçeye çevirme gayretindedir. Ancak Lâmi'î Çelebi'nin çevirdiği bu eserler sadece çeviri mahiyetinde değildir, şair kendi şairlik gücünü ve Türk kültürünü eserlerine yansıtmıştır. Lâmi'î'nin fetihnemesi, dinî ifadelele, Allah'a hamd ve şükür cümleleriyle başlar, daha sonra II. Bayezid medhedilir ve eseri ne için yazdığını ifade eder. Bu bölümler klasik İslami eserlerde geleneksel olarak bulunan bölümlerdir. Bu kısımlardan sonra Mora Yarımadasının nasıl fethedildiği canlandırılır. Sonuç olarak, Lâmi'î Çelebi'nin kaleme aldığı fetihname ile Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin münşeatındaki fetihnamede anlatılan olaylar, tertip düzeni ve içerik açısından birbiriyle uyum gösterdiğini söyleyebiliriz. Ancak Lâmi'î Çelebi'nin münşeatı edebî tasvirler ve anlatım bakımından daha canlıdır. Ayrıca Lâmi'î Çelebi, münşeatının sonunda İnebahtı, Moton ve Koron fethi ile ilgili tarih kıt'ası yazmıştır. Sadî Çelebi'nin eserinde, Lâmi'î Çelebi'ninki gibi tasvirler yer alsa da o kadar canlı ve renkli değildir. Sa'dî Çelebi münşeatına, din uğruna cihat etmenin önemi ve bu uğurda şehit olanların Allah tarafından mükâfatlandırılacağı gibi hususlarda Kur'ân-ı Kerim'den pek çok âyet-i kerime yerleştirmiştir. Lâmi'î Çelebi de bu husustaki âyet veya hadis sayısı çok daha azdır.

Her iki eserde kalenin fethinin zorluğunu anlatan cümleler aşağıdaki şekildedir:

Tâci-zâde Sa'dî Çelebi;

Taht-ı taşarruflarında olan bilâd-ı huşûndan hışn-ı haşin Moton'uhn ki metânet-i medâhil ve şu'ubet-i me'âkili şerhinde zebân-ı endîşe 'âciz ve kıaşırdu, burûc-ı meşîdesi evc-i asumâna mümâs olup esâs-ı buķ'a-i mûmehhidesi merkez-i kurre-i 'âleme temâs bulmuş her güşesi cufûn-ı 'uyûn-ı mellâh-ı pür-merdüm-i nâvek-endâz ve her tarafında tûrra-i tarrâr hâlî'ü'l-'izârlar gibi bî-had küffâr-ı hîle-sâz istihlâşına leşker-i bî-şumâr ve elviye-i nuşret-şî'âr ile 'azîmet-i meymûnı muşammim-i kulûb müddet-i medîd menâzil ü merâhil "keţayyi's-sicilli li'l-kütüb"² tayy olundukdan şoñra bir rûz-ı pîrûzda nevâhî-i berri hıyâm-ı muhavver 'imâd ü şevâbit-i evtâd ordu-yı hümâyûnumla muhayyem düşüp bî-tevaķkuf ķal'a-

² Qur'ân 21-104

yı mezbürenüñ ƙal'ına mübāşeret ve mübāderet olundu ve yir yir ƙırlar ƙuruluþ dūd u duĥānı ebr-i sâ' iƙa-bār olup göklere aġdı ve her ƙarafdan ceng ü āşüb ulaşup nāvek-i ƙerĥ ü zenberek ĥisār içine yaġmur gibi yaġdı ve “emĥarnā ‘aleyhim maĥaran fe'nzur keyfe kâne ‘ākıbetü'l-mücrimîn”³ dört gün bu minvāl üzre ĥarb u ƙıtāl olup beşinci gün ƙaşra ĥisārı...(Tâci-zâde Sa'dî, 1956 :45)

Lâmi'î Çelebi;

... ve ol ƙırlar ki her biri eger küh-ı Elbürze ƙoĥunsa târumār ve sedd-i İskender'e irse ĥâksār iderdi kârger olmadı ne bir raĥne-i vâşî' oldı ki andan beyâz-ı şubĥ-ı zafer tâli' ola ve ne ol ĥendeĥler ƙoldı ki ƙal'aya ġâziler yol bula ĥattâ bu faĥr ve ĥâĥîr be-nefse şaydım Anadolı tarafından bir burgazın altına yirmi yedi 'azîm urdılar eşer ve zafer itmedi nice itsün ki, ol sūrun ƙorudan cānibi yara yapıluþ üstüvār olmuşdı ve iç yüzü tamāmet ƙıprāġıla ƙolmuşdı. Ve'l-ĥāşıl sene sitte ve tis'a mi'e Muĥarremiñ on beşinci gün yevmü'l-işneyne dek ƙarb ve ĥarb-i mütemâdî sefk ve hetk-i mütevālî oldı (Lâmi'î Çelebi, 2465: 82a- 82b).

Sonuç

Moton, Koron ve İnebahtı'nın fethini anlatan Osmanlı kronikleri ve diġer kaynakların verdiġi bilgilerle Sa'dî Çelebi münşeatının ve Lâmi'î Çelebi'nin fetihnamesinin verdiġi malumat birbirini teyid eder. Aralarındaki fark, üslup ve anlatım şeklinden ibarettir. Lâmi'î Çelebi, Sa'dî Çelebi'ye göre şahsî özelliklerini anlatımına daha fazla yansıtmuş, eserin sonunda fetihle ilgili tarih kıt'ası yazmış, savaşa bizzat katıldığını ifade eden 'Bu fakir ü hakîr be-nefse saydum' gibi fethi bizzat yaşadığını ifade eden cümlelere yer vermiş, savaş sahneleri anlatımında Sa'dî Çelebi'ye göre daha canlı, daha heyecanlı bir anlatım sergilemiştir. Sa'dî Çelebi anlatımında İslam uğruna cihat etmenin faziletleri, İslamiyette şehadete verilen önem, Allah'ın dinine ve peygambere karşı gelenlerin, yeryüzünde bozgunculuk çıkarıcıların muhakkak cezalandırılacağı gibi konulardaki ayetlerden örneklere yer vermiştir. Bu deniz savaşına bizzat katılan Sinoplu Safâyî de aynı konuyu, mesnevi nazım şeklinde yazarak eser bırakmıştır. Safayî'nin kaleme aldığı fetihnemenin transkripsiyonlu metni Ayşe-Levent Kayapınar ve Bilge Kaya Yiğit tarafından yapılarak yayına hazır hale getirilmiştir.

Tâci-zade Sa'dî Çelebi münşeatı, Lâmi'î Çelebi'nin Mora Yarımadasının fethi hakkındaki fetihnamesi ve Sinoplu Safâyî'nin aynı konudaki Mesnevi nazım şekliyle yazmış olduğu fetihnamesi edebî bir kaynak olduğu kadar tarihî bir kaynak olarak da türkologların ilgisine muhtaçtır. Münşeatın metninin günümüz harflerine aktarılmış transkripsiyonlu metni ve metinde geçen Kur'ân-ı Kerim ayetleri tebliğın sonunda verilmiştir.

³ Ƙur'ân 7/83

Fetiḥ-nāme-i Moton ve Ḳoron ki be-Medīne-i Burūsa Āmede-būd Der- evāḥir-i Şafer Be-terkīb Efendī-yi Sellemallāhu ve İbḳāhu

Aḳzā ḳuzāti'l-müslimīn ulā vülāti'l-muvaḥḥidīn ma'deni'l-faẓl ve'l-yaḳīn vāriş-i 'ulūmī'l-enbiyā' ve'l-mürselīni'l-mü'eyyed bi-te'yidillāhi'l-meliki'l-mu'īn Burūsa ḳaḏısı Mevlānā Bedreddin dāmet feẓā'ilihu ve mefḥarū'l-emācid ve'l-mu'temedīn-i Burūsa şubaşısı ḳulum zīde ḳadrihū tevḳī'-i refī'-i hümāyūn vāşıl olıcaḳ ma'lūm ola ki çün āyet-i kerīme “Lā yesteva'l-ḳā'idūn”⁴ ve kelīme-i ḫayyibe-i “ellezīne āmenū ve hācerū ve cāhidū fi sebilillāhi bi-emvālihim ve enfüsihim ve a'zam derece 'indallāhi ve ulāikehümü'l-fā'izūn”⁵ guzātun 'uluvv-ı şānı ve sūmuvv-ı mekānı beyānında nāzil olup kelām-ı ḳadīmde bundan ḡayrı mevāzī'-i 'adīdede daḡı feẓāyil-i ḡaẓv ü cihād ü semerāt-ı cedd ü ictihād mezkūr ve mestūr olmuşdur. Pes her ferde 'umūmen ve selāḫin-i zū'l-ḳadre ḫuşuşen münāsib bil vācib bu farīzanuñ edāsına ḳıyām gösterüp iddiḫār-ı zeḫāyir-i ecr-i cezil eylemekdür. “Feinne zālīke min 'azmī'l-umūr ve mā'ül hayāti'd-dünyā illā metāü'l-ḡurūr”⁶ bināen 'alā hāzā cenāb-ı Ḥaḳ'dan celle ve 'alā isti'ānet ve rūḫ-ı pāk-ı Seyyid-i Kā'ināt'dan 'aleyhi's-selām istiḡāset idüp mücerred iḫrāz-ı müşevvibāt-ı 'azīm **ḳaşdına** ḫayyife-i Venedik-i la'inūñ ḫazalehumallāhu ilā yevmi'd-dīn⁷ ki münkirān-ı millet-i nebevī ve müstekbirān-ı risālet-i Muştafavīdür. Taḫt-ı taşarruflarında olan bilād-ı huşūndan ḫışn-ı ḫaşīn Moton'uñ ki metānet-i medāḫil ve şu'ūbet-i me'ākili şerḫinde zebān-ı endīşe 'āciz ve ḳaşırur, burūc-ı müşeyyidesi evc-i āsmāna mūmās olup esās-ı buḳ'a-i mūmehhidesi merkez-i kürr-e-i 'āleme temās bulmuş her ḡüşesi cufūn-ı 'uyūn-ı mellāḫ-ı pūr-merdüm-i nāvek-endāz ü her ḫarafında ḫurra-ı ḫarrār ḫalī'ü'l-'izārlar gibi bī-ḫad küffār-ı ḫīle-sāz istiḫlāşına leşker-i bī-şumār ve elviye-i nuşret-şī'ār ile 'azīmet-i meymūnı muşammim-i ḳulūb müddet-i medīd menāzil ü merāḫil “keḫayyī's-sicilli li'l-kütüb”⁸ ḫayy olundukdan şoñra bir rüz-ı pīrüzda nevāḫī-i berri ḫıyām-ı muḫavver 'imād ü şevābit- evtād ordu-yı hümāyūnumla muḫayyem düşüp bī-tevaḳḳuf ḳal'a-yı mezbūrenūñ ḳal'ına mübāşeret ve mübāderet olundu ve yir yir ḫoplar ḳuruluḫ dūd u duḫānı ebr-i sā'ika-bār olup göklere aḡdı ve her ḫarafdan ceng ve āşūb ulaşup nāvek-i çerḫ ü zenberek ḫisār içine yağmur gibi yağdı ve “emḫrīnā 'aleyhim maḫaran fe'nzur keyfe kāne 'āḳıbetü'l-mücrimīn”⁹ dört gün bu minvāl üzre ḫarb u ḳıtāl olup beşinci gün ḫaşra ḫisārı Mışrā': Devlet-i mārā muşahḫar şod be-te'yid-i Ḥudā¹⁰

Bu fetḫ-i hümāyūnuñ 'aḳabince ḫonanma gemilerüm ki “el-cevārü'l-münşe'ātu fi'l-baḫri ke'l-a'lām”¹¹ ḫasbiḫālleridir. Her birisi bir dilirān-ı rezm-āzmā ve “cereyne bihim birīḫin ḫayyibetin ve ferīḫü biḫā”¹² deryā yüzünden zūḫūr idüp

⁴ Ḳur'ān 4/95

⁵ Ḳur'ān 9/20

⁶ Ḳur'ān 3/185-186

⁷ Allah onları kıyamete kadar yerin dibine batırsın.

⁸ Ḳur'ān 21-104

⁹ Ḳur'ān 7/83

¹⁰ Devlet, Allah'ın inayetiyle bizim elimize geçti.

¹¹ Ḳur'ān 55/24

¹² Ḳur'ān 10/22

cevānib-i baħrūñ daħi üç yüz miqdārı sefine-i gerdūn peyker-i kamer-lenger-i sehāb-ı bād-bān ſihāb-ı rīsmān gelūp ihāta eylediler, ğāziler ki “enne lehum kademe ſıdkın inde Rabbihim”¹³ baħr ü berden ve ħuſſ u terden muħārebeye āġāz kılup her laħza prankı ve tüfekler küffār-ı bed-kirdāra “len yenfa‘ kümü’l-firāru”¹⁴ peyāmın iledūp ve pey-ā-pey peykān-ı sihām ahālī-i ħal‘aya “eynemā tekūnu yudrikkümü’l-mevtü velev küntüm fi-burūcın müſeyyidetin”¹⁵ peyāmın inhā eylerdi, bu eſnāda kāfir gemileri daħi ħal‘aya ħarīb bu maħalde sefāyin-i ehl-i İslām ile muķābil olup cānibinden nāyire-i ħarb ü kıtāl iſti‘āl buldu, āħir-i nesāyim-i fetħ ü firūzı “leķad naſarakūmullāhu fi mevātını keſiratin”¹⁶ mehebenden tenessūm idūp iki mavnaları mükemmel adamları ve müretteb esbābıyla alınup bir ikisi daħi batdı, muħaſſalü’l-kelem, cehennemilerden ba‘zı ‘azab-ı ħarķa ve ba‘zı āl-i fir‘avn gibi belā-yı ġarķa mübtelā olup bir miqdārı hedef-i tır ü tu‘me-i ſemſir bir miqdārı daħi eſir ü giriftār düşüp “ve mā beķā minhum men necā bi-re’sihi feķad rabiħa”¹⁷ mefhümüyle ‘āmil olup firār ihtiyār eylediler. Mıſra‘ : Ez bād-ı hevā āmed ü berbād-ı hevā refı¹⁸

Bu fütūħ-ı meserret-fezā müyesser olduķdan ſoñra nice gün geķup rüyin-ten-i leſker-ſiken seng-dil kavī-heyākil menār-ķāmet pür-ſalābet āteſ-bār ſā‘ iķa-girdār haſm-ſikār naſr-ı nigār zafer-rehber ejdehā-peyker toplar ile der-i dīvārı zır ü zeber kılınup ħendeķ-ı tavil ü ġariz ki efķār-ı ‘uķalādan ‘amiķdür. Hāſāk u ħār u aħcār u eſcārile saħı-ı zāhir ile ‘arſa-i zemīne müstevä kılınmaķ ſadedinde iken Muħarremü’l-ħarām ayınıñ on dördüncü günü ki yekſenbe gūnidür, ħiſāra esbāb-ı ħarb ve a‘vān ve eñſār getürmek hevāsına küffār-ı ħāk-sār yine deryā yüzüne gelūp benüm gemilerüm daħi varup muķābil olmaķ tedārükinde iken enginden ikindü vaķtinde dört beſ pāre ķadırġası hevā muvāfaķati ve rüzġār mu‘āveneti ile gelūp ħal‘aya dāħil oldılar, egerçi ħiſār kemā hüve’l-maķſūd yıķılmış ve ħendeķ daħi temām-ı murādca tolmıſ degil idi ki yürümeye ķābil olaydı, fe-emmā bu ķadıyyenüñ vuķū‘undan ġayret-i İslām ve ħamiyet-i dīn-i seyyidi’l-enām ġalebe idūp hemīn ol sā‘at cevānibden yürüyüş itmeye fermān-ı ķazā cereyān-ı ſādır olup sākinān-ı melā’-i a‘lā āvāze-i “ķātiluhum yu‘azzibhumullāhu bi’eydiküm yuħzihim ve yanſurķüm ‘aleyhim ve yeſfi ſudüre ķavmin mü‘minin”¹⁹ ile dervāze-i mesāmi‘-i cünūd-ı muvaħħidini pür kıldı. ‘Alemler ķözölüp taħl u nekkāreler dövölüp dādverān-ı adū-bend-i kiſver-güşā her güşeden bismillāhirrahmānirrahīm diyü ‘azm-i rezm eyleyüp cā-be-cā ħarbeler lisān-ı ħāl ile ſadr-ı sīne-i ‘adū-yı maħzūlde “elem neſraħ leke ſadrek”²⁰ āyetin tilāvet ve zaħm-ı ſemſir ve tır-i ħaſma silāħın bıraķdırup “ve vaķa‘nā ‘anke vizrek”²¹ ħāletin ħikāyet eyledi. Gerze-

¹³ Ķur‘ān 10/2

¹⁴ Ķur‘ān 33/16

¹⁵ Ķur‘ān 4/78

¹⁶ Ķur‘ān 9/25

¹⁷ Onlardan kendi kendine kurtulup kalanlar kazandı.

¹⁸ Rüzġārla gelen rüzġārla gitti, ber-hava oldu.

¹⁹ Ķur‘ān 9/14

²⁰ Ķur‘ān 94/1

²¹ Ķur‘ān 94/2

i gāv-peyker mühre-i püşt-i a' dāyı şikest idüp fehvā-yı “ellezī enkaza zahrek”²² zāhir ve cüyüş-ı müsliminden dūrūd ve şalāt-ı nā-mahdūd ‘ayyūka çıkup sırr-ı “ve refa' nā leke zikrek”²³ gün gibi zāhir ü bāhir oldu. Tarafeynden gurūb-ı āfitāb-ı ‘ālem-tāba dek mukābele olup ‘ākıbet “feinne ma'al 'usri yusrā inne ma'al 'usri yusrā”²⁴ muktezāsınca belde-i mezkūre alınup ber-ḥasb-i naşş-ı kerīm “feizā feragte fenşab ve ilā rabbike fergab”²⁵ kıllisine rāyāt-ı feth-āyāt naşb olunup Bārī-i te'ālā cānibine mūcib-i şükr ü sipās u müstevcib-i ḥamd-i bī-kıyās vāki' oldı el-minnetulillāh ki ber mūceb-i “innemā cezā'ullezīne yuhāribunallāhe ve resūlehu ve yes'avne fi'l-arḍi fesāden en yuḳattelū”²⁶ keferesinūñ zūkūrı maḳtūl ve ināşı da meflūl ve eṭfāl-i şıgārı yetāmı ve evlād-ı kibārı esārı-i me'ābid-i rehā-bīni mesācid-i mūcāhidin ve zevāyā-yı kenāyis mevāzi'-i cevāmı'-i mü'minīn āyin-i bāṭıl-ı küffārdan bedel-i icrā olan ḳavānīn-i şerāyi'-i Aḥmedī ve āvā-yı nāḳūs yerine istimā' olunan zemzeme-i penc-i nevbet-i Muḥammedī olup ol daḫi şimdi cümle-i muzāfāt memālik-i maḥrūseden olmuşdur. Ve bu feth-i mübārek nice fütūḫāt-ı 'azīmeyi daḫi müsteṭab' olup ḳal'a-yı Ḳoron ki ḳulel-i menī' ası gibi rif' atde mūmessilāt-ı eflāke mūmāsildür. Māh-ı mezkūruñ yirmi yedinci günü ikindü vaḳtinde onuñ ḫalkı daḫi kemāl-i itā'at ve inḳıyād gösterüp miftāḫın gönderdiler. Ve daḫi bu iki ḳal'aya tābi' ne ḳadar ḳilā' ve biḳā' var ise anlar daḫi tamām müstaḫlaş olup cümlesi bi-'ināyetillāhi te'ālā memālik-i maḥrūsenūñ sāyir ḳilā'ına mülḫaḳ olmuşdur. Bu ḫādişe-i meserret-enbā ve beşāret-i selvet-fezānuñ itṭilā'ından cemāhīr-i ümmet-i Muḥammed 'aleyhi's-selām 'āmat ve sākinān-ı ḫıṭṭa-i vilāyet-i maḫmiyye ḫāşşaten mesrūr ve şādān ve mübtehic ve ḫandān olmağın Medīne-i Burūsa ḫamiyyet-i 'ani'l-āfāt ve'l-besā ḫalkına i'lām ve tenbīh itmek için meḫarū'l-emācid Ayas Şubaşı irsāl olundu inşāallāhu'l-e'azz varup teblīğ idicek şenlikler ve şādılıklar ḳılıp ba'de-ez ḫamd fettāḫ-ı zū'l-minen callat-i ḳudrete devām-ı devlet-i ebed peyvendüm du'āsına iştigāl göstereler. Tahriren fi evāḫir-i şehir-i Muḫarremü'l-ḫarām li-seneti sitte ve tis'a mi'etü'l-hicriyeti'n-nebeviyyeti'l-Muḫtafaviye be-yurt-ı ḳal'a-yı Moton. [Hicrī 906/Milādī 1500 senesi Ağustos sonları].

Tāci-zāde Sa'dī Çelebi Fetihnâmesinde geçen ayetler

Âl-i İmrân	85-186	185 - Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatici metadan başka bir şey değildir.	185-Küllü nefsin zâ'ikatül mevt* ve innemâ tüveffevne ücûraküm yevmel kıyameh* fe men zuhziha anin nâri ve üdhilel cennete fe kad fâz* ve ma hayatüd dünyâ illâ metâ'u'l gurûr 186- Le tüblevünne fi emvâliküm ve enfûsiküm ve le
------------	--------	--	--

²² Ḳur'ân 94/3

²³ Ḳur'ân 94/4

²⁴ Ḳur'ân 94/5-6

²⁵ Ḳur'ân 94/7-8

²⁶ Ḳur'ân 5/33

			186 - Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir.	tesme'unne minellezîne ütu'l- kitâbe min kabliküm ve minellezîne eşrakû ezen kesîrâ* ve in tasbirû ve tettekû fe inne zûlike min azmi'l- umûr
	Nisa	8	78 - Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır. Onlara bir iyilik gelirse, “Bu, Allah'tandır” derler. Onlara bir kötülük gelirse, “Bu, senin yüzündendir” derler. (Ey Muhammed!) De ki: “Hepsi Allah'tandır.” Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar!	78- Eyne mâ tekûnû yûdrik kûmûl mevîtü ve lev kûntüm fi burûci'n müşeyyede ve in tûsîbhüm hasenetün yekûlu hâzihî min indillâh ve in tûsîbhüm seyyi'etün yekûlu hâzihî min indike kul küllün min indillâh fe mâli hâülâi'l-kavmi lâ yekâdûne yefkahûne hadîsâ
	Nisa	5	95,96 - Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (cihattan geri kalıp) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibariyle, cihattan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah (mü'minlerin) hepsine de en güzel olanı (cenneti) vadetmiştir. Ama mücahitleri büyük bir mükafat ile, kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.	95- Lâ yestevi'l-kâidûne mine'l-mü'minîne gayru üli'd-darari ve'l-mücâhidûne fi sebîlillâhi bi emvâlihîm ve enfûsihim feddalellâhü'l-mücâhidîne bi emvâlihîm ve enfûsihim ale'l-kâidîne deraceh ve küllen ve'adellâhü'l-husnâ ve feddalallâhü'l-mücâhidîne ale'l-kâidîne ecran azîmâ
	Maide	3	33 - Allah'a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri, yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır. ¹³	33-İnnemâ cezâ'aüllezîne yüharrîbünellâhe ve rasûlehû ve yes'avne fi'l-ardı fesâden en yükattelü ev yüsallebü ev tükatta'a eydîhim ve ercülühüm min hilâfin ev yünfev minel ardı zâlike lehüm hızyün fi'd-dünyâ ve lehüm fi'l-âhıratı azâbün azîm
	Araf	4	84 - Onların üstüne bir azap yağmuru yağdırdık.” ¹² Bak,	84-Ve emtarînâ aleyhim metarâ fenzur keyfe kâne âkıbetü'l-

			suçluların akıbeti nasıl oldu.	mücrimîn
	Tevbe	4	14,15 - Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.	14- Kâtiluhüm yü'azzibhümüllâhü bi eydiküm ve yuhzihim ve yensurküm aleyhim ve yeşfi sudûra kavmin mü'minîn 15- Ve yüzhib gayza kulûbihim ve yetübüllâhü alâ men yeşâ' vallâhü alimun hakim
	Tevbe	0	20 - İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.	20- Ellezîne amenû ve hâcerû ve câhedû fi sebilillâhi bi emvâlihim ve enfüsihim a'zamû deraceten indellâh ve ülä'ike hümü'l-fâ'izûn
	Tevbe	5	25 - Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız. ²	25- Le kad nasarakümüllâhü fi mevâtine kesrâtin ve yevme huneynin iz a'cebetküm kesratüküm fe lem tugni anküm şey'en ve dâkat aleykümü'l-ardu bi mâ rahubet sümme velleytüm müdbirîn
0	Yunus		2 - İçlerinden bir adama, insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında kendileri için bir doğruluk makamı bulunduğunu müjdele diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kâfirler, "Bu elbette apaçık bir sihribazdır" dediler?	2- E kâne li'n-nâsi aceben en evhaynâ ilâ racülin minhüm en enziri'n-nâse ve beşşirillezîne âmenû enne lehüm kademe sıdkın inde rabbihim kâle'l-kâfirüne inne hâzâ le sâhırun mübin
0	Yunus	2	22 - O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığımız ve gemilerinizin içindikilerle birlikte uygun bir rüzgarla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah'a has kılarak "Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.	22- Hüvellezî yüseyyiruküm fi'l-berri ve'l-bahri hattâ izâ küntüm fi'l-fülki ve cerayne bihim bi rihın tayyibetin ve ferihû bihâ câ'athâ rihun âsıfün ve câ'ahümül mevcü min külli mekânin ve zannu ennehüm ühîta bihim de'avüllâhe muhlisîne lehü'd-dîn le'in enceytenâ min hâzihî le nekûnenne mine'ş-şakirîn

1	Enbiya	04	104 - Yazılı kağıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz günü düşün. Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak, - üzerimize aldığımız bir vaad olarak onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız.	104- Yevme natvi's- semâ'e ke tayyi's-sicilli li'l-kütübi kemâ bed'e'nâ evvele halkın nüvîdühü va'den aleynâ innâ künnâ fâ'ilin
3	Ahzab	6	16 - De ki: “Eğer siz ölümden ya da öldürülmekten kaçırırsanız, kaçmak size asla fayda vermeyecektir. O takdirde bile (hayatın zevklerinden) pek az yararlandırılırsınız.”	16- Kul len yenfe'akümü'l firâru in ferartüm mine'l-mevti evil katli ve izen lâ tûmette'üne illâ kalilâ
5	Rahman	4	24 - Denizde akıp giden dağlar gibi yüksek gemiler de O'nundur.	24- Ve lehu'lcevâri'l-munşe'âtu fi'l-bahri ke'l-a'lâm.
4	İnşirah	-8	1 - (Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi? 2,3 - Belini bükken yükünü üzerinden kaldırmadık mı? 4 - Senin şânını yükseltmedik mi? 5 - Şüphesiz güçlülükle beraber bir kolaylık vardır. 6 - Gerçekten, güçlülükle beraber bir kolaylık vardır. 7-8 Boş kaldın mı hemen başka işe koyul ve hemen Rabbine yönel.	1-Elem neşrah leke sadrek 2- Ve vada'nâ 'anke vizrek 3-Elleziy enkada zahrek 4-Ve refa'nâ leke zikrek 5-Feinne me'al'usri yüsrâ 6- İinne me'al-'usri yüsrâ 7 Fe izâ feragte fensab 8-Ve ilâ rabbike fergab

KAYNAKLAR

- Aslan, Mustafa. (2007), “Amasyalı Hattatlar”, Turkish Studies, Volume 2/4 Fall, s.123-143.
- Derdiyok, İ.Çetin. (1999), “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, Osmanlı Kültür ve Sanat, C 9, s. 731-740 Ankara 1999.
- Demiray, Kemal. (1974), “Tanzimatdan Günümüze Değın Mektup”, Türk Dili, S 274, s. 89-96.
- Gökyay, Orhan Şâik. (1974), “Tanzimat Dönemine Değın Mektup”, Türk Dili, S 274, s. 17-29.
- Gürbüz, Mehmet. (2012), “Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi” Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, s. 97-113.
- Haksever, Halil İbrahim. (1998), “Münşeat Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S 1, s 73-86.
- Haksever, Halil İbrahim. (1999), “Münşeat Mecmualarında ‘Sebeb-i Te’lif’” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C 1, S 3, s. 55-64.
- Kılıç, Atabey. (2012), “Mecmûa Tasnifine Dâir” Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, s. 75-96.
- Kutluk, İbrahim. (1974), “Münşeatlar ve Günümüze Dek Gelen Mektup Betikleri Üzerine” Türk Dili, C XXX, S 274, s. 367-378.

Kütükoğlu Bekir. (1988), “Münşeat Mecmualarının Osmanlı Diploması Bakımından Ehemniyeti”, Tarih Boyunca Paleografya ve Diploması Semineri, 30 Nisan-2 Mayıs 1986, Bildiriler, s.169-176 İstanbul.

Lâmi’î Çelebi, Fetihnâme-i Kale-i Moton, Konya Mevlana Müzesi Türkçe Yazmaları No. 2465/2.

Levend, Âgâh Sırrı. (1984), Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Yayını, Ankara.

Müstakimzâde Süleyman Sadettin. (1928) Tuhfe-i Hattâtîn, Hazırlayan İbnülemin Mahmut Kemal, İstanbul.

Okay, M. Orhan. (2004), “Mektup” DİA, C 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tâcî-zâde Sa’di Çelebi. (1956), Tâcî-zâde Sa’di Çelebi Mecmuası, Hazırlayan Necati Lugal, Adnan Erzi, s. 44-48, İstanbul.

Tansel, Fevziye Abdullah. (1964), “Türk Edebiyatında Mektup”, Tercüme, C XVI, No. 77-80, s. 386-390.

Uzun, Mustafa. (2000), “Münşeat” DİA, C 22, s. 338-339, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Zavotçu, Gencay. (2005), Eski Türk Edebiyatı Nazım ve Nesir, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.

Kezban PAKSOY*

TÜRK EDEBİYATINDA SEFÂRETNÂMELER VE AHMED RESMÎ'NİN NEMÇE SEFÂRETNÂMESİ

Özet: Sefâretnâmeler Osmanlı Devleti'nde yabancı ülkelere elçilik göreviyle gönderilen kişilerin gittikleri yerlerde gördüklerini, yolculuklarını ve bu süreç boyunca edindikleri izlenimleri anlattıkları eserlerdir ve örnekleri on yedinci yüzyıldan itibaren görülmektedir. Bizim burada üzerinde duracağımız Ahmed Resmî Efendi'nin Nemçe Sefâretnâmesi bu minvalde yazılmış metinlerdendir. Bu metinlerin neşredilmesi sadece siyâsî tarihimize ışık tutmayacak, bunun yanında Osmanlı nesir dili husûsunda yapılacak çalışmalara da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: sefâretnâme, Ahmed Resmî Efendi, Nemçe Sefâretnâmesi

SEFÂRETNÂMES IN TURKISH LITERATURE AND AHMED RESMÎ'S SEFÂRETNÂME OF NEMÇE

Abstract: Sefâretnâmes are texts written by envoys about their travels and impressions. In Ottoman Empire we see these texts since than 17 century. Ahmed Resmî Efendi's Nemçe Sefâretnâmesi is one of these texts. Publishing these texts is not only important for political history but also for studies on Ottoman prose styles.

KeyWords: sefâretnâme, Ahmed Resmî Efendi, Nemçe Sefâretnâmesi

Sefâretnâmeler, siyâsal bir görevle dış ülkelere birinin başkentine gönderilen elçilerin yurda döndükten sonra yazdıkları eserlerdir.¹ Osmanlı elçilerinin görevlerini tamamladıktan sonra kaleme alıp sultana takdim ettikleri bu eserler, muhtevî oldukları siyâsî, coğrafi, sosyal ve kültürel bilgiler açısından sadece diplomasi tarihi değil, kültür tarihi ve edebiyatımız açısından da büyük önem taşımalarına rağmen bugüne kadar yeterince ilgi görmemiştir.

* Yrd. Doç. Dr.; Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi; Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK, Ank, 1984, s.157

Elde bulunan ilk yazılı sefâretnâme 1655 tarihini taşıyan, Kara Mehmed Çelebi'nin Viyana Sefâretnâmesi; son sefâretnâme ise 1845 yılında Abdürrezzâk Bâhir Efendi'nin kaleme aldığı Paris-Londra sefâretnâmesidir. Sefâretnâmelerin bir kısmı Râşid, Silâhdâr, İzzî, Vâsıf ve Cevdet tarihlerine ya tamâmen ya da özetlenerek alınmış, bazıları da İkdâm ve Ebüzziyâ külliyyâtı arasında kitap olarak basılmış, birçoğu da yazmalar hâlinde bulunmaktadır.²Elde bulunan sefâretnâmeler şu şekilde sıralanmaktadır:³

Viyana Sefâretnâmesi, Kara Mehmed Paşa, 1655

Viyana Sefâretnâmesi, İbrâhim Paşa, 1719

Viyana Sefâretnâmesi, Ahmed Resmî Efendi, 1757-58

Mükâleme Takrîri, Zülfikâr Paşa, 1688-1692

Nemçe Sefâretnâmesi, Hattî Mustafa Efendi, 1748

Nemçe Sefâretnâmesi, Ebûbekir Râtib Efendi, 1791-92

Sefâretnâme (İstılâh-ı Nemçe), Mustafa Efendi, 1730

Fransa Sefâretnâmesi, Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi, 1720-21

Fransa Sefâretnâmesi, Seyyid Abdürrahîm Muhib Efendi, 1808-11

Fransa Sefâretnâmesi, Seyyid Mehmed Emîn Vahîd Efendi, 1806

Fransa Sefâretnâmesi, Morali Seyyid Ali Efendi, 1797

Fransa Sefâretnâmesi, Amedî Mehmed Saúid Gâlib Efendi, 1802

Risâle, Abdürrezzâk Bâhir Efendi (Paris Büyükelçisi), 1845

İran Sefâretnâmesi, Ahmed Dürrî Efendi, 1721

İran Sefâretnâmesi, Mustafa Nazîf Efendi, 1746

İran Sefâretnâmesi, Hacı Ahmed Paşa (Sivas vâlisi), 1747

İran Sefâretnâmesi, Seyyid Mehmed Refîú Efendi, 1807

Musavver İran Sefâretnâmesi, Yâsincizâde Seyyid Abdülvehhâb Efendi, 1811

Kasîde-i Tannâne (İran), Sünbülzâde Vehbî Efendi, 1776

² Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., İst., 1990, C.7, s. 484.

³ Adı geçen sefâretnâmelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Faik Reşit Unat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, TTK, Ankara, 2008, s. 43-216.

- Rusya Sefâretnâmesi, Nişli Mehmed Ağa, 1722-23
- Rusya Sefâretnâmesi, Dervîş Mehmed Efendi, 1755
- Rusya Sefâretnâmesi, Şehdî Osmân Efendi, 1757-58
- Rusya Sefâretnâmesi, Mustafa Râsîh Paşa, 1793-94
- Sefâretnâme-i Abdülkerîm Paşa (Rusya), Abdülkerîm Paşa, 1775-76
- Rusya Sefâretnâmesi, Mehmed Emnî Paşa, 1740-42
- Lehistan Sefâretnâmesi, Mehmed Efendi, 1730
- Lehistan Sefâretnâmesi, Ali Ağa, 1755
- Lehistan Sefâretnâmesi, Mehmed Ağa, 1757-58
- Hindistan Sefâretnâmesi, Sâlim Efendi, 1744-49
- Prusya Sefâretnâmesi, Ahmed Azmî Efendi, 1790-92
- Prusya Sefâretnâmesi, Ahmed Resmî Efendi, 1763-64
- Buhara Sefâretnâmesi, Alemdâr Mehmed Ağa, 1787-91
- İspanya Sefâretnâmesi, Vâsîf Efendi, 1787-88
- Fas Sefâret Takrîri, Ahmed Azmî Efendi, 1787
- Fas Sefâret Takrîri, Seyyid İsmâil Efendi, 1785-86
- Havâdisnâme-i İngiltere, Yûsuf Âgâh Efendi, 1793-96
- Londra Sefâretnâmesi, Mehmed Nâmîk Paşa, 1832
- Avrupa Risâlesi, Mustafa Sâmî Efendi, 1838
- Mehmed Saúîd Efendi Takrîri (İsveç), Mehmed Saúîd Efendi, 1732-33
- Journal du Voyage de Mahmoud Raif Effendi en Engleterre, Mahmûd Râöif Efendi, 1793-96

Sefâretnâmeler üzerinde kabaca bir tasnif düşünöldüğünde kaynakların sefâretnâmeleri ikiye ayırdığı görülür:

“İlk gruptakiler, sayı olarak fazla olmasa da, daha çok, giden elçilerin doğrudan doğruya şahsî görevlerini ilgilendiren, bir nevî rapor mâhiyetindeki sefâretnâmelerdir.

İkinci gruptakiler ise, elçilerin gezip gördükleri yerlerin idârî, sosyal, askerî, kültürel ve teknik hayatları hakkında birtakım önemli bilgileri toplayan sefâretnâmelerdir. Bu gruba giren sefâretnâmelerin en karakteristiği Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesidir.”⁴

Bizim burada üzerinde duracağımız sefâretnâme ise, Giridli Ahmed ResmîEfendi'ye ait kaynaklarda Viyana Sefâretnâmesi olarak geçen Nemçe Sefâretnâmesidir. Çalışmamıza metnin Esad Efendi 3379'da kayıtlı yazma nüshasını esas aldık.

Ahmed Resmî Efendi 1700'de Resmo/Girit'te doğmuş, 1733'te İstanbul'a gelerek tahsilini tamamlamıştır. Devletin çeşitli kademelerinde görev almış olan Ahmed Resmî Efendi on sekizinci asır Osmanlı Devlet adamları arasında üzerine dikkati çeken başlıca kimselerden biridir. Viyana Elçiliği (1757), Berlin Elçiliği (1771) ve Sadâret Kethüdâlığı yapmıştır. 31 Ağustos 1783'te ölmüştür.⁵Ahmed Resmî Efendi'nin te'lif ettiği eserlere baktığımızda ise onun devlet adamı olmasının yanında tarih muharriri, ilim adamı ve edebî yönü de olan bir şahsiyet karşımıza çıkar: Nemçe Sefâretnâmesi, Purusya Sefâretnâmesi, Hulâsatü'l-itibar (1769-1774 Osmanlı-Rus savaşlarındaki olayların tahlil ve tenkîdi), Hadîkatü'r-rüoesâ (Kânûnî devrinden itibaren Reîsülküttâblık yapmış altmışaltı şahsın biyografisi), Hâmiletü'l-küberâ (otuzdokuz kızlarağasının biyografisi), Coğrafya-yı cedîd, Târîh-i Murâdî, Tercüme-i Pend-i Attâr. Sefâretnâmeleri Almanca ve Lehçe'ye çevrilmiştir.⁶

Ahmed Resmî'nin “*Hamd-i mevfûr ve senâ-yı nâmahşûr Hudâvend-i cihân-âferîne lâyıkdur*” diyerek klâsik metin tertibine uymadan, besmele bölümünü atlayarak, hamdele ile başladığı Nemçe sefâretiyle ilgili kaleme aldığı bu metin, ilk defa Vâsıf Tarihi'nde neşr olunmuş daha sonra Ebuzziyâ tarafından ayrıca neşredilmiştir (1886). Sefâretnâme üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Ahmed Resmî Efendi, İstanbul'dan yola çıkıp Beç'te (Viyana) nihayet bulan yolculuklarını ve Beç'te kaldıkları süre boyunca yaşadıklarını anlatmaktadır. Bu bölümde anlatılanlara göre 2 Aralık 1757'de İstanbul'dan yola çıkmışlar Edirne, Mustafapaşa, Filibe, Sofya, Niş, Belgrat yoluyla Avusturya hudûduna varmışlar, donmuş olan Sava nehrinden buzlar arasında açılan bir kanaldan kayıkla karşı yakaya geçmişler, Avusturyalılar kendisini izzet ve ikrâmla rahat bir yolculuk neticesinde Viyana'ya kadar rahatça götürmüşler ve tertîb edilen bir alayla 13 Mart 1757 tarihinde Ahmed Resmî Efendi Beç'e girmiş ve elçiler için hazır bulundurulan konağa misafir edilmiştir. Bu sırada Avusturyalılar Prusya ordusuyla muharebe hâlinde bulduklarından⁷ topraklarını korumak için tedbirler almakla ve

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., İst., 1990, C.7, s.484.

⁵ Faik Reşit Unat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, TTK, Ankara, 1992, s. 102-103.

⁶ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., İst., 1977, C.1, s.74.

⁷ Yedi Sene Muharebesi, 1756-1763.

kiliselerde Prusyalıların mağlubiyeti için dua etmekle meşgul olduklarından Türk elçisiyle ilgilenmeye fazla imkân bulamamışlar; Ahmet Resmî Efendi başvekile getirdiği mektubu vermek ve imparatorla imparatoriçeye⁸ nâme-i hümayûnu teslim etmek için Haziran ortalarına kadar beklemek zorunda kalmıştır. 19 Haziran 1757'de Çasarı ve üç gün sonra da Çasariçeyi ziyaret ederek padişahın nâmelerini sunmuş ve sefâret vazifesini ifâ etmiştir. Bunu Ahmed Resmî metinde şu şekilde ifade eder: “... şeref-bağşâ-yı serîr-i salţanat-ı Osmânî olan şevketlü mehâbetlü pâdşâh-ı ‘âlem-penâh efendimiz hazretlerinüñ cülûs-ı hümayûnları iğbârını mütezammın siz dostlarına nâme-yi beşâret-‘alâmetleridür didüğümüzde Çäsâr işâretiyle nâme-yi hümayûn yanında âmâde olan serîr üzre vaz’ olunup tercümân hulâşa-yı takrîrimizi Çäsâra ifhâm ve Çäsâr cevâb virmek üzere yanında furan baş vekile işâret eyledükde baş vekil tercümâna cülûs-ı hümayûn-ı hazret-i cihân-dârîden ve kendülere nâme-yi beşâret-nümûnıla ilçi gönderilmege ‘inâyet buyurıldığından mahzûz u memnûn olmalarıyla cülûs-ı meymenet-maqrûnlarını tebrik eyledükleri mefhûmını tercümâna telkîn ve tercümân dağı bu bendelerine tefhîm ü tebyîn eyleyüp bu şüretde ric‘at ve üç günden sonra hey‘et-i mezkûrda yine mahall-i mezbûrda Çäsâriçeye dağı iblâğ-ı nâme-yi hümayûnla itmâm-ı resm-i sefâret olındı...”

Ahmed Resmî Efendi'ye şehirde görülmeye değer yerleri gezmesi için her gün bir araba tahsis edilmişse de Avusturyalıların harb işleriyle meşgul bulunmaları Ahmed Resmî Efendi'de de bir an evvel İstanbul'a dönmenin doğru olacağı düşüncesini uyandırmış ve dönmek için hazırlıklara başlamıştır. İmparator ve imparatoriçeyi ziyaret edip verdikleri nâme ve hediyeleri aldıktan sonra Temmuz başlarında Viyana'dan gemilerle ayrılarak otuz beş günde Belgrad'a dönmüştür. Belgrad'tan yoluna Tuna üzerinden devam etmiş, Rusçuk'ta karaya çıkarak kurban bayramını orada geçirmiş ve Razgrat, Şumnu, Karinâbâd, Yanbolu, Kırklareli, Burgaz, Çorlu ve Silivri'den geçerek 1757 Eylülü başlarında İstanbul'a dönmüştür.

Sefâretnâme, Nemçe'nin o günkü siyâsî yapısı, devlet düzeni, yönetim şekli, mâlî durumu ve Nemçe asil sınıfının günlük hayatı hakkında malûmat veren “Tafşîl-i Memâlik-i Nemçe” başlıklı bir bahisle devam etmektedir: “Nemçe memleketi her biri hükümet ve sikkesinde müstaķill toķuz kıralığa ve üç dört duķalığa münkasım olup cümlesi mülk-i mevrûsları olmaķ ve bir taraftan ‘azl ü naşb kabûl itmemeķ üzre mutaşarrıflardur toķuz kıral aşhâb-ı ihtiyâr ma‘nâsına Eleķtor ismiyle mevsûm olmağın içlerinden biri cümleññ muhtâr u sergerdesi ma‘nâsına imparator olmaķ lâzım geldükde bu cümleññ ittifaķ u intihâbı ile olagelmek kavâ‘id-i devletlerinden olup bu şüretde imparatorluğa ihtiyâr eyledükleri kimesneye cümlesi şer‘ ü kânûnlarına muvâfiķ olan umûrda itâ‘at ve ism-i câmi‘ ile imparyo ta‘bir olunan memleketlerinde hâdiş olan ğavâ‘il def‘inde her biri hâline göre asker ile imdâd u i‘ânet eylemek üzere müte‘ahhid ü

⁸Fransuva I ve Maria Theresia.

münkâdlar iken...” şeklinde bilgiler verdikten sonra insanlar ve günlük hayatları ile ilgili “*gurûb-ı şemsden şoñra her varoş ve kal’a kapularından içerü girmek irâdesinde olanlaruñ aġniyâ vü fuķarâsından aķça devşirmek ve komedyâ didükleri hayâlġhânelerine kıral ve kıraliçeye varınca her şıġâr u kibârı her gice cem’ ü ġâzır olmaķ mühimmât-ı beldelerinden olmaġın herkesüñ tabaķa vü miķdârına göre celb-i dirhem ü dînâr eylemek mişllü mukûs u mekrûhâtlarinuñ ġâyeti olmayup devlet-i ‘aliyyeden ġayrı düvel-i naşârâ elçilerine bir ġabbe virmezler...*” şeklinde bilgiler aktarır.

“*Vaşf-ı Beç*” başlığı taşıyan metnin üçüncü bölümünde ise Ahmed Resmî Efendi, Beç kalesinin coġrafî konumundan, etrafındaki daġlar ve akarsulardan, yerleşim yerlerinden, buralarda yaşayan insanların günlük hayatlarından, yaşam şekillerinden ana hatlarıyla kısaca bahseder: “*Beç kal’ası bir fezâ-yı müstevîde Tuna Nehriñiñ bir şakķı kenârında sürî taġmînen on altı zirâ’ı kutr-ı dâ’iresi meşy-i mu’tedil ile yigirmi daķıķa ġandaķı ‘arîz ü ‘amîķ bir muţavassıţ kal’adur derünü dörder beşer kat kâġîr ġâneler ve büyük kinîsâlarıyla toptoludur ġâneleri ekşeriyâ kirâ ile icâr u isticâr olunur gelüp bir ġâne içinde beş altı âdem evlâd ü ‘iyâli ile olurlar kal’a içinde şâdirvân mişillü şuları ve ba’z-ı mühimmât için meydânları vardur egerçi kal’a büyük ve pek mütebbere diyecek kadar degildür ammâ eţrâfında bâġlı bâġçeli mükellef ġâneleri vardur varoşlarinuñ eţrâfi yekpâre ġandaķ kesilmiş ve taraf taraf dervâzelerile tutulmuşdur ...*”

Ahmed Resmî Efendi’nin Nemçe Sefâretnâmesi’nin dikkate şâyân kısmı, metnin çok kısa olmasına rağmen Avusturya İmparatorluğu’nun siyâsî ve sosyal yapısı, dâhilî ve mâlî idaresi, devlet işlerinin yürütülüşü hakkında vermiş olduġu malûmâttir. Sefâretnâme’nin yazıldıġı dönemde Avusturya’nın Prusya ile olan savaşı bu savaşın toplum üzerindeki etkileri hakkında kaydettiġi notlar ve izlenimlerine istinaden yürüttüġü hükümler müellifin, siyâsî ve içtimâî görüşlerinde olgunluġunu da göstermektedir.

Metnin dil özelliklerine baktığımızda ise, Ahmed Resmî Efendi’nin Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalardan, terkiplerden uzak oldukça sade bir dil kullandığını ve kısa fiil cümleleri kurduğunu görürüz. Geçtiġi yerlerin adlarını özellikle belirtmesine rağmen bu yerlerin tasvirlerine yer vermemiş, geniş ve uzun izâhâttan uzak durmuştur. Devlete sunulacak bir rapor olarak hazırlandığından sefâretnâme, sâde, açık ve anlaşılır bir dil ve üslûpla yazılmıştır.

Metnin üç basma nüshası(Viyana Sefâretnâmesi (I. Tabı.), Matbaa-i Ebüzziyâ, İstanbul 1304; Vâsıf Tarihi, c. I, s. 77-85; Tarih-i Gülşen-i Maârif, c. II, s. 1512-1517. (kısaltılmış olarak), dört yazma nüshası(İstanbul Süleymaniye: Âşir Efendi, No:252 ve 253; İstanbul Üniversite Kütüphanesi, No. 1319 ve 1246; İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Yıldız yazmaları, No. 270; Seyyid

KAYNAKÇA

Atsız, Bedriye. (1980), Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefâretnâmeleri, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul.

Unat,Faik Reşit. (1992), Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, TTK, Ankara.

Levend, Agâh Sırrı. (1984), Türk Edebiyatı Tarihi, TTK, Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990), C. 1, C. 7, Dergah Yayınları, İstanbul.

LATİFİ TEZKİRESİ'NDE ESERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

Özet: Latîfî'nin "Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ" adlı tezkiresi'nde şâirlerin hayatları ve edebî kişiliklerine ilişkin değerlendirmelerin yanında onların eserleri ve eserlerine dair görüşlere de yer verilmiştir. Eserlerle alâkalı veriler incelendiğinde Latîfî'nin zengin bir ölçüt dünyasının içinden konuştuğu görülür. Çalışmamızda bu ölçütleri başlıklar altında tasnif ederek onun bu konudaki birikimini göstermeye çalışacağız. Eser adı üstünde şairler tezkiresi olduğu için müellifin dikkati doğal olarak dîvânlar üzerinde yoğunlaşır. Dîvânları mesnevîler ve diğer eserler izler. İlk olarak bu konuya değinilecek, ikinci bölümde ise tezkirede yer bulan şairlerin eserlerinin hangi sıfatlarla vasıflandırıldığı ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Latîfî, Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ, Tezkire.

ASSESSMENT CRITERIONS OF A WORK IN LATİFİ TEZKIRE

Abstract: At the tezkires named Tezkiretü's-şu'arâ and Tabsıratü'n-nuzamâ" of Latîfî, the works of poets and the assessments of their works are included as well as their biographies and literary personalities. When the relevant datas about the works are examined it is seen that Latîfî talks from a rich assessment criterions world. In this study, we try to demonstrate his knowledge in this regard by sorting out these criterions under titles. The author's attention naturally focuses on diwans since the work, as befits the name, is already a poets tezkire. The mathnawîs and other works follow Diwans. We first address this issue; in the second part we discuss on which attributes the works of the poets occurred in the tezkire are qualified.

Keywords: Latîfî, Tezkiretü's-şu'arâ and Tabsıratü'n-nuzamâ, Tezkire.

Arapça zikir kökünden türeyen hatırlamaya vesile olan şey manasına gelen tezkire, terminolojik olarak Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürünü meydana getiren her meslekten yaratıcı kişinin hayat ve eserlerini konu edinen biyografik eserlerdir. (Canım, 2000: 1) "Klâsik edebiyatımızda kaleme alınan şâir tezkirelerinin ortak amacı kaynakların el verdiği oranda hem kendi döneminde hem de kendi döneminden önce yaşamış şairler hakkında bilgi vererek onları tarihin karanlık sayfalarından kurtarıp gün

* Türk Dili Okutmanı; Bozok Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü; ozlem.sahin@bozok.edu.tr

yüzüne çıkarmak ve tezkirelere girmesini sağlayan şiirlerini insanların istifadesine sunmaktır.” (Çınarcı, 2014:508)

Arapların tabakât adını verdikleri tezkire türü bize İran edebiyatının numuneleri ile girmiştir. Ali Şîr Nevâî’nin Mecâlisü’n-Nefâis’i, Sehî Bey’in Heşt Behişt’i ilk örneklerimizdendir. 16. Yüzyılda yazılmış olan Latîfî’nin ve Âşık Paşa’nın tezkireleri bu türün oldukça güzel ve kâmil eserleridir. Hasan Çelebi’nin Tezkiretü’ş-Şu’arâ’sı, Ahdî’nin Gülşen-i Şu’arâ’sı, Beyânî’nin Tezkire-i Şu’arâ’sı, Âlî’nin Künhü’l-ahbâr’ı bu yüzyılın diğer biyografik eserleridir.

Latîfî’nin “Tezkiretü’ş-şu’arâ ve Tabsıratü’n-nuzamâ” adlı eseri, 1546’da tamamlanmış ve Kanuni Sultan Süleyman’a sunulmuştur. Muhteva ve tertip şekli ile özgün bir yapıya sahiptir. Latîfî, eserinde elifbâ usulü kullanarak, her harf içinde ayrıca üç harfe kadar bir sıralama yapmıştır. Tezkiresi’nde Türk ve İranlı şâirlerle, şâir padişah ve şehzadelere yer vermiştir.

Tezkire incelemelerinde araştırmacılar farklı metod ve uygulamalarla sanatçılar, onların eserleri ve edebî üslûpları üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Harun Tolasa “Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi-I” adlı kitabıyla neden edebî eleştiriyi temsil eden en önemli eserlerin tezkireler olduğuna açıklık getirmiştir. Tolasa, kitabın önsözünde bu çalışmasındaki amaçlarını şöyle ifade eder: 1) Bir tezkirenin gerçek mahiyeti ve muhtevası 2) Tezkire yazarının edebî anlayış ve değerler sistemi 3) Tezkirecinin edebî araştırma-eleştiri metod ve üslûbu 4) Çağın edebiyat dünyası. (Öztürk, 2012:179) Harun Tolasa’nın ardından karşımıza çıkan önemli bir araştırmacı ise Pervin Çapan’dır. (Çapan,1993)

Diğer önemli çalışmalar ise Harun Tolasa’nın mezkûr eseri ve Pervin Çapan’ın doktora tezindeki yönteminden hareketle önemli bir çalışma ortaya koyan Filiz Kılıç’ın araştırmaları (Kılıç: 1998), Menderes Coşkun’un “Klâsik Türk Şiirinde Edebî Tenkit” ve Süleyman Solmaz’ın “Onaltıncı Yüzyıl tezkirelerinde (Ahdî, Gelibolulu Âlî, Kınalızâde, Beyânî) Şâirin Dünyası” kitaplarıdır.

Şu’arâ tezkireleri yazdıkları dönemin sosyal ve kültürel hayatını yansıtan önemli belgeler olup şiir ve eser eleştirisi derlemeleri olarak da ele alınıp incelenmelidir. (Özyıldırım, 2011: 147) Tezkireler hem şairlerin biyografilerine hem de onların şiirlerine yer vererek biyografik-antolojik bir mahiyet gösterirler. Tezkire yazarlarının da şair olmaları hasebiyle tezkireler aslında bir nev’i poetika kitaplarıdır. (Akdağ Ahmed, 2012: 2825) Latîfî

Tezkiresi’nin inceleme bölümünde Latîfî’nin şairliği¹ ve poetikası üzerine önemli bilgiler aktarılmaktadır.

“Tezkire yazarları arasında, yazarları, onların dünya görüşlerini (world view), eserlerini (text) çok iyi kavrayan ve yorumlayan tezkireciler olduğu gibi, benzerlerini taklitten ileri gidemeyen tezkire yazarları da vardır. Latîfî, birinci gruba giren nadir tezkire yazarlarından birisidir.” (Canım, 2013:1779) Latîfî, sahasında getirdiği yeniliklerin yanı sıra genel geçer ve nesnel hükümleri ile günümüz dîvân edebiyatı araştırmacılarının en güvenilir tezkirecilerinden biri olmaya devam etmektedir.

Tezkireler en önemli biyografi kaynakları olmakla beraber kaydedilen bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği ise hep tartışma konusu olmuştur. Bazen bir tezkirecinin övdüğü bir sanatçı diğer bir tezkireci tarafından yerilebilmektedir. Tezkireci kendi sanat anlayışı, üslûbu hatta şahsî kanaatleriyle bir şâiri eleştirebilmekte öznel yaklaşımını ortaya koyabilmektedir. Yapılan araştırmalarda ise tezkirelerde yer alan şairlerin şairliği ve üslûbu üzerine değerlendirmeler yapılırken eserlerin müstakil olarak nasıl değerlendirildiği konusu ise göz ardı edilmiştir. Belki de burada gözetilmesi ve de zikredilmesi gereken en önemli husus tezkirecilerin daha çok şairlerin biyografileri ve üslûpları üzerinde durmaları ve eserlerin tavsifine ise daha az yer vermeleridir. Bu çalışmamızdaki amaç Latîfî’nin, eserleri tavsif ederken nasıl bir yol izlediğini ortaya koymaktır.

I-ESERLERİN TERTİB ŞEKLİ VEYA TÜRÜ HASEBİYLE YAPILAN DEĞERLENDİRMELER

1-Dîvânlar: Latîfî’nin dîvânları zikrediş tarzı ilk bakışta ikiye ayrılır: İlkinde üzerinde durduğu şairin dîvânını bizzat “dîvân” adıyla kaydeder. İkincisinde ise dîvân yerine ikame ettiği tabirlerle şairin dîvânına değinir.

1.1. Doğrudan Dîvân Adıyla Zikrettiği Eserler: Latîfî Tezkiresi’nde şairlerin dîvânları doğrudan “dîvân” sözcüğüyle zikredilir.²

¹ Canım, Rıdvan. (2000), s.9 “Küçük yaşta şiir söylemeye başlayan Latîfî bizde şiir üzerine ilk defa düşünce üretenlerden biridir. Tezkire önsözünde yazar, dîvân şiirinin çerçevesini çizerek şiir inceleme metodlarından bahseder. Bu hadise çağı için yeni olduğu kadar önemli bir hadisedir.”

² Canım, Rıdvan. (2000), Latîfî Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-nuzamâ (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ÂFTÂBÎ: Rengin eş’âr ile müretteb dîvânı ve ‘uzûbet-elfâz ile şîrin beyânı vardır. (age, s. 177), **‘AMRÎ:** Şâhib-dîvân-ı suhan-güzâr idi. (age, s. 403), **BELİĞİ CELEBÎ:** Fârîsîdân ve şâhib-dîvân. (age, s. 191), **ĞUBÂRÎ-İ KARAMANÎ:** İki mükemmel dîvânı vardır. (age, s. 408), **HAFFÎ-İ EDİRNEVÎ:** Müretteb ü müdevven dîvânı ve mağbûl ü memdûh eş’ârı ve eş’ârının beyne’l-enâm hayli iştihâr u intişârı vardır. (age, s. 249), **HAİYALÎ BEG:** Defter-i suhanverân-ı zamanda ve ceride-i firka-i şîr-güyânda mağla‘-ı dîvân-ı fesâhât ve fihrist-i ceride-i belâgatdur. (age, s. 254) **HİLÂLÎ-İ BURÜSEVÎ:** Kaşâyid ü eş’ârla müretteb ü mükemmel dîvânı ve şîr-i şîrin-beyânı vardır. (age, s. 571), **LE‘ÂLÎ:** Fârsî ve Türkî iki dîvânı ve muhayyel kelâm u rengin ebyâtı vardır. (age, s. 475), **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:** Bu birkaç ebyât-ı dil-pezîr ol hazretüñ dîvân-ı kebirinden netîce-i müşâhede-i ve semere-i mükâsefe ve mükâlemesidir. (age, s. 113), **MEVLÂNÂ KEMÂL:** Dîvân-ı mu‘teber ü mücib-i taşîn ve mağall-i âferîn şîr-i zibâsı ve gâzel-i ğarrâsı vardır. (age, s. 466), **MEVLÂNÂ NECÂTÎ:** Mesfûruñ dîvânında meşûr olan eş’ârüñ ekşeri diyâr-ı Kaştamonıda vâkıf

1.2. Dîvân Yerine İkame Ettiği Bir Tabirle Zikrettiği Eserler: Latîfî’nin tedvîn edilmiş bazı eserleri, dîvân sözcüğünün dışında farklı nitelemelerle andığı görülür.

Bu durumda ebyât, eş‘âr, güftâr, kasâ’id tabirlerini ortaya sürerek bunların başına müdevven ve mürettep sıfatlarını ekler ve bu ekleyişten de dîvânı murad eder.³

Dîvânlara dair değerlendirme ölçütleri:

1) Latîfî Tezkiresi’nde dîvân zikredildikten sonra dîvândaki şiirlerin nitelikleri ve halk arasındaki konumundan söz edilir bazen de hiçbir hüküm verilmeksizin dîvânın tertibi üzerinde durulur. 2) Dîvân sahipliğinden sonra şairliğine vurgu yapılır. 3) Dîvândan seçilen birkaç örnek beyit üzerinden dîvân hakkında genellemeye gidilir, şairin Farsça ve Arapça dîvânları varsa bunlar belirtilir. 4) Dîvânın teknik yönden mükemmel olup olmadığına vurgu yapılır. 5) Şairin şiir söyleme yeteneğine değinilip başka hünerlerine vurgu yapıldıktan sonra dîvânın kimin adına tertip edildiği bildirilir. 6) Şairin aydınlar arasında meşhur

olmanın ebyât-ı dürer-bârında vârid olan emsâlün ba‘zı vilâyet-i mezbürenün ‘adet-i kadîmesine ve iştilâhâtına muvâfık vâkî’ olmuştur. (age, s. 519), **NİYÂZÎ-İ BURÜSEVÎ:** Vâfir kaşâyid ü eş‘arla Yıldırım Hân nâmına mürettep ve mükemmel dîvânı ve lisân-ı şelâsede rengîn nazmı ve şîrin-beyanı vardır. (age, s. 551), **REFİKÎ:** Dîvânı bî-iştihâr u ‘üvândur. (age, s. 274), **SA’DÎ-İ CEM:** Eş‘arı meşhûr dîvânı mestûr u mütedâvil ve mezkûrdur. (age, s. 305), **ŞAFÂYÎ:** Sultân Bâyezid Hân nâmına mürettep ve mükemmel dîvânı ve ‘ilm-i ‘arûzda ve fenn-i Fürsden irfânı vardır. (age, s. 355), **ŞEVKÎ:** Dîvânı mürettep ü mestûr ve beyne’n-nâs mütedâvil ü meşhûrdur. (age, s. 335), **SULTÂN KORKUD:** Fenn-i şîrde dağı mükemmel dîvânı vardır. (age, s. 147), **ŞEYH RÜŞENÎ** (Müdevven ebyâtı ve meşnevî üslûbında Makâlâtı vardır. (age, s. 125), **ZEYNEB:** Mefhûmınca tab‘ında selâkat-ı şîriyyesi olmanın Fârsî ve Türkî kaşâyid ü eş‘arla Sultân Mehmed nâmına dîvân tertib etmişdir. (age, s. 289).

³ **ÂFTÂBÎ:** Rengîn eş‘âr ile mürettep dîvânı ve ‘uzûbet-elfâz ile şîrin beyanı vardır. (age, s. 177), **‘AMRÎ:** Şahib-dîvân-ı suhan-güzâr idi. (age, s. 403), **BELİĞÎ ÇELEBÎ:** Fârsîdân ve şahib-dîvân. (age, s. 191) **ĞUBÂRÎ-İ KARAMANÎ:** İki mükemmel dîvânı vardır. (age, s. 408), **HAFFÎ-İ EDİRNEVÎ:** Mürettep ü müdevven dîvânı ve maqbûl ü memdûh eş‘arı ve eş‘arının beyne’l-enâm hayli iştihâr u intişârı vardır. (age, s. 249), **HİLÂLÎ-İ BURÜSEVÎ:** Kaşâyid ü eş‘arla mürettep ü mükemmel Dîvânı ve şîr-i şîrin-beyanı vardır. (age, s. 571), **HELÂKÎ-İ KARAMANÎ:** Sâ’ir ma’arifinden gayrı müdevven ve mürettep eş‘arı ve hoş-âyende güftârı vardır. (age, s. 569), **ME’ÂLÎ:** Müdevven ebyâtı ve dâ’ire-i edebden hâric fahşiyâtı vardır. (age, s. 492), **MEHDÎ:** Ve kaşâyid ü eş‘arı müdevven ü meşhûrdur. (age, s. 496), **LE’ÂLÎ:** Fârsî ve Türkî iki dîvânı ve muhayyel kelâm u rengîn ebyâtı vardır. (age, s. 475), **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RUMÎ:** Bu birkaç ebyât-ı dil-pezir ol Hazretün dîvân-ı kebîrinden netice-i müşâhede ve semere-i mükâşefe ve mükâlemesidir. (age, s. 113), **MEVLÂNÂ KEMÂL:** Dîvân-ı mu‘teber ü mücib-i taḥsîn ve maḥall-i âferîn şîr-i zîbâsı ve gâzel-i garrârı vardır. (age, s. 466), **MEVLÂNÂ NECÂTÎ:** Mesfûrün dîvânında meşhûr olan eş‘ârın ekşeri diyâr-ı Kaştamonıda vâkî’ olmanın ebyât-ı dürer-bârında vârid olan emsâlün ba‘zı vilâyet-i mezbürenün ‘adet-i kadîmesine ve iştilâhâtına muvâfık vâkî’ olmuştur. (age, s. 519), **REFİKÎ:** Dîvânı bî-iştihâr u ‘üvândur. (age, s. 274), **SA’DÎ-İ CEM:** Eş‘arı meşhûr dîvânı mestûr u mütedâvil ve mezkûrdur. (age, s. 305), **ŞAFÂYÎ:** Sultân Bâyezid Hân nâmına mürettep ve mükemmel dîvânı ve ‘ilm-i ‘arûzda ve fenn-i Fürsden irfânı vardır. (age, s. 355), **SURÜRÎ EFENDÎ:** Beyne’l-ulemâ mu‘teber ü mu‘tever ve inde’l-fuzalâ maqbûl ü mütedâvildür ve bunca muşannefât u mü‘ellefâtın gayrı müdevven ve mürettep kaşâyid ü ebyâtı vardır. (age, s. 302), **ŞEVKÎ:** Dîvânı mürettep ü meşhûr ve beyne’n-nâs mütedâvil ü meşhûrdur. (age, s. 335), **SULTÂN KORKUD:** Fenn-i şîrde dağı mükemmel dîvânı vardır. (age, s. 147), **VİŞÂLÎ:** Müdevven ebyâtı ve esâmî-i meḥâbib için her ismde dinilmiş bir gâzeli ve her ‘ilmden ḥaberi ve her fende eli vardı. (age, s. 562), **ZEYNEB:** Mefhûmınca tab‘ında selâkat-ı şîriyyesi olmanın Fârsî ve Türkî kaşâyid ü eş‘arla Sultân Mehmed nâmına dîvân tertib etmişdir. (age, s. 289).

olup olmadığı zikredilip ardından divanına vurgu yapılır. 7) Divanlar için müretteb, mütevvên, mükemmel, fesâhat, kebîr, mu‘teber, bî-iştihâr, meşhûr, meşûr, mütedâvil gibi sıfatları kullanılmıştır.

2. Mesnevîler: Latîfî Tezkiresi’nde dîvânlardan sonra ikinci sırada yer alan eserler mesnevîlerdir.⁴

Mesnevîlere dair değerlendirme ölçütleri:

1) Leylâ ve Mecnûn’dan alınan seçme beyitlerle eserden nasıl etkilenildiği belirtilir. 2) Âb-ı Hayât’tan alınan beyitler, sır saklamaları yönünden hayatın sığmağı olarak gösterilir. 3) Hüsrev ü Şîrîn’i Türkçede en iyi söyleyenin Şeyhî olduğu belirtilir. 4) İşret-nâme’nin bezme ilişkin güzel bir kitap olduğu zikredilir. 5) Kâmî-i Karamanî’nin gönül açıcı şiirlerinin varlığından bahsedikten sonra Mollâ Câmî’den yaptığı Yûsuf u Züleyhâ tercümesi zikredilir ve onun tercümede muvaffak olduğuna okuyucu hazırlanır. 6) Mevlânâ’nın mesnevîsi, öğüt içerikli, dinin delili, ariflerin kılavuzu ve halkı Hakk’a götüren bir irşad edici olarak anlatılır. 7) Şâh u Gedâ’nın sözleri parlak, üslûbu ise ince olarak nitelendirilir. 8) Selim-nâme, fütûhât aşkı ve savaş destanlarıyla dolu, sade bir üslûpla yazılmış bir eser olarak değerlendirilir. 9) Zâtî’nin Şehrengîz’i seçilen birkaç beyit delaletiyle gönül çekici bulunur.

3- Diğer Eserler

Bu başlık altında Latîfî’nin değerlendirdiği mensur eserler vardır. Bu eserler ya özgün isimleriyle belirtilir ya da üzerinde durulan sanatçının anılan konuda bir kitap veyahut risalesinin olup olmadığına vurgu yapılır.

3.1. İsmen Anılan Kitaplar:⁵ 3.2. İsmen Anılmayan Kitaplar⁶

⁴ **FUZULÎ-İ BAĞDÂDÎ:** Bu birkaç ebyât-ı pür-füsûn anuñ kitâb-ı Leylî vü Mecnûnındandır. (age, s. 436), **HIZRÎ AMASYAVÎ:** Bu birkaç ebyât-ı hayât-me‘âb anuñ Âb-ı Hayât nâm kitâbındandır. (age, s.247), **HÜSREV Ü ŞİRİN (MEVLÂNÂ ŞEYHÎ):** Zebân-ı Türkîde Kıışşâ-i Hüsrevî andan şîrîn demiş kimse yokdur. (age, s. 339), **İŞRET-NÂME (REVÂNÎ):** Şîfât-ı câmda ve ta‘rîf-i mey-i lâle-fâmda bu birkaç ebyât-ı naşîhât-nişâb ol kitâb-ı müste‘âbdandır. (age, s. 279), **KÂMÎ-İ KARAMANÎ:** Hüb şîr-i dil-güşâsi ve Câmiden terceme Yûsuf u Züleyhâsi vardır. (age, s. 457), **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:** Şâhib-i kitâb-ı Meşnevîdür. (age, s. 111), **RAHMÎ ÇELEBÎ:** Rengîn elfâz ve nazûk edâ ile kitâb-ı Şâh u Gedâsi ve istimâ‘ u pesende kâbil eş‘âr-ı dil-güşâsi vardır. (age, s. 270), ⁴ **RIYÂZÎ:** Müdevven ebyâtı ve vasa‘at mertebesinde kelîmâtı vardır. (age, s. 282), **SELİM-NÂME (ŞÛKRÎ):** Dâr-ı cihânda cihân-dârlık ile vâkî‘ olan fütûhâtın ve menâkıb-ı muhârebâtın nazm-ı rûşen sâde ve ebyât-ı vazîh u küşâdeyle Selîm-nâme adlı bir kitâb dimişdür. (age, s. 325), **ŞEHRENGİZ (MEVLÂNÂ ZÂTÎ):** Bu birkaç beyt-i dil-âvîz dahı şehr-i Edirneye didügi şehrengîzdendir. (age, s. 266)

⁵ **SÂLİH ÇELEBÎ EFENDÎ:** Tevârîh-i ‘Âl-i ‘Oşmâna müte‘allık münşe‘âtı ve neşr-i müseccâ‘ ile ba‘zı te‘lîfâtı vardır. (age, s.348), **TAZARRU‘-NÂME (SİNÂN PAŞA):** Bir mazmûnına muvâfîk u mu‘âbık bu birkaç ebyât-ı ma‘nevî anlaruñ Tazarru‘-nâmesinde olan meşnevîsidür. (age, s. 310), **TEZKİRETÜ’L-EVLİYÂ (SİNÂN PAŞA):** Nazm-ı bedî‘ ve neşr-i belîğ üze Tazarru‘-nâme nâm bir ilâhî risâlesi ve Tezkiretü’l-Evliyâ teşmiye olunur menşûr ma‘âlesi vardır. (age, s. 310), (age, s. 169), **‘ÂŞIK PAŞA:** Feyz-i Feyyâzdan mülhem ü mütevärid on faşl üzere tertîb olınmış bir kitâb-ı kem-yâb (age, s. 119), **‘ATÂ-İ ÜSKÛBÎ:** Tecnisât-ı Kâtibî üslûbunda manzûm bir risâlesi ve ahvâl-i tariqata münâsib bir ma‘âlesi vardır. (age, s. 398), **CÂVİDÂN-NÂME (MAKÂLÎ):** Mâ’nâ ve me‘âlde Ma‘âlinüñ Câvidân-nâmesine mümâseleti vardır. (age, s176), **ĞAZÂLÎ:** Zamân-ı muvâşalatda ve

Diğer Eserlere Dair Değerlendirme Ölçütleri

1) Eserin manzum, mensur veya nazım-nesir karışık olup olmadığı belirtilir. 2) Eserin kaç fasıl üzere tertip edildiği zikredilip nadir bir eser olup olmadığı tespit edilir. 3) Bir yazarın iki kitabı varsa içeriklerinden ayrı ayrı bahsedilir. 4) Eseri oluşturan hikâyelerin bölüm bölüm nitelikleri verilerek muhteva değerlendirmesi yapılır. 5) Dinî eser ve risâlelerden bahsedilir.

II- ESERLERİN USLÛBUNA VE KIYMETİNE DÂİR DEĞERLENDİRMELER

- 1) **Beýt:** Ebyât-ı hikmet⁷, Ebyât-ı dil-pezir⁸, Ebyât-ı ilhâm-simât⁹, İnde’l-fuzelâ ve’l-bülegâ muteber.¹⁰, Ebyâtı gamız-elfâz-ı hayâl¹¹, Ebyât-ı hezel-ıktibâs¹², Ebyât-ı dervîşâne¹³, Ebyât-ı mev’izet-simât¹⁴, Enfâs-ı feyz-âşârındandır¹⁵, Ebyât-ı taşannu’-simât¹⁶, Ebyât-ı belâgat-siyâk¹⁷, Ebyât-ı ilhâm-simât¹⁸, Ebyât-ı hoş-âyende¹⁹, Matla’ul’envâr²⁰, Mezemmet-güne²¹, Hayât-me’âb²², Maşnû²³, Mu’tebere²⁴, Oğşar²⁵, Muhayyel ü selîs ve muşanna’ u nefîs²⁶,

dem-i mübâşeretde mehbâbîb-i nisvânun her bâbdan me’mül ü mes’ül olan temettu’-ı hayât-efzâsında ve ol iki ‘âlem zevk u şafâsında şehvet-engiz latîf latîfeler ve zevk-âmîz şîrin rengin hikâyeler irâd u ibrâz itmişdür. (age, s. 410), **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:** İlm-i sülûkda ve tarik-i taşavvufda anun emsâli bir kitâb beyne’l-meşâyih gâyetde nâdir ü kem-yâbdur. (age, s. 111), **MEVLÂNÂ HAMDÎ ÇELEBÎ:** Bu bir kaç ebyât-ı belâgat-siyâk ve nazm-ı feşâhat-sibâk anun kitâbındandır. (age, s. 237), **MEVLÂNÂ YEŞİL-ZÂDE:** Vakf-ı derâhim ü denânîrûn cevâzında müfid ü muhtaşar risâlesi vardır. (age, s. 283), **RİZÂYÎ:** ‘Arabî ve Türkî müfid risâleler ve manzûm u menşûr nefîs makâleler tahîr ü te’lif itmişdür. (age, s. 273)

⁷ **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:** Ebyât-ı hikmet-simât tefekkür ü te’emmül ile imlâ ve inşâ olunmuş degüldür. (age, s. 111)

⁸ **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:** Bu birkaç ebyât-ı dil-pezir ol Hazretün Dîvân-ı Kebîrinden netice-i müşâhedesi ve semere-i mükâşefe vü mükâlemesidir. (age, s. 113)

⁹ **İBRÂHİM GÜLŞENÎ:** Hazret-i Celâleddin Rûmî-kuddise sırruhu-Dîvân-ı ma’nevî ve kitâb-ı Meşnevîsinde nice ebyât-ı ilhâm-simât ile. (age, s. 129)

¹⁰ **SULTÂN SELÎM:** Eş’âr-ı belâgat-şi’ârı inde’l fuzelâ ve’l bülegâ maqbûl muteber idi. (age, s. 150)

¹¹ **HARİRÎ ‘ABDÛLCELÎL ÇELEBÎ:** Beytler ki her biri gamız-elfaz-ı hayaldür. (age, s. 225)

¹² **ESİRÎ:** Gâlibâ bu ebyât-ı hezel-ıktibâs ve bî-câ libâs ol şeytanet-şânun şânında vâkı’dür. (age, s. 175)

¹³ **AHMED BEG ZÂİM:** Birkaç ebyât-ı dervîşâne dañı anun dervîşligünü iş’âr ider. (age, s. 167)

¹⁴ **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:** Bu ebyât-ı mev’izet-simât dañı dünyâ-yı dün-ü dü-rengin. (age, s. 113)

¹⁵ **ŞEYH VEFÂ:** Bu bir iki matla’-ı envâr ol Hazretün enfâs-ı feyz-âşârındandır. (age, s. 123)

¹⁶ **SÜLEYMÂN ÇELEBÎ:** Bu birkaç ebyât-ı taşannu’-simât zıkr olunan mevîdün miftâhından numunedür. (age, s. 135)

¹⁷ **MEVLÂNÂ HAMDÎ ÇELEBÎ:** Bu birkaç ebyât-ı belâgat-siyâk ve nazm-ı fesâhat-sibâk. (age, s. 237)

¹⁸ **İBRAHİM GÜLŞENÎ:** Kitâb-ı meşnevîsinde nice ebyât-ı ilhâm-simât ile. (age, s. 129)

¹⁹ **HÂLETÎ ÇELEBÎ:** Hoşca kelimatı ve hoş-âyende ebyatı vardır. (age, s. 221)

²⁰ **FERİDÛD-DİN ‘ATTÂR:** Nitekim ol matla’u’l-envâr ve mañzenü’l-esrâr. (age, s. 108)

²¹ **HİZRÎ AMASYAVÎ:** Mezemmet- güne birkaç ebyâtı defterdâra sundu. (age, s. 248)

²² **HİZRÎ AMASYAVÎ:** Bir fehvâsmca ulî’l-elbâba fevâ’id-i ketm-i râz ve menâfî’-i setr-i sırr-ı niyâz beyânında bu birkaç ebyât-ı hayat-me’âb anun Âb-ı Hayât nâm kitâbındandır. (age, s.247)

²³ **HAYALÎ KÂTİB:** Bu birkaç ebyât-ı maşnû’a ol kaşidedendür. (age, s. 253)

²⁴ **HAYALÎ KÂTİB:** Hüb tab’ı ve kâbil-i şâm ve ebyât-ı mu’tebereden vâfir hâfir-ı nişânı vardır. (age, s. 253)

²⁵ **DÂÎ:** Tarîf-ñânlar arasında vâfir ta’rifâtı ve kudemâ semtin oğşar ebyatı vardır.(age, s. 256)

²⁶ **DERÛNÎ:** Didügi ebyatı muhayyel ü selîs ve muşanna’ u nefîs eyler idi.(age, s. 257)

Memduh u muhayyel²⁷, Beyt-i rengin²⁸, Beyt-i dil-âvîz²⁹, Şîrin ü rengin³⁰, Şekvâ-şi‘âr³¹, Laîfî³², Meşhûr³³, Terennüm-i âvâze ve rindâne³⁴, Naşihât-nişâb³⁵, Hüb³⁶, Terceme ve tazmîn ve sencide-i mîzân³⁷, Meserret-me‘âb³⁸, Mişâl-i sihr-i helâl muhayyel ü muşanna‘³⁹, Ma‘nevî⁴⁰, Dil-pesend⁴¹, Maşnû‘ u maţbû‘⁴², Zâde-i şab‘-ı hayâl-engîz ve bî-ihtiyâr⁴³, Vâzih u güşâde⁴⁴, Naşihat-nişâb ve mev‘îzet-me‘âb⁴⁵, Hoş⁴⁶, Dür-feşân ebyât, Âteş-bâr güftâr⁴⁷, Mev‘îze tarzında⁴⁸, Mutaşavvîfâne⁴⁹, Saţhî⁵⁰, Zındıkâne⁵¹, Kâbüle kâbil⁵²,

²⁷ **MEVLÂNÂ ZÂTÎ**: Mağbûl-i tîbâ‘ ve lâyıq-ı istima‘ memdûh u muhayyel ebyâtı ve musanna‘ kelimâtı vardır. (age, s. 264)

²⁸ **ENVERÎ-İ MÎDÂDÎ**: Bu beyt-i rengin dağı ber vech-i tazmîn. (age, s.181)

²⁹ **ŞEHRENGİZ (MEVLÂNÂ ZÂTÎ)**: Bu birkaç beyt-i dil-âvîz dağı şehr-i Edürneye didügi Şehrengîzdendir. (age, s. 266)

³⁰ **REYÎ**: Fazl u kemâlden bîgâne ve şürîde-hâl ü dîvâne-reng iken şîrin ü rengin ebyâtı ve nefis ü nâzik makâlâtı vardır. (age, s. 269)

³¹ **RESMÎ**: Bu birkaç ebyât-ı şekvâ-şi‘âr dağı kendü rûzgârınınuñ a‘yân-ı hisset-dişarı erbâb-ı fazl u hüner mağal-i8 ihsân u istihsânda bir qurı Taşsîn ve riş-şand-ı âferin ile başdan savdıkları hakkında anuñdur. (age, s. 272)

³² **RİZÂYÎ**: Türkıde bu maţla‘-ı laîf dağı anlarındur. (age, s. 274)

MEVLÂNÂ ‘ABDURRAHMAN ÇELEBÎ: Kendülerinin dağı şab‘-ı şerifleri şi‘re mâyil olmağın vaqtühâ rubâ‘iden ve kıt‘adan ba‘zı laîf beyitler derler. (age, s. 383)

³³ **ANDELİBÎ**: Mezbûr bu beyt-i meşhûrî anuñ hakkında demişdür. (age, s. 405)

³⁴ **ŞAFFÎ**: Bu maţla‘-i meşhûr anuñ kelimâtından ve cümle-i ihdürâ‘âtındandır. (age, s. 358)

³⁵ **REVÂNÎ**: Eş‘âr-ı şarab-efzâsıyla hüm-hâneler pür-şadâ ve terennüm-i âvâze-i ebyâtıyla nâle-i ‘uşşâk gibi felek-fersâdur. (age, s. 278)

³⁶ **İŞRET-NÂME (REVÂNÎ)**: Şifât-ı câmda ve ta‘rif-i mey-i lâle-fâmda bu birkaç ebyât-ı naşihât-nişâb ol kitâb-ı müsteşabdandır. (age, s. 279)

³⁷ **SÂHİRÎ**: Hâlât-ı aşk ve hâşşa-i mağabbet hakkında bu ebyât hüb vâkı‘ olmuştur. (age, s. 297)

SÂDÎ ÇELEBÎ EFENDİ MÜFTÎ: Ferd ü rubâ‘iden hüb ebyâtı ve ber-vech-i bedâhe ba‘zı kelimâtı vardır. (age, s. 306)

ŞÂNÎ: Bu maţla‘ anuñ eş‘ârından hüb vâkı‘ olmuştur. (age, s. 317)

FİRÂKÎ-İ VÂİZ: Sâyir fezâyilinden zâyid zâyidü‘l-vaşf eş‘âr u kaşâyiddenden dîvân-ı hüsniyyâtı ve manzûmât u menşurâtdan nice pâre te‘lifâtı ve mağall-i taşsînde hüb ebyâtı vardır. (age, s. 423)

³⁸ **SEHÂYÎ**: Ebyâtı terceme ve tazmîn ve tedvînât-ı selefden şuhan-çin idi. (age, s. 298)

³⁹ **SÂDÎ-İ CEM**: Bu maţla‘-ı meserret-me‘âb ile Sulţan Ceme hitâb iderdi. (age, s. 304)

⁴⁰ **SAYÎ**: Mu‘arrifler arasında isti‘mâl olunur ve câmi‘ u mağâfilde okunur garâ ta‘rifâtı ve mişâl-i sihr-i helâl muhayyel ü muşanna‘ ebyâtı vardır. (age, s. 307)

⁴¹ **SİNÂN PAŞA**: ‘Âdet-i şu‘arâ üzere gâzel diyüp kaşîde diyüp tağalluş ta‘yîn itmek vâkı‘ olmamışdır. Bir mazmûnına muvâfîk u muţabîk bu birkaç ebyât-ı ma‘nevî anlarıñ Tazarru‘-nâmesinde olan meşnevisidir. (age, s. 310)

⁴² **SÜZÎ**: Bu iki beyt-i dil-pesend dağı meh-rûlara mihr ü ve fâ bâbında nuş u pendidür. (age, s. 313)

⁴³ **ŞAMÎ**: Ebyâtunun maşnû‘ ve maţbû‘ı bu maţla‘-ı meşel-âmîz ü zevk-engîzdür. (age, s. 316)

⁴⁴ **ŞÜKRÎ**: Bu beyt-i meşel-âmîz dağı anuñ zâde-i şab‘-ı hayâl-engîzidir. (age, s. 323)

⁴⁵ **SELİM-NÂME (ŞÜKRÎ)**: Dâr-ı cihânda cihân-dârlık ile vâkı‘ olan fütühâtın ve menâkıb-ı muğârebâtın nazm-ı rüşen sâde ve ebyât-ı vazih u küşâdeyle Selim-nâme adlı bir kitâb dimişdür. (age, s. 325)

⁴⁶ **ŞEMSÎ-İ EDVÂRÎ**: Bu beyt-i naşihat-nişâb ve mev‘îzet-me‘âb dağı eyyâm-ı seri‘u‘l-akdâm ve hengâm-ı tîz- kâm gayetde seri‘u‘l-‘ubûr idüğü beyânında anuñ eş‘ârındandır. (age, s. 330) b

⁴⁷ **ŞEMSÎ-İ DERVİŞ**: Vâkı‘ olan münâzarât-ı murğâm hoş-ebyât ve hüb teşbihât u temsilât ile bast itmişdür. (age, s. 332)

⁴⁸ **MEVLÂNÂ ŞEMÎ**: Bu birkaç metali‘i maţbû‘a anuñ eş‘ârından ve cümle-i güftâr-ı âteş-bârından ve ebyâtı dür-feşân ve eş‘âr-ı Güher-nişârındandır. (age, s. 333)

⁴⁹ **ŞEHDÎ**: Mev‘îze tarzında bu birkaç ebyât dağı anuñ kelimâtındandır. (age, s. 337)

⁵⁰ **MEVLÂNÂ ŞEYHÎ**: Fe-keyfe ki ol feyz-bahş u hâlet engîz ü mevîizet-me‘âl ü âteş-rîz mutaşavvîhfâne ebyât ve meşâyihâne mev‘îzât her biri âdeme gînâ ve fenâ virür kelimât ki mümâ-ileyhün kitâb-ı müsteşabdandır. (age, s. 340)

⁵¹ **ŞAFÂYÎ CERRÂHÎ**: Kendünün dağı saţhîce ebyâtı ve sâdece kelimâtı vardır. (age, s. 356)

Ğarrâ⁵³, Fârisî ve Türkî müretteb ü müdevven⁵⁴, Dervîşâne⁵⁵, Râfîziyâne⁵⁶, Meşel-âmîz⁵⁷, ‘Âşîkâne⁵⁸, Muḥakkîkâne⁵⁹, Sencîde-i mîzân⁶⁰, Meşel-âmîz ve zevk-engîz ve ḥüb⁶¹, Maṭbû⁶², Muḥayyel ü muşannâ⁶³, Ğarîb⁶⁴, Pür-füsün⁶⁵, Daḥl-âmîz⁶⁶, Derd-mendâne⁶⁷, Mev’îzet-simât⁶⁸, Kānd-âmîz⁶⁹, Ğarrâ⁷⁰, Muğlaḳ⁷¹, Mu’ciz-simât⁷², Bâbâyâne⁷³, Hoş-âyende⁷⁴, Rengîn⁷⁵, Dürer-nişâr⁷⁶, İlähî⁷⁷, Deḳâyîk-nikât⁷⁸, Dürer-bâr⁷⁹, Ḳudsî-simât⁸⁰, Pür-nikât⁸¹, Pend-simât⁸², Cân-perver⁸³.

- ⁵¹ **ŞUN’İ-İ ŞELÂNİKÎ**: Eş’arı daḥî luğaviyyât u hezelliyât ve mülhidâne kelimâtdur ve zındîkâne ebyâtdur. (age, s. 364)
- ⁵² **YÛSUF U ZÛLEYḤĀ (ZİYÂYİ)**: Kâbüle kâbil ebyâtla muḥayyel ü muşanna’ nazm-ı dil-güşâsi vardır. (age, s. 371)
- ŞAHİDİ-İ EDİRNEVÎ**: Dîvânında kâbüle kâbil gerçi ba’zı ebyâtı daḥî vardır ammâ şütür ü gübre makûlesi nâ-hem-vârdur. (age, s. 319)
- ⁵³ **‘ÂŞİK ÇELEBÎ**: Eş’arında ḥüb diḳḳatlerle ğarrâ beyitler demişdür. (age, s. 382)
- ⁵⁴ **‘ADNÎ**: Fârisî ve Türkî müretteb ve müdevven ebyâtı ve şâ’irâne kelimâti vardır. (age, s. 386)
- ⁵⁵ **‘ASKERİ-İ EDİRNEVÎ**: Dervîşâne ebyâtı ve faḳr u fenâya müte’allîk kelimâti vardır. (age, s. 389)
- ⁵⁶ **ŞAHİ-İ ŞARKÎ**: Deryâ-yı Ebrâra nazîre bu maṭla’-ı râfîziyânesi kendünün şâhî idüğüne şâhidür. (age, s. 323)
- ⁵⁷ **ŞANÎ-İ ÇELEBÎ**: Bu maṭla’-ı meşel-âmîz anuñ ebyâtından ve cümle-i güftârındandır. (age, s. 350)
- SUN’İ İZNİKÎ**: Bu beyt-i meşel-âmîz anuñ eş’arı ḥayâl-engîzindendir. (age, s. 360)
- ⁵⁸ **İŞRETİ ÇELEBÎ**: Bu maṭla’-ı ‘âşîkâne anuñdur. (age, s. 392)
- ⁵⁹ **‘ÂŞKÎ-İ ÜSKÛDÂRÎ**: Bu maṭla’-ı muḥakkîkâne anuñ eş’arındandır. (age, s. 394)
- ⁶⁰ **SEḤÂYÎ**: Bu maṭla’ eş’arının maḳbûli ve sencîde-i mîzân kabûlidir. (age, s. 298)
- ⁶¹ **ŞAMÎ**: Ebyâtının maşnû’ u maṭbû’ı bu maṭla’-ı meşel-âmîz ü zevk-engîzdür. (age, s. 316)
- ⁶² **ŞAHİDİ-İ EDİRNEVÎ**: Bu birkaç maṭla’ maṭbû’ olan ebyâtından ve maḳbûl ü mer’i olan kelimâtındandır. (age, s. 319)
- SÂLİH ÇELEBÎ EFENDÎ**: Bu maṭla’-ı maṭbû’ anuñ eş’arındandır. (age, s. 348)
- ZUHÛRÎ ÇELEBÎ**: Bu maṭla’-ı maṭbû’ anuñ eş’arındandır. (age, s. 379)
- ‘ÖZRÎ**: Bu maṭla’-ı maṭbû’ anuñ netâyic-i tettebbu’udur. (age, s. 389)
- ‘ÂŞKÎ-İ ŞARUḤÂNÎ**: Bu maṭla’-ı maṭbû’ kendünün zâde-i ḳarîḥasudur. (age, s. 395)
- REMZÎ ÇELEBÎ**: Bu maṭla’-ı maṭbû’ anuñ ḥayâl-i ḥaşşudur. (age, s. 278)
- ⁶³ **SAYÎ**: Mu’arifler arasında isti’mal olunur ve câmi’u maḥafilde okunur ğarrâ ta’rifâtı ve mişal-i sıḥr-i helâl muḥayyel ü muşanna’ ebyâtı vardır. (age, s. 307)
- ⁶⁴ **KARA FAZLÎ**: Ğarîb beytler ve ‘acîb san’atlar itmişdür. (age, s. 434)
- ⁶⁵ **FUZÛLÎ-İ BAĞDÂDÎ**: Bu birkaç ebyât-ı pür-füsün anuñ kitâb-ı Leylî ve Mecnûnındandır. (age, s. 436)
- ⁶⁶ **FİGANÎ**: Bu beyt-i meşhûrdur ki merhûm İbrâhîm Paşa ḥaḳḳında şudür idüp illerde bu beyt-i daḥl-âmîz meşhûr ve dillerde mezkûr oldu. (age, s. 439)
- ⁶⁷ **FAḲİRÎ**: Fenn-i şî’rde derd-mendâne ebyâtı ve ‘âşîkâne kelimâti vardır. (age, s. 440)
- ⁶⁸ **ĶÂDRÎ EFENDÎ**: Bu ebyât-ı mev’îzet-simât anuñdur. (age, s. 447)
- KÂŞİFÎ**: Bu ebyât-ı mev’îzet-simât daḥî meşneviyyâtından ḥüb vâḳî’ olmuşdur. (age, s. 454)
- ⁶⁹ **ĶÂNDÎ-İ SİROZÎ**: Ve bu beyt-i kând-âmîz daḥî ol zarîf-i zerâfet-engîzün kelimât-ı şeker-rizündendir. (age, s. 450)
- ⁷⁰ **KÂMÎ-İ KARAMÂNÎ**: Bu birkaç ebyât-ı ğarrâ evşâf-ı Züleyḥâda vâḳî’ olmuşdur. (age, s. 458)
- ⁷¹ **MEVLÂNÂ KEMÂL**: Terbîb-i ğarîbinde ol ḳadar ‘ibârât-ı ğâmîza ve ebyât-ı muğlaḳa birle luğât-ı muğlaḳâ irad itmişdür. (age, s. 468)
- ⁷² **KEMÂL ḤALVETÎ**: Meşîyyet-i ezel ve taḳdîr-i lem-yezele müte’allîk birkaç ebyât-ı mu’ciz-simât anuñ kelimâtındandır. (age, s. 470)
- ⁷³ **KEMAL ÜMMÎ**: Fenâya müte’allîk bâbâyâne ebyâtı ve dervîşâne kelimâti vardır. (age, s. 471)
- ⁷⁴ **KEVŞERÎ**: Hoş-âyende ebyâtı ve saḥîce kelimâti vardır. (age, s. 473)
- LA’LÎ**: Meşele muvâfîḳ hoş-âyende ebyâtı ve rengîn kelimâti vardır. (age, s. 489)
- ⁷⁵ **LE’ÂLÎ**: Fârisî ve Türkî iki Dîvânı ve muḥayyel kelâm u rengîn ebyâtı vardır. (age, s. 475)
- ⁷⁶ **LAYİḤÎ**: Bu birkaç maṭla’ anuñ kelimât-ı güher-bârından ve ebyât-ı dürer-nişârındandır. (age, s. 481)
- ⁷⁷ **MEHDÎ**: Mev’îze-güne kelimâti ve ilâhî ebyâtı vardır. (age, s. 496)

- 2) **Şîr**: Nazm-ı kerâmet-encâm⁸⁴, Nazmı reng ü edâda nâzûk ü rengîn⁸⁵, Fenn-i şîrde mâhir⁸⁶, Nazm-ı füsûn-sâz⁸⁷, Nazm-ı pāk⁸⁸, Nazm-ı zevk-âmîz⁸⁹, Nazm-ı pāke kâdir⁹⁰, Edâ-yı nazmı mergûb u müstahsen⁹¹, Nazm-ı fesâhat-sibāk⁹², Şekeristân-ı şîr⁹³, Eş‘ârı ‘âşîkâne ve muhâkşikâne⁹⁴, Şîr-i velâyet-peyâm⁹⁵, Şîr-i le‘âli-intizâm⁹⁶, Şîr-i belâgat-efzâ⁹⁷, Eş‘âr-ı dürer-bâr ve güftâr-ı güher-nisâr⁹⁸, Şîr-i şûr-engîz⁹⁹, Eş‘âr-ı şecâ‘at-şî‘arlarından¹⁰⁰, Rengîn eş‘âr¹⁰¹, Şîr-i şîrîn¹⁰², Nâzûk eş‘âr ve hoş-âyende güftâr¹⁰³, Eş‘ârı

⁷⁸ **MESÎHÎ BEG**: Bu birkaç ebyât-ı dekâyık-nîkât tacü’lfulzâlâ Tâc-zâde hakkında didüğü şıfat-ı bahar-ı râ’iyye kaşîdesindedür. (age, s. 499)

⁷⁹ **MEVLÂNÂ NECÂTÎ**: Mesfûrun dîvânında meşûr olan eş‘ârûn ekşeri diyar-ı Kaştamonıda vâkı‘ olmağın ebyât-ı dürer-bârında vârid olan emşâlün ba‘zı vilâyet-i mezbûrenün ‘adet-i kadîmesine ve iştilâhâtına muvâfîk vâkı‘ olmuştur. (age, s. 519)

⁸⁰ **NESÎMÎ**: Ol dağı vâridâtından bu ebyât-ı kudsi-simâtle cevap yazdı. (age, s. 526)

HÂŞİMÎ: Ol şâhib-i tab‘-ı selîm a‘nî Sulţân Selîm tâbe-serâh livâ-i Trabozana mutaşarrıf iken yanında şâ‘iri ve muşâhibi ve ebyât-ı kudsi-simâtinuñ kâtibi idi. (age, s. 568)

⁸¹ **MEVLÂNÂ NİZÂMÎ**: Vaqtâkim bu kuvvet-i tabi‘at ve vüs‘at-i vüfûr-ı kabiliyyet ile az zamânda çok kemâle kâdir olmağın şöhret-i şîrle meşhûr-ı âfâk ve ebyât-ı pür-nîkâtı ârâyîş-i cerâyid ü etbâk olup ta‘ayyün bulmuşdur. (age, s. 533)

NAZMÎ MEHMED ÇELEBÎ: Bu beyt-i pür-nîkât dağı anuñdur. (age, s. 536)

NİHÂNÎ-İ KADI: Son anlardadır ki şüretde ‘âlim şiretde zâlim ve mürtekib ü mezâlîm ola diyüp kuzât-ı tuğât ve vülât-ı ‘uşât hakkında bu birkaç ebyât-ı pür-nîkâtı okudu. (age, s. 547)

⁸² **NAZİFÎ ÇELEBÎ**: Bu birkaç ebyât-ı pend-simât kişünñ dermândelük deminde kîsesi gibi yâr ve sîm ü zeri meşâbesinde vefâdârı olmadığı beyânında anuñ cümle-i eş‘ârındandır. (age, s. 537)

⁸³ **HİLÂLÎ-İ BURÜSEVÎ**: Bu ebyât-ı cân-perver hilâlînuñ eş‘ârındandır. (age, s. 572)

⁸⁴ **SULTÂN VELED**: Şîr-i velâyet-peyâm ve nazm-ı kerâmet encâmudur. (age, s. 116)

⁸⁵ **‘ÂŞİK PAŞA**: İrâd-ı nazmı reng ü edâda ol kadar nâzûk ü rengîn ve teklîf-i taşannu‘a qarîn degüldür. (age, s. 119)

⁸⁶ **HADÎDÎ**: Nazm-ı pāke kâdir ve fenn-i şîrde mâhir kimesne idi. Bu şîr-i feşâhat-şî‘âr anuñ eş‘ârındandır. (age, s. 223)

⁸⁷ **MEVLÂNÂ AHÎ**: Nazm u füsûn-sâz ve sihr-intizâm tarzında mağbûl ü mümtâzdur. (age, s. 184)

⁸⁸ **CAFER ÇELEBÎ**: Lisân-ı Türkîde nazm -ı pâkdür. (age, s. 210)

CEMÂLÎ: Nazm -ı pāk ve şîrî süz-nâk ile miyâni enâmda şöhret bulmamış. (age, s. 215)

⁸⁹ **CAFER ÇELEBÎ**: Bu nazm -ı zevk-âmîz ü eş‘âr-ı şehvet-engîz dağı şıfat-ı şehvetde ve evşâf-ı irdâf-ı sîm-gûnda ol kitâb-ı şîrîn-ñîtabdandır. (age, s. 210)

⁹⁰ **HADÎDÎ**: Nazm -ı pāke kâdir ve fenn-i şîrde mâhir kimesne idi. (age, s. 223)

⁹¹ **HASAN-İ RUMÎ**: İsmi Hasan ve tarz-ı şîrî üslûb-ı hasen ve edâ-i nazmı mergûb u müstahsendür. (age, s. 227)

⁹² **MEVLÂNÂ HAMDÎ ÇELEBÎ**: Bu birkaç ebyât-ı belâgat-siyâk ve nazm-ı fesâhat-sibāk anuñ kitâbındandır. (age, s. 237)

⁹³ **‘ALÎ ŞİR NEVÂYÎ**: Ol gülîstân-ı nazmuñ bülbül-i suhan-serâyı ve şekeristân-ı şîrûn fütî-i şeker-ñâyı a‘nî. (age, s. 81)

⁹⁴ **SULTÂN VELED**: Vâridât-ı ilhâm-ı bî-reybdür eş‘ârı hem âşîkâne ve hem muhâkşikânedür. (age, s. 116)

⁹⁵ **SULTÂN VELED**: ‘Ale’l-ñuşûş ki bu şîr-i velâyet peyâmudur. (age, s. 116)

⁹⁶ **SELÂTİN-İ ÂL-İ ‘OSMÂNİYÂN**: Nazm-ı nizâm-ı ‘âlemi ellerinde ve şîr-i le‘âli-intizâmı dillerinde komuşdur. (age, s. 137)

⁹⁷ **SULTÂN BÂYEZİD**: Fesâhât için tâlîb-i şîr-i belâgat efzâ ve râğîb-ı fenn-i şîr ü inşâ’ idi. (age, s. 143)

⁹⁸ **SULTÂN KORKÜD**: Bu mağla‘ anuñ eş‘âr-ı dürer-bârından ve güftâr-ı güher-nişârındandır. (age, s. 147)

⁹⁹ **SULTÂN KORKÜD**: Ol zamânda bu şîr-i şûr-engîzi hasb-i hâl ve dilde mağâl idinmişlerdi. (age, s. 147)

¹⁰⁰ **SULTÂN SELİM**: Eş‘âr-ı şecâ‘at-şî‘arlarından bu mağla‘ anlaruñ hasb-i hâli ve şâhid-i sıdğ-ı mağâlîdür. (age, s.148)

¹⁰¹ **ÂFTÂBÎ**: Rengîn eş‘âr ile müretteb dîvânı ve ‘uzûbet-elfâz ile şîrîn beyânı vardır. (age, s. 177)

¹⁰² **MEVLÂNÂ AHÎ**: Şîr-i şîrîninde şîve-i Hasan ve süz-ı Hüsv. (age, s. 182)

rindâne¹⁰⁴, Hoş-âyende, Hüb eş‘âr¹⁰⁵, Şîr-i fesâhat-şî‘âr¹⁰⁶, Eş‘âr-ı nâdir ü kem-yâb¹⁰⁷, Eş‘âr-ı güher-nisâr¹⁰⁸, Eş‘âr-ı şehvet-engîz¹⁰⁹, Eş‘arı hâyâlât u şanâyî’den ârîdür¹¹⁰, Eş‘âr-ı dil-güşâ¹¹¹, Eş‘arı çendân ve münteşir degildür.¹¹², Şîri hâlet-bağş u pür-süzür¹¹³, Eş‘ârında dağı hayli hayâlât harc itmîşlerdür.¹¹⁴, Şîr-i süznâk¹¹⁵, Şîri nuğuş-ı hayâlâtından sâdedür.¹¹⁶, ‘Aşîkâne eş‘ârî¹¹⁷, Tarz-ı şîri üslûb-ı hasen¹¹⁸, Eş‘âr-ı hüsni hayli muhayyel ü müstaşsen¹¹⁹, Şîr-i şîrininde şanâyî‘ ü selâset¹²⁰, Şîr-i fenâ-şî‘âr¹²¹, Şîr-i hakikat-şî‘âr¹²², Bî-behre¹²³, Nâzûk eş‘âr¹²⁴, hadd-i letâfetden ve dâ‘ire-i melâhat¹²⁵, Hüb tabî‘at-ı şîriyyesi¹²⁶, Nâ-müdâvemet¹²⁷, ‘Umde-i nazm¹²⁸, Mağbûl ü memdûh¹²⁹, Mezkûr ve mağbûl¹³⁰, Hasb-i hâline münâsib¹³¹,

¹⁰³ **BÂLÎ**: Kabûle kâbil nâzûk eş‘ârî ve hoş-âyende güftârî vardır. (age, s. 186)

¹⁰⁴ **BEZMÎ**: Bu hâsiyyetden eş‘ârî rindâne ve güftârî mestânedür. (age, s. 187)

¹⁰⁵ **BAŞİRÎ**: Hoş-âyende hüb eş‘ârî ve pesendîde Fârisî ve Türkî mergûb güftârî vardır. (age, s. 189)

SULTÂN KORKUD: Fenn-i şîrde dağı mükemmel dîvânî ve hoş âyende nazmî ve nâzûk beyânî vardır. (age, s. 147)

MEVLÂNÂ İŞHÂK: Ekser-i eş‘ârî hoş-âyende ve sâde ve aşîkâne ve küşâde olduğı budur. (age, s. 172)

¹⁰⁶ **BAHÂRÎ**: Bu şîr-i fesâhat-şî‘âr dağı bir dilber-i serdürâş u sengîn-dil hakkında anuñ eş‘ârındandır. (age, s. 192)

HADÎDÎ: Bu şîr-i fesâhat-şî‘âr anuñ eş‘ârındandır. (age, s. 223)

HASAN ÇELEBÎ: Bu şîr-i fesâhat-şî‘âr anuñ eş‘ârındandır. (age, s. 228)

¹⁰⁷ **TÂCÎ**: Eş‘âr-ı nâdir ü kemyâbdur. (age, s. 198)

¹⁰⁸ **TÂCÎ**: Bu mağla‘ anuñ eş‘âr-ı güher-nisârındandır. (age, s. 198)

¹⁰⁹ **CAFER ÇELEBÎ**: Bu Nazm -ı zevk-âmîz ü eş‘âr-ı şehvet-engîz dahi sıfat-ı şehvetde ve evsâf-ı sîm-gûnda ol kitâb-ı şîrin-ñitâbdur. (age, s. 210)

¹¹⁰ **AHMED-İ RÜMÎ**: Ammâ vâkı olan eş‘ârî hayâlât u şanâyî’den ârîdür.

¹¹¹ **MEVLÂNÂ ÂHÎ**: Eş‘âr-ı dil-güşâsî ren ü çâşnîde ve elfâz u ma‘ânîde mağbûl-i suhân-verân-ı ‘âlem (age, s. 182)

¹¹² **CELİLÎ-İ İZNIKÎ**: Eş‘ârî çendan şayi ü münteşir degildür. (age, s. 214)

¹¹³ **CELİLÎ-İ EDİRNEVÎ**: Erbâb-ı ħîrfetden bir merd-i penbe-düz ve şîri hâlet-bağş u pür-süzür. (age, s. 214)

¹¹⁴ **CEMÂLÎ**: Nazm -ı belîğü’l-beyânında hayli suhân-perverlik izhâr idüp eş‘ârında dağı hayli hayâlât harc itmîşlerdür. (age, s. 215)

¹¹⁵ **CEMÂLÎ**: Nazm -ı pâk ve şîri süznâk ile miyâmî enâmda şöhet bulmamış. (age, s. 215)

¹¹⁶ **CENÂNÎ**: Hin-i muhâverede tab‘-ı şühî küşâde ve şîri nuğuş-ı hayâlâtından sâdedür. (age, s. 218)

¹¹⁷ **HÂFİZ-İ SİROZÎ**: Hayli ‘aşîkâne eş‘ârî ve nâzûk ve rengîn güftârî vardır. (age, s. 220)

¹¹⁸ **HASAN-İ RÜMÎ**: Tarz-ı şîri üslûb-ı hasen ve edâ-i nazm ı mergûb u müstaşsendür. (age, s. 227)

¹¹⁹ **HASAN ÇELEBÎ**: Eş‘âr-ı hüsni hayli muhayyel ü müstaşsendür. (age, s. 228)

¹²⁰ **HASAN ÇELEBÎ**: Şîr-i şîrininde şanâyî‘ ü selâset vardır. (age, s. 228)

¹²¹ **HUZÜRÎ**: Bu şîr-i fenâ-şî‘âr keyfiyet-i hâline şahid olan eş‘ârındandır. (age, s. 230)

¹²² **HUZÜRÎ**: Ve bu şîr-i hakikat-şî‘âr cennet ü ħür tâliblere ġayr-ı merâm idüğünü. (age, s. 230)

¹²³ **BEDÎ‘Î**: Fenn-i şîrden dağı bî-behre degül idi (age, s. 189)

¹²⁴ **HALİMÎ ÇELEBÎ**: Nâzûk eş‘ârî ve pesendîde güftârî vardır. (age, s. 232)

¹²⁵ **HAYÂTÎ**: Eş‘ârî hadd-i letâfetden ve dâ‘ire-i melâhatden ħâric degildür. (age, s. 238)

¹²⁶ **HAYÂTÎ ÇELEBÎ**: Hüb tabî‘at-ı şîriyyesi ve kâbiliyyet-i nazm iyyesi vardır. (age, s. 239)

¹²⁷ **HÂVERÎ ÇELEBÎ**: Fenn-i şîrde ol kadar mümâreseti ve iştiğâl ü müdâvemeti yokdur. (age, s. 245)

¹²⁸ **ĤİZRÎ AMASYAVÎ**: Zübde-i kelâmî ve ‘umde-i nazm-ı bedî‘ü’n-nizâmî bu mağla‘dur. (age, s. 247)

¹²⁹ **ĤAFFÎ-İ EDİRNEVÎ**: Müretteb ü müdevven dîvânî ve mağbûl ü memdûh eş‘ârî ve eş‘ârınuñ beyne’l-enâm hayli iştiğâr u intişârî vardır. (age, s. 249)

¹³⁰ **HAYALÎ BEG**: Bu şîr-i meşhûr mezkûr u mağbûl olan eş‘ârından ve müfâharet ü mübâhât itdüğü güftârındandır. (age, s. 254)

¹³¹ **DÜRRÎ**: Hasb-i hâline münâsib eş‘ârî ve fağr u fenâyî müş‘îr güftârî vardır. (age, s. 258)

Sipāhiyāne¹³², Keşîre ve selâkat Pür-lü’lü¹³³, Sāde¹³⁴, Ehl-i ‘irfān degüldür¹³⁵, Hālîlî ve Hümāmî tarz¹³⁶, Güftār-ı feşāhat-şi‘ār¹³⁷, Dil-güşāsı¹³⁸, Mütedāvîl¹³⁹, Vasat¹⁴⁰, Vaşatü’l-hāl¹⁴¹, Gārîne karîb ü kārîn¹⁴², Muşanna‘u muhayyel hüb¹⁴³, Zevk-āmîz¹⁴⁴, Selâkat¹⁴⁵, Muhayyel ve ma‘mür¹⁴⁶, Mergüb¹⁴⁷, Kâbil-i semâ‘ ve mücib-i işkâ u istimâ‘¹⁴⁸, Hoşça¹⁴⁹, Çendân reng ü çâşnı ve bedâyi‘ u ma‘ânî¹⁵⁰, Meşhür¹⁵¹, Şekvâ-şi‘ār¹⁵², Nâzûk, Feşāhat-şi‘ār ve belâgat-nişār¹⁵³, Müdevven¹⁵⁴, Edâ-i şîrîn¹⁵⁵, Zîbâ¹⁵⁶, Bî-reng ü hayâl ve sâde-makâl¹⁵⁷, Nazm-ı rüşen sâde¹⁵⁸, Mücid ü mâhir¹⁵⁹, Hüb¹⁶⁰, Şîrîn-ter

¹³² **DİLİRİ**: Hülâşa-i kelâm ve netîce-i merâm oldur ki sâbîku‘z-zikrûn sipāhiyāne eş‘arı ve merdâne güftarı vardır. (age, s. 260)

¹³³ **ZİHNİ**: Hired-i hurde-dân ile şî‘ri gerçi pür-lü’lü idi. (age, s. 268)

¹³⁴ **GÜL Ü NEVRÜZ (ZİHNİ)**: Mücerred nazm-ı sâde ve kuyûd-ı tekellüfâtıdan ve tahayyülâtıdan âzâdedür. (age, s. 269)

ŞÂMİ: Terkîb-i şî‘r-i nazm-ı sâde makûlesidur. (age, s. 316)

‘AŞKÎ-İ KADİM: Eş‘arı nazm-ı sâde ve kelâm-ı mevzûn makûlesidur. (age, s. 393)

¹³⁵ **CİHÂNİ**: Fenn-i şî‘rde dahı çendân pesendîde-i ehl-i ‘irfān ve maḥall-i istiḥsân degüldür. (age, s. 220)

¹³⁶ **ZARİFİ**: Şî‘ri şu‘arâ-yı kudemâ-yı Rûmdan Aḥmedî ve ‘Aṭâyî üslûbında ve Hālîlî ve Hümāmî tarzındadır.

¹³⁷ **AḤMED-İ RUMİ**: Bu ferd dahı anuñ güftār-ı feşāhat-şi‘ârındandır. (age, s. 168)

¹³⁸ **ŞÂH U GEDÂ (RAḤMÎ ÇELEBİ)**: Rengi-elfâz ve nâzûk-edâ ile kitâb-ı Şâh u Gedâsı ve ‘istimâ‘ u pesende kâbil eş‘arı dil-güşāsı vardır. (age, s. 270)

¹³⁹ **RESMÎ**: Tarîk-i tarz-ı tahmîs-i gâzelde bî-bedel beyne’l-enâm eş‘arı müdevven ü mütedāvîldur. (age, s. 271)

¹⁴⁰ **REFİKİ**: Merâtib-i suḥanda eş‘arı vasaṭ mertebesinde ve mekâdûr-i makâlâtda vasaṭü’l-hâl olanlar derecesinde a‘nî ‘izâr-ı ‘özri kelâmı ol kadar rengin ve maḥall-i taḥsîn degüldür. (age, s. 274)

¹⁴¹ **EZHERİ**: Fenn-i şî‘rde mu‘aşırlarına nisbet vasaṭü’l-hâldür. (170)

¹⁴² **REMZİ**: Ol şî‘r-i gārîne kārîb ü kārîn olup mişâl-i siyâh-güş önünce varurdu ve gayrılar ḥavl ü ḥazerinden yöresine uğramaz iken ol şî‘r-i esed-heybetüñ yanınca yürirdi. (age, s. 277)

¹⁴³ **REMZİ ÇELEBİ**: Fenn-i şî‘rde ḥayli iktidârı ve istimâ‘a kâbil muşanna‘ u muhayyel hüb eş‘arı vardır. (age, s. 278)

¹⁴⁴ **REVÂNİ**: Bu birkaç matla‘-ı rindâne anuñ eş‘arı zevk-āmîzinden ve güftarı ‘işret-engîzindendir. (age, s. 278)

¹⁴⁵ **MEVLÂNÂ YEŞİL-ZÂDE** : üb-ṭabî‘at-ı şî‘riyyesi ve selâkat-ı nazmiyyesi olup bî-bedel gâzeller dimişdür. (age, s. 283)

¹⁴⁶ **ZARİ-İ ÜSKÜBİ**: Eş‘arı meşhür u muhayyel ve ma‘mürdür. (age, s. 285)

¹⁴⁷ **ZARİ-İ TOKADİ**: Hüb ḥaṭṭı ve mergüb şî‘ri vardır. (age, s. 286)

¹⁴⁸ **ZARİ-İ SÜZENİ**: Eş‘âr u edvârî kâbil-i semâ‘ ve mücib-i işkâ u istimâ‘dur. (age, s. 287)

¹⁴⁹ **SÂKİ**: Hoşça eş‘arı ve hoş-âyende güftarı çoktur ve üslûb-ı şî‘rde tarz-ı Necâtî ile tevâfüt-i fâḥişi nokşanı ol kadar yokdur. (age, s. 295)

¹⁵⁰ **SEBZİ-İ HÂFİZ**: Ammâ şî‘irinde çendân reng ü çâşnı ve bedâyi‘ u ma‘ânî olduḡcadur. (age, s. 296)

¹⁵¹ **SA‘Dİ-İ CEM**: Eş‘arı meşhür divânî mestür u mütedāvîl ve mezkûrdur. (age, s. 305)

‘AHDİ: Bu şî‘r-i meşhür anuñ eş‘ârındandır. (age, s. 407)

‘İZARİ ÇELEBİ: Bu şî‘r-i meşhür anuñ eş‘ârından ve cümle-i güftârındandır. (age, s. 387)

¹⁵² **SA‘Dİ ÇELEBİ EFENDİ MÜFTİ**: Ber-muktezâ-i denâ‘et-i rûzgâr bu şî‘r-i şekvâ-şi‘âr anuñ eş‘ârındandır. (age, s.306)

¹⁵³ **SA‘Yİ-İ ŞARUḤÂNİ**: Sâ‘ir ma‘arifinden fazla nâzûk eş‘arı ve muhayyel güftarı vardır. (age, s. 308)

¹⁵⁴ **SELİKİ**: Müdevven eş‘arı ve hüb güftarı ve semt-i muşāḥabetde ḥayli zerāfeti vardır. (age, s. 309)

¹⁵⁵ **SÜZİ**: Miḥaloḡlı ‘Alî Begüñ Bosna uçlarında vâkî‘ olan gâzâlarını ve cihād u vegâlarını elfâz-ı rengin ve edâ-ı şî‘rinle nazm etmişdür. (age, s. 313)

¹⁵⁶ **ŞÜKRİ**: Hüb dâniş ü zekâsı ve şî‘r-i zîbâ ve kâsîdede kaşd-ı gârrası var idi. (age, s. 323)

¹⁵⁷ **ŞÜKRİ**: Eş‘arı bî-reng ü hayâl ve ancak sâde-makâldur. (age, s. 325)

¹⁵⁸ **ŞÜKRİ**: Dâr-ı cihānda cihān-dârlıḡ ile vâkî‘ olan fütûḥātın ve menâkıb-ı muḥārebātın nazm-ı rüşen ü sâde ve ebyât-ı vâziḡ u küşādeyle Selim-nâme adlı bir kitap dimişdür. (age, s. 325)

¹⁵⁹ **ŞEMSİ-İ KADİ**: Fenn-i şî‘rde mücid ü mâhir ve hayâl-i ḥaşşa kâdir idi. (age, s. 329)

ve feşâhat-şi‘âr¹⁶¹, Fârisî ve Türkî¹⁶², Maḥall-i medḥ¹⁶³, Feşâhat-şi‘âr¹⁶⁴, Mev‘îzet-müş‘îr¹⁶⁵, Maḳbûl u meşhûr¹⁶⁶, Nakş-bend¹⁶⁷, Pesendide ve ḥayâl-engiz¹⁶⁸, Luğaviyyât u hezeliyât ve hezel-âmiz¹⁶⁹, Muşanna‘ u muḥayyel degüldür¹⁷⁰, Bedâyi‘¹⁷¹, Bî-reng ü sâde¹⁷², Saḥî‘¹⁷³, Dil-güşâ¹⁷⁴, Maṭbû‘ ve maḳbûl¹⁷⁵, Rengin muḥayyel ve şîrin¹⁷⁶, Belâgat-nişâr ve şekvâ-şi‘âr¹⁷⁷, Saḥî‘ ve sâde¹⁷⁸, Nâ-rengin¹⁷⁹, Nâ-ma‘ânî¹⁸⁰, Hoş-âyende ve muḥayyel¹⁸¹, Ter ü rengin¹⁸², Ğarrâ¹⁸³, Ḥüb¹⁸⁴, Dürer-bâr¹⁸⁵, ‘Âmiyâne¹⁸⁶, Sihr-nümâ-yı füsün-

¹⁶⁰ **ŞEMSI-İ HİŞÂRÎ**: Fenn-i edvârdan ğayrı ḥüb eş‘ârı ve nâzûk güftârı vardır. (age, s. 331)

ṬÂLİBÎ: Ammâ tabi‘at-ı şî‘riyyesi ve selâkat-i nazmiyyesi gayetde ḥüb ve elfâz u edâsı şâḥîḥ u merġûbdur. (age, s. 374)

¹⁶¹ **ŞİRÎ ‘ALÎ BEG**: Fünûn-ı mütedâvileden ḥayli fazl u hüneri ve kaşd-ı ğarîb ile nâzûk kaşâyidi ve şîr-i şîrin-teri var idi. (age, s. 346)

¹⁶² **ŞÂNİ‘İ ÇELEBÎ**: Fârisî ve Türkî eş‘ârı fenn-i inşâda ḥayli iktidârı vardır. (age, s. 350)

ZEYNEB: Mefhûmınca ṭab‘ında selâkat-ı şî‘riyyesi olmağın Fârisî ve Türkî kaşâyid ü eş‘arla Sulṭân Mehemmed nâmına dîvân tertîb etmişdür. (age, s. 289)

SEḤÂBÎ-İ ‘ACEM: Fârisî ve Türkî eş‘ârı ve târiḥ ü mu‘ammâda ḥayli iktidârı vardır. (age, s. 297)

¹⁶³ **MEVLÂNÂ ŞEYHÎ**: Eş‘ârı daḥî maḥall-i medḥdür ne sezâ-yı selb ü kadḥtûr. (age, s. 341)

¹⁶⁴ **ŞUBḤÎ-İ BURÛSEVÎ**: Reddû‘l-‘aciz ‘ale’s-şadr şan‘atın müş‘îr bu şîr-i feşâhat-şi‘âr anuñ ḥaşşa-i iḥtirâ‘ı ve zâde-i ṭab‘-ı lâḥîfidür. (age, s. 354)

¹⁶⁵ **SABÂYÎ**: Dünyâ-yı dünûñ fenâsı bâbında bu şîr-i mev‘îzet-müş‘îr ne hoş vâki‘ olmuşdur. (age, s. 352)

¹⁶⁶ **ŞAFÂYÎ**: Cümle-i ebyâtından ve küllî külliyyâtından maḳbûl ü meşhûr olan şîri budur. (age, s. 355)

¹⁶⁷ **ŞAFFÎ**: Nakş-bend-i eş‘âr ve ressam-ı nazm-ı âb-dâr degül idi. (age, s. 357)

¹⁶⁸ **ŞUN‘İ İZNIKÎ**: Pesendide eş‘ârı ve kaḅüle kaḅil eş‘ârı vardır. Bu beyt-i meşel-âmiz anuñ eş‘âr-ı ḥayâl- engizdendür. (age, s. 360)

¹⁶⁹ **ŞUN‘İ-İ SELÂNİKÎ**: Eş‘ârı daḥî luğaviyyât u hezeliyât ve mülhidâne kelimâtdur ve zındıḳâne ebyâtdur. (age, s. 364)

¹⁷⁰ **ZAMİRÎ**: Eş‘ârı müretteb ve mükemmeldür lâkin diḳḳat-i taşarrufda çendân muşanna‘ u muḥayyel degüldür. (age, s. 370)

¹⁷¹ **ṬÂLİBÎ**: Ṭâlibînün ‘inde‘l-inşâf bedâyi‘-i eş‘ârına erbâb-ı bedi‘ u beyân lâ diyemezlerdi. (age, s. 375)

¹⁷² **ZAHİRÎ**: Eş‘ârı egerçi ḥadden ziyâdedür ama begâyet bî-reng ü sâdedür. (age, s. 377)

¹⁷³ **ZUHÛRÎ ÇELEBÎ**: Nazm-ı kelâma fi‘l-cümle iktidârı ve bu fenne bir miḳdar mümâsereti ve saḥîce eş‘ârı vardır. (age, s. 379)

¹⁷⁴ **‘ÂŞİK ÇELEBÎ**: Sâyir kemâlâtından ve fezâyilinden fazla şîr ü inşâsı ve nazm-ı dil-güşâsı vardır. (age, s. 382)

¹⁷⁵ **‘AṬÂ-İ ÜSKÛBÎ**: Eş‘ârında bu şîri ḥayli maṭbû ve maḳbûl düşmişdür. (age, s. 398)

ḤAYÂLÎ BEG: Bu şîri meşhûr mezkûr u maḳbûl olan eş‘ârındandır. (age, s. 254)

¹⁷⁶ **‘ULVÎ-İ MÛDERRİS**: Rengin muḥayyel nazm-ı maṭbû‘ı ve şîrin şîr-i maşnû‘ı vardır. (age, s. 400)

¹⁷⁷ **‘AMRÎ**: Dehr-i dünun dün-perverliğini müş‘îr bu şîr-i şekvâ-şi‘âr anuñ eş‘âr-ı belâgat-nişârındadır. (age, s. 403)

¹⁷⁸ **ḤALİLÎ**: Saḥî‘ ve sâde nazmdur. (age, s. 250)

¹⁷⁹ **ḤALİLÎ**: Bâb-ı eş‘ârda ol kadar rengin deġildir. (age, s. 251)

¹⁸⁰ **ḤALİLÎ ZERD**: Eş‘ârı ma‘niden ve elfâz u edâsı çâşnıdan birün deġildir. (age, s. 252)

¹⁸¹ **ḤAYÂLÎ ÇELEBÎ**: Hoş-âyende ve muḥayyel eş‘âr-ı sihr-nümûni vardır. (age, s. 253)

¹⁸² **ŞEVKÎ**: Kaşâyid-i ü eş‘ârı be-ġâyet ter ü rengin der idi. (age, s. 335)

¹⁸³ **SA‘YÎ**: Mu‘arifler arasında isti‘mal olunur ve câmi‘u mahafilde okunur ğarrâ ta‘rifâtı ve mişal-i sihr-i helâl muḥayyel ü muşanna‘ ebyâtı vardır. (age, s. 307)

ZEKÂYÎ: Ḥaḥt-ı a‘lâsı ve şîri ğarrâsı ve nâzûk imlâ ve inşâsı var idi. (age, s. 267)

¹⁸⁴ **FÂNÎ**: Sâyir kemâlâtından ğayrı ḥüb eş‘ârı ve merġûb güftârı daḥî vardır. (age, s. 416)

¹⁸⁵ **FAHRU’Ş-ŞUÂRA FAHRÎ ÇELEBÎ**: Bu maṭla‘ anuñ eş‘âr-ı dürer-bârındandır. (age, s. 423)

VÂSİ‘İ ÇELEBÎ: Bu maṭla‘ anuñ eş‘âr-ı dürer-bârındandır. (age, s. 555)

¹⁸⁶ **FERRUḤÎ (AKHİSARDAN)**: Lâkin şîri ‘âmiyâne ve elfâz u edâsı ümmiyânedür. (age, s. 429)

nümün¹⁸⁷, Güher-nişâr¹⁸⁸, Nâzûk ü şîrîn¹⁸⁹, Belâgat-şî‘âr¹⁹⁰, Şîrîn¹⁹¹, Şîrîn-beyân¹⁹², Meşhûr u ma‘mûr¹⁹³, Latîf¹⁹⁴, Dil-güşâ¹⁹⁵, Nefîs¹⁹⁶, Rengîn¹⁹⁷, Müzehheb¹⁹⁸, Zîbâ¹⁹⁹, Şüfiyâne²⁰⁰, Şekvâ-şî‘âr²⁰¹, Bî-te‘emmül ü tefekkür²⁰², Ğarâyib²⁰³, Hezel-encâm u heycâ-peyâm²⁰⁴, Rindâne²⁰⁵, Feşâhat-şî‘âr²⁰⁶, Meşel-âmîz²⁰⁷, Âbdâr-ı revân-bahş²⁰⁸, Dürer-nişâr²⁰⁹, Hoş-âyende ve

¹⁸⁷ **FUZÛLÎ-İ BAĞDÂDÎ:** Nazm-ı sihr-nümâ-yı füsûn-nümûnı haķ budur ki mertebe-i haķ-ı ‘adîdür. (age, s. 435)

¹⁸⁸ **FIGANÎ:** Bu bir iki maτla‘ anuñ eş‘arından ve güftâr-ı güher-nişâr indandır. (age, s. 440)

¹⁸⁹ **FEVRÎ EFENDÎ:** Siyemmâ sayir fezâyilinden fazla nâzûk ü şîrîn şî‘r ü inşası ve edâ-i rengîn nazm-ı dil- güşâsı vardır. (age, s. 442)

VASFÎ: Şî‘ri şîrîn ü rengîn reng ü çâşnide maτbû‘ u dil-pezir ve eş‘âr-ı abdâr-ı âteş-teoşiri ‘amgîrlükde şî‘r-i Necâtiye bedil ü nazîrdür. (age, s. 563)

¹⁹⁰ **ĶADRÎ EFENDÎ:** Ve bu beyt-i meşhûr dağı anlaruñ eş‘âr-ı belâgat-şî‘arından ve güftâr-ı feşâhat-nişârındandır. (age, s. 448)

MEVLÂNÂ NİZÂMÎ: Zirâ şu‘arâ-yı müteķaddimîn-i vilâyet-i Rûmuñ kendü zamânına gelince tarz-ı gâzelde cümlesine gâlib ve eş‘âr-ı belâgat-şî‘arı eşnâf-ı bedâyi‘ ile ser-cümle bî-me‘âyib ü mesâlibdür ve nükte- şinâsân-ı devrân şu‘arâ-yı sâbîķadan ise anuñ eş‘ârına artuķ râĝib idi. (age, s. 533)

¹⁹¹ **ĶANDÎ-İ SİROZÎ:** Egerçi şî‘r ile çendân meşhûr degüldür ammâ üslûb-ı şî‘r-i şîrîn dâ‘ire-i halâvetden dağı dür degüldür. (age, s. 449)

MEHDÎ: Etrâfına hoş-şadâ nice zîl ü zeng aĝmış ol çeşm-i esed-heybet ü şîr-şevketi gördükde baĝr-ı hezec-i aĝrebde bu şî‘r-i şîrîni ve a‘zebi bi‘l-bedâhe ‘ale‘l-fevr inşâ itmiş. (age, s. 509)

¹⁹² **HİLÂLÎ-İ BURÛSEVÎ:** Ķaşâyid ü eş‘arla müretteb ü mükemmel dîvânı ve şî‘r-i şîrîn-beyânı vardır. (age, s. 571)

¹⁹³ **ĶADİRÎ:** Bu meşhûr u ma‘mûr anuñ eş‘arındandır. (age, s. 445) ES

¹⁹⁴ **ĶIYÂSÎ ÇELEBÎ:** ‘İlminden fazla laţîf şî‘ri dağı vardır. (age, s. 451)

¹⁹⁵ **ĶÂMÎ-İ ĶARAMANÎ:** Hüb şî‘r-i dil-güşâ sı ve Câmîden terceme Yûsuf u Züleyĝâsı vardır. (age, s. 457)

¹⁹⁶ **ĶEBİRÎ:** Bu şî‘r-i nefîs ve gâzel-i tecnis anuñ ibdâ‘ u icâdı ve iĝdirâ‘-ı zâde-i ṭab‘-ı ĝaşşıdır. (age, s. 460)

¹⁹⁷ **ĶEŞFÎ-İ SARUĝÂNÎ:** Eş‘arı dağı ĝayli rengîn ve ‘uzûbet-i elfâzı edâda şîrîndür. (age, s. 463)

MİHRÎ: Ṭab‘-ı suĝan-ârâsı gülgüne-i nazm-ı rengîn ile meşşâta-i ‘arûs-ı ĝüsn-i maķâl ve ziyetger-i bîkr-i fikr-i ĝayâl idi. (age, s. 510)

¹⁹⁸ **ĶEŞFÎ-İ İSTANBULÎ:** Ammâ bu şî‘r-i müzehheb leff-i neşr-i mürettebde ‘alâ-vechi‘t-tercî‘ bu şî‘r-i bedî‘ anuñ eş‘arından ve güftâr-ı güher-nişârındandır. (age, s. 465)

¹⁹⁹ **MEVLÂNÂ ĶEMÂL:** Dîvân-ı mu‘teber ü ma‘tûrında mücib-i taĝsîn ve maĝall-i âferîn şî‘r-i zîbâsı ve gâzel-i ĝarrâsı vardır. (age, s. 466)

²⁰⁰ **ĶEMÂL ĝALVETÎ:** Şüfiyâne eş‘arı ve taşavvufâne güftârı vardır. (age, s. 469)

²⁰¹ **GÛVÂĝÎ:** Bu şî‘r-i şekvâ-şî‘âr dağı kendü zamânından şîķâyetin beyân ider. (age, s. 472)

²⁰² **LA‘LÎ:** Ekşer-i eş‘arı bî-te‘emmül ü tefekkür ĝîn-i şoĝbetde ve zamân-ı muşâĝabetde vâķi‘ olurdu ve nice ferd ü rubâ‘iyyi bedîhe söylerdî. (age, s. 489)

²⁰³ **LİĶÂYÎ:** Şamı ‘acâyibden ve şî‘ri ĝarâyibden idi. (age, s. 490)

²⁰⁴ **MAĝREMÎ:** Ve bu şî‘r-i hezel-encâm u heycâ-peyâm dağı zamâne eķâbirleri bâb-ı va‘dede ‘âlî himmetle göstermede çâbûk ü cüst ve vaĝt-i himmet ü ‘inâbete geldükde zebûn u süst oldukları beyânında anuñ leĝâyifinden ve hezelliyâtındandır. (age, s. 494)

²⁰⁵ **MESTÎ ÇELEBÎ:** Ve hem rindâne eş‘arı ve mestâne güftârı vardır. (age, s. 497)

²⁰⁶ **MU‘İDÎ:** Bu şî‘r-i feşâhat-şî‘âr anuñ eş‘arından ve güftârındandır. (age, s. 502)

NAZMÎ MEĝMED ÇELEBÎ: Nazmun envâ‘ında iķtidârı ve buĝur-ı mütenevvi‘a üzre üç biñ üç yüz otuz üç ‘aded eş‘âr-ı feşâhat-şî‘arı vardır. (age, s. 535)

HİLÂLÎ-İ İSTANBULÎ: Bu şî‘r-i feşâhat-şî‘âr dağı anuñdur. (age, s. 572)

²⁰⁷ **MİREK ṬABİB:** Meşel-âmîz eş‘arı ve ĝayâl-engîz güftârı vardır. (age, s. 514)

²⁰⁸ **MEVLÂNÂ NECÂTÎ:** Meydân-ı nazmuñ pehlevân-ı hoş-ĝuyı ve eş‘âr-ı âbdâr-ı revân-bahş ile şu‘arâ-yı vilâyet-i Rûmuñ yüzi şuyıdır. (age, s. 515)

²⁰⁹ **CELÂL-ZÂDE NİŞANCI MUŞĝAFÂ ÇELEBÎ:** Fenn-i nazma müdâvemet ü mümâreset itmedükleri ecilden eş‘âr-ı dürer-nişârları vaĝtühâ şâdur olup nedret üzre vâķi‘ olmuşdur. (age, s. 531)

- küşâde²¹⁰, Letâfet-şi‘âr²¹¹, Muḥayyel²¹², Muşanna‘²¹³, ‘Aşîkâne²¹⁴, Pâk²¹⁵, Derd-mendâne²¹⁶.
- 3) **Ğazel:** Maṭbû‘ u maşnû‘²¹⁷, Bî-bedel²¹⁸, Ḥüb²¹⁹, Ğarrâ²²⁰, Muḥayyel²²¹, Redîf²²², Tecnîs²²³, Zîbâ²²⁴, Dil-âvîz²²⁵, Nağz²²⁶, Ğazel-i ğâmîz²²⁷.
- 4) **Kaşâyid:** Mütেকâşire²²⁸, Ḥüb²²⁹, Fârisî ve Türki²³⁰, Müdevven ve müretteb²³¹, Kaşd-ı ğarrâ²³², Ter ü rengin²³³, Nâzûk²³⁴, Mânend-i Zâhîr ü Ḥaḳanî²³⁵, Bihter ü hoşter²³⁶, Müdevven ü meşṭûr²³⁷, Hoş-âyende ve küşâde²³⁸, Mu‘tebere²³⁹.

²¹⁰ **NEŞÂTÎ BEG:** Hoş-âyende ve küşâde vâfir eş‘ârî ve kaşâyid ü tevârîhi ve istimâ‘a kâbil güftârî vardur. (age, s. 532)

²¹¹ **NİHÂLÎ:** Eş‘âr-ı letâfet-iş‘ârî pür-letâyîf ü pür-şanâyî‘ ve rengin ü şîrin olduğuyçün halk arasında meşhûr u şâyî‘dür. (age, s. 540)

²¹² **VAHYÎ:** Muḥayyel eş‘ârî ve pesendide güftârî vardur. (age, s. 562)

²¹³ **VİŞÂLÎ:** Ve bu şîr-i muşanna‘ dahî anuñ cümle-i îcadından ve ḥâşşa-i ibdâ‘ u ihtîrâ‘ındandır. (age, s. 562)

²¹⁴ **HÂŞİMÎ:** ‘Aşîkâne eş‘ârî ve ḥâlet-baḥş güftârî vardur. (age, s. 568)

²¹⁵ **YETİM ALİ ÇELEBÎ:** Zamânde mişli nâdur ve nazm-ı pâk e kâdür kimesne idi. (age, s. 577)

²¹⁶ **YAḤYÂ BEG:** Ve eş‘ârî hayli derd-mendânedür ve ba‘zî muḥaḳḳıkâne ve ba‘zî rindânedür. (age, s. 578)

²¹⁷ **ḤALÎLÎ:** Bu ğazel-i zü‘l-kâfiteyn ve reddü‘l-‘acz ‘ale’s-şadr dahî anuñ maṭbû‘ u maşnû‘ olan eş‘ârındandır. (age, s. 252)

²¹⁸ **RESMÎ:** Tarîk-i tarz-ı taḥmîs-i ğazelde bî-bedel beyne‘l-enâm eş‘ârî müdevven ü mütעדâvildür. (age, s. 271)

MEVLÂNÂ YEŞİL-ZÂDE RİYÂZÎ AḤMED BİN SİNÂN EL-ĶÂDÎ: Ḥüb-ṭabî‘at-ı şîriyyesi ve selâkat-ı Nazm iyyesi olup bî-bedeel ğazeller dimişdur. (age, s. 283)

²¹⁹ **ZEYNÎ:** Ḥüb ğazeller der idi. (age, s. 288)

²²⁰ **ŞÂNÎ:** Şîfat-ı bî-sütünde ve evsâf-ı kühken ü küh-efkende ḥâşşa ma‘nâlar ve cedîd taşarruflar itmîş ve ğarâ ğazeller dimişdür. (age, s. 317)

MEVLÂNÂ KEMÂL: Divân-ı mu‘teber ü ma‘tûrında mücib-i taḥsîn ve maḥall-i aferin şîr-i zîbâsı ve ğazel-i ğarrâsı vardur. (age, s. 466)

SUN‘Î-İ ĶADÎM: Siyemmâ ki zebân-ı Türkiye dahî ğarrâ ğazelleri ve zîbâ kıt‘aları ve laṭîf târiḥleri vardur. (age, s. 359)

²²¹ **ŞEVĶÎ:** Bu ğazel-i muḥayyel dahî anuñ cümle-i iḥdürâ‘ından ve ḥâşşa-i ibdâ‘ındandır. (age, s. 335)

²²² **ZARÎFÎ:** Ol zamanda redîf ğazeller dediler. (age, s. 376)

²²³ **KEBİRÎ:** Bu şîr-i nefîs ve ğazel-i tecnîs anuñ ibdâ‘ u îcadı ve iḥdürâ‘-ı zâde-i ṭab‘-ı ḥâşşîdur. (age, s. 460)

²²⁴ **LAṬÎFÎ:** Bî-ihtiyâr ğalebe-i ‘aşḳ u maḥabbet bu ḥâkîre zîbâ ğazeller didürdi ve her vârid ü vâkı‘ olan ğazel istimâ‘ idenlere ḥâlet ü hayret virdi. (age, s. 485)

²²⁵ **NECMÎ:** Ve bu ğazel-i dil-âvîz dahî bir dilber-i kaşşâb-ı ĥun-rîz ḥaḳḳında vâkı‘ olmuş. (age, s. 522)

²²⁶ **MEVLÂNÂ NİZÂMÎ:** Ve biri dahî bu ğazel-i nağz dur ki kâbil-i nazîr degüldür. (age, s. 533)

²²⁷ **ŞEMSEDDİN BUHÂRÎ:** Bu ğazel-i ğâmîzî ki beyne‘l meşâyîḥ metîn ü muğlaḳ u râşîhdür. (age, s. 128)

²²⁸ **MEVLÂNÂ ZÂTÎ:** Bu kadar eş‘âr-ı keşîre ve kaşâyîd-i mütেকâşîre şu‘âra-yı Rûmdan birine müyesser ve muḳadder olmamışdur. (age, s. 262)

²²⁹ **ZEKÂYÎ:** Aḳsâm-ı nazmdan kaşâyîd-i ḥüb durdi. (age, s. 267)

²³⁰ **ZEYNEB:** Mefhûmınca ṭab‘ında selâkat-ı şîriyyesi olmağın Fârisî ve Türki kaşâyîd ü eş‘ârla Sulṭân Mehmed nâmına divân tertîb etmişdür. (age, s. 289)

²³¹ **SURÜRÎ EFENDÎ:** Beyne‘l-ulemâ mu‘teber ü mu‘tever ve inde‘l-fuzalâ maḳbûl ü mütעדâvildur ve bunca muşannefât u mü‘ellefâtından ğayrı müdevven ve müretteb kaşâyîd ü ebyâtı vardur. (age, s. 302)

²³² **ŞÜKRÎ:** Ḥüb dâniş ü zekâsı ve şîr-i zîbâ ve kaşidede kaşd-ı ğarrâsı var idi. (age, s. 323)

²³³ **ŞEVĶÎ:** Kaşâyîd-i ü eş‘ârî be-ğâyet ter ü rengin der idi. (age, s. 335)

²³⁴ **ŞİRÎ ‘ALÎ BEG:** Fünûn-ı mütעדâvileden hayli fazl u hünéri ve kaşd-ı ğarîb ilenâzûk kaşâyîdi ve şîr-i şîrin-teri var idi. (age, s. 346)

²³⁵ **EMİRÎ:** Kaşidede Mânend-i Zâhîr ü Ḥaḳanî idi.

- 5) **Rubâ’î**: Rubâ’î-i nâfi²⁴⁰.
- 6) **Nesr**: Hüb²⁴¹, Müsecca²⁴².
- 7) **Risâle**: İlahî²⁴³, ‘Arabî ve Türki müfid²⁴⁴, Müfid ü muhtaşar²⁴⁵, Manzûm²⁴⁶ Menâsik-i Hacc-nâme nâm²⁴⁷, Ma’mûr u maḥayyel ve maşnû’-ı bî-bedel²⁴⁸.
- 8) **Makâle**: Manzûm u menşûr nefis²⁴⁹, Menşûr²⁵⁰.
- 9) **Hikâye**: Zevk-âmîz şîrîn rengîn.²⁵¹
- 10) **Kıf’a**: Letâyif ü hezelliyât²⁵², Naşîhat-nisâb ve mev’îzet-me’âb²⁵³, Hezel-nişâb²⁵⁴, Zîbâ²⁵⁵, Ber-nikaḥ ve bî-nikaḥ²⁵⁶, Muṭâyebât²⁵⁷, Mezemmet-vürûd²⁵⁸.
- 11) **Latife**: Şehvet-engîz laṭîf lâṭife²⁵⁹.
- 12) **Tercî-i bend**: Meşhûr-ı âfâk²⁶⁰, Taşavvufâne²⁶¹.

²³⁶ **‘ARİFİ HÜSEYİN ÇELEBİ**: Ahmed Paşanın kaşr ve güneş kasidelerine bundan bihter ü hoş-ter kimse nazîre dimemişdür. (age, s. 381)

²³⁷ **MEHDİ**: Ve kaşâyid ü eş‘arı müdevven ü meştürdür. (age, s. 496)

²³⁸ **NEŞÂTİ BEG**: Hoş-âyende ve güşâde vâfir eş‘arı ve kaşâyid ü tevârihi ve istimâ’a kâbil güftârı vardır. (age, s. 532)

²³⁹ **SABÂYİ**: Kaşâyid-i mu‘tebereden kaşîde-i Deryâ-yı ebâra. (age, s. 351)

²⁴⁰ **‘ABDULLÂH İLÂHİ**: Bu rubâ’î-i nâfi’ daḥı bu maḥalle muvâfık u mülâyim ve münâsib olmağın bile taḥrîr olındı. (age, s. 127)

²⁴¹ **ZEKÂYİ**: Nesrûn aqsâmından nesr-i müstec’î ve nesr-i ‘adîyi hûb derdi. (age, s. 267)

²⁴² **SÂLİH ÇELEBİ EFENDİ**: Tevârih-i ‘Âli ‘Osmâna müte‘allık münşe’âtı ve nesr-i müsecca’ ile ba’zı te’lifâtı vardır. (age, s. 348)

²⁴³ **SİNÂN PAŞA**: Nazm-ı bedî’ ve nesr-i belîğ üzere Tazarrû-nâme nâm bir ilâhî risâlesi ve Tezkiretü’l-Evliyâ tesmiye olunur menşûr makâlesi vardır. (age, s. 310)

²⁴⁴ **RİZÂYİ**: ‘Arabî ve Türki müfid risâleler ve manzûm u menşûr nefis makâleler taḥrîr ü te’lif itmişdür. (age, s. 273)

²⁴⁵ **MEVLÂNÂ YEŞİL-ZÂDE RİYÂZİ AHMED BİN SİNÂN EL-ĶÂDİ**: Vaḳf-ı derâhim ü denânîrûn cevâzında müfid ü muhtaşar risâlesi vardır. (age, s. 283)

²⁴⁶ **‘AṬÂ-İ ÜSKÜBİ**: Tecnîsât-ı Kâtibî üslûbunda manzûm bir risâlesi ve ahvâl-i tariḳata münâsib bir makâlesi vardır. (age, s. 398)

²⁴⁷ **ĶUBÂRİ-İ ĶARAMANİ**: Menâsik-i Hacc-nâme nâm risâlesi vardır. (age, s. 408.)

²⁴⁸ **RİSÂLE-İ ŞEM’ Ü PERVÂNE (MEVLÂNÂ ZÂTİ)**: Herbeyti ma’mûr u muḥayyel ve maşnû’-ı bî-bedeldür. (age, s. 265)

²⁴⁹ **RİZÂYİ**: ‘Arabî ve Türki müfid risâleler ve manzûm u menşûr nefis makâleler taḥrîr ü te’lif itmişdür. (age, s. 273)

²⁵⁰ **SİNÂN PAŞA**: Nazm-ı bedî’ ve nesr-i belîğ üzere Tazarrû-nâme nâm bir ilâhî risâlesi ve Tezkiretü’l-Evliyâ tesmiye olunur menşûr makâlesi vardır. (age, s. 310)

²⁵¹ **ĶAZÂLİ**: Zamân-ı muvâşeletde ve dem-i mübâşeretde meḥâbib nisvânûn her bâbdan me’mûl ü mes’ûl olan temettu’-ı ḥayât-efzâsında ve ol iki ‘âlem zevk ve şafâsında şehvet-engîz laṭîf laṭifeler ve zevk-âmîz şîrîn rengîn hikâyeler îrâd u ibrâz itmişdür. (age, s. 410)

²⁵² **ĶARİBİ**: Bu kıf’a anuñ cümle-i leṭâyifinden ve hezelliyâtındandır. (age, s. 409)

²⁵³ **‘ALİ ÇELEBİ**: Bu kıf’a-i naşîhat-nisâb ve mev’îzet-me’âb ol kitâb-ı ‘anber-nikaḥındandır. (age, s. 402)

²⁵⁴ **ZARİFİ**: Bu kıf’a-i hezel-nişâb bir nuşâb ḥaḳkında anuñ leṭâyifindendir. (age, s. 377)

²⁵⁵ **ŞUN’İ-İ ĶADİM**: Siyemmâ ki zebân-ı Türkiide daḥı ĝarrâ ĝazelleri ve zîbâ kıf’aları ve laṭîf târiḥleri vardır. (age, s. 359)

²⁵⁶ **SABÂYİ**: Risâle-i ‘ârûz ve makâle-i ḥadayıḳu’s-siḥr mücibince muvaşşâl ve muḳatṭa’ ve maḳlûb ve mülemmâ’ ve ber-nuḳaḥ ve bî-nuḳaḥ kıf’alar ve rubâ’iler demişlerdür. (age, s. 351)

²⁵⁷ **SIYÂHİ**: Bu kıf’a anuñ muṭâyebâtındandır.

(age, s. 315)

²⁵⁸ **SÜCÜDİ**: Sücûdi bu kıf’a-i mezemmet-vürûdi ol maḥall ü mevḳi’de dimişdi. (age, s. 296)

²⁵⁹ **ĶAZÂLİ**: Ol iki ‘âlem zevk ve şafâsında şehvet-engîz laṭîf laṭifeler ve zevk-âmîz şîrîn rengîn hikâyeler îrâd u ibrâz itmişdür. (age, s. 410)

²⁶⁰ **ĶUBÂRİ-İ ĶARAMANİ**: Daḥı tercî-i bendi bedî’ nâm bir ilâhî tercî’i vardır ki meşhûr-ı âfâḳdur. (age, s. 408)

13) **Diğer:** Nâdir ü kem-yâb²⁶², Füşehâ²⁶³, Bâb-ı şîrde Selmân²⁶⁴, Monlâyâne ve ekâbirâne²⁶⁵, Nükte-dân, nükte-dârâ²⁶⁶, Nazm u nesirde bi’t-tamâm mahâret²⁶⁷, Nüktedân-ı kân-ı ‘irfân²⁶⁸, Nâzûk ve lâtif²⁶⁹, Hoş-güy u nâzûk makâl²⁷⁰, Şâ‘ir-i sâhir-i mâhir-i bârik-edâ²⁷¹, Tabî‘at-ı şîriyyesi bed degildi²⁷², Maḥbûb²⁷³.

Eserlerde kullanılan üslûba ve eserlerin kıymetine dâir kullanılan ölçütler ise şu şekildedir:

1) Eserde kullanılan üslûp ve tarz hakkında “Râfiziyâne, dervişâne, bâbâyâne, rindâne, muṭaşavvifâne, muḥakkıqâne, ‘âşıkâne, derd-mendâne, taşavvufâne, sipâhiyâne, şüfiyâne, derd-mendâne, mânend-i Zâhîr ü Ḥâkânî, Ḥâlîlî ve Ḥümâmî tarz, Monlâyâne ve ekâbirâne” gibi ifadeler kullanılırken; hikmetli, hakikati gösteren yapıtlar için “hikmet, kerâmet-encâm, ma‘nevî, ilâhî, kudsi-simât, hakikat-şî‘âr” ifadesi kullanılmıştır. Öğüt veren didaktik eserler için ise naşîhât-nişâb, pend-simât ifadeleri kullanılmıştır.

2) Hezeliyat gösteren şiirler için mezemmet-güne, hezel-iktibâs, hezel-nişâb, hezeliyât ve hezel-âmîz, şehvet-engîz ifadeleri kullanılmıştır.

3) Herkes tarafından sevilmiş, rağbet görmüş, meşhur olmuş şiirler için “müstahsen, mergûb, meşhûr, maḥbûl, pesendide, mu‘tebere” ifadeleri kullanılırken gönül çekici ve gönüle hoş gelen şiirler için “dil-peḫîr, dil-pesend, hoş-âyende, oḫşar, dil-âvîz, dil-güşâ” ifadeleri tercih edilmiştir.

4) Gösterişli olan, adeta inci saçan şiirler için “ğarrâ, müzehheb, rûşen, dür-feşân, dürer-nişâr, dürer-bâr, le‘âlî-intizâm, güher-nişâr, pür-lü‘lû; ince ve zevkli şiirler için “deḫâyık-nikât, pür-nikât; zevk-engîz, zevk-âmîz”; büyüleyen iç

²⁶¹ ‘ARİFİ HÜSEYİN ÇELEBİ: Taşavvufâne bir tercî-i bend demişdür ki cemî‘-i merâtib-i taşavvufa ‘ale’l-icmâl anda işâret itmişdür. (age, s. 381)

²⁶² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ: ‘İlm-i sülûkde ve tarîk-i taşavvufta anuñ emşâli bir kitâb beyne’l-meşâyih ğâyetde nâdir ü kem-yâbdur. (age, s. 111)

²⁶³ SELÂTİN-İ AL-İ ‘OSMÂNİYÂN: Kelâm-ı girâmîleri daḫı kelimât-ı ḫayl-i füşehâ üzre ḫadr ü şeref bulur. (age, s. 137)

²⁶⁴ SULTÂN SELİM: Feşâhatda Saḫbân ve bâb-ı şîrde Selmân idi. (age, s. 150)

²⁶⁵ AḤMED PAŞA: Elfâz-ı nazmı monlâyâne ve üslûb-ı şîri ekâbirânedür. ; ebyât-ı pür-nikâtı elfâz u ma‘ânide metn-i metin gibi muḥkem (age, s. 155)

²⁶⁶ AḤMED PAŞA: Bu ecilden icmâ‘ u ittifâk-ı nükte-ârâ ve nükte-dânâ budur. (age, s. 156)

²⁶⁷ KEMÂLPÂŞAZÂDE AḤMED ÇELEBİ EFENDİ: İbdâ‘-i bedâiyi‘-i nazm u neşrde bi’t-tamâm mahâreti vardır. (age, s. 160)

²⁶⁸ MEVLÂNÂ AḤMEDİ: A‘yân-ı erkân her biri nüktedân-ı kân-ı ‘irfân imiş çünki ḫaşideyi alurlar. (age, s.163)

²⁶⁹ AḤMED-İ DÂ‘İ: Nihâyetde elfâz u edâsı icâz u iḫtişârda nâzûk ü lâtif olmuşdur. (age, s. 165)

²⁷⁰ EZHERİ-İ DİĞER: Ammâ mâlik-i ilm ü kemâl ve hoş-güy u nâzûk-maḫâl idi. (age, s. 171)

²⁷¹ EMRÎ ÇELEBİ: Şîri dâ‘ire-i süz u güdâzdan biründür fe-ammâ maḫâlâtı hayâlâta maḫrûndur. Şanâyi‘-i şîriyyesi tarz-ı mu‘ammâ-mişâl ve bedâiyi‘-i nazmiyyesi üslûb-ı Şebistân-ı ḫayâl vâkıf olmuşdur (age, s. 179)

²⁷² ŞİYÂBİ: Tabî‘at-ı şîriyyesi bed ve kuvvet-i nazmiyyesi bed degüldi. (age, s. 205)

²⁷³ ĞAZÂLİ: Maḥbûb dostlarla zen-perestler meyânında maḥbû‘ münâzaralar ve maḥbûl mübâḫşeler taḫrîr ü taşvîr idüp her birinin müdde‘âsına göre delîl ile kelâmını te‘vîl itmişdür. (age, s. 410)

yakan şiirler için pür-füsûn, mu‘ciz-simât, füsûn-sâz, sihr-nümâ-yı füsûn-nümûn; pür-sûz, sūznâk; hayat bahşeden ve sevinç veren şiirler için hayât-me‘âb, meserret-me‘âb, cân-perver; eserin hayal dolu olduğunu göstermek için ise “ilhâm-simât, muhayyel, hayâl-engîz” ifadeleri kullanılmıştır.

5) Eserin sanatlı olduğunu gösterebilmek için taşannu‘-simât, belâgat-siyâk, maşnû‘, muşanna‘, belâgat-efzâ, maşnû‘-ı, belâgat-nişâr, redîf, tecnîs ifadeleri seçilmiş. Ölçülü ve kafiyeli eserler için sencîde-i mîzân, müsecca‘ gibi ifadeler kullanılmıştır.

6) Eserin üslûbu karmaşık ve kapalı ise gâmız-elfâz-ı hâyâl, gâmız, muğlak; açık ve anlaşılır ise vâzih, güşâde, pâk, fesâhat-sibâk, fesâhat-şî‘âr, selîs ifadeleri kullanılmıştır.

7) Eserin yeknesak olmadığını, güzel ve hoş olduğunu ifade etmek için rengîn, çendân, şîrîn, laîf, hûb, hoş, kand-âmîz, nâzûk, nazm-ı şekeristân-ı şî‘r, melâhat, zîbâ, hoşça, nağz, bihter, hoşter ifadeleri kullanılmıştır.

8) Saḥî, zındıkâne, fenâ-şî‘âr, bî-behre, nâ-rengîn, nâ-ma‘ânî, nâ-müdâvemet, bî-reng ü hayâl, bî-reng ü sâde, ‘âmiyâne, bî-teemmül ü tefekkür, ğarâyib, şūr-engîz, şî‘ri nuḳûş-ı hayâlâtdan sâdedür, eş‘arı hâyâlât u şanâyî‘den ârîdür, eş‘arı çendân ve münteşir degüldür, ehl-i ‘îrfân degüldür gibi ifadeler ise eserlerin olumsuz sıfatlarını gösteren lafzlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Latîfî, genel olarak eserin muhtevasını süzen beyitleri örnek olarak seçer ve o beyitler delaletiyle eserin temel izleğini okuyucuya kavratma yolunu dener. Zikrettiği eserler genellikle beğendiği ve tesirinde kaldığı eserler olarak nitelenebilir. Bu yüzden tenkitten ziyade takdir vardır. Ancak ölçülü bir dille eleştirdiği eserler onun objektifliğinin de kuvvetli bir göstergesidir. Örnek verilerden de anlaşılacağı üzere Latîfî, şairlerin dîvân ve diğer eserlerini zikrederken genellikle beğendiği eserlere yer vermiş çok az bir kısmını ise başarısız eserin numunesi olarak zikretmiştir. Eserleri değerlendirirken tek düze ve kuru bir anlatım biçiminden kaçınmış, birbirinden farklı eserlere çok farklı pencerelerden bakarak onları zengin bir izlenim ile sunmasını bilmiştir.

KAYNAKÇA

Akdağ, Ahmed. (2012), “Süleyman Solmaz, Onaltıncı Yüzyıl tezkirelerinde (Ahdî, Gelibolulu Âlî, Kınalızâde, Beyânî) Şairin Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, 670.s”, Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, summer 2012, p.2825-2828. , Ankara-Turkey.

Canım, Rıdvan. (2000), Latîfî Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsiratü’n-nuzamâ (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Canım, Rıdvan, (2013) “Latîfî Tezkiresi’nde Dil ve Üslûp” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/13 Fall 2013, p. 1779-1784, Ankara-Turkey

Çapan, Pervin. (1993), 18. Yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Çınarcı, Mehmet Nuri. (2014), “Herat Ekolü Tezkirelerinden XVI. Yüzyıl Şu’ara Tezkirelerine Şairlerle İlgili Bilgi Edinme Kaynakları”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3, 2014-Winter, p.507-540, Ankara-Turkey.

Kılıç, Filiz. (1998), XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair Ve Eserler Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yayınları, Ankara.

Öztürk, Furkan. (2012), “Harun Tolasa’nın Osmanlı Edebiyatı Araştırmalarına Yaptığı katkılar Üzerine”, Mediteranean Journal of Humanities II/1, s.177-184

Özyıldırım, Ali Emre. (2011), “Garîb Ma’nalar, Acîb Hayaller Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle Belagat Terimi Olarak Garîb Sıfatı”, Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar, Derleyenler: Hatice Aynur, Aslı Niyazioğlu, Koç Üniversitesi yayınları, sy. 147-165, İstanbul.

Pala, İskender. (1999), Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.